

ב"ה

**אין ליכט
פון תורה**

מקראות גדולות - כתובים

דניאל

עם ח"י פירושים

בלשון הקודש

עם פירוש עברי טייטש

883

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשס"א לפ"ק

מקראות גדולות

ספר

דניאל עזרא נחמיה

מן עשרים וארבעה

באותיות גדולות, ובכל פאר ויופי אשר עוד לא היה לעולמים

מוגה, ומדויק היטב על פי המסורה, עם ח"י פירושים

חדשים גם ישנים, מנדולי המפורשים הראשונים והאחרונים ואלה הם:

(א) חרנום יונתן בן עוזיאל, על כל הנ"ך.	(ח) פי חרדק
(ב) חרנום רב יוסה, על דברי הימים.	(ט) פי חלבני
(ג) פי רש"י, שלם, כאשר בספרים ישנים.	(י) מנתת שי, מנוקד היטב עם הערות רבות.
(ד) פי אבן עזרא, על נביאים האחרונים ועל כתובים.	(יא) מצודת דוד
(ה) פי אבן עזרא, על ישעיה.	(יב) מצודת ציון
(ו) פי מהר"י קרא, הועתק מכ"ז ישן כתוב על קלף לפני שש מאות ושלשים שנה.	(יג) הגדות הגרי"ב, מהגאון ר' ישעי' ברלין זצ"ל.
(ז) פי רבינו כעדיה גאון, על דניאל.	(יד) תולדות אהרן, מסופן בסמינים מדויקים.
	(טו) ציוני המסורה, כולם, לא יחסר דבר.

ולמען לא יהיו ספרי העז"א האלה חתומים לאלה אשר לא יכינו בטוב הפירושים האלה, וחפצים גם הם להתחמם בארון של חכמים, ולהנות מטובם, הוספנו עליהם עוד פירושים אחדים יקרים בשפת יהודית-המדוברת. מועתקים מספרי רבותינו הראשונים והאחרונים, למען יהיו כבאר מים חיים, לשנות מכם כל צמא לדבר ה'. והם:

(טז) פי ע"מ על כל הנ"ך, מתוקן היטב מאוד ביותר (יז) נושלי חכמים, פי יקר חדש, מפרש כל פסוק שאת מן העי"ש הנדפס בכל ספרי הנ"ך.

(יח) לקוטי יקרים, מפרש כל פסוק בדרך דרוש, כולקט מנדולי המפורשים הראשונים והאחרונים, הלא המה:

(א) אלשיך הקדוש. (ב) אברכנאל. (ג) אבן עזרא. (ד) אפיקי יהודה. (ה) אבן משה. (ו) אמרות מהורות. (ז) ארץ החיים. (ח) אמרי בינה. (ט) אוהל יעקב. (י) אהבת יונתן. (יא) אדרת אליהו. (יב) אור עולם. (יג) באר שבע. (יד) בינה לעתים. (טו) גלי רימא. (טז) דרכי יוסף. (יז) דבר שמואל. (יח) דברי שאול. (יט) זוהר הקדוש. (כ) זקן אהרן. (כא) זרע ברך. (כב) חזון למועד. (כג) חזה ציון. (כד) ילקוט הראובני. (כה) ילקוט השמועוני. (כו) ילקוט חבקוק. (כז) ילקוט חדש. (כח) כלי פז. (כט) כלי חפץ. (ל) כנף רננים. (לא) כפלים לתושיה. (לב) מדרש רבה. (לג) מדרש הנעלם. (לד) מדרש שמואל. (לה) מדרש משלי. (לו) מגדל דוד. (לז) מדרש הלפיות. (לח) מהר"י ספורנו. (לט) מלבי"ם. (מ) ספר חרדים. (מא) ערבי נחל. (מב) פני אר"י וזוטא. (מג) פרקי דר"א. (מד) פרישת רכבים. (מה) פי צדיק. (מו) קב בשמים. (מז) רמב"ם. (מח) רמב"ן. (מט) רד"ק. (נ) רלב"ג. (נא) ראש אמנה. (נב) רביד הזהב. (נג) ריקאנטי. (נד) שמן המור. (נה) שוחר טוב. (נו) שמן הטוב. (נז) תגא דבי אליהו. (נח) תנחומא. (נט) תיקוני זוהר. (ס) תולדות נת. (סא) תאומי צביה.

לזבלין

ברפוס המשובח של הכותמים המפורסמים
 הרבני הנגיד מוה' משה נ"י שניידמעסער, והנגידה האלמנה מרה נחמה תתי
 אשת המנוח ר' יעקב ז"ל הירשענהארן.
 שנת להוא שמה די אלהא מברך לפ"ק

עשרים וארבעה ספרים

סדרום. מהותם. שמות מהבריהם והמעתיקים.

ת"ד סדרן של נביאים. יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויהוואל ישעיה ושנים עשר. סדרן של כתובים. רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקנינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים. (כ"ב יד).

ירבוהינו האשכנזים מצאו לנכון לפניהם עיף הטעמים הכמוסים אתם. לסדר את העשרים והארבעה ספרים על אופן וסדר אחר. כאשר הם לפנינו. ונציגם פה לעין הקורא:

חמשה חומשי תורה

(ח) סהלקת שהיו הם נביאים אחרונים ועמדו וכתבו נביאותיהם וצורפו נביאות קטנות עמם וישאוב ספר גדול שלא יאבדו כהמת קצתם. (ד"ח): (י) תהלים. תהלות דוד בן ישי. כתב הוא בעצמו. ע"י עשרה זקנים (כתב בו דברים שאבדו זקנים הללו שהיו לפניו ויש שהיו בימי כהן אשה והימן ויהונן בן הלויים המסודרים. (ד"ח) אדם הראשון. מלבי עזק. אברם. משה. הימן. יהונן. אסף. ושלשה בני קרח: (י"א) משלי. משלי שלמה בן דוד. כתבו הזקיה וסיעתו: (י"ב) איוב. יובת איוב עם רעיו. כתב משה רבינו: (י"ג) שיר השירים. לשלמה בן דוד. כתבו הזקיה וסיעתו: (י"ד) רות. כהצבת מלכות בית הד. כתב שמואל הרמתי: (י"ה) איכה. מגילת קנינות על חרבן ירושלים ובית המקדש. כתב ירמיה: (י"ו) קהלת. לשלמה בן דוד. כתבו הזקיה וסיעתו: (י"ז) אסתר. נס פורים בימי מרדכי ואסתר. כתבו אנשי כנסת הגדולה: (י"ח) דניאל. נבואת דניאל וקורותיו בימי הגולה. כתב אנשי כנסת הגדולה: (י"ט) עזרא נחמיה. קירית ישראל בימי עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ובנין בית שני. כתב עזרא. והקדמונים קראו שני הספרים האלו יחד ספר עזרא. ולא חשבום רק לאחד בכנין הע"א (ע"ן סנהדרין צ"ג. ויחסין סאמר א'):: (כ) דברי הימים. קירא מדורות סיום כרוא אדם עד גלות הארץ. כתב עזרא. והשליכו נחמיה בן חכליה:	(ז) יהושע. מלחמת יהושע עם מלכי כנען. וחלוקת הארץ לשבטי ישראל. כתב יהושע בן נון. והשליכו פנחס בן אלעזר הכהן: (ז) שופטים. קדרת ישראל ושופטים. בימי שפיט השופטים. כתב שמואל הרמתי: (ח) שמואל. קורות שאיל דוד בימי מלכותם. כתב שמואל והשליכתו נד החיות ונתן הנביא: (ט) מלכים. דברי ימי מלכי ישראל ויהודה. כתב ירמיה הנביא: (י) ישעיה. נבואת ישעיהו בן אמוץ. כתבו הזקיה בלך יהודה וסיעתו: (יא) ירמיה. נבואת ירמיה. כתב הוא בעצמו: (יב) יחזקאל. נבואת יחזקאל. כתבו אנשי כנסת הגדולה (חגי זכריה ומלאכי זרובבל ופרדכי וחרבים. (ד"ח): (יג) תרי עשר. כולל שנים עשר ספרים. יהושע. יואל. עמוס. עובדיה. יונה. כיכה. נחום. חבקוק. צפניה. חגי. זכריה. מלאכי. כתבו אנשי כנסת הגדולה (סרוך שהיו נביאותיהם קטנות לא כתבום הנביאים עצמם איש איש ספרו ובאו חגי זכריה ומלאכי וראו שרות הקדש בן חכליה ובנין בית שני. כתב עזרא. והקדמונים קראו שני הספרים האלו יחד ספר עזרא. ולא חשבום רק לאחד בכנין הע"א (ע"ן סנהדרין צ"ג. ויחסין סאמר א'):: (כ) דברי הימים. קירא מדורות סיום כרוא אדם עד גלות הארץ. כתב עזרא. והשליכו נחמיה בן חכליה:

אזהרה

הננו מזהירים את אחבי הקרובים והרחוקים שומרי התורה ומחוקקים בבריתה. לפי יהינו לנגוע בקצה המפרשים אשר הוספנו בכפרי עשרים והארבעה האלה. כמו פ"י משלי חכמים. לקומי יקרים, ויהר הוספות אשר שמנו סביב עליהם. הלילה לאיש להדפיס מהם. לא דבר ולא חצי דבר. כי כולם כאחד קנין כספנו הם. אשר קנינו אותם לצמיתות. ואין צור חלק אתנו. ולכך איסור השגת גבול. אשר מראש לא כסתר נצמיינו בתורתנו הקדושה. עזר ישנו חוק פקודת הממשלה יר"ה ולהשומעים ינעם.

המדפיסים

א" בַּשָּׁנָה שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה בָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלַם

רבינו מעריה גאון

(א) בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל והוא לא מלך נבוכדנצר אלא בשנת ארבע ליהויקים שנאמר בשנה הרביעית ליהויקים היא השנה הראשונה לנבוכדנצר מלך בבל ואך אחר בשנת שלש אלא לא תוכל לפרש כי אם בשנת שלש למלך שישבת ארבע ליהויקים מלך נ"ג וכשב את נטוה ובחבישית ליהויקים כבש נ"ג ליהויקים ועברו יהויקים שלש שנים שנאמר ויהי לו יהויקים עבד נ"ג שנים וישבו וסדרו בו עבדו ששית ושביעית ושמינית ואח"כ סדרו בו שלש שנים השישית וישירית ואחת עשרה ובשתיים עשרה בא נ"ג והגלוה ליהויקים פיזיזלם לכלל ועלה שנת י"ב למלכות נ"ג. היאך יתכן פסוק זה שכבר אמרנו לבעלה שצד על ירושלים

מנחת ש"י

כל היתה אשר אתיותיה נפרדות אליה ירה הבחבר אכן פנת רעיוני :

א (א) בשנת

בין מועד מועדים . בן מועד מועדים . גם התערכה להם החיה . כי כמה רביעית היא השלישית . ופנה חלל לפרש כפי דקדוק הלשון :

א (א) בשנת

מאלו כתוב כי עשתי עשרה שנה מלך יהויקים אם כי מה עשם בשנת שלש למלכותו ועשה דברי אלה בני זמנתי ויאשיבו מלך יהואחז בנו ומקצת חז"ל אמרו כי זה יהואחז הוא יוחנן והנה לא מלך רק שלשה חדשים וימלך מחצית יהויקים אחיו והוא בן עשרים ושלש והנה הוא קטן מיהויקים ואך קראו הכתוב בכור על כן אמרו שכבוד במלכותו והוא רבו לומר כי שלום הוא לדקיה בעבור כי נבואת ירמיהו על שלום דקיה עם נבואתו של דקיהו. ועוד כי לא מלך על ישראל אחר לדקיה ולספור הכתוב רביעי בעבור ש בלא גוף דרך זרה ועשה התבונן כי יהואחז הוא שלום ויוחנן לא מלך . ואל תחוש בעבור שפירש שלום בעני שמות כי הנה שלמה הוא קהלת . ובני שמואל אשה ואכזיהו הם כתוב כי הוא יואל . ועמינדן הוא יואר ואוריאל הוא לפניה ורבים ככה . ובמורה זרח הוא לחר. והעד שלום הוא יהואחז כי כאשר מת האב היה יהויקים בן כ"ה שנה ולדקיה שהוא השלישי בן כ"ד ושלום בן כ"ג וככה כתוב שיהואחז הוא שלום ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימנעוהו ומילכו אותו ותחת יאשיהו אביו. ועוד שנית כי שלום הוא יהואחז כי כתוב כי פרעה נבו לקחו אחר שלשה חדשים אחר ויביאהו ממצרים וימתו עם וכתוב בירמיהו על שלום אשר ילא מן המקום הזה לא ישוב עם עוד כי במקום אשר הגלו אחרו שמו. ואל תחמה בעביר הכתוב למעלה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' בשלוח אליו המלך לדקיה כי תחלת הפרשה הוא כי כה חמר ה' על בית מלך יהודה ויפטר על מה שאמר לו השם לפני מלך לדקיה והנה יספר מה ההפך על יהואחז שהוא שלום אחר כשנבוכדנצר אל מלך מן הוי כונה ביתו בלא דקדק על יהויקים ושם כתוב ואחרי כן התנבא על יהויכין כי כה כתוב ועל חלה שלשתם והוא לפני לדקיהו. וכשפרס והוא לפני שא קונה אל נשיאי ישראל שמהו ולא נשאר מעניבים מלך והאל מן יהואחז הוא שלום ואמר ויביאהו בחסות אל חרץ מזרים והכפיר הוא יהויקים שהמלכו מלך מזרים ויחנהו כבונר בחסות ויביאהו אל מלך בכל וככה כתוב בדברי הימים ויאסרוהו בנחשתים להוליכו בכלה ואחרי כן מקונן על יהויכין ומה עשה אש אכלתהו ואחרי כן מקונן על לדקיה ותאל אש מנחיה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עבד שבו למשל. והנה התברר כי יהויקים והוא יבואו אל כל. ואל יקשה שיערך בעבור שאמר להוליכו בכלה ולא חמר ויוליכוהו כי הנה כתוב על לדקיהו בירמיהו ויאסרוהו בנחשתים להביא אותו בכלה כתוב אחר ויאסרוהו בנחשתים ויביאהו בכלה . והנה כתוב בדניאל שהנה שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר אל

רש"י

א (א) בשנת שלש למלכות יהויקים . וכי אפשר לומר כן והלא הוא מלך בשנת ד' ליהויקים שנאמר (ירמיה כ"ה) בשנה הד' ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנצר ומה ת"ל בשנת שלש בשנת שלש למלך שנה' (מ"ב כ"ד) והיא לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו שלש שנים ובשנת שלש עלה עליו והיה שנת במונה לנבוכדנצר דלמך מר שנה ראשונה ליהויקים מלך יהודה בשנת שלש למרדו : ובשנת שהיה למלכות

אבן עזרא

נאום אברהם ברי' מאיר אבן עזרא הספרדי זה ספר ארש המודות. מדובר בו בכבודו. ונבואתו עוברות ועתידות.

וכל דבר בקורן ובמידות . ובמלכתי מעלה סודות . עומדים

על ידידות . ומפרשילא למדו בסודו . וכל אחד ביאר כאשר בשורה .

התערכה להם החיה . כי כמה רביעית היא השלישית . ופנה חלל לפרש כפי דקדוק הלשון :

א (א) בשנת מאלו כתוב כי עשתי עשרה שנה מלך יהויקים אם כי מה עשם בשנת שלש למלכותו ועשה דברי אלה בני זמנתי ויאשיבו מלך יהואחז בנו ומקצת חז"ל אמרו כי זה יהואחז הוא יוחנן והנה לא מלך רק שלשה חדשים וימלך מחצית יהויקים אחיו והוא בן עשרים ושלש והנה הוא קטן מיהויקים ואך קראו הכתוב בכור על כן אמרו שכבוד במלכותו והוא רבו לומר כי שלום הוא לדקיה בעבור כי נבואת ירמיהו על שלום דקיה עם נבואתו של דקיהו. ועוד כי לא מלך על ישראל אחר לדקיה ולספור הכתוב רביעי בעבור ש בלא גוף דרך זרה ועשה התבונן כי יהואחז הוא שלום ויוחנן לא מלך . ואל תחוש בעבור שפירש שלום בעני שמות כי הנה שלמה הוא קהלת . ובני שמואל אשה ואכזיהו הם כתוב כי הוא יואל . ועמינדן הוא יואר ואוריאל הוא לפניה ורבים ככה . ובמורה זרח הוא לחר. והעד שלום הוא יהואחז כי כאשר מת האב היה יהויקים בן כ"ה שנה ולדקיה שהוא השלישי בן כ"ד ושלום בן כ"ג וככה כתוב שיהואחז הוא שלום ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימנעוהו ומילכו אותו ותחת יאשיהו אביו. ועוד שנית כי שלום הוא יהואחז כי כתוב כי פרעה נבו לקחו אחר שלשה חדשים אחר ויביאהו ממצרים וימתו עם וכתוב בירמיהו על שלום אשר ילא מן המקום הזה לא ישוב עם עוד כי במקום אשר הגלו אחרו שמו. ואל תחמה בעביר הכתוב למעלה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' בשלוח אליו המלך לדקיה כי תחלת הפרשה הוא כי כה חמר ה' על בית מלך יהודה ויפטר על מה שאמר לו השם לפני מלך לדקיה והנה יספר מה ההפך על יהואחז שהוא שלום אחר כשנבוכדנצר אל מלך מן הוי כונה ביתו בלא דקדק על יהויקים ושם כתוב ואחרי כן התנבא על יהויכין כי כה כתוב ועל חלה שלשתם והוא לפני לדקיהו. וכשפרס והוא לפני שא קונה אל נשיאי ישראל שמהו ולא נשאר מעניבים מלך והאל מן יהואחז הוא שלום ואמר ויביאהו בחסות אל חרץ מזרים והכפיר הוא יהויקים שהמלכו מלך מזרים ויחנהו כבונר בחסות ויביאהו אל מלך בכל וככה כתוב בדברי הימים ויאסרוהו בנחשתים להוליכו בכלה ואחרי כן מקונן על יהויכין ומה עשה אש אכלתהו ואחרי כן מקונן על לדקיה ותאל אש מנחיה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עבד שבו למשל. והנה התברר כי יהויקים והוא יבואו אל כל. ואל יקשה שיערך בעבור שאמר להוליכו בכלה ולא חמר ויוליכוהו כי הנה כתוב על לדקיהו בירמיהו ויאסרוהו בנחשתים להביא אותו בכלה כתוב אחר ויאסרוהו בנחשתים ויביאהו בכלה . והנה כתוב בדניאל שהנה שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר אל

מצורה דוד

א (א) בשנת שלש למלכות יהויקים . ר"ל למדו בני מלך . וימרד בו כמו שכתוב ב"ב . ובשנת ג' למדו שהיא שנת י"א למלכותו מעלמו כי נבוכדנצר מלך בשנת ד' ליהויקים וכו'

פתיחה לספר דניאל

אזן דעם ספר יוערם דער צייילט . אז א מענטש זאל נישט אונזעק גינגען פון גאטס וועג . אזן ווען מען צווינגט אים ער זאל טוהן איין עבירה . ווס דס פיינינג פון דער עבירה איז אראפ צו פירען פון דת . זאל ער אוף זיך סקבל זיין גישייט צו ווערן . אזן גיט עובר צו זיין . אזוי ווי סיר גיפונען ביי דניאל'ן מיט זיינע חברים הנניה מישאל ועזריה . דס מען קום זיין גישייטן אביין ווארפן אין איין קאצע אביין אביין צו פר גרענין זיי . אזן דניאל'ן קום מען גישייטן אביין ווארפן אין איין זייבן גריב אביין . פאר וואס זיין האבן גיט גינאלט אפ קערן פון גאט . אזן זיין האבן אויף זיך דאס ארץ אהן גינען פון ריב . קום זיי השי"ת ג' האלפין דס זיי זענען פון דעם שרעכטן גינאלט גינארן . אזן זענען דער נאך גינארן דעם גינאלט יעצנים .

פירוש ע"מ

א (א) בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה אין יהויקים מלך יהודה (פון דר צייט אהן ווס ער קום טורד גינען און נבוכדנצר בא נבוכדנצר וגי אין דעם דריטן יאר צו דר מלוכה פון

דניאל א

ויצַר עֲלֶיהָ: בַּיְתָן אֲדָנֶי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוּדִים מְלָךְ־יְהוּדָה וּמִקְצֵת כָּל־יִתְהַאֲלְהִים וַיְבִיֵאֵם אֶרֶץ־

רש"י

כצד נכרה שניה עלה וכצד והיוקים ושלם שנים עבדו ושלם שנים מרד בו והיא הייתה שנת אחת עשרה למלכות יהויקים חמש שנים קודם שכתבו ושלם שעבדו ושלם שמרד בו ואז מת יהויקים תחת ידו והמלך נבוכדנצר תחתיו יהויכין ב בנו
 (ב) ומקצת כלי בית אלהים לקח, ומקצתם נשארו כמו שלחמי (בירמיהו כ"ז) כה אמר ה' אל העמודים ועל הים ועל המכונות ועל יתר כלים אלהים, אשר לא הגלם נבוכדנצר ויביאם ארץ שנער. בית אלהים לקחם לעבדומו שלו

ארץ ששם נעמרו מתו מבול: בית אבן עזרא
 ירושלים ויצר עליה ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית ה' ויביאם ארץ שנער והנה הערע יהויקים והכלים הביאם בית אלהיו להשתחוות לו ואחרי כן האמר ואת הכלים הביא בית אחר אלהיו ולא יתכן בדרך הלשון לפרש

רס"ג

הגלה מבני יהודה וצות יהודה לגדלה ג' שנים ואחר ג' שנים הביאם שר הסרסים לפני המלך ועתה אמר הפסוק ובשנת שהתים למלכות ג' אלא כה פתרונו בשנת שהתים חורבן בית המקדש לשונה בכהרהר בפינוי ובביא בשנת בבל העולם ומלך על כלם והלם ג' פ"א בשנת שלש למלכות יהויקים בלך יהודה ככלות השנה השלישית ותחלת רביעית ככתוב הדרבן אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה והיא השנה הראשונה למלך בבל וגם אם נותרה טו השלישית ליהויקים בשנת ג' א"כ תהיה ראשונה לג' והיא רביעית ליהויקים ואז הביא יהויקים ועמו לבבל שנאמר ויתן ה' בידי את יהויקים: (ע) ומקצת כלי בית האלהים. לפי שנותר המסך והאחלה וכל כליו שלא נלו לבבל על שנגזם יאשיהו

במנחה שו

(ב) ומקצת כלי בית האלהים. כמד ענין וזה כמספר הרקמה ומקצת כלי בית האלהים נגזר עליהם ויש להם צדקה הימים אשר אמר המלך בקשמות הדין וסמכוים עד כהן ובעצמות ומקצת ב:

ויביאם כי הכלים לבדם הביא בעבור האכת והכלים הביא, וכתבו דברי הימים ויאסרהו במושבותיו להוליכו בצלה ומלכי בית ה' הביא נבוכדנצר לבבל ויתנם בהיכלו בצבל וירמיחו מתנבא עליהויקים כי קבורת המור יקבר סוכו והשלך מהלאה לשערי ירושלים ועל כן עשה הזמור כי בשנת שלם למלכות יהויקים שהמליכו פרעה בא נבוכדנצר עליו ויצר על ירושלים ולקחה בתחלת השנה הרביעית ליהויקים והיא השנה הראשונה לנבוכדנצר כי כן כתוב והנה הוליכו אל צבל ועמד במושבותיו כמו שנה גזה וזה נבוכדנצר וזה יהויקים וסמכויות והיה לו יהויקים עבד שלם שנים וישב וימרד בו וזה נבוכדנצר או גדודיו אל ירושלים והרגו אח יהויקים וסמכו אותו מהלאה לשערי ירושלים ויתנו בבלתו וסמכולו ולא נקבר כי כן התנבא רמיהו. ואל תתמה בעבור וישכב יהויקים עם אבותיו כי הנה כתוב הנך שוכב עם אבותיך ובמליון מחו. והנה מלך יהויכין בנו ג' חודשים ותפשו נבוכדנצר בשנת ח' למלכו והיא שנת י"א ליהויקים ומלך לקיביו עשתי עשרה שנה והיא שנת תשע עשרה למלך נבוכדנצר והנה בשנת ח' ליהויקים וישב וירמיהו עבד שלם שנים עשרה שנה והיא שנת תשע בדשם אחד מלכו והנה כתוב כי רחבעם מלך י"ז שנה וימלך אביה בזנותתו בשנת י"ח לירבעם. והנה אבאף אל זה תקשה אחי יסבוב מיליתא מנייה מנין או לברייתא עולם מתשירי ויום אחד בשנה כתוב שנה יספור מיום מלך המלך עד תחשבו שנתו על כן תהיה שנת י"ח. והמשל בעולד ביום ו' לפני שקעו בשמש צעיר היות שיהי דרום בתקופת תמוז והיום ארוך ט"ו שעות שלימות והנה יומלל כונק יום עשי שהוא יום השבת בשבת צעיר היות שיהי דרום בתקופת תמוז רק יחסרו ט"ו שעות. ואל תתמה בעבור שנתמא ביחוקאל וביאור במזלות חששן לא שמע קולו כי ראו עבדו נבוכדנצר. וטעם התמלך של ירמיהו ליהויקים כי הנבואה עליו התחשבו כי מלכותו תתקיים לך בעבור היותך מתהרהר בצרו. והנה נשארה השאלה הקשה כבר הזכרתי כי לקיביו היה בזנות אביו כ"ד שנה והנה יהיה בזנות יהויקים וזלות יהויכין בן ל"ה שנה והנה כתוב כי עשרים וחתם שנה לקיביו הכתיב בירמיהו וברשית ממשלתו יהויקים בן יאשיהו יהיה דבר השם לירמיהו עשמה מוסרות וישלמה אל מלכי אדום ומואב ועמון ואור ביד מלאכים הבאים ירושלים אל לקיביו מלך יהודה כי אלה המלכים שמעו שנהרג יאשיהו וחסבו כי לקיביו שהמליכו כשהיה בן כ"א שנה הוא ימלוך תחתיו ואין טעם ממלכותו והואו חי עם אלה המלכים ואל שמעו דבריו כי אל מלך רק שלשה חודשים. ונשאר בפרשה דבר הפרש והוא ואל לקיביו מלך יהודה דברתי והנה ירמיהו מספר זה הדבר של המוות אל לקיביו בעת מלכו אחר נבוכדנצר יהויכין ואחר לו הביאו נואריכים בעול מלך צבל ואס כתוב ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת לקיביו מלך יהודה וטעם בכנה הרביעית שמרד יהויקים מלך צבל יש תקוון אחד שהמוטות חקקו וירמיהו בראשית ממלכתו יהויקים בשלה בשנה הראשונה למלכות לקיביו. רק חין טעם תקוון הזה ומפרש גדול היה תקוון זה כי הנה יום שלמה ויהי ביום השבת שהוא הרביעי הגלל את שהוא העם וכנה מלות רבות כמו מחיתם, ואת כולם יבא רוח כי חין יתכן בלשון שאדם ידבר מלה ורעזו מלה אחרת והאומר כזה מהשמעתי הוא נחשב יבצר פירשתי כולם ועויל לו שאמר לא ידעתי ולא יהפך דברי אלהים חיים: (ג) ויתן. כתוב ומקצת כלי בית האלהים כי נגלתו יהויכין והבאו אל צבל כלי חמדת בית ה' כי כן כתוב ואזרות בית ה' ואזרות בית

מזד ועליו עליו ומנו שלחמי דברתי הימים כ': (ב) ומקצת כלי וי'. כי מסע נשארתי ונקחם בנגלות יבנה ועוד טבארו מסע ונקחם לא לקחם בנגלות ויקחם אל בית אלהים ויבאו וגו' (ירמיהו כ"ז):

מצודת דוד
 ירדה ויקצת כלי בית האלהים אונ איוון מירר בלמים שון
 נאמם היוי האם ער גינוקען אונ איוון מירר פון זיי
 זען איבער גיבלרין ויביאם ארץ שנער בית אלהיו אונ

א (6) ויצר. מלשון מלך ונטיעו הקשת החול על העיור להליר להם בנגלות לקיבו וכו"ש כי כה אמר ה' וגו' ועל יתר הכלים וגו' אשר גייקמן נבוכדנצר מלך בבל כלים וירושלמים אונ האם בלעבוקם אונ איר: (ב) והנה ארץ בידו וגו' הנה גאמ איבער גינעבוקם איוון האמס דעם יהויקים מלך

**שָׁנַעַר בַּיַּת אֱלֹהֵיו וְאֶת־הַכְּלִים הֵבִיא בַּיַּת אוֹצֵר
 אֱלֹהֵיו: 1 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאִשְׁפַּנּוּ רַב־סְרִיסֵיו לְהֵבִיא
 מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֵּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפְּרָתִים:
 2 יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כְּלֵי־מָאוֹם וְטוֹבֵי מַרְאֵה
 וּמְשַׁבְּלִים בְּכֹל־חֲבִמָּה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמִבְּנֵי מַדְע
 וְאֲשֶׁר כָּח בָּהֶם לְעִמּוֹד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ: 3 וַלְלַמְּדֵם סֵפֶר**

ה'א ילדים . סרסוסים . 2 . עמדת עמדה . 3 . ולמדם ספר . חולין ק"ג
 רש"י

הביא עם את השביה כולה אף את האנשים ואת הכלים
 הביא אה"כ בית האוצר : (ג) הפרתים . דוכסיה :
 (ד) ואשר כח בהם . פירשו ר"ל שיהיו חושני עמנו מן

פרי תואר : (ה) ילדים אשר אין בהם כל מאום . ואפילו סרסוס
 ומשכילים בכל חכמה שיודעים להשיב בכל דבר שישאלום :
אֵבֶן עוֹרָא

המלך : (ג) ויאמר . זה השבנו היה סרסוס והוא היה סקד
 על כל הסרסוס המצדדים וגשו וכתוב בדברי יחזקאל והיו
 סרסוס בעיני מלך ככל : רב . גדול כמו קרית מלך רב
 ע"כ אמר יפת כי הם לויאל וחבריו וראוייתו שאמר מורע המלוכה . ולא דבר נכונה הוא כי הכתוב ויהי בהם מבני

יהודה ולאחרים מורע המלוכה שהיו סרסוס ולא תמצא בדניאל שהיה סרסוס רק כתוב עליו ועל חבריו ולדיו אשר אין בהם
 כל מוס ואין מוס קשה מן הסרסוס . ודניאל וחבריו לא לזה המלך ללמדם ספר שהוא מכתב כשדים ולא שום רק שיעמדו לפני
 המלך ולא לפני נסיו ואם עטן הטוען אם בדברך אמת שלא היו סרסוס למה הפקד המלך עליהם שר הסרסוס התשובה כי
 לזה המלך לבקש מישראל ילדים וטובי מראה והנבילים עד היום נודעים במכתב זכור . ועוד כ"א יסרס הנער מווסר דעתו

והוא מבקש להיותם העומדי לפניו וידעו כל חכמה כשאר פירשתי . ורבי יהושע אמר כי מלת סרסוס בגלגון הקודש על שם
 עממים האחד מסרסוס והשני משרתים ושר הסרסוס היה שר על משרתי המלך . וכמוהו עם הסרסוס והנכורים ואין
 אורך כי הסרסוס היו ברבים על הנכורים בעבוד היותם עבדי המלך לזו והוא לא סרסוס רק כך לקחם בשביה והיו

שומרי כיון כמאפט התלכים עד היום . וכמוהו לא תגשי המלך ואת סרסוס וכתוב ומן העיר לקח סרסוס אחד אשר הוא סקד
 על אשבי המלחמה . ומלת הפרתמים זרה לא תמצא במקרא רק במגלת אסתר חלוי האלכס כשיסרסוס חסו מלכותה
 (ד) ילדים . כמו עור ופסה שאין ראוין לעמוד לפני מלך על כן כתוב עור ופסה לא יבא אל הבית והטעם בית מלכות

דוד : וטובי מראה . שלא היו ירקרקים ונראים כמו חולים : ומשכילים בכל חכמה . כלל כל : ויודעי דעת . יודעי
 בלחנת הדבור המדבר מה שהיה שדעתו ולבם בלחרונה כי יש חכמים רבים לא ידעו זה עד סוף דבר המדבר : ומבובי
 מדע . שיוכלו להבין לאחרים כי הם נכבדים ונמדדים כמו גם מדעך מלך לא תקלל כי יש חכמים ילודם והנהיה
 בלשונם מה שיש בלשם כי אם בדרך הרקוה ובחרמות עקלקות : ואשר כח בהם . שחשיה שולחם חזקה

מצודת דוד

בית אלהיו . במחלה הביא את הכל אל בית אלהיו ואף את האנשים
 נקבם לאלהיו ויתן לו תורה על הנלחן וזאת קי הביא לבי בית
 המלך אל בית המלך : (ג) רב סרסוס . רב וגדול על הסרסוס :
 וזרע המלוכה . ר"ל והנה יהיו מורע המלוכה והם נמשלס יהיו
 מן הפרתים ר"ל מגדלים בעושה ובממשלה : (ד) כל מוס . ר"ל
 שום מוס כלל ולכל אל כמו לא חללו כל נעלה ודברים יראו : וטובי
 מראה . בלבוש ובהיותם : בכל חכמה . יסו משכילים בכל מיני
 חכמות : ויודעי דעת . ר"ל במחלת אמרי המדבר שכלו לדעת
 שהיו למס בלשונם צמיט הדבור להבין אל זולת מה בעדעי לבנם ובמחשבתם : ואשר כח בהם . להמנע על העשב לנטום

ולבשם : (ב) שוער . ה"ש צבל על שם שבענו צה מתי המכול
 כי היא פשוטה מכל הטעם : (ג) סרסוס . שבי : הפרתים .
 ענין שררה ונאסף וזאת קי תיל פסם ומיני הפתמות (המטה ה')
 והיא מלש זרה ואולי היא משונן בשם הפתמות כענין ענלי
 צה הספר אשר אין לדעת בדיואוס ל"א לפי הקדוש לעמיה .
 (ד) פואם . כמו מוס : מדע . ענין מהשנה כמו גם כמנעך מלך

פרוש ע"מ

ער הם זיי גיבראקם די מענטשין אונ די גלים אין
 דעם לאנד ש'נער אין דעם הוו פון זיין אָפּ נאָמ צו
 לובין אונ אָפּ נאָמ דער פאר וְאֶת הַכְּלִים הֵבִיא בַּיַּת אוֹצֵר
 אֱלֹהֵיו אונ נאָך דעם ה'ט ער די גלים הֵבִיא גְבֵרֵאֲכֶם
 אין דעם אוֹצֵר הוּ פון זיין אָפּ נאָמ : (ג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
 אונ דר סֶלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר ה'ט גִּיאָנָם צו אִשְׁפַּנּוּ דר
 עַל־צַעֲמֵךְ פון זייעַע באַרְדִּיעַךְ לְהֵבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'
 עַר וְאֵל בְּרַעְיָנֶען פון דיא קִנְדֵּרֵךְ יִשְׂרָאֵל אונ פון

דר זרע מצוקה אונ פון די דופקים : (ד) ילדים אשר
 אין בהם כל מוס אַנְעֻלְקַע קִנְדֵּרֵךְ רוּם אין זיי אין ג'ט
 ד'א קיין שום מוס וְטוֹבֵי מַרְאֵה אונ זֶעֱנֵן ש'יין פון
 ג'ישטאָלמֵךְ וּשְׂמִיכֵילִים וְגו' אונ זֶעֱנֵן קְלוֹג אין אִשְׁפַּרְרִי
 חֲכָמוֹת אונ וְיֹסִין וְיֹסִין ש'אָפּם אונ פאר ש'אִיעֲרִיין
 ס'חֲשֻׁבוֹת פון אַנְדֵּרַעֲךְ לִיַּט וְאָם זיי האָבִין אין זין
 וְאֲשֶׁר כָּח בָּהֶם לְעִמּוֹד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ אונ דָּאָם זיי האָבִין
 כָּח צו ש'מִיין אין דעם פֹּאליין פון דעם סֶלֶךְ דִּהִינּוּ

וְיֹא

דניאל א

וּלְשׁוֹן פְּשָׁדִים: הַיּוֹמָן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבָרֵי יוֹם בְּיוֹמוֹ
 מִפְּתֵיבַג הַמֶּלֶךְ וּמִיַּיִן מִשְׁתֵּיו וּלְגַדְלָם שְׁנַיִם שְׁלוֹשׁ
 וּמְקַצָּתָם יַעֲמִדוּ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי
 יְהוּדָה דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִישָׂאֵל וְעֹזְרִיה: וַיִּשְׁם לָהֶם
 שֵׁר הַפְּרִיסִים שְׁמוֹת וַיִּשְׁם לְדְנִיָּאל בְּרִמְשָׂאֵצַר
 וּלְחֲנַנְיָה שְׂרָךְ: וּלְמִישָׂאֵל מִישָׁךְ: וְלְעֹזְרִיה עֶבֶד נְגוּ:

ת"א וימן, סופר ל: והמלך, חילוק עד וימי כסם, ספרדוק: 25

וישם

רש"י

רס"ג

השחוק ומן התיבה ומן השינה מפני אימת מלכותו ושמעמידו
 ונחשוק ויחננה: וללמדו שפר ולשוק כשדים. זה המכתב
 והלשון. פ"א ויתן ה' ויברך וכלל לא כתב בו לקח את יהויקים
 וכלל אלא כתב ויאמריו בנחשתיו להוליכו ולא כתב ויוליכו
 ולא כתב ויבאנו אלא ויבואם כלל בואנו עם בואת כלי בית
 המקדש: והפיתוסים. בדעתו שאינו לשון קדש אלא עם
 וטמאת: והלמדם ספר. הוא כתב ופרו כותב והוא קרא
 בלשון כשדים בברעדי תורכמן: (ה) וימן, ויפקד כמו שנאמר
 וימן ה' דג גדול: כפת בנ המלך. כממשני לחם טמאל המלך
 בגמספריא פת בנ פת בר גיט"ל כמחלק עם ריש את כש נר
 והינו פת חסום כמו לשכור בר ופת נקיה כמו נשקו בר:
 שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שגרלו בבואו
 ישמשו את המלך ומקצתו כדי לעמוד בהיכל המלך שהיו חכמים
 מבני יהודה. מוצי' הוקירו כפי' לו וישעיה הנביא וטכניך אשר הוליה
 לדניאל בלמשצ'ר. כך הרגינו אנשי בית דניאל דיון של אל דיון. טוב וגאמן:
 אצ' כמו שפרו בצדוקיה שומר אצ' של בבל: ולהנניה חונן יה. שר דר
 רך בספוק ירך. כושאל ששאלתו אבו

(ו) בלמשצ'ר. על שם עכומו' של בבל שקרויה כל סמא'
 וימן ה' דג גדול: כפת בנ המלך. כממשני לחם טמאל המלך
 בגמספריא פת בנ פת בר גיט"ל כמחלק עם ריש את כש נר
 והינו פת חסום כמו לשכור בר ופת נקיה כמו נשקו בר:
 שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שגרלו בבואו
 ישמשו את המלך ומקצתו כדי לעמוד בהיכל המלך שהיו חכמים
 מבני יהודה. מוצי' הוקירו כפי' לו וישעיה הנביא וטכניך אשר הוליה
 לדניאל בלמשצ'ר. כך הרגינו אנשי בית דניאל דיון של אל דיון. טוב וגאמן:
 אצ' כמו שפרו בצדוקיה שומר אצ' של בבל: ולהנניה חונן יה. שר דר
 רך בספוק ירך. כושאל ששאלתו אבו

בפ"ש פקק
 וימן ה' דג גדול: כפת בנ המלך. כממשני לחם טמאל המלך
 בגמספריא פת בנ פת בר גיט"ל כמחלק עם ריש את כש נר
 והינו פת חסום כמו לשכור בר ופת נקיה כמו נשקו בר:
 שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שגרלו בבואו
 ישמשו את המלך ומקצתו כדי לעמוד בהיכל המלך שהיו חכמים
 מבני יהודה. מוצי' הוקירו כפי' לו וישעיה הנביא וטכניך אשר הוליה
 לדניאל בלמשצ'ר. כך הרגינו אנשי בית דניאל דיון של אל דיון. טוב וגאמן:
 אצ' כמו שפרו בצדוקיה שומר אצ' של בבל: ולהנניה חונן יה. שר דר
 רך בספוק ירך. כושאל ששאלתו אבו

בפ"ש פקק
 וימן ה' דג גדול: כפת בנ המלך. כממשני לחם טמאל המלך
 בגמספריא פת בנ פת בר גיט"ל כמחלק עם ריש את כש נר
 והינו פת חסום כמו לשכור בר ופת נקיה כמו נשקו בר:
 שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שגרלו בבואו
 ישמשו את המלך ומקצתו כדי לעמוד בהיכל המלך שהיו חכמים
 מבני יהודה. מוצי' הוקירו כפי' לו וישעיה הנביא וטכניך אשר הוליה
 לדניאל בלמשצ'ר. כך הרגינו אנשי בית דניאל דיון של אל דיון. טוב וגאמן:
 אצ' כמו שפרו בצדוקיה שומר אצ' של בבל: ולהנניה חונן יה. שר דר
 רך בספוק ירך. כושאל ששאלתו אבו

מנחה שו'א

לסחיתר העיטום והיו עומדי' חמדי' לפיטו וכולו לסכול בשע'
 זכר' והנה זה לבקש מי שנמלחי בו אלה המדוד' ולא נמלחו בילד
 פחות מע"א ומהנה חין לרך ללמדם ככלם סוים כי אם כתב
 כשדים ולשונם לדבר עם המלך כלמינו והנה גדולים ילאו מירשלים
 והנה דיאל יאן בן ס"ו שנה בלכתו וכלתו וכלתו וכלתו וכלתו
 שנים מלך והנה כ"ג וי"ח ודקיהו והנה ל"ד וע' שנה והנו זקן
 ששכלר בראיו' גמורות: (ה) וימן, פועל יואל והטעם לתת להם מנות.
 ופירוש בנמאלל וכתיב במקרא ותתן לנגזקרי
 לבו והטעם קרוב אולי טעם בנ הכשר המוביל: וימין בושרתיו.
 ולא כתב: ומיין משתחו. כי יש יום ידוע למתות ויין נבן או
 דיום או יין מקום פלוי ידוע. וטעם ולגדלם להגדילם לעמוד
 וללעתמטפשי הנלוזים: זה הוא אשר כתב כהס: והמקצתם.
 י"ח ומקצת הלויים. ומקצת כלי בית האלהים. ומקצת אחיו
 גם הוא נבן והוא שמיטעו בסוף השנים הנזכרות והנה כמותו
 ומקצת ימים עשרה: (ו) ויהי. טעם מבני יהודה כי היו
 בירושלים מבני בנימין ואלה אינם אחים כי הכתיב אומר
 וצבו דניאל וחבריהו להקטלא: (ז) וישם. כאשר קרא
 פרעה סם ויוסף לפנת פנחה ורש בעדיה אמר כי כל שם לבן
 מצודת דוד

(ה) מפסד'הנו. כבוד ספרים כ"י מריויק' כל פת בנ כשצנין כ"י מלין
 ומקף כתיבתי וכן נמשע מהפסחים שם בנ זקן כס' א' כס' נמשר
 כ"ו זקן וכל נכמה מתחין מלין כתיב: וקרי:
 כשדים ולשונם לדבר עם המלך כלמינו והנה גדולים ילאו מירשלים
 והנה דיאל יאן בן ס"ו שנה בלכתו וכלתו וכלתו וכלתו וכלתו
 שנים מלך והנה כ"ג וי"ח ודקיהו והנה ל"ד וע' שנה והנו זקן
 ששכלר בראיו' גמורות: (ה) וימן, פועל יואל והטעם לתת להם מנות.
 ופירוש בנמאלל וכתיב במקרא ותתן לנגזקרי
 לבו והטעם קרוב אולי טעם בנ הכשר המוביל: וימין בושרתיו.
 ולא כתב: ומיין משתחו. כי יש יום ידוע למתות ויין נבן או
 דיום או יין מקום פלוי ידוע. וטעם ולגדלם להגדילם לעמוד
 וללעתמטפשי הנלוזים: זה הוא אשר כתב כהס: והמקצתם.
 י"ח ומקצת הלויים. ומקצת כלי בית האלהים. ומקצת אחיו
 גם הוא נבן והוא שמיטעו בסוף השנים הנזכרות והנה כמותו
 ומקצת ימים עשרה: (ו) ויהי. טעם מבני יהודה כי היו
 בירושלים מבני בנימין ואלה אינם אחים כי הכתיב אומר
 וצבו דניאל וחבריהו להקטלא: (ז) וישם. כאשר קרא
 פרעה סם ויוסף לפנת פנחה ורש בעדיה אמר כי כל שם לבן
 מצודת דוד

ולעזר מהמבוק והסנים וכדומה לעשן ועמדו כסול נקך מבלי סוס
 מיטעם ומשקל לוי' והנון: וללמדם ספר. מוסב על המקרא
 שבוטאו למד הנביא מבני ישראל וגו' וללמדם ספר וגו' ויחז המכתב
 להסגנו' הנה המלך וימן להם כלל יום דבר המלך יחז כדמותו מן
 ומלך המלך וכן כ"ן אכ"י שיחה הוא (חף) סבוכוהנלר עלמו סיה המדכד
 סיה המדכד וכן כ"ס ממוה: ולגדלם: ולאסון זה יבין מוגדלם כלם כיום
 למתן כדמותו יפס' ובעלי צצר: ומקצתם. מקצת כלם השנים ועמדו
 למתן ללמי כלם מלך מלך: ומיין משתחו. כי יש יום ידוע למתות ויין נבן או
 דיום או יין מקום פלוי ידוע. וטעם ולגדלם להגדילם לעמוד
 וללעתמטפשי הנלוזים: זה הוא אשר כתב כהס: והמקצתם.
 י"ח ומקצת הלויים. ומקצת כלי בית האלהים. ומקצת אחיו
 גם הוא נבן והוא שמיטעו בסוף השנים הנזכרות והנה כמותו
 ומקצת ימים עשרה: (ו) ויהי. טעם מבני יהודה כי היו
 בירושלים מבני בנימין ואלה אינם אחים כי הכתיב אומר
 וצבו דניאל וחבריהו להקטלא: (ז) וישם. כאשר קרא
 פרעה סם ויוסף לפנת פנחה ורש בעדיה אמר כי כל שם לבן
 מצודת דוד

אל הקלל (קבלה י'): ספר. כ"ל כתב המכתב כספר: (ה) וימן.
 ענין הזמנה כמו וימן ה' דג (ווס ב'): כפת בנ. ענין מאלל:
 והלשון: (ה) וימן להם המלך. כל זה מן דכתי המלך שחמך
 ומלך המלך וכן כ"ן אכ"י שיחה הוא (חף) סבוכוהנלר עלמו סיה המדכד
 סיה המדכד וכן כ"ס ממוה: ולגדלם: ולאסון זה יבין מוגדלם כלם כיום
 למתן כדמותו יפס' ובעלי צצר: ומקצתם. מקצת כלם השנים ועמדו
 למתן ללמי כלם מלך מלך: ומיין משתחו. כי יש יום ידוע למתות ויין נבן או
 דיום או יין מקום פלוי ידוע. וטעם ולגדלם להגדילם לעמוד
 וללעתמטפשי הנלוזים: זה הוא אשר כתב כהס: והמקצתם.
 י"ח ומקצת הלויים. ומקצת כלי בית האלהים. ומקצת אחיו
 גם הוא נבן והוא שמיטעו בסוף השנים הנזכרות והנה כמותו
 ומקצת ימים עשרה: (ו) ויהי. טעם מבני יהודה כי היו
 בירושלים מבני בנימין ואלה אינם אחים כי הכתיב אומר
 וצבו דניאל וחבריהו להקטלא: (ז) וישם. כאשר קרא
 פרעה סם ויוסף לפנת פנחה ורש בעדיה אמר כי כל שם לבן
 מצודת דוד

ז"א וי' אוו מנגר' ויין דריי' יאר וקצתם יעמדו לפני
 המלך אונ פון סוף ד' דריי' יאר זאלין זיי שמיין פאר
 ד' עם מלך: (ו) ויהי בהם מבני יהודה וגו' אונ עם איז
 גניוען צווישין זייא פון די קנידער פון שבט יהודה
 דניאל אונ חנניה אונ מישאל אונ עזריה: (ז) וישם
 להם שר הפרסיים שמות אונ ער המ גימאן צו זיי דר
 האר פון די בדייער לעמין להם לדניאל בלמשצ'ר וגו'
 אונ המ גימאן צו דניאל איין נאמן בלמשצ'ר אונ

פירוש ע"א
 ז"א וי' אוו מנגר' ויין דריי' יאר וקצתם יעמדו לפני
 המלך אונ פון סוף ד' דריי' יאר זאלין זיי שמיין פאר
 ד' עם מלך: (ו) ויהי בהם מבני יהודה וגו' אונ עם איז
 גניוען צווישין זייא פון די קנידער פון שבט יהודה
 דניאל אונ חנניה אונ מישאל אונ עזריה: (ז) וישם
 להם שר הפרסיים שמות אונ ער המ גימאן צו זיי דר
 האר פון די בדייער לעמין להם לדניאל בלמשצ'ר וגו'
 אונ המ גימאן צו דניאל איין נאמן בלמשצ'ר אונ

וַיֵּשֶׁם דְּנִיאל עַל־לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְנָאֵל בַּפֶּתַח־בַּיִת
 הַמֶּלֶךְ וּבֵינָן מִשְׁתֵּיו וַיִּבְקֶשׁ מִשָּׂר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר
 לֹא יִתְנָאֵל: 1 וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דְּנִיאל לְחֹסֵד
 וּלְרַחֲמִים לְפָנָיו שָׂר הַסְּרִיסִים: 2 וַיֹּאמֶר שָׂר הַסְּרִיסִים
 לְדְנִיאל יִרְאֵנִי אֶת־אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־
 מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאֶה אֶת־
 פְּנֵיכֶם זַעֲפִים מִן־הַיְלָדִים אֲשֶׁר בְּגִילְכֶם וְהַיּוֹבֵתֶם

אֵת

ה'א יישם דניאל על לבו אשר לא יתנאל בפתח הבית

מאל. מושך ומי שרואה פוד משך כסו ו"א מושך אצל הכהנה.
 עזרה עזרה. עבד ננו עבד ננו כ"ה מתחלה עם ג"ל כלומר
 עבד ל"ג הוא: (ה) וישם דניאל על לבו. שהיה קרא קריאת
 שבע כמותי לבט כ"ש ושפתים את דברו אלה על לבכם:
 אשר לא יתנאל. שלא לטוף עצמו במאכל ובמשתה שלהם כמו
 נגואלו בדם וכן להם מנולא פירושו מנולא בחיוף אלף
 בע"ן: (ו) אשר מנה. אשר יופן כ"ש יופן להם המלך:
 ועפים. כל מי שהוא בצמח במאכל ובמשתה שיתור לו או בשום
 צער אחר פניו לא יובחזק וזהו יונקש ברחוב ו"א
 אותם והם זעפים. והמתהבבן הרב נסוין ופירושו צערים: כגילכם
 כנזר מתכלם והיה הפת והבט. כיוצא בכס בקובתם כמו בן גילו של
 כנזר גולה שלכם כלומר מנולא כמו גולה על ראשה: והיבתם את ראשי.
 שיתין את ראשי המלך שואבר ששפתו

די שמה בלעכאר כסוס אלהי (לקמן ד') עשאר שם
 לטון הכמה בלבן ארמי: (ה) והנאל. לי לכלוך: (ט) שר
 הסריסים. שהיה שר על משרתי המלך: (י) אשר מנה.
 שר הזמין וספק: כגילכם. דוגמתכם ולבן מנהה הוא
 כן גילו: והיבתם את ראשי למלך. תגמרו לי להתחייב

מנחה שו

(י) מנל ו"ד חסיד:

אבן עזרא

ככדים וכן לר וככה נבדלגלר בלשון שכלר ושם כל מפירס
 הוא כסוס אלהי ובדרך מישך לטון ככדים הם והגלון אמר כי ננו
 כמו נבו אלה בלא רחיה: (ח) וישם. פת בנ המלך
 החורה גם היון אכור וכחז. חמר לנסכא ליה כמפסס לאלהיהס:
 (ט) ויתן. אמר הגלון העטס שנתנו להן ולהסד
 ולרחמיס בעיני שר הכריסיהס והוא לא עשה בקשרו והוא השיב
 בלא גילה סודו למלך כי לא יתייחו: (י) ויאמר. כחז
 מתכלס והיה הפת והבט. כיוצא בכס בקובתם כמו בן גילו של
 כנזר גולה שלכם כלומר מנולא כמו גולה על ראשה: והיבתם את
 ראשי. שיתין את ראשי המלך שואבר ששפתו

ככדים וכן לר וככה נבדלגלר בלשון שכלר ושם כל מפירס
 הוא כסוס אלהי ובדרך מישך לטון ככדים הם והגלון אמר כי ננו
 כמו נבו אלה בלא רחיה: (ח) וישם. פת בנ המלך
 החורה גם היון אכור וכחז. חמר לנסכא ליה כמפסס לאלהיהס:
 (ט) ויתן. אמר הגלון העטס שנתנו להן ולהסד
 ולרחמיס בעיני שר הכריסיהס והוא לא עשה בקשרו והוא השיב
 בלא גילה סודו למלך כי לא יתייחו: (י) ויאמר. כחז
 מתכלס והיה הפת והבט. כיוצא בכס בקובתם כמו בן גילו של
 כנזר גולה שלכם כלומר מנולא כמו גולה על ראשה: והיבתם את
 ראשי. שיתין את ראשי המלך שואבר ששפתו

מצודה דוד

היה יודע בלבן ככדים כמו דגלל בל"ק וכן יזה הכמות:
 וה' וישם. הפס בלבו והשומר דברי: אשר לא יתנאל.
 כהגלון הסוס ויין סך: ויבקש. שכל מנולא למנע ממנו שם
 בן ויין לנג ויתנאל: וכן להסד ולרחמיס. עם כי כול לא מילא
 שאלו מל נקוס להסד והסד נה שלא נער כו והסוין דכדריס
 כחזן וקבט מללכס ויזק אלהי את דביו: אשר למה יראה.
 פני יזה הילריס: והיבתם. ופסה ע"י חסיד את רחשי למלך כי כן
 מפסס הכנך להתי את הלהס של מי מל אלהי לה דביו:

היה יודע בלבן ככדים כמו דגלל בל"ק וכן יזה הכמות:
 וה' וישם. הפס בלבו והשומר דברי: אשר לא יתנאל.
 כהגלון הסוס ויין סך: ויבקש. שכל מנולא למנע ממנו שם
 בן ויין לנג ויתנאל: וכן להסד ולרחמיס. עם כי כול לא מילא
 שאלו מל נקוס להסד והסד נה שלא נער כו והסוין דכדריס
 כחזן וקבט מללכס ויזק אלהי את דביו: אשר למה יראה.
 פני יזה הילריס: והיבתם. ופסה ע"י חסיד את רחשי למלך כי כן
 מפסס הכנך להתי את הלהס של מי מל אלהי לה דביו:

לוקמי

וה' וישם דניאל על לבו וכו'. קם גנין דא צווייא קרלייא
 עבירות. אויסגיניניקסע עבירות און אינגרייניניקסע
 עבירות. דהיינו איינער האם אן גינינדען איין לויס אום שפּת
 דאס איז איין אויסגיניניקסע עבירה. דר פּינסקש סום תשובה
 פּים תּרסח בּאָפּת. איז אים הקב"ה מחיל די עבירה. און די
 עבירה נעמיס באָפּת. קיין גיל ניש גירדיקס. אבער אן דער
 פּינסקש נקם פּרשט. דאס איז איין אוינגרייניקסע עבירה. די
 עבירה נערס אינגרייניקסע און דאס פּינסקש. אפילו דער
 פּינסקש נקם פּאן תּשובה און הקב"ה נעם אים שוין כּוּחַ
 ויין די עבירה. אבער די פּרשט און גיבליקען און אים אן קען
 זיא שוין פון ויך גיט ארויס נעקטן. דריבער דעם דניאל בּפּראַכט
 און ביי אים איז גיבליקען אָשֶׁר לֹא יִתְנָאֵל בַּפֶּתַח בַּיִת הַמֶּלֶךְ. שר
 זאל גיט פּאָר פּיאַסין ויין גוף און ויין נשמה בּוֹס דיא פּרשט
 קסין גון גיבליקען. ווייל דיא זינד וועט ביא אים גלייבן
 אינגרייניק און אייביג:

צו גנינין הט ער גירופן שדרה אונ צו מישאל הט
 ער גירופין מישף אונ צו עזרהי הט ער אן גירופין
 עבד ננו: (ח) וישם דניאל על לבו וכו' און דניאל הט
 גיטאן אופ ויין הארציון דם ער זאל גיט איין גירעכט
 ווערין מיט דעם עקין ווארן פון דעם מלך אונ מיט
 דעם ויין פון ויין גיטראנק ונקש משר הסריסים אשר
 לא יתנאל אונ ער הט גיפעטין פון דעם תאר פון די
 באדינער ער זאל פר מיידין פון אים דם עקין אונ
 דם סרינקין פרו ער זאל גיט איין גירעכט ווערין
 דר מיט: (ט) ויתן האלהים את דניאל וכו' אונ גאט הט
 גינעקין דעם דניאל צו הקר אונ צו דר ברימקייט
 פר דעם תאר פון די פדינער פון דעם מלך: (י) ויאמר
 שר הסריסים לדניאל האט דער שר הסריסים גינאט
 צוא דניאל ורא אני את אלהי בעלה איה האב מורא פאר
 גינעקט אייער עקין און מירקון אשר ליה וראה את

מיינ האר דעם מלך ווס ער הט אן גירייט אונ אום
 פניכם ונעמיס פון תלדים אשר כנילכם ווארום ער וועט
 ועקן

מיינ האר דעם מלך ווס ער הט אן גירייט אונ אום
 פניכם ונעמיס פון תלדים אשר כנילכם ווארום ער וועט
 ועקן

דניאל א

אֶת־רֵאשֵׁי לְמַלְכָּךְ׃ י' וַיֹּאמֶר דְּנִיָּאל אֶל־הַמְּלָצָר
 אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר הַסְּרִיסִים עַל־דְּנִיָּאל חֲנֻנִיה מִישָׂאֵל
 וְעִזְרִיה׃ י"ג נִסְנָא אֶת־עַבְדֶּיךָ יָמִים עֶשְׂרֶה וַיִּתְּנוּ־
 לָנוּ מִן־הַזֹּרְעִים וְנֹאכְלָה וּמִים וּנְשִׂתָה׃ י"ד וַיִּרְאוּ
 לְפָנֶיךָ מְרֵאִינוּ וּמְרֵאֵה הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֶת־פֶּת־בֶּג
 הַמַּלְכָּךְ וּכְאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם־עַבְדֶּיךָ׃ י"ו וַיִּשְׁמַע
 לָהֶם לְדַבֵּר הַזֶּה וַיִּנָּסֶם יָמִים עֶשְׂרֶה׃ ט"ז וּמִקְצַת
 יָמִים עֲשֵׂרֶה נִרְאֶה מְרֵאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָּשָׂר מִן־

ת"א סגלל. מלכיג. הא' ביציר רס"ג

להתיו ראשו: (יא) המלצר. (יב) הסודר את המנות והת
 הקשרות שקורין (מחשערי"ב אל"ה): (יג) גם. לטון נסיון:
 מן הזורעים, מין קטניות תחת פת צנ: (יד) וכאשר
 כ"א

במנותיהם: (יא) המלצר. מלין צר. דבר אחר מלצר כל
 צר ממלל וצר: מנה. כמו וימן: (יב) גם נא את עבדיך ויט
 עשרה. באותן הימים שבין ראש השנה ליה"כ והם כנגד י
 נסיונות שנתנסה אברהם אבינו שלא יגרם להם החסא עשרה
 נסיונות שנסו אבותינו לחק"ח במדבר: מן הזורעים. הם פול
 דלגן ופול המצרי ופול העב והגולגן והאפונים והעדשים והעדשים
 עלהן במשכב וכו': (טז) ומקצת. ולסוף: ובריא בשר. שמיים וימים:

מנחות ש"י

הפורים האלה: (יא) ויאמר. המלצר. לשון כשדים הוא מותן המנות והנה פירוש אשר מנה כמו הפקיד ובלשון
 חכמים ממונה ולהיותו מנורת אשר מנה החוקל מנות קשה מאוד ואף כי כתוב על דניאל: (יב) גם. לשון זוויו כמו הל
 נח את פני ה' ועם ימים עשרה כי אין יכולת בחי לסכול הרענרק ט' ימים ככה הזכירו בעלי התולדות וחתה פה
 צנ המלך תן לנו זרעונים הם נגרנים כאשר זקינו וחתה יין תן לנו מים: (יג) ויראו. כסוף עשרה מראשו והזכיר
 פת צנ המלך ואחו דרך קצרה של הזכיר יין: (יד) וישמע. אמר יפת בן עלי כי כל יום היה רואה פניהם עד ימים
 עשרה: (טז) ומקצת. נראה. הטעם כל מראיהם ויאמר הגאון זה היה גם גדול ואין לזכר כי היו אוכלים אורז
 מצורת דוד

(יא) על דניאל וגו'. לבסוף לנס את מלכיהם ומשקיהם: (יב) את
 עבדיך. אמר על עצמו ועל חמיו משלל ועזריה חכיו: (יג) וי
 ונשחה. ומים יתנו לנו וכשתה: (יד) בראינו ובראה וגו'. מלכ
 מנחות פנינו כל יום מנחות ללו אם יש מה השמנות ללו מאלו:
 וכאשר תראה. ולפי מה שמלכה כנס טעמה אם לא יהיה פנינו
 כיון אז כמ"ב נאלל פת צנ. ונשטה יין: (טז) מן כל. פוד יומר מכל

יבמות ק"ט: (יא) המלצר. כסוף המנוקל המלל: אשר מנה
 לשכר ספקד כמו ומסס ממונים על כלים (דברי הימים א' ט'):
 (יב) גם. משלל נסיון: הזרעים. מני זרעונים כקטניות וכו'לה:
 (טז) ובריא. ענין שמונו כמו ונגלן איש כדלם (שופטים ג')

כפיס מנחיהם אזי חוסף למת לנו מן הזרעונים ומים ואם רעים

זַעְהוּ אִיעֲרַע פְּעִינְךָ וְעֵינֵי טְרוּעֲרִיגוּ אוֹגַן פְּלִיִּיעֲר
 סַעַר פּוֹן דִּי קִינְדֵר עָר וּם אַזוּ ווי אִיעֲרַע גְּלִיִּיִן אִיו
 וְהִיבְהִם אֵת אֲשֵׁי לְמַלְכָּךְ וְעַם אִיר מְחַיִּיב יִין מִיִּין קֹאפ
 צוּם מְלָךְ׃ (יא) ויאמר דניאל אל המלצר האם דניאל
 גִּינְאָמַט צוּם קִיף מִיִּסְקִיסַע אֲשֶׁר מְנָה שַׂר הַסְּרִיסִים וְגו'
 נִום דָּר שַׂר הַסְּרִיסִים הֵם אִים גִּינְעֵצִם אִיָּךְ דְּנִיָּאל
 חֲנֻנִיה מִישָׂאֵל וְעִזְרִיה עָר נֹאֵר צִיִּיא בְּרַעֲגִינִי וַיִּיעֲר
 עֲסִין אוֹגַן מְרִינְקֵעֵן׃ (יב) הַמְּלָצָר דְּנִיָּאל גִּינְאָמַט צו אִים
 גַּם נֹאֵת אֶת־עַבְדֶּיךָ יָמִים עֶשְׂרֶה פְּרוּב־נִון אוֹגַן דִּיִּינִי קִנְעֵקֵם
 צַעְהוּ סַעַע וַיִּתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֹּרְעִים אוֹגַן לָאוּ מִעַן גְּעִבִין
 צו אוֹגַן וְעַם מִין אֲרַבְעֵסִין אוֹף דָּעַם אֲרַם פּוֹן דָּעַם
 עֲסִין וַאֲרַג פּוֹן דָּעַם מְלָךְ וְנִאֲכָלָה אוֹגַן מִיר וְעֵלִין
 עֲסִין וַיִּמַּס וַיִּשְׁתֶּה אוֹגַן וַאֲסַעַר לָאוּ מִעַן אוֹגַן גְּעִבִין
 אוֹגַן מִיר וְעֵלִין מְרִינְקֵעֵן׃ (יג) וַיִּרְאוּ לְפָנֶיךָ מְרֵאִינוּ וְגו'
 אוֹגַן נֹאֵךְ דִּי צַעְהוּ סַעַע זָאל גִּינְעֵהוּ וְעִזְרִיה פֶּר דִּיר

כָּל־הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֶת פֶּתִיבַג הַמֶּלֶךְ: מִזוֹ וַיְהִי
הַמֶּלֶךְ נִשְׂא אֶת־פֶּתִיבַגְּכֶם וַיִּין מִשְׁתִּיהֶם וַנִּתֵּן
לָהֶם זֶרְעִים: " וְהַיְלָדִים הָאֵלֶּה אַרְבַּעַתְּם נָתַן לָהֶם
הָאֱלֹהִים מַדַּע וְהַשְׂכָּל בְּכָל־סֵפֶר וְחִכְמָה וְדַנְיָאֵל
הֵבִין בְּכָל־חֻזֹן וְחִלְמוֹת: " וְלִמְקַצַּת הַיָּמִים אֲשֶׁר־
אָמַר הַמֶּלֶךְ לְהֵבִיאֵם וַיְבִיאֵם שָׂר הַפָּרִיסִים לִפְנֵי
נְבֻכַדְנֶצַּר: " וַיְדַבֵּר אִתָּם הַמֶּלֶךְ וּלְאִנְמֻצָא מַכְלֵם
כְּדַנְיָאֵל חֲנַנְיָה מִישָׂאֵל וְעֻזְרִיָּה וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
" וְכָל דְּבַר חִכְמַת בֵּינָה אֲשֶׁר־בִּקֵּשׁ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ:

רס"ג ויסצא
(יז) דניאל הבין בכל חזון וחלומות. ארבעתם היו חכמים
בכל ספר אויבה ולשון לקראו ולכתוב ולפרש יותר עליהם
עזרא

כלי פה והג' המינים פה להם והנה האורז והאפונים הם
זרעונים ומבריאים את הבשר ועוד כי כל מאכל שהוא
חמה לנפש יותר יועיל ממאכל שאין הנפש אוהבת אותו
חש"פ שיהיה חם ולא כתולדת החיים והנה אלו היו אוכלין
דבר שתחובה נפשו והיה מועיל להם: (טז) ויהי. נישא.
בנפשו ואשר קצר להזכיר היין זכרו עתה. ויין זרעונים
נוסף כמו לגאוינים ורבים כמוהם: (יז) והילדים. טעם
ארבעתם שהיו שים בכל חכמת רק דניאל הוסיף עליהם
שהיה מבין בכל חזון ופסחון חלומות כי הוא לבדו היה נביא
ולא השלשה: (יח) ולמקצת. כסוף הכלש שני': להביאם.
לפני המלך: (יט) וידבר. בלשונו: ולא נמצא. מכל
הילדים היהודים שגלו כללה ארבעתם: ויעמדו לפני
המלך. הם לבדם: (כ) ובר. זה יורה כי נבוכדנצר

רש"י
הראה. לפי מה שתרצה עשה: (מז) נושא את פה בנם.
עטלו לעלמו: (יח) אשר אמר המלך להביאם. סיבחו
אבן

הנקרא בלשון ערבי ארוז והוא נכבד מאוד וערבמן ההטה
ועטוה דם עהור והוא מאכל חמו הודו ואין להם חטה
ונעשו ממנו תבשילים וזה האורז ישנא מלך כאשר יבטל
בהלב והכלל כי המעט ממנו משביע והוא כבד במשקליו
וגריריו דקין מאוד ואינן עגולין ותולדתו חמה ולחה והחמה
מהם גדול שאמר שהוא הדוחן שגריריו עגולין ויעמוד שני'
רבות ולא ירקב והוא מאכל רע ותולדתו קרה ויבישה גם
בזמני קטניות חמונים ואינם חלה הנמלאים בזרפת כי חלה
הם קרים ורעים ומנפחים והאפונים הם נמלאים בספרד
ומלרים ורומא ופרווינצה והם על גלשה מינים מהם לבנים
ומהם אדומים ומהם שחורים וזה המין נכבד מכלם ובלשה
המינים החים ולחים ומימיהם רפואה לכבד והם מלהילין
את הפנים יותר מן היין ויובל חם להכיר שאלה שזרפת
מצודה דוד

סלדים וגו' (טז) נישא. מוטל לעלמו: פה בנם. הסיקן למאכלם:
(יז) ארבעתם. הם דניאל חנה מישאל ועזרים: מדע והשכל.
וישע עשה ולהשיל מוד מוצא דבר: בכל ספר. מכתב ושטן כל עם ועם
ובכל חזון וחלומות ר"ל לעטם פסחון חלומות: (יח) ולמקצת הימים. ולסוף
שלשם השנים: אשר אמר הפירך להביאם. לפסוד שני כמ"ש לעלמה:
ויביאם. אלו הביאו את כל הילדים לבחור מהם מי ומי יעמדו לפניו: (יט)
וידבר אתם. כדכתיב קמב והשכל לבחור קמטם כ"א: ולא נמצא בכלם. לבחור חכמים ואשכילים
כדכתיב חנניה מישאל ועזרים: ועמדו. מיה אומם לבית עומדים לפני
מחיד לשמשו: (כ) חכמת בינה. מכתב הכנת דבר מתוך דבר: ויסצא.
מלא בכם פשר יחז יותר על כל פירוש ע"ט

מצודה ציון
(יז) חזון. ראיית המלטם והוא כלל ענין כמלום שונם: (כ) ירח.

וייא: (יח) ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם אונ
צום סוף פון די קעג ויס דער מלך הם אן גינאנט
קען זאל יי ברענגנין פאר אים וביאם שר הפריסים לפני
בבוכדנצר הם יי דער האר פון די בדינער פון דעם
מלך גיבראכטם יום גיבראכט: (יט) וידבר אתם המלך
אונ דר מלך הם גיברענט יום דברי חכמות ולא
נמצא מטלם אונ עם איו פון אלע קינדער גיט גינגען
גינארין אונעלעקע קלינע ווי דניאל חנניה מישאל
ועזריה ועמדו לפני המלך אונ יי נעגן גישטאנין פאר
דעם מלך: (כ) וכל דבר חכמת בנה וגו' אונ אלע דבר
ונכמות פון פאר שטאנדיקייט ווס דער מלך האט
באגערט

די אלע קינדער ווס יי האקן יא גיגעסין דם קעסין
גיאר פון דעם מלך: (מז) ויהי המלך נשא את פתבגם
ויין משתייהם פלעגט שוין דר קיה מייסמער ווייטער
מדיאנין אונ נעמען צוא יוד וייער שוין ווארג פון
דעם מלך ווס איו גיגעסין גינארין צו יי אונ דעם
ויין פון וייער גיבראכטן גינולת להם ויענים אונ פלעגט
געבין צו יי ארבעסין: (יז) והילדים האלה ארבעתם וגו'
אונ די דאזיגע פיר קינדער הטנאט גיגעסין צו יי
וייסין שאפט אונ קלוגהיים אין אלע ספרים אונ
חכמות ודניאל הבין בכל חזון וחלומות אונ דניאל האט
פאר שטאנין אין אלי ועזרהגן אונ חלומות צו בשידיין

דניאל א ב

וַיִּמְצְאוּ עֵשֶׂר יָדוֹת עַל כָּל־הַחַרְטֻמִּים הָאֲשֵׁפִים
אֲשֶׁר בְּכַל־מַלְכוֹתָו׃ כִּי וַיְהִי דָנִיֵּאל עַד־שָׁנַת אַחַת
לְכוּרַשׁ הַמֶּלֶךְ׃ ב ׀ וּבְשָׁנַת שִׁתִּים לְמַלְכוֹת
נְבֻכַדְנֶצַּר חֶלֶם נִבְכַדְנֶצַּר חֲלֻמוֹת וַתִּתְּפַעֵם רוּחוֹ׃

רס"ג

רש"י

ושנה

לפניו : (ב) החרטומים . חלו ששוליים שמימי מחים
בצלמות מחים כמה דלח אמר שחוק עצמות שהיו עמיה :
האשפים . חלו שדוקים בזמן . כך מפורש בהנהומא :
(כא) ויהי דניאל . בגזולה כבכל עד שנת אחת לכרש
המלך לדרייה האומר התך זו לניאל ולמה נקרא שמו התך
שהתכוו מגדולתו לריכין חלו לימר מה כורש הראשון
שלפניו האשורש ולדכרי האומר שכל דכרי מלכות נחתין
על פיו נלמר כורש זה הוא דריוש השני אחר האשורש
ובימי דריוש המדי שהשליכו לגבו אריות לא ירד מגדולתו
שנלמר (לקמן ו') ודניאל דנח אלה במלכות דריוש
ובמלכות כורש פרסאה למנו שמימי כורש הראשון (השני)
היה בגזולה :

דניאל שהיה מבין לפרש כל חזון וחלומות : (כ) עשר ידות .
עשרה חליקים כמו זרבע יהדות פתרונגין ארבע חולקין :
החרטומים . מלאכתם בחורים אשפים כיצד היו נוקבין חזון
באילן ומכניסים בו דברי כשפים ואופים אותו והוא מניד להן
כל דבר הרעים חזון אפוס וימה כתיב החרטומים חזר וי"ו
ששוליים בקבוצות בחזון שמימי מחים : האשפים . שדוחקין
בזול כמו השופים אביון פתרונגין דרוקין : (כז) ויהי דניאל
עד שנת אחת לכוורש המלך . הוא כורש הגדול שאם תאמר
לכוורש הקטן היאך אמר למשה בשנת שלש לכוורש בלך פרס
והיאך אמר ובשנת שתיים לדריוש המלך : (ח) ובשנת שתיים
למלכות נבוכדנצר . חסר אל"ף שמאותו היום נגזר עליו חסרון
מלכות בכל : חלה נ"ג חלומות . ב' חלומות חלם אחת של צלם
ואחת של אילן והוא בשבועות מלכותו הגלה לתיניקים ולפיכך
נמצא דניאל לשם ואם תאמר בשנת שתיים לנבוכדנצר היאך
נמצא דניאל לשם אלא כשהחריבו נין את ירושלים העלהו
המכות כאילו מלך באותו חזון ולכן נלמר בשנת שתיים לנ"ג
לכוורש י"ט שנים היו סיום שבמלך עד יום שהחריבו ירושלים
ואחת של אילן והיוקם לחזון ירושלים י"א שנים ולא תוכל
לפרש בענין אחר הסתכל לשם לעילא ותמצא כמה שנים היו
עד עשויי שנת ארבע והיוקם בלך נ"ג ירושלים בלך י"א
שנים כמה שנים הם משנת ארבע עד סוף נ"א שמונה שנים
ולצדקיהו אחת עשרה הרי תשע עשר ו' שנים מששהחריבו את
ירושלים חרי לך ב"א שנים לפיכך היו פי' בדשנת שתיים לנ"גשנים
כברבו כפעבין ופירשו רבותינו דנאי ונתכת והתבסם בשני תינין
אמר ותעם ששבת הפרהין וזכר החלום : ב'היה . נפרשה כמו
נהייתו ותחליתי . פ"א ויהי דניאל עד שנת אחת לכוורש שהיה לראש לקצין על כל ישראל
כל מלכות בבל עד תום דריוש היה על כל מלכות מלכות בבל עד שנת אחת לכוורש כמו שנאמר

ב (א) ובשנת שתיים למלכות נבוכדנצר . יחי אפשר
לומר כן אלא בשנת שנים לחזון הכית כך שניה
בסדר עולם וקראו למלכות נבוכדנצר על שהרזה זדונו
לכנס לחזון דכרי מלכו של עולם : והתפעם רוחו . בפרעה

ירושלים חרי לך ב"א שנים לפיכך היו פי' בדשנת שתיים לנ"גשנים
כברבו כפעבין ופירשו רבותינו דנאי ונתכת והתבסם בשני תינין
אמר ותעם ששבת הפרהין וזכר החלום : ב'היה . נפרשה כמו
נהייתו ותחליתי . פ"א ויהי דניאל עד שנת אחת לכוורש שהיה לראש לקצין על כל ישראל
כל מלכות בבל עד תום דריוש היה על כל מלכות מלכות בבל עד שנת אחת לכוורש כמו שנאמר

אבן עזרא

מנחת ישי

ב (ה) ותפעס רוחו . קדושה דפוסל ותפעס מנייח ותפעס :

היה יודע חכמות וימלא כל יתח מאלה ארבעתם יודע עשר
ידות על כל חרטום ויחפך ויתכן היות עשר לטון רביע כמו

מעשרה שלעטים בעבור כי עשרה סך חשבון ובעל ספר יצירה אמר עשר ספירות בלי מה והחרטומים חניס האלכטים
כי הנה כתוב לקראו לחרטומים ולאשפים וסא אפרסם : (כז) ויהי . העעם שהיה בכל עד שנת אחת לכוורש המלך
ואילו היה כתוב עד שנה אחת היה נראה כי שנה שלימה עברה ובחזומו שנת אחת העעם בתוך השנה :

ב (ה) ובשנת . אמר הספר שהוא שנת שתיים למלכות נבוכדנצר . על ירושלים אחר שסדר בו דקרוהו והחריבוה
ור' משת אחר כי ב' שנים נחשרו למלכותו ולא מלאונו כדבר הזה בכל המקרא והזכונו בעניי למלכותו על
כל הנוים שהזכיר ירמיה שיכבסם אז שקט והשכ מחשבות על משכבו מה יהיה באלהיות היוםם כאשר הזכיר דניאל
הזכיר חלומות בעבור שים בלנס וזכר וכסף ונחושט וברזל וכלי הרם ומנהג המולם לראות דבר א' : והתפעם . כמו
שנעמתי ולא לדבר ונזרחת את הולם פעם כאלס שידוכה וידוכה . אמך לנגון כי פרעה ידע החלום ולא ידע פתרונו
ע"כ כתוב בפרע' ותפעס רוחו שהוא חכיון נעלם ונבוכדנצר שלא ידע החלום והפתרון כתוב עליו ותפעס רוחו א"כ
מה יעשה כ"י הוא אומר ותפעס רוחו ויתכן היות דגשות פ"א ותפעס תחת נ"ו' כיון נפעל כי הפועל שהוא עובר
הוא נפעל כמו וילחם בישראל או דגשות פ"א להתכלע מיו' התפעל והנה יהיה ותפעס רוחו כיון ותפעס כמו
כדרך וככס המערה את בגדיו ופירוש נתימה עליו הפך ושנתי ערבה עליו כענין שגבם וכחוהו נהייתו ותחליתי וקרוהו

בצורת ציון

מלקים כמו וארבע יהדות ובלשית מ"ו') : החרטומים . סס חמני
סבטע : האשפים . סס חמני סבטעלה : (ה) ותפעס . ענין הכלה וקטקטן וכן ופי' כדוק ותפעס

החרטומים' האשפים : (כז) ויהי דניאל . כיום בגזולה כבכל עד שנת
(ז) ומלא שנת שתיים ממלכתם באילן וימיה את ונבוכל חתתיו :
ב (ה) ובשנת שתיים . אמר לזכרון הכית ואלה שכתם כל העולם
ומלך עליהם משב מהשכות מה שיהיה בחכמה הויסם וזכר

לס חלום וכמ"ס פתחון החלום : חלומות . לעי' כתיסה מעניינים
פירוש ע"מ
ב (א) ובשנת שתיים למלכות נבוכדנצר . אבן יצחק דעם
באנדרעין יאר צו דעם אונ' מלכות פון אונ' דעם
דס מייניקטשן אין דעם אונ' ערעין יאר פון דעם חורבן
בית המקדש חלם נבוכדנצר חלומות האש נבוכדנצר
גיחתימה חלומות ותפעס רוחו אונ' עם איו ויארין
גיחלאפט זיין גימיס וינתהו נתייה עליו אונ' זיין שלפא

אי

וּשְׁנַתוֹ נְהִיתָה עָלָיו: ^ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְקָרָא
 לְחַרְטָמִּים וְלֹאֲשָׁפִים וְלִמְכַשְׁפִּים וְלִפְשָׁדִים לְהַגִּיד
 לְמֶלֶךְ חֲלָמָתָיו וַיָּבִיאוּ וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: ^ג וַיֹּאמֶר
 לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חֲלָמָתִי וְתַפְעֵם רוּחִי לְדַעַת אֶת־
 הַחֲלוֹם: ^ד וַיִּדְבְּרוּ הַפְּשָׁדִים לְמֶלֶךְ אַרְבֹּת מַלְכָּא
 לְעֵלְמִין חַיֵּי אֲמַר חֲלָמָא לְעַבְדֵּיךָ וּפִשְׂרָא נְחִוָּא:

ענה

רכ"ג

יתור י

ה'א' למך חלמתי, סוסה כל; רש"י

עד שנת אחת לכדיש המלך ואחריו כן עוררו חי ואולם מעט נפשי במלאכת המלכות ובינת אה ויכפל החתי על כן מעאנו איתו בשנת יעלש לכווש מהאבד ומהעונן כ"א יום ואם היה במלאכת המלך לא היה יכול להודו מלאכת המלך אלא כל הימים במלכותו אבל הימאל בתריש מלכא אמר יום כושי דריוש סרבין חלמא ד' הניאל חז סמקון וכושי כווש הדל: ובשנת שתיש לני דרניאל פתח חלומותיו. והלא כבר נאמר ונדרלם שנים שלש וכתב ולמקצת הימים אשר אמר המלך וכן המשבון הזה היתה שנת הבישית ואין אמר ובשנת שתיש דע כי בשנת שתיש חלם עד היום הימים נדרלם שנים שלש ועוד לא באו לפני המלך ועל כן שאל מן הבישיות באחד חלומיו כי ענין חלומי: לא בא לפני המלך: היתה עליו: לשון שכתה: חלם: חלומיה הרבה וכו' הרבה וכו' חלום אלה אשר של ענינים הרבה על שראתה וכן וכסף נחשת וברזל וחרש לכך נאמר חלומות: מכשפים. שמכושיון פמלא של בעלה ופמלאי של משה. וכו' וכו' אחר מכשפים מכים שאפסם בבלוישה מכים ושפין בשרו וכו' של אדם: מכי שרום שעישין שפעינן שפעינן: שרים: (ד) ארמית. ב"ל ארם: מלכא לעלמין חיי. כלומר יחי המלך: ופשרא נחוא. ופירושו נגוד:

מנחת ש"ו

(ה) מלכא לעלמין. המלך מכים לעלמין במהך עינין:
 לעבדך. יחיה ויקרין לעבדך: ופסחה נחוא. קדושה ופסחה

לאמר ותפעם רוחו (בראשית מ"ח) שלא נעלם ממנו אלא שפרון החלום וכאן נעלם ממנו גם החלום נכפלת הלשון וחספסס. לשון עפומה והלומה (ובחזק פירס"י ז"ל לשון נקופה): נהיתה. עליו לשון סכרון כמו (יחזקאל ז') הווה על הווה: (ד) לעלמין חיי. לעולם יחיה: אמר חלמא שנים שלש וכתב ולמקצת הימים אשר אמר המלך וכן המשבון הזה היתה שנת הבישית ואין אמר ובשנת שתיש דע כי בשנת שתיש חלם עד היום הימים נדרלם שנים שלש ועוד לא באו לפני המלך ועל כן שאל מן הבישיות באחד חלומיו כי ענין חלומי: לא בא לפני המלך: היתה עליו: לשון שכתה: חלם: חלומיה הרבה וכו' הרבה וכו' חלום אלה אשר של ענינים הרבה על שראתה וכן וכסף נחשת וברזל וחרש לכך נאמר חלומות: מכשפים. שמכושיון פמלא של בעלה ופמלאי של משה. וכו' וכו' אחר מכשפים מכים שאפסם בבלוישה מכים ושפין בשרו וכו' של אדם: מכי שרום שעישין שפעינן שפעינן: שרים: (ד) ארמית. ב"ל ארם: מלכא לעלמין חיי. כלומר יחי המלך: ופשרא נחוא. ופירושו נגוד:

אבן עזרא

הוא מטעם כמו נחי נחיה: (ב) ויאמר. הרטומים הם חכמי התולדות היוודעים העיקרית וכל דבר וכל מעש'

שיעשו בליו וכן כתוב בחרטומי מלרים: וראשיפים. הם הרופאים. ומכשפים הם המכטיס דבר ההולדה למרחה העין. הכפדים הם חכמי המזלות. והגורן. הם בעלי הקסמים ההולכים לקרחת נחשים ואלה הם שהמלך צריך להם לאלחמני המדוה וההשקנ והערכים וחכמת הכנינים והחכמה העליונה והנה קרף להרטומים שהם יודעים עיקר ההלומות ואף תדעה הנפש היוגעת היללם גם קרף לאשפים שהם יודעי' הסעות הרואית לעש' והם מעשיה' אולויסתבלו ויעשו מה החלום כפי מערכ' הכובד' בוחה העטה גם המכשפ' שהם יודעים העתיד' וכפי מלאכתם כדעתם מולדי האדם לנהוג המעלות על הגבולין ועל מכטי הערכים המשרתי' ובני המאור' וה'יסת הסנהובד' והם יודעי' ויודעי' ויודעי' ויודעי' עובדלנר ע"כ עובדלנר' חלילה כי הדבר חליו גם ובחכמת' כפי דבריהם: (ג) ויאמר. אמר אחד מן הגאונים כי היה יודע נבוכדנצר החלום וכן לבנות חכמי וליו זה לא האמין בדבריו לאלוהיה הכתוב מעיד ותפעם רוחו לדעת החלום וכאשר אמר לו רשיון על משכבך סליקי מיד נזכר כי קוהיה וכאשר הזכיר הללם אז נזכר לו כן: (ד) וידברו. עתה ימל לדבר לשון כבדים שהוא לשון המלך כאשר דברו והסיב

מצודת דוד

הקדר שלא יוכל לפגור בכשימה זמן מה והוא הולט וכל: נהיתה עליו. הטיה נכחה מעליו ולא היה יכול לישן עוד: (ב) להרטומים. הם חכמי הטבע ויודעים הם עיקר החלומות ואף תדעה הנפש את הדמיונות שנת הכינה: ולאשפים. הם חכמי טרפוחה היוודעים בנפש הרוח וכפי השקנת הרוח ויוב החלומות הלולים ע' ממחלות כגוף: ולכשפים. הם המכטיס דבר החלומות למחלה את החלום גם המעמדות: ולכשפים. הם חכמי החלומות ויודעים מה מן העתויות של מן חכמי ידועי עת מוללו וכו' ידוע עת נוגד נבוכדנצר ויכול גם הנה לנעת את חלומיו: להגיד. אשר הם יגידו מלכא דכתי החלום עם רוא: (ג) לדעת. הפעיתה והמכטיס היא על כי בלטה נפשו לדעת את החלום הכתוב ממני: (ד) וידברו הכפדים. הם חכמי הטבע הם לבי שנים הכתוב לרואים נעות החלום מכל יתר החכמים שכלו על כי יודעים הם מהם העתויות: ארמית. בלשון חרמי והוא לשון פקדים שכלם מלגים בו ומתקם פירוש ע"מ

זקנו (בראשית מ"ח) והוא מלשון פעמון המקדש: ושגרה. מלשון שיה: נהיתה. ענין כיתה ופסחה כמו נחיהו ונחיהו (לקמן ח'): (ד) ופשרא. ופירושו כמו ופסח את חלמו ונכשפה מ' חקמונו ופסח לית ליה וכן מוב הספר הוא לשון המנום והיה

אין ויבאראין ויגוראין אוף אים דם ער האמ גיט
 גקענט שלאפן אונ ער האמ פר געסן דעם חלום מיט
 דעם פהרון נאר ער האמ גידענקט אז עם האמ יך
 אים גיחליקת: (ב) ויאמר המלך לקרא האמ דער מלך
 גיאנגט מען נאר רופן צו די פישוף מאקער אונ צו
 אלעראיי פישוף מאקערס אונ צו די פשרים למידי
 למלך חלומותיו ויי אליון זאגן צום מלך וייני חלומות
 נחוא ונפסרו לפני המלך וייני גיקוקען אונ האקין
 יך גישטעלעט פאר דעם מלך: (ג) ויאמר להם המלך
 הא דער מלך גיאנגט צו ויי חלום חלמתי איין חלום
 הא מיה גיחליקת ונפסח רוחי לבנת את החלום קראפט
 מיין גימיט צו וויקין דעם חלום: (ד) ויבדו הכפדים
 למלך ארמית האקין די פשרים גירעט צום מלך אוף
 ארמית לשון דם איז מתגנב לשון אונ האקין גיאנגט
 מלכא חלמתי ויי דר מלך ואל אוף אייביג לעבין אשר
 חלמתי לנבךד ופשרא נחוא נא דעם חלום צו אויב דיני
 קנעכט

דניאל ב

הַעֲנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְכַשְׁדִּיא מַלְתָּהּ מִנִּי אֹדְרָא הֵן
 לֹא תְהוּדַעְנִי הַלְמָא וּפִשְׁרָהּ הַדְּמִין תִּתְעַבְדּוּן
 וּבִתְיֻכּוֹן נִלְיִי יִתְשַׁמּוּן : וְהֵן הַלְמָא וּפִשְׁרָהּ תְּהִחּוּן
 מִתְּנִין וּנְבֻזָּה וַיִּקֶּר שְׁגִיא תִקְבְּלוּן מִן קַדְמֵי לְהֵן
 הַלְמָא וּפִשְׁרָהּ תְּחֻנִּי : יַעֲנֵנו תְּנִינֹת וְאֹמְרִין מַלְכָּא
 הַלְמָא יֹאמַר לְעַבְדֵּיהּ וּפִשְׁרָהּ נְהַחֲוֵה : הַעֲנֵה
 מַלְכָּא וְאָמַר מְדִי־יֻצִיב יַדַּע אַנְא דִּי עַדְנָא אַנְתּוֹן

לעברך . אמר המלך לעבדך : (ה) מלכה מני אודא .
 הדבר ממני הלך : הן לא תהודעוני חלמא ופשריה .
 אם לא תודיעוני המלך ושמוני : הדמין התעבדון .
 לחכמים תתחמכו . והרבה יש בנמרץ הדומה הדמוה (במסל'
 גיטין) : גולד . אשפת : יתשמון . לשון יחס יהוה שומות
 לאשפות : (ו) והן . ונבזזה : דורכות : להן . אך :
 החוונני תגידו לי : (ז) תנינות . שנית : נהחווה . נגיד :
 (ח) מן יציב ידע אנא . בלמת יודע אני : יציב . דבר
 עכשוו שתיסרו עמידה הצהרים והלבי ובנין כמו ומנין כמו אשר

רס"ג לכשדאי קרי
 (ה) אודא . כמו אולא ו"ם אודא ל' תוקפא כמו ודן ויתכן ואודא
 רבא לפעמייה ל' חוק : הדמין . נחמים כמו וניהחווה פתרגינן
 והדרייה : נילי . בוחה ואין לו דמיון ויא נילי ל' כנול כדומן וצואה
 באבות של בהמות . דבר אחר נולי תריבה : (ו) תחון . הגידו :
 מתנן ונבזזה . מתנת והוצאה כנון מתנות זהב וכסף ובגדים
 זהבזזה ואין ויחמונו ואין ונבזזה מעין המבזבז אל יכבו יותר
 בחיובם : להן חלמא . רק החלום ופתרונו הדיעוני . וכן אמר
 להם אם אני אושר לכם החלום אתם בודין ל' הפשר טכבכס :
 (ז) תנינות . עני פנים שניה ואמר לכלך אמור החלום לעבדך
 ונגיד פתרונו : (ח) מן יציב . באמת יציב אמר להם הרי אני
 אושר לכם הגידו לי ואחם אושרים לי אמור אתה לנו שכן כתוב
 חלמא יאמר לעבדיו : די עדנא אתון ובנין . אתם סבורים

אבן עזרא

לס : (ה) ענה . יש מלות רבות לשון כשדים פירושם
 כפי טעם המקום . ולפי טעמא אודא כמו קיימא והמת
 הוא והטעם זאת המלה היא תתקיים . וזהו קן לא תהויעוני
 המלך ופתרונו קייבי מות אחס . ויפת אמר תעשו קטיעות
 ומלה נולי הריסות והרעה ושמהה ורבי ישועה אמר כמו דמו : (ו) והן . ונבזזה . נמחה ודורין : (ז) ענו . אמר
 הגאון כי לא הוסיפו עתה על התשובה הראשון רק בראשון לנכח המלך מדברים כדרך קוס נא שבה ועתה לשון ימיד
 שאינו מנאח יקום אבי והטעם כי פחדו לדבר לנכחו אמרו אין לנו מעשה להשיב רק מה שהשיבו לנומלך : (ח) ענה .
 בלמת יודע אני כי בעת אחס קונים והטעם אתם דומים את השעה בעבור שראיתם כי מלה יולאה מפי והיא קיימת

מנחת שני

קחא תניינא ופסלח המקום : (ה) ואמר לכשדיא . לכשדאי קרי :
 מלכה . לית כבוד ה"ל : מהדעמי . מתחלפת תהודעוני ההתעבדון .
 סכ"ח כס : (ו) תחון . בגויא מפי' ונחולם פת"ו : (ז) לעבדיו
 ופשרים . ז' כבוד ה"ל ולידך טען גיאל יתקרי ופשרים : (ח) ידע

מצודת ציון

היה נאמן ישמעו כולם ואולי יבזש המלך מן הפס לבקש תולאה כחאת
 מלכא ובר' . המלך יחיש עד שונס מודך סמוס לבדך את המלך
 כראשית המעשים : ופשרא נחוא . והספרון גיט : (ה) מלכא
 ובר' . הדבר הלך ממני . כל שם שדכתי המלך : (ז) לא ובר' .
 אם לא תודיעוני המלך : הדמין ובר' . לנחמים סהוי נעשים :
 ובר' . ואם המלך והספרון תגידו : כיתג ובר' . ממחמת סהוי נעשים :
 ובר' . ולא אשאל עוד חלום הפסוקין : (ו) תנינות . פסם גיטא ודא סדכ
 שאמרו כראשונה חלום מתחלה אמרו למלך לנכח ועתה סחדו להשיב עוד לנכח כדברים האלה אך אמרו אלו אלנו לפני המלך כאומר אין
 לנו מעשה רק כלשר אמרנו שהמלך יאמר לעבדיו את הפסוקין ונגיד את

ארמית ואין לזכר להבין כלום עליהם : (ה) אודא . הלכה ובדל"ל
 אודא לעמיה : הדמין . כפי' הוא ענין נחמים : (ו) ונבזזה .
 ענין וזכרון גדול בדיבור לכ ובדל"ל המבזבז אל יבזש וכו' (מחובות
 ז') : (ח) יציב . מנין אמנם וכמוסו רבים אשר בזה הספר ונחמל' אמנם

פירוש ע"מ

איר וועט יוא ואנן דעם חלום אונ זיין פתרון סתגן
 ונבזזה וועט איהר מקביל זיין פון מיר סתגנות אונ
 גשענק אונ גרום קבור ליה חלמא ופשרה תחניי ניעערט
 דעם חלום אונ זיין פתרון זאנמ מיר : (ו) עני תנינות
 ואפרין האנן זיי גיענקטערט דם אנדערע קאל אונ
 האפין גיאנמט מלכא חלמא יאמר לעבדיו לאודר מלך
 זאנן דעם חלום צו זייגי קנעכט ופשרה תחניי וועלן
 מיר ואנן דעם פתרון : (ח) ענה מלכא ואמר המלך דער
 מלך גיענקטערט אונ האמט גיאנמט מן יציב די אמא
 באקאט נויים איה די עדנא אנתון ובנין דם די היינטיגע

קנעכט וועלן מיר זאגין דם בשיידיניש פון דעם
 חלום ווס ער באטייט : (ה) ענה מלכא האמ דר מלך
 גיענקטערט אונ האמט גיאנמט צו די פשרים מלכה
 פני אודא די יאך פון חלום איר אנועק גיאנאנען פון
 מיר הן לא תהודעוני חלמא ופשרה אוב איר וועט מיר
 גיס מודיע זיין דעם חלום אונ זיין בשיידיניש דמין
 תתגדון וועט איר גיאנאן ווערין צוא שטיקער דען
 איה וועל איהך הייסן צו שגידיען אויף שטיקער
 ובתיכון נילי . יתשמון אונ אייערי הייען וועלן גיאנאן
 ווערין צו מיקם : (ו) והן חלמא ופשרה תתחון אונ אוב

וּבְנִין כְּלִי קַבֵּל דֵּי חַוִּיתוֹן דֵּי-אֹדָא מְנִי מַלְתָּא: ^ט דֵּי
הֶךָ חֲלָמָא לֹא תְהוּדַעְנִי חֲדָה-הִיא דְתַכּוֹן וּמִקְהָ
כְּדָבָה וּשְׁחִיתָה הַזְּמִנְתּוֹן לְמֵאמֵר קְדָמִי עַד דֵּי
עֲדָנָא יִשְׁתַּנָּא לְהֵן חֲלָמָא אִמְרוּ לִי וְאַנְדַּע דֵּי
פִּשְׁרָה תְהַחֲוֹנְנִי: עֵנּוּ כִשְׂדֵי אִקְדָּם מַלְכָּא וְאַמְרִין
לְאִ-אִתִּי אֲנִשׁ עַל-יְבִשְׁתָּא דֵּי מַלְתָּ מַלְכָּא יִכְבֵּל
לְהַחֲוִיָּה כְּלִי קַבֵּל דֵּי כְּלִי מַלְכָּא רַב וְשְׁלִיט מַלְכָּה כְּדָנָה

רש"י הוודנתון קרי כשדאי קרי רס"ג לא

אשר זכר בחילוק ביות עם מ"ב באלב"ם: כל קבל. בכבר
שראיתם שאולה הולכת מבני המלה כלומר שבחתי החלום
ואתם נושאים ונותנים עמי בדברים עד שאזכור החלום. וי"א
זכנון כביש כענין הסוכרים שנושאין ונותנין בדברים עד
שנוטרים וסותרים: (ט) דו הן חלמא. שאם החלום לא
תודיענו אחת הריכס למהי שלכם מהם בנזירה אחת ולמה
לפי שאם אמרו לכם החלום כדאי כי מלה של כוז ושקר
הודמנתם לומר לשם על פשר החלום: עד דו ערנא ישתנא. עד
שיחלף הצת מיכן ועד הצהרים כי כן הוא שיחן של מלכים
מן שלש שעות ביום עד הצהרים: (ה) חלמא. רק אם החלום
תגידו אדע כי פשרתו תגידו לי: (ו) ענו כשדאי וגו'. לא
אימי אנש על יבשחא. לא יעל הובשה על הארץ שיכול לומר

אמת ויליכ: די ערנא אנתון זבנין אשר זו השעה אמת
מסורים למות: כל קבל די חויתון. כל כנגד שאחס
רואים שלך ממני הדבר ואחס כוסיים לי להגיד לכם:
(ט) די הן חלמא לא תהודעוני. שאם החלום ופתרונו
לא תודיעוני אחת היא דתכס למות: ומלה כדבא
ושחיתה הורמנתון. או אם לר כוז ושכחתי כתינו
עלמיכס לומר לפני: עד די ערנא ישתנא. עד אשר
ישתנה השם כלומר קדם קעות ללוי ערב שיסתנה מועד
הכוזק. עד די ערנא ישתנא לשון גערה וגווס הוא כך יענש.
והשוכס ככר פי' למעלה ודומתו לכן כל הורג קין (בראשית

ד'): להן. אך החלום אמרו לי מה חלמתי ואלע כ"ס
יוכל להגיד: כל קבל. כל כנגד. כלו שיסתניו זה אחת

אבן עזרא

אמך מנחה שי
אמך. מהתלכות אמך כ"י: זכרון. כבוד המזדקקים היימן כשדאי:
(ט) המכון. כ"ס המל"ח קמול: דו' המכון. דו' המכון קרי והוא
חד מן כ' מלין הספרין דל"ח וקריין וליך וחת ח"מ' כענין המכין
קרי (מלכ"ס) (ט) (א"ס פ"ין מ"ש כדבני הימים כ' ח'):
למאמר. כ' חד כתיב ח"ף וחד חסר ח"ף ובעצמא פתגמא (עצמא
ל'): קדמי. כשכדאי ספרד הקו"ף ק"ל ובעצמא ק"י ובעצמא כ"י
מלמתי קדמי כשכדאי קמ: (ו) ענו כשדאי. כשדאי קרי: (ל'היים)

והוא אם החלום לא תודיעני אחת היא דתכס הדת שנתתי
שאתרונן ודל"ח הודמנתון חתחתי והתפעל וי' אמר ר' מרינוס
כי כן מלת הזכר כמו הזכור ולא יתכן להיותו מבנינו לפעל
כעבור דגשות הכ"ף ור' משה הכהן ספרדי אמר כי הוא
בנין התפעל ודגשות היי"ן להתכפל התי"ו והוא הזכור
זוה הנכון בעיני: (ט) עד די ערנא ישתנא. ואלעס
כדבר אחר: (ו) ענו. לא יש אנוש על היבשה שאלת המלך יוכל

לשאל המלך יוכל להגיד ואלעס על היבשה שאלת המלך יוכל לשאל
מצודה דוד

ועדע כזה אשר הפתרון תגידו לי ואלמתי לא חלמין עוד עתה אל
הפתרון רק כשחלמנו חלום או לדע בלתי שעתה השכמה להגיד
הפתרון חלמתי ועל די חשב סן כדלמתי כי בלתי עליהם הרעם
מהם המלך סן מלכס וילאו מליס וידעלו לעזר כולת וכוזת היות
זה פתרונו לזה החתכס הפלך וחזר וחזר כלאו וזכר וזכר חלום
ולנסותם עמליס וחו: (ו) ענו. הכיני הכשדאי לפני המלך: ואלמתי:
לא אימי. לא יש חלום על כהלן אשר דכב הפלך וזכר חלום: כל
קבל. כל כנגד ר"ל בעבור שדכר זה הוא מן המכונ: דו כל. אשר
כעבור נולד הקושי כל מלך ועב ושלטי דכב קסה כותח לא שאל לכל
פירוש ע"מ

עמרים ומסרים למיתח: כל קבל. כל כנגד ר"ל בעבור אשר
לחיתס אשר הלכס ממני דכב החלום וע"ז חלמנו שאגיד לכם
החלום: (ט) די. אשר החלום לא תודיעו לי אחת אם משפסם
ר"ל משפסו שלמתי הדמין מתענדון וגו' התפעס הוא יהיה על
לכסס הין קרי: ובלה. ודכר שקר וכשמת הכינות לומר לפני עד
אשר ישתנה השם ר"ל צמח שחלמתי להגיד הפתרון כנה רוחה
אזני אשר יסתחן פתרון כוז ושכחתי לערב שורה על מ"ש סיכיס
כחמית פ"י"ס כי חתכו אשר חלמין אליכס עד אשר יעבור הזמן
שתקצמו נה וילכו הימים וישכח הכל: להן. רק החלום אמרו לי

צייט ווערט איר פר קופט און איבער גיענטפערט
צום טוט פל קבל די הייזין אנטקענין דעם אליקען
ווס איר זעהט דס די זאך פון דעם חלום איז אוועק
גינגאנין פון מיר און איר זאגט מיר נאך איין מאל
אייך זאל אייך דעם חלום זאגן: (ט) איהר זאלט
וויסן די הן חלמא לא תהודעוני אויב איהר וועט מיר
גיט מודיע זיין דעם חלום און דעם פתרון וועט מיר
דחמן אז איין משפט צוא אייך איר זאלט גיטייט
ווערין ופלה כדבא ושחיתה און אויב איר טוט אייך אן
ברייטן צו זאגן פר מיר איין זינגט און איין פר

דניאל ב

לֹא שָׂאֵל לְכָל־חַרְטָם וְאַשְׁף וּבִשְׂדֵי: י' וּמִלְּתֵא דִי
 מִלְכָּא שָׂאֵל יִקְוֶה וְאַחֲרָן לֹא אִיתִי דִי יְחִוְנֵה קָדָם
 מִלְכָּא לָהֶן אֱלֹהִין דִּי מְדַרְהוֹן עִם־בִּשְׂרָא לֹא
 אִיתוּהִי: י"ב פִּלְי־קִבְלֵ דְנֵה מִלְכָּא בְּנָם וְקִצֵּף שִׁנְיָא
 וְאִמְר לְהוֹבְרָה לְכָל חֲבִימֵי בְּבַל: י"ג וְדַתָּא נַפְקַת
 וְחֲבִימֵי מִתְקַטְלִין וּבְעוּ דְנִיָּאל וְחֲבֵרוּהִי

רש"י דהתקטלה

כדנה. דבר כזה: ואשף. הדומק נמול: (א) יקירה.
 כבדה ומשאלה ככל: ואחרון לא איתו די יחונה. ואמר
 אין אשר יגידה: דהן אלהין. אך המלאכים אשר מירוס
 עם כשר דם חינו: מדרהין. מגוריהון. ומרש רבי
 מנחום ואחרן לא איתו. ואחרן לא איתו כהן הלובש אורים
 ותומים לויט כהן שניד לך אמר להם כל כך היה כח בואתו
 בית ומתחם לי ענה להמריבו מיד כעם מולה להרנן: (יב) כל
 קבל דנה. לעומת התשובה הזאת: מלכא בנא אקצא
 שניא. היה המלך בועץ וקצף גדול. בנא בועץ. והנס
 להוברדה. ויאמר להאכיד. וי"ו של ואמר נתעלמו בו מהנס
 ודוגם. נמחה דחק עמו לתת ב' של בנא ביסוד התיבה ולא פתר בנא
 ודוגם דנה. וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא
 וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא
 וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא
 וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא

רס"ג
 לך לפי שנפתחה הנבואה: (יט) ומלכא די מלכא שאל
 יקירה. הדבר שהבליך שאל בדריכה נביאה שכן יקירה לי נבואת
 כמו דבר ה' היה יקר בימים ההם: ואחרן לא איתו. ואחרן
 ובניו חכהנים לא יש כשהיה בית המקדש קיים היה אדם דולף
 אצל אחרן ובניו וחס: שאלין באורים ותומים ומגידים להם כל
 תהומות עבשוו אין אחר שניד ויהת מלכות שאין סדר
 שאלו כל בשר דם אמר להם כל כך היה בית המקדש יפה
 ונמחה לי: ענה להמריבו: (יב) בנא וקצף. וזעף וקצף. וזעפים
 חלטימין כסין כעם ואמר להוברדה לכל חבמי בכל אחת על
 חלטימין ואמר על שיעצווי להתריב בית המקדש וי"ג ורתא נפקת.
 והרת של הייתה יצאה וכל חבמי בכל נהרין: ובעו דניאל
 זועפים (בראשית מ') ת"ו והא חינו כסין: ואמר להוברדה. ויאמר להאכיד.
 וי"ו של ואמר נתעלמו בו מהנס ודוגם. נמחה דחק עמו לתת ב' של בנא ביסוד התיבה ולא פתר בנא
 ודוגם דנה. וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא
 וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא
 וי"ז שנואמר דמיו לפתור כן ודוגם דנה וי אספר להיות ב' בנא

נשאלה הזאת: (יח) ומרהא. יקירה. כמו ויקר פדיון
 נפשם שלא מלאה עטם: אלהין. הם המלאכים העליונים
 היולא תורת אמת ויוריס נבופות והנשמות נגרות מ:ן אחר
 היולא תהמשם והנשמות הם בשופית על כל חינו ויודעת
 הנשמות רק מעט וכמרחות הלילה שאין הנשמות מתעסקות
 בלרכי הנוף היודע כבוד הנשמה יעיד על דברי: (יב) כל
 בנא. בועץ תרנוס והנס זועפים: חבמי בכל. הם
 הגזכרים בחמילה: (יג) ורתא. הדת יאלה מלפני המלך:

מנחת שי
 ה"א רס: (יח) די מלכא. לית כתיב ה"א ועיין מסורת הכתוב
 בגדול סימן מתחשפ': יקירה. לית כתיב ה"א ומלך כתיב ה"א
 כדא ויקרלה (שנעלה א'): ואחרן לא איתו. כ"א כ"י מנולישולא
 כמנו בעליון ל"א ואחרן כתיב ואחרן קרי ע"כ. וזכרלה שמעון על
 מדכ כד תחומא ואחרן לא איתו כהן הלובש אורים ותומים איתו
 כהן שניד לך אמר להוברדה הוא על דרך אל חיקרי אחרן מלא אחרן
 כתיב ה"א אחרן וכן כתיב הכתיב נפשת מקן וחיו כמו הכתוב
 שמשך ואחרן כתיב אמר ואחרן שמויות אחרים מתחלפות ועיין
 עוד מסורת הכתוב בגדול ס: קדס. הק"ף כתיב קמן:
 (יג) כל קבל. הק"ף כתיב קמן: ומלך להוברדה. כדכ הספרים
 הוא"ו כפתה ויש מנס בשו"א: (יג) ורתא נפקת. הנו"ן כגול

מצורת דוד

מכרסם ונ': (יט) ומלכא. ודברך אשר המלך שאל היה כבדה
 וקשה: ואחרן. אחר לא יש בעילא אש יגידה לפני המלך כן
 להגידה (לעיר המלכים ויוריס פס עמו: (יב) כל קבל. כעבור
 ככל: (יג) ורתא נפקת יאל והכמנים כהנין: ובעו. ומתבקשו

מצורת ציון

וי"ז וי"ח מלשון דבר מעומד ומתקיים: (יב) בנא. בועץ
 כהנא"ל אשר מעדיהם עט בני עט ל"א להם וכמוהו אין אחר
 זה סמך נעשה בועץ וקצף גדול ואמר להאכיד והנמית לכל חמי
 פירוש ע"מ

זאל קענען וואגען די זאל פאר דעם מלך ליה אלהין
 גיינשטין די סלאאיים וויס וואגען און גיט מיט
 מענשטין די קאנן די זאל פון דעם מלך:
 (יב) כל קבל דיה אקענין דר דאויגער השוובה ווי זיי
 האבין אים גיענמפערט אז דר מלך גיווארין אין
 פעם אונ אין גרום צאדין נאצי וי' אונ קט גינאמ
 מיט זיין פעם מען זאל פר לירען אלע חקמים פון
 בבל: (ג) ורתא נפקת וי' אונ דער משפט פון דעם
 מלך אז ארום גינאנן אין דר מדינה רם מען זאל
 הרגינן די חקמים אונ דיא חקמים זענען גיהרגיג
 גיווארין וי' אונ דניאל אונ זיינע חברים זענן

מענשט אויף דר גאנצער וועלט ווי ער זאל קענען
 זאגען דיא זאל פון דעם מלך כל קבל די כל מלך רב
 וי"ח וי' אונ אנטקענין דעם קאנפשו זעהען דאם
 אונזערע רייד זענן אמת ווארים ודיא ראייה דם קיין
 מלך אין איין באר אונ איין גיוועלמיגער דם אז
 איין זאל גיט גינפענט צו קיין שום פישוף מאקער
 אונ צו קיין אשף אונ צו קיין פישדי דם אז אי אפער
 דעם ווייל עס איז גאר גיט מיגלעך מען זאל דאם
 זאגן: (יא) ורתא די מלכא שאל יקירה אונ די זאל וויס
 דער מלך פרענט און ויער שווער צו זאגן ואחרן
 לא איתו אונ קיין אנדערער איז גיט פר האנדין וויס

לְהִתְקַמְּלָהּ: יי בארין דניאל התיב עמא ושעם
 לאריון רב־טבחיא די מלכא די נפק לקמלה
 לחכימי בב־ל: ט ענה ואמר לאריון שליטא די־
 מלכא עלימה דתא מתחצפה מן־קדם מלכא
 ארין מלתא הודע אריון לדניאל: ט ודניאל על
 ובעא מן־מלכא די זמן ינתן־לה ופשרא להחיה
 למלכא: י ארין דניאל לביתה אזל ולהנניה
 מישראל ועזריה חבריה מלתא הודע: י ורחמינ
 למבעא מן־קדם אלה שמיא על־דנא דנה די לא

רס"ג
 וחברותי להתקמלא. ליהרג: (ד) עמא ושעם. עצה ושעם:
 (ט) אמר דניאל לאריון על מה דתא מתחצפה. ויצא במוצא:
 ארין. או הודיע אריון לדניאל: (טו) על ובעא. נכנס וביקש
 מן המלך: (י) ורחמינ לכבש מן קדם אלה שמיא על הוא דנה.
 על סוד זה של חלום של צלם כדי שידעו לומר החלום ומתרינו
 שלא יהרגו דניאל וחביריו ובודקאמר על הוא דנא סכלל דאיכא
 מגיד חלומי: (טז) על ובעא. נכנס וביקש: ינתן ליה.

רש"י
 פתח באתח
 דניאל וחבריה להתקמלה. ומתקשו לנילן והכירו
 ליהרג: (יד) בארין. תרגום של או: התיב עמא ושעם
 לאריון. הטיב ענה וטעם לאריון. טס הלוי: רב מבחיא.
 בר הכורגים הממוייבים הריגה: (טז) על מה דתא.
 טהחצפא. מה זה שדה המלך חלופה להרוג: ארין
 מלתא הודע אריון לדניאל. שקלף המלך על שמינ
 אבן עזרא

מנחת שי
 לא בפתח כמו שנמלא במקלה דפוסים: (יד) לקמלה. כסמ' בלתי
 בסוף תיבס ופסל אחר כה"ס: (יח) על רוא. י"ט רוא כה"ס
 הקדש חתפרס לשני טעמים האחד הריגה כמו
 רב עכריא ורחיה די נפק לקמלא וכמהו ככבש אלוף ויכל לעכות כלאו ורביס ככה והטעם השני כמו בלשון ישמעאל
 מכל כמו וטכזה עבד וכן יין אדם כחוחו זמן שחטק אלן במתלים. כמו לרקמות ולמבחות. כי הכסים אינן שוהטות
 גם וירס הטבח. ובעטר כי שר האופיס היה אופה הלהס ושר המשקים חכירו ע"כ אמרתי כי שמש המלך בבית
 חכירס שהוא שר המכסלים ולא שמש בבית הסוהר שיאשרי בו כל האסורי בעבור גדול מעלתם שהיו שרים: (טז) ענה.
 טעם המלפפה מהירית או הודיע אריון לדניאל שיבא ויבקש לו זמן וכן עשה ודניאל בא ויבקש מן המלך בלשון
 הקדש אם תנענין בעני: (יז) ארין. לביתה אזל. שלא להתעסק בדבר אחר להחברוד עם חביריו: (יח) ורחמינ
 מצודת ציון

(יד) בארין. או לנילן השיב ענה וטעם והנה כמו שבעה
 יעשוהו וטעמו כמו משבעה משיבי טעם עלה. פוטיפר שר
 הטכחים כל פרעה לפי דעתי אינו כמו רב עכריא כי מלת טכח בלשון הקדש חתפרס לשני טעמים האחד הריגה כמו
 רב עכריא ורחיה די נפק לקמלא וכמהו ככבש אלוף ויכל לעכות כלאו ורביס ככה והטעם השני כמו בלשון ישמעאל
 מכל כמו וטכזה עבד וכן יין אדם כחוחו זמן שחטק אלן במתלים. כמו לרקמות ולמבחות. כי הכסים אינן שוהטות
 גם וירס הטבח. ובעטר כי שר האופיס היה אופה הלהס ושר המשקים חכירו ע"כ אמרתי כי שמש המלך בבית
 חכירס שהוא שר המכסלים ולא שמש בבית הסוהר שיאשרי בו כל האסורי בעבור גדול מעלתם שהיו שרים: (טז) ענה.
 טעם המלפפה מהירית או הודיע אריון לדניאל שיבא ויבקש לו זמן וכן עשה ודניאל בא ויבקש מן המלך בלשון
 הקדש אם תנענין בעני: (יז) ארין. לביתה אזל. שלא להתעסק בדבר אחר להחברוד עם חביריו: (יח) ורחמינ
 מצודת דוד

כי והנס זועפסי (וכלאשתי עי) חרמונו לסיפין: (טז) ענה. טעמו
 הרעה קול כמו וענו הלויס וגו' קול כס (דברים כ"ז): טהחצפה.
 ממהסת והוא מלשון חלוף הנמסר להביס ולהספיל אם הכניזים:
 מפי מה המשפט יאלה כל כך במסירות מלפני
 או הודיע אריון אלם סדכר לנילל וי"ל סיפס לו שהשיבו שהוא מן
 ולהגיד למקלף ספרון החלום כי לפי דעת החכומים
 חלום יחיד החלום וכל שכלתו עליו למען דעת חמימת הספרון פ"ט למעלה וחמס הטיק: (יז) לביתה. הלך לביתו להסנווד ולחלות פני ה':
 מלתא הודע. הודיע להם דבר הדת: (יח) ורחמינ. טעם גם טעם ורמזינ. על. כעבור הגלות הסוד הוא: די. אשר
 ע"מ
 לדניאל המ אריון דענקטמ מאל מודיע גיועני די נאך
 צו דניאל פר ווס דער משפט איז אזו: (טז) ודניאל
 על ובעא מן מלכא איז דניאל ארין גיבאנגן אונ האמ
 גיבעטין פון דעם מלך די. ופון יתמן ליה דס איז עיימ
 זאל גיבעטן ווערין צו אים וועט ער נאך דעם חלום
 אונ דעם פרתון צו דעם מלך: (יז) ארין דניאל לביתה
 אזל וגו' דענקטמ מאל איז דניאל ארין גיבאנגען אין
 זיין הוז אונ האמ די נאך מודיע גיועני צוא הנגיה
 מישראל ועזריה ויניע חברים: (יח) ורחמינ לסיפין מן
 קדם אלה שמיא די נאך און בעטין דר באריון י"ט
 פון

דניאל וחביריו להריגה: (יד) בארין. או לנילן השיב ענה ודבר
 טעם לאריון שר הטכחים שר המלך אשר יאל להכוד להכמי בכל
 ועל כי באלת גם בעני אריון היה הדבר דעם לאבד כל הכמי עמו
 אלב היה ינוכח מפחד המלך ויהי תמן לו לנילן על מה למנוע
 מכיו מוד להתניל לפני המלך והכי עלה השיוטה לה טורס מה
 המלך והחומר מנוע לה יתן להם זמן על דבר קשה כולת: ארין.
 סיכויים החלום וכל שכלתו עליו למען דעת חמימת הספרון פ"ט למעלה וחמס הטיק: (יז) לביתה. הלך לביתו להסנווד ולחלות פני ה':
 מלתא הודע. הודיע להם דבר הדת: (יח) ורחמינ. טעם גם טעם ורמזינ. על. כעבור הגלות הסוד הוא: די. אשר
 ע"מ
 בגערט גיוענין צו גיהרגיה ווערין: (יד) בארין דניאל
 זיהויב פסאופעטמגו דענקטמ מאל דניאל גיבעטערט
 איין עצה אונ איין רייד צו אריון דער האר פון די
 נוס מייטין ווס ביי דעם מלך איז גיועני די נפק לקמלא
 לחכימי בכל ווס ער איז ארום גיבאנגן צו הרגנין די
 חקמים פון בב־ל: (טז) ענה ואמר לאריון האמ דניאל
 גיבעטערט אונ האמ גיבאנט צוא אריון דעם
 גיועניעלמיגר פון דעם מלך על מה דתא מתחצפה איגר
 נוס איז אזו דר משפט גיאיילט פון פאר דעם מלך
 קען זאל הרגנין דיא חקמים אונ מלתא הודע אריון

דניאל ב

יְהוֹכָדָן דְּנִיָּאל וְחַבְרוּהוּ עִם־שָׂאֵר חַכְמֵי בָבֶל :
 אֲדִין לְדִנְיָאל בַּחֲזוֹן דִּי־לִילְיָא רִוא גְּלֵי אֲדִין
 דְּנִיָּאל בְּרֶךְ לַאֲלֹהֵי שְׁמַיָּא : כ עֲנֵה דְנִיָּאל וְאָמַר
 לְהוּא שְׁמַה דִּי־אֱלֹהֵא מְבָרַךְ מִן־עֲלְמָא וְעַד־עֲלְמָא
 דִּי חֲכַמְתָּא וּגְבוּרַתָּא דִּי־לֵהּ הִיא : כב וְהוּא מִה־שְׁנָא
 עַד־נְיָא וּזְמַנְיָא מְהַעֲדָה מַלְכִין וּמְהַקִּים מַלְכִין יְהַב
 חֲכַמְתָּא לְחַכְמֵינִין וּמִנְדַּעֵא לְיַדְעֵי בִּינָה : כג הוּא
 גְּלַא עֲמִיקְתָּא וּמִסְתַּרְתָּא יַדְעַ מַה בַּחֲשׂוֹכָא וְנִהִירָא
 עֲמַה שְׂרָא : כד לְךָ אֱלֹהֵי אֲבֹהֵי מְהוּדָא וּמִשְׁבַּח

ת"א בחזון ליליא, וזכר מן: יסעי חכמה, נבונה: נה: פמיקא, חכמה: יב: זכר חכם: ונחורא קרי: אנה

יתן לו: (יט) רוא גלי. הסתר נגלה: (כא) מהשנא. מחקיף: מהעדה. מסיר מלכין על שטיקן מתוך החלום מנחה שי

ובמקרה גדולה נמסר עליו כל סודותיהם כל"ף: דנא. י"ם דנה
 כה"א: (ש) רוא גלי. הדין העליון דהיפסא דחשף פתח גדול
 ומניח דהכי פתחה רוא דנה גלו בחשף סגול: (ז) מן שלמה ועד
 שלמה. כחמה ספרים מדייקים העינין במלך: ונבוכדנאס. כס"ם
 ונבוכדנאס החזיר רפוי: (כא) לידעי דנה. במדייקים הו"ד בקמן
 ונבוכדנאס גם במלך: (כב) הוא גלג. ככוכב הספרים כל"ף לא
 בודד: ונהירא. ונהירא קרי ונבוכדנאס חכמי עליו דשכחה
 ליון דבי ביבא סגוריה אמר הירא שמו של משיח שלמה ונהירא
 משיח שרא הירא כמי. כך נראה לו להגיס לטון המדע ואין לומר
 לנה שדחוק בעל תחמת נבוכדנאס כפי גירסת הספר נהירא כחוכ
 כאשר יתחנן ועדו אלה כחמי שניה לי סוד החלום: ידע מזה בחשוכא. ונפי דעמי ונבוכדנאס מה
 בכה להיות כמו עמדתו ונהירא יוליא חלו וסעי ונהירא עמיה שרא הכל לפניו כמעשה ומלת שרא כמו חונה ונהירא כמו
 ואל חושע עליו נהרה וככה המתהרות: (כג) לך. כעבור היות אבותם נביאים ולא כו אבות גוים אחרים שנתת לו

מצות דוד
 ללא יאכדו דניאל ומחבריו עם שאר חכמי בבל: (יט) בחזון. במלכה
 החלום אשר נבילה נגלה לו הסוד הוא: (ז) להוא. יהי שם של
 אלוהי המדבור מן עולם ועד עולם ר"ל מן עולם הספל עד עולם העליון:
 די החכמה. אשר החכמה והגבורה שלו שמה: (כא) מהשנא. ונבוכדנאס
 עשה העמים והזמנים והוא כלל כפ"ם וכל"ף מחקיף: זמן היסוד
 ע"מ

פירוש ע"מ
 פון פאר גאט ווס אין הימער איז ער נאל די בוריע
 זיין דעם חלום די לא יחברון וגו' פרי דניאל אונ זייני
 חברים זאלן גיט פר לארין ווערין מיט די אנדערי
 חכמים פון בבל: (יט) ארין לדיאל בחזון די ליליא רוא
 גלי איז דענקסט מאל צו דניאל אין דעם ווערונג פון
 בייא נאכט אנשפּלעקט גיווארען דער סוד פון
 נבוכדנאס חלום ארין דניאל בוד לילה שפיי האט
 דענקסט מאל דניאל גיבענטשט אונ גירובט צו גאט
 פון דעם הימער: (כ) ענה דניאל ואמר האט דניאל
 גיבענטשט אונ גירובט ליהוא שמה די אלהא מברך
 דר גאטן פון גאט נאל זיין גיבענטשט פון איין וועלך
 אונ בין דער אנדערער וועלך דער גאט די חכמה
 ונבוכדנאס די לילה היא ווס די חכמה אונ גבורה איז זיין:
 האסטו

אָנֶה דִּי חֻמְתָּא וּגְבוּרַתָּא יְהִיבָת לִי וְכַעַן הוֹדַעְתָּנִי
 דִּי־בַעֲיָנָא מִנְּךָ דִּי־מַלְכָּת מַלְכָּא הוֹדַעְתָּנָא: כִּד כְּלָ--
 קְבַל דְּנָה דְנִיָּאל עַל עַל־אַרְיוּךְ דִּי מִנִּי מַלְכָּא
 לְהוֹבְדָא לְחַבְיָמִי בְּבַל אֲזַל וְכֵן אָמַר־לֵיהּ לְחַבְיָמִי
 בְּבַל אַל־תְּהוֹבֵד הַעֲלֵנִי קָדָם מַלְכָּא וּפְשָׂרָא
 לְמַלְכָּא אַחֵוא: כִּה אַדִּין אַרְיוּךְ בְּהַתְּבַהֲלָה הַנְּעֵל
 לְדְנִיָּאל קָדָם מַלְכָּא וְכֵן אָמַר־לֵיהּ דִּי־הַשְׁכַּחַת גְּבוּר
 מִן־בְּנֵי גְלוּתָא דִּי־יְהוּד דִּי פְשָׂרָא לְמַלְכָּא יְהוּדַע:
 יִעֲנֶה מַלְכָּא וְאָמַר לְדְנִיָּאל דִּי שְׁמָהּ בְּלִטְשָׂאֲצַר
 הָאִיתִיךְ בְּהֵל לְהוֹדַעְתָּנִי חֻלְמָא דִּי־חַזִּית וּפְשָׂרָה:

רס"ג

יתר י'

רש"י

אחריהא וסאי ניהי אהיה שה תשוב של אילן: (כד) על על
 אריוך: בא אל אריוך: די מני: אשר מינה: העלני: הכא
 אותי: (כס) בהתבהלה: בחסון פתרגמינן בבהילו: הנעל:
 הביא: די השכחת גבר: שנמצא איש ויצא פתרגמינן ואשכח:
 (כו) האיתך כהל: הישך יכול:

שגלה לו עומק זה: (וכנ) הודעתנא: הודעתני: (כד) כל
 קנבא דנה: כל עומת זה שגלה לו הסוד: דניאל על על
 אריוך: נכנס אל אריוך: די מני: שהפקוד: אל
 ההובד: אל המלך: העלני: הכניסני: (כה) אדין:
 אז: בהתבהלה: צפורה כלל פתירות: הנעל: הכניס
 את דניאל: די השכחת גבר: אשר מלאתי איש: גלוּתָא

גלוּתָא דִּי־יְהוּד: גלות יהודה: (כו) האיתך כהל: הישך יכול:

מנחת שי

אבן עזרא

כלל וכו' וקרי ביה נהירא: (כג) חכמתא ונבוכדנצר: בספרי פסד
 ונבוכדנצר התי"ו רפוי: מלכא הודעתנא: בספרים ישנים מהדפוס
 (כ"י) הסיו' כסגול: (כד) כל קבל: הקו"ף כחפץ קצין ומחלפת בשם
 נכד: דנא: יש ספרים דנה כה"ל א"ל כ"ל כסגול מתחלפת: (כו) הסיו' ק:

הכמה ונבוכרה על כל חכמים ואמר הודעתני כי לו לכו
 נודע הסוד ואמר די בעיני הוא והכיריו כאומר לא צונתי
 לכדי הודעתני זה הסוד ואמר הודעתנא כי הוא הודיעם:
 (כד) כל: ואמר ופשרא דרך קרה כי לא יתכן לפתור רק
 אחר שודיע החלום: (כה) אריוך: השכחת: מלאתי וחין כמוהו בלשון הקודש: והאומר כי כמוהו וישתכחו בעיר
 אילנו כנון: (כו) ענה: האיתך כהל: הישך יכול:

מצודת ציון

מצודת דוד

(כו) כהל: יכול וכן לא כפלין כחפס למקרא (לקמן ס"ג):

מודע ומשעב אי: ונבוכדנצר: החכמות כח השכל: יהבת לי:
 נחת לי: וכען: והתה הודעת לי את אשר שלחני ממך אשר דבר
 כמלך הודעת לי ר"ל הנה עמה הוספת לעשות חסד רב לגלות
 על: נכנס אל אריוך אשר הפקדו העלך לאבד: (כד) כל קבל דנא
 נכנס חותי לפני העלך: ואמר לו אף הפתרון: (כס) בהתבהלה: בחסון
 איש מן בני הגולה של יהודה אשר אף הפתרון יודיע לעלך: (כו) די שביה: אשר שמו בלשון חכ"ס למעלה שכן נהיה אשכח:
 האיתך: היש עמך יכול להודיע לי החלום אשר ראיני והפתרון:
 פירוש ע"כ

אֲפִילוּ דַעַם פִּתְרוֹן פּוֹן זִינן חֻלּוֹם נֶאֱמָר: (כדה) אַרְבַּע
 אַרְיוּךְ וְגו' דַעַם־מִלְכָּא הָאֵם אַרְיוּךְ מִיִּם אִיִּלְעִינִישׁ
 אַרְיוּךְ גִּבְרָאֲכַמְךָ דַעַם דְנִיָּאל פִּר דַעַם מִלְכָּה וְכֵן אָמַר
 לֵיה אֹנֵן אֲזַל הָאֵם אַרְיוּךְ גִּינְאָמְט צוּם מִלְכָּה דוֹ אֲלִיָּמָן
 וויסין די השפכת גבר מן בני גלוּתָא דְס אִיךְ הָאֵם גִּינְאָמְט
 אִינן מִאֵן פּוֹן דִּי אִפֵּר מְרִיבִינֵי דַעַם פּוֹן שְׁבִיט יְהוּדָה
 וְאֵם עִיר וְעַמְּךָ דַעַם פִּתְרוֹן דַעַם פִּתְרוֹן פּוֹן דַעַם חֻלּוֹם
 מוֹדִיעַ זִינן צוּם מִלְכָּה: (כו) עֲנֶה מִלְכָּא וְאָמַר לְדְנִיָּאל הֵם
 דִּר מִלְכָּה גִינְעַמְפִּיעֵרְט אֹנֵן הֵם גִּינְאָמְט צוּ דְנִיָּאל וּס
 זִינן נֶאֱמָן אִינן גִּינְוִעוּן בְּלִטְשָׂאֲצַר הָאִיתִיךְ כְּהֵלֵךְ לְחַזִּירֵיהֶנִּי
 חֻלְמָא וְעַמְּסוּ מִיר קַעְנֵן מוֹדִיעַ זִינן דַעַם חֻלּוֹם וּס

דניאל ב

כִּי עָנָה דָּנִיֵּאל קִדְּם מַלְכָּא וְאָמַר רַחֵם הֵי מַלְכָּא
 שְׂאֵל לֹא חֲכִימִין אֲשַׁפִּין חֲרָטְמִין גְּזָרִין יִכְלִין
 לְהַחְיֶיהָ לְמַלְכָּא: כִּח בְּרַם אִיתִי אֱלֹהֵי בְּשִׁמְיָא וְלֹא
 רִזִּין וְהוֹדַע לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר מַה דִּי לָהּוּא
 בְּאַחֲרִית יוֹמֵיָא חֲלָמָךְ וְחֻזִּי רֵאשֶׁךְ עַל־מִשְׁכְּבְךָ
 דְּנָה הוּא: כִּט אֲנָתָה מַלְכָּא רַעִיוֹנָךְ עַל־מִשְׁכְּבְךָ
 סִלְקוּ מַה דִּי לָהּוּא אַחֲרֵי דְנָה וְגַלְא רֻזֵּי הוֹדַעְךָ
 מִהֲדֵי יָהּוּא: ל וְאַנְהָ לֹא בַחֲכָמָה דִּי־אִיתִי בִּי מִן

ר"א חת מלכא נכבות ס: יתור ה' יתור י' בר

רש"י

רס"ג

די חזית. אשר ראית: (כו) גזרין. סגמון בעל שדים: (כז) ברם אותי וני' והודע למלכא וגו' הוא גילה לי רז זה ועל ידי הודיע למלך עיקר חלומו בעתירות: חלמך וחזוי ראשך עד משכבך. אשר על משכבך יחו: (כח) רעיונך. הרסוך: על משכבך סליקו. מה שהיית מהרהר ביום מה יהיה אחרוך על משכבך עלו: וגלא רזיא הודעך. והקבל' מנלה רזיס הודיעך את אשר יהיה: (ל) ואנה לא בחכמה. ואלי לא מרוב המכמי

(כו) גזרין. אומת הנקראת גזרין כן גזראה וית דאמרי גזרין שרים שחובתין על פיהן דברי כלכות כמו ותגור אומת: (כז) מה שנתיר להיות: וחזוי ראשך. מחשבתך. אשר המלך לדניאל אתה הוא דניאל וכי לא היה מכירו אלא אמר לו כי שך כח לספר החלום ופתרונו אמר לו יש אמר לו אימתי אמר לו לא לשני ימים ולא לשלושה ימים אלא הבתן לי הלילה ובבוקר אומר לך. ר"א רזין דניאל לבית'י אול או דניאל הודיע הדבר לחביריו שיבקשו רחמים מלפני הקב"ה שיגלה להם הסוד: אשר וכשראי. דע ויבין כי פשר כשראי הוא מבשר עם בני שהיו במדינת בבל כלם מכשפים היו ונקראת ארצם כשרים על שם המכשפים כשרים כשודים רזיס מורע בשור וכל כן פתר אשר וכשראי דרוחן במולות ובמעשה שדים: הודמתך. וזמנת ואומר לכה: (טז) אתה מלכא רעיונך. מחשבותך שהיית מלכא רעיונך. מחשבות רצון לבך שהשבת בלבך כי הטלחה לך לו לאדם אלא מתהוררי לבו: (ז) די איתוי בי. שיש בי ורעיוני

מנחת שי

הסוף קרי: (כח) גלל רזין. קבוע המעדין גלל כאל"ף וכל כ"ה"ס: (כט) אכסה. חמת קרי: כשיוקן. כחיו קרי: מה די להו. כבוד הספרים הס"ח בחפף סגול וכן כולם: (ל) לא

והשבתם עלי להעבירני עד די עדניא ישנתון שאמור החלום מחשבב מי יסלוך אחרי: על משכבך סליקו. לפי שאין טראן לבבך. מחשבת רצון לבך שהשבת בלבך כי הטלחה לך

אבן עזרא

(כו) ענה. חכמיון. מלה כוללת המכשפים והכשדים: (כז) ברם אותי אלה בשמאי. הכחמים אמרו לו אלהין ודעלל אמר אלה חז: (כט) אתה. הזכיר מה שגלה עטתו כי חיוני הכמה שחלל לדעת זה הסוד רק ענלה לי הסוד עצבור כבודך שחדע פתרון חלומך: ורעיוני. לבכך שחשבת בתחלת הלילה תדע. ומלת יהודשן שב אל משרתי מצודת ציון

על לבו שכבדו שחשב מה שיהיה אחריו: (ז) ואנה. לךך עטתו כי חיוני הכמה שחלל לדעת זה הסוד רק ענלה לי הסוד עצבור כבודך שחדע פתרון חלומך: ורעיוני. לבכך שחשבת בתחלת הלילה תדע. ומלת יהודשן שב אל משרתי מצודת ציון

מצודת ציון

(כו) גזרין. הס בעלי הסגס והסגס לקראת נמשים: (כז) רעיונך. העגלה סודות והוא כודיע למלך מה אשר יהיה בסוף הימים וכאומר מה שלחית בלחשך לא בעושה ובעין ל"א ככה המעשה אשר כראש והוא החלום וכלל סודו כמנחם נכדפים וכן למעט עשר (למנ ו"ב) על משכבך. כחיוקן על מנכך כודיע וזן דנה הוא. וזה סוף: (כט) אתה. מחשבת חמך לו סבת לחיות חלום כזה אשר לכה חמך ממשכבך כחיוקן שובע על עמך קודם השינה עלה לו בלבך לקבוע מה אשר יהיה אחריו וזה ר"ל יני יסלוך אחרוך: ובלה. ס' העגלה לי כסודות החלום הוא סודיך על מה אשר יהיה: (ז) ואנה. ואלי לא עצבור הכמה אשר עי יוחר מכל שמי מעגלה פירוש ע"מ

(כו) רוא. הסוד אשר שגל האלך חיון חכמים וגו' יכולים להיודע חמך ובה קנולד זכות על חכמי בעל: (כח) ברם. חבל יש אלה בשמים החלום אשר הודיע לך הוא גלה לי הסוד הזה: וחזוי ראשך. מה שלחית בלחשך לא בעושה ובעין ל"א ככה המעשה אשר כראש והוא החלום וכלל סודו כמנחם נכדפים וכן למעט עשר (למנ ו"ב) על משכבך. כחיוקן על מנכך כודיע וזן דנה הוא. וזה סוף: (כט) אתה. מחשבת חמך לו סבת לחיות חלום כזה אשר לכה חמך ממשכבך כחיוקן שובע על עמך קודם השינה עלה לו בלבך לקבוע מה אשר יהיה אחריו וזה ר"ל יני יסלוך אחרוך: ובלה. ס' העגלה לי כסודות החלום הוא סודיך על מה אשר יהיה: (ז) ואנה. ואלי לא עצבור הכמה אשר עי יוחר מכל שמי מעגלה פירוש ע"מ

איה האב גי' עקן אונ יין בשי' דיניש: (כו) ענה דניאל קדם מלכא ואמר הט דניאל גיעמפעקמ פר דעם מלך אונ הט גי'אמט רזא די מלכא שאל וגו' דר סוד נום דר מלך פרעקמ געעקן נים די קרונע אונ דיא קישוף מאקער ואגין דעם סוד פון דעם חלום צום מלך: (כז) ברם איתי גלה בשמיא גלא רזין נאר פר ויאר עם איו פר האנגן איין נאמט אין הימקעל נום ער אמטפעקמ פר פאר גיע געקן ויהודע למלכא נבוכדנצר אונ ער הט מודיע גיעוען דרךך מיר צום מלך נבוכדנצר יין עיקר חלום נום עם נועט יין אין סוף פגע חלךך וחוץ ראשך על משכבך דיין חלום אונ דם ויעהנג פון

דיין קאפ נום דו האסט געקן אז דו ביקסט געמי' לאפן אופ דיין גיעעקער דנה הוא איז דם: (כח) אתה מלכא ביעונד על משכבך וגו' דו מלך דיניע מחשבות נום דו האסט גי'מראקמ ביי פאג נום עם נועט יין דר נאך נאך דיר די מחשבות געגין אופ גי'אנגין אופ דיין גיעעקער גלא רזיא אונ נאמט נום ער אמטפעקמ די פר פאר גיעע נאכין האמט דיר מודיע גיעוען נום עם נועט יין: (ז) ואנה לא בחכמה די איתוי בי אונ איה דניאל גיש פון נועקן דר חקמה נום אייפר האנגין אין מיר מיין פון אלע רעפירדיע ליימט רוא דנה גלי לי איז דר סוד אמטפעקמ גי'וארין צוא מיר לזונ' גיעעקמ

דניאל ב

כָּל־חַיֵּי אֲרָא דְנָה גַלְיָ לִי לְהִנְעִל־דְּבַר־תְּיָ פִּשְׁרָא
 לְמַלְכָא יְהוּדָעוֹן וְרַעֲיוֹנֵי לְבַבְךָ תְּנַדְעָ: לֵא אַנְתָּה
 מַלְכָא חוּה הוּיִת וְאֵלוֹ צִלְמֵ חַד שְׁנַיָא צִלְמָא דְכֵן
 רַב וְזוּיָה יִתִיר קָאִם לְקַבְלָךְ וְרוּה דְחִיל: לֵב הוּא
 צִלְמָא אֲרָא שְׁהִי דִי־דִהֵב טַב חֲדוּהִי וְהֲרַעוּהִי דִי כֶסֶף
 מְעוּהִי וְיִרְכַתְהִי דִי נַחֲשׁ: יֵג שְׁקוּהִי דִי פְרוּל רַגְלוּהִי
 מְנַהֵן דִי פְרוּל וּמְנַהֵן דִי חֶסֶף: לִי חוּה הוּיִת עַד דִּי
 הִתְגַּזְרַת אֲבָן דִּי־יֵלָא בִידֵין וּמַחַת לְצִלְמָא עַל־

רגלוהי

יתיר ה' יתיר ו' יתיר ו'

ר"א הוא ללמא פסודוין קו

רס"ג

רש"י

ולורעד תהיה: (ל) ואלו צלם חדר שניא. והנה צלם כדמיא אדם גדול: דכן רב. שכן חיה גדול: וזוה יתיר. זיו שלו וזוהו ביותר מן תוחב והכסף והנחשת והברזל שבו: ורוה דחיל. כדמיא נורא תואר בהרסנין ריוא: (לג) חוהי. חוהי תוה בתרסנין חוהי: (לד) די התגזרת אבן. כמו גזרו את חילד: די לא בידין. שלא על ידי אדם: והרקת הסון. שברוה דויקקה היה עומד לנעדך: ורוה דחיל. ומארו טורא: (לב) די וזרועותיו: מעוהי וירכהיה. כטט וירכותיו: ומנהן די חסף. מהס של כדול ומהס של מרס: (לז) די התגזרת אבן. אשר נחתכה ונדלה אבן אחת: די לא בידין. אשר לא נידים כי אם מחלויה: ומחה לצלמא.

מנחת שי

בכמה. בס"ם בנחמא בל"ט: (לא) אנתה. יתיר ה"א דלעיל: (לז) הוא ללמא. ה"ד"ט בנחמא לא בחיסק: (לג) דגלויה מנהון.

חוהי. החוה וזרועותיו כטט וירכיו: (לג) שקוהי. התגזרת. כמו לגזר ים סוף לגזרים אמרמי גזרמי:

מצודת ציון

מחשבתך כמו בנת לעי (תהלים קל"ט): (ל) על דברת. ענינו כמו בעבור וכן על דברת בני האדם (קהלת ג'): (ל) הוא וכן אלו פיר וקדו (תקנון ד'): דכן. זס"י מי שלום הלא וכלאית ל"ה ח"א ל"י: (לג) וירכתה. שלמה פסקים יש כדגל העליון קדו

ומארו טורא ומאוייס: (לז) הוא צלמא. הללס הוא ה"א כאלו של זכב טוב. המזות שלו וזרועותיו היו של כסף כטט וירכותיו היו של כדול ומקאסם של חסר ר"ל מקאסם של כל רגל היה של כדול ומקאסו של חסר ע"מ

אזו פארקמטיג גיווען: (לז) הוא צלמא ראשה דם בילד פון ניין קאפ אזו גיווען פון גוט גאלד תירי וירעוהי די כסף זייגע בריקט אונ זייגע ארום זענען גיווען פון זילבער מעוהי וירכתה די נחש זייני גירערים אונ זייגע דיה זעגן גיווען פון קופער: (לז) שקוהי די פריל זייגע קניא זעגן גיווען פון אייניו רגלוהי מנה די פריל זייגה די חסף די פינגער פון זייגע פיס זעגן אמירל פון זיי גיווען פון אייניו אונ איין מייל פון זיי זעגן גיווען פון ערד שארביין: (לד) חוה הוית וגו' אונ אזו האקטור אים גיועהן שמיין ביו עם איז אום גישנימין אונ אפ גישיר גיווארין איין שמיין אן מענטשינס הענט גייערט פון זיה זעלבערם יסחת לצלמא אונ האט גישלאגן דם בילד און זייגע פיס

שם כי משאר הכריות יותר נגלה לי הסוד הזה: לוח על דברת די פשרא למלכא יתורעון. יודיעוין מן השמים: ורעיוני לבבך תנדע. והרכוה לנכד שאתה מכהרר תמיד לדעת מי יקום המלך: תנדע. חוה. חוה הוית. רואה היית: ואלו. לשון וטה: צלמא דכן רב. טורא אשר היה לו כן גדול: וזוהי יתיר קאם לקבלך. דרב טב. של זכב טוב: חוהי. חוה שלו: וזרועותיו. (לז) שקוהי די פרול. שקוהי של כדול: מנהן די פרול חוהי התגזרת אבן. אשר נחתכה ונדלה אבן אחת: די לא בידין.

אבן עזרא

הסם הנכבד: (לא) אנת. ואלו. והנה כאלו: צלמא דכן. ללס זה: רב. גדול: וזוה יתיר. והרו וכמוהו במלס זיו: ורוה דחיל. ומארו טורא: (לז) הוא שקוהי כדול. רגלויה שמהס של כדול: ויש מהס מרס: (לז) חוה.

מצודת דוד

לי הסוד הזה כ"ל נ"ל מהסכת ה"ל מנוב החננה שבי גלה לי את הפסוק הזה: לוח. רק בעבור אשר בלס העוקס אשר מי מהלכיים יודיע לנחך את פסדון תלמו. וכלי חטט ממשבות לבבך אשר חשקת לדעת מי ימלך המלך וכעבורך גולה וכלי העוקס להגיד לך: (ל) חוה הוית. רואה היית: ואלו. והנה דעות חסר אחד גדול: צלמא דכן. ללס זה היה גדול והכוז יתרה ומכונה ועמד למוך: ורוה זכב טוב. המזות שלו וזרועותיו היו של כסף כטט וירכותיו היו של כדול ומקאסם של חסר ר"ל מקאסם של כל רגל היה של כדול ומקאסו של חסר ע"מ

פון זענען ווייל מען וויל פון דעם הימעל פודיע זיין צוא דיר ס'ך דאס בשיידעניש פון דעם חלוס זעיוני לבבך תנדע אונ די מחשבות פון דיין הארץ וום די מראקסט אלץ צו וויסין ווער עם וועט און שמיין נאך דיר צו צו נעמין דיין מלוכה וויל מען איז אנדערעס דו וועט עם וויסין דרום הם מען קיר אנדערעס דעם חלוס פדי איה זאל אים זאגן צו דיר אונ דם איז דער חלוס: (לא) אנת מלכא חוה הוית דו מ'ך האקט גיווען ואלו צלם חר שניא אונ גון איין גישמאלט פון איין גרויסין מענטשין צלמא דזו רב איין בילד וום הם גיהאם איין גרויסין פום וזוהי יתיר אונ זיין שיינונג איז יוער גרום גווען קאם לקבלך איז גישמאלט אקעגן דיר ורוה דחיל אונ זיין גישמאלט

דניאל ב

רְגִלוֹהִי דִי פְרוּזָא וְחִסְפָּא וְהִדְקַת הַמּוֹן: לֵה בַּאֲדִין
 דְּקִן כְּחֶדְהָ פְרוּזָא חִסְפָּא נַחְשָׂא פִּסְפָּא וְדַהֲבָא
 וְהוּוּ כְּעוֹר מִן אֲדָרִי קִיט וְנִשְׂא הַמּוֹן רוּחָא וְכִלִּי-
 אַתְרָא לֹא הִשְׁתַּבַּח לְהוֹן וְאַבְנָא וְדֵי מַחַת לְצִלְמָא
 הוּת לְטוֹר רַב וּמְלֵאת פְּלִי-אַרְעָא: לו דְּנַה הַלְמָא
 וּפְשֵׁרֵהָ נֵאמַר קְדָם מַלְכָּא: לו אַנְתָּה מַלְכָּא מַלְךְ
 מַלְכֵיָא דִי אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא חֲסִנָּא וְתַקְפָּא

ר"א מלכא מלך מלכיא . סמוכות לה :
 רס"ג

יהיה ה'

רש"י

ויקרא

והכתה את הלורה: והדקת המון. והדיקה אותם :
 (לה) בארין דקו כחדה. או הולקו יחד כל מיני מהכות
 וחרס שהיה בו : והוּו כעור מן אדרי קיט. והיו כעורן
 וכל אחר לא השתבח להון. כלומר לא נודע מקומם
 נעשה סר גדול : (לו) דנה חלמא. הרי זה החלום
 (דו) מלך מלכיא. פירושו ר"ל כל מלך דניאל מלך הוּו
 מלכותו וכולל אני והחכמה לפתור אותו על כל לשון רבים
 מלכותי השמים : מלכותא חסנא. מלכות הוּו וכבד נתן
 אבן עזרא

אותם : (לה) דקו. ל' כתיבות : כעור מן אדרי קים. כעור מן
 תגרנות של קי ד' הסון. החם : (לו) אנת מלכא. והרנבובדגדג :
 מלך מלכיא די אלה שמיא. זה הקב"ה שראוי מלך מלכים
 מנרמות הקין : ונשא המון רוחא. ותשא אותם הרוח :
 הראשון ולא ניכר שהיו שם מעולם : הוּו לטור רב.
 ופתרונו נאמר וגו' . ופתרונו נאמר לך : (דו)
 מלך מלכיא. פירושו ר"ל כל מלך דניאל מלך הוּו
 מלכותו וכולל אני והחכמה לפתור אותו על כל לשון רבים
 מלכותי השמים : מלכותא חסנא. מלכות הוּו וכבד נתן
 אבן עזרא

ומחת לצלמא. והכתה ללם : (לה) בארין. כחדה.
 יהדיו : כעור מן אדרי קיט. כעורן יוסער מן גירן דימי
 הקין : וכל אחר. מקום : לטור רב. להר גדול ומלאה
 כל הארץ : (לו) דנה. זהו החלום : ופשרה נאמר.
 ופתרונו וכולל אני והחכמה לפתור אותו על כל לשון רבים
 וזה דרך מוסר : (לז) אנת חסנא. כמו ויהיה החסון לנעורת.

מנהן קרי : ומנהן. ומנהן קרי : (לז) והדקת המון. הדל"ת כסול
 לה דל"ת : (לו) אנת מלכא. כל מלכיא האמורים
 דניאל חוּו מן מה שכוּו קדש וטיבש רש"י חוּו מן מלך מלכיא
 דלעל לבובדגדג לך כוּו קרי ליה דניאל מלך מלכיא אלה ה"ק אנת
 מלכא לבובדגדג מלך מלכיא דכוּו אלה דמלכא מלכות חסנא יהיב
 לך. פירק שכותה הדעות ומסכת סופים : וכן פירש רש"י ורבינו
 ספרים גאון בפירוש הכתוב ופי' חשש לומר שהכוונה כל מקום
 שכתוב מלכיא בכל ספר דניאל לא נכלאו אלה תרי מלכיא אנת
 מלכא מן מלכיא וטוּו אנת לבובדגדג די מלכיא שכתבש ח' ולא
 ידעו לומר כל על שנים בלבד. וטוּו מלכיא שכתבש מלכא חוּו
 פירש רש"י כל מלכיא האמורים דניאל על מקום שכתבש שם מלך.
 וכן חוּו חומר דמאי קראמר כל מלכיא האמורים דניאל חוּו
 בסוף סימן ד' כוּו אנת לבובדגדג משנה וגו' למלך שמיא. ולכן חוּו
 ספר דניאל אלה הכוונה על דברי דניאל שכל מלך שהזכיר דניאל הוא חוּו

מצורת ציון

יך האמלטי קריי טוק החמיון קריי רגל : (לה) כעור. כעורן או יחכן
 שחתיב מלי נעוריה שפלתן ובה כחמיון הו"ו וד' לכתיבה אשר יוסער :

אבן עזרא
 חסן מעלמן אשר לא ידעו אדם : ומחת. והכה להלורם על כלנו
 אשר מצדו והסר ושחן אותם דק דק : (לה) בארין. או נשחקו
 ונכחמו טאכר הכרוּו והכרסוּו מן אבלי הלורה הכוּו : והוּו נששו
 כל מקום לא
 הכוּו כחלום ופירוש : וכל אחר. כל מקום לא
 חסן אשר ככה את
 הכוּו נשש להר גדול ומלאה כל הארץ : (לו) דנה. וזהו הוּו החלום
 סגנון נעשה כחמיה אכל מן השמים חמיה לו לוח אולם הפתרון נאמר
 והמוסר לי נוגל לאומרה לי מלויה
 הוּו כחמיה : (לז) מלך מלכיא. מושל על כל מלכי האדמה : די.
 אשר אלהי השמים נתן לך מלכות חזקת חסיפה ומשונה :

כעור אשר יוסער מן הגרנות אשר יכניסו בהם הכתובו' הגדילי דימי הקין :
 ונשא המון רוחא ונשא המון רוחא : (לה) כעור. כעורן או יחכן
 שחתיב מלי נעוריה שפלתן ובה כחמיון הו"ו וד' לכתיבה אשר יוסער :
 כעור אשר יוסער מן הגרנות אשר יכניסו בהם הכתובו' הגדילי דימי הקין :
 ונשא המון רוחא ונשא המון רוחא : (לה) כעור. כעורן או יחכן
 שחתיב מלי נעוריה שפלתן ובה כחמיון הו"ו וד' לכתיבה אשר יוסער :

פירוש ע"מ

וּוּם וְעִנְיִן גִּיּוּעִין פּוֹן אִיּוּיִן אֹנּוּן פּוֹן שְׁאֲרֵיבִין וְהִדְקַת
 הַמּוֹן אֹנּוּן הַמּוֹן יִי צוּ דְּנִימָא אֹנּוּן צוּ מַאֲלֵן : (לח) בַּאֲדִין
 דְּקוּ כְּחֶדְהָ גּוּי' דְּעֵנְקָט מַאֲלֵן עֵנְיִן צוּ מַאֲלֵין גִּיּוּאֲרִין
 אִין אִיּוּיֵעִם דָּם אִיּוּיִן אֹנּוּן דָּם שְׁאֲרֵן אֹנּוּן דָּם קוּפְרָא
 אֹנּוּן דָּם יִלְכַּעַר אֹנּוּן דָּם גַּאֲלֵד וּוּם אִין דָּעִם פִּילְדָּא
 אִין גִּיּוּעִין הוּוּ כְּעוֹר מִן אֲדָרִי קִיט אֹנּוּן עֵנְיִן גִּיּוּעִין וּוּי
 דִּי פִּלְעוּיִן וּוּם וְעֵרְט אֹם גִּיּוּיֵעִים פּוֹן דִּי שִׁיעֵרִם
 פּוֹן וְיִקְעֵר וְנִשְׂא הַמּוֹן רוּחָא אֹנּוּן אִין וּוּינָם הָאֵם וּוּיִיא
 אֹוּעַק גִּיטְרָאֲרִין וְכֵל אַתְרָא הַשְׁתַּבַּח לְהוֹן אֹנּוּן קִיין אֲרַט
 אִין גִּיטְרָאֲרִין גִּיּוּאֲרִין צוּ וּוּי (פְּלוּבָר קֵעֵן הָאֵם
 גִּיטְרָאֲרִין וּוּיֵיעֵר עֵרְשֵׁט אֲרַט אֹב וּוּי עֵנְיִן דְּאֲרַרְקִן

וּוּם וְעִנְיִן גִּיּוּעִין פּוֹן אִיּוּיִן אֹנּוּן פּוֹן שְׁאֲרֵיבִין וְהִדְקַת
 הַמּוֹן אֹנּוּן הַמּוֹן יִי צוּ דְּנִימָא אֹנּוּן צוּ מַאֲלֵן : (לח) בַּאֲדִין
 דְּקוּ כְּחֶדְהָ גּוּי' דְּעֵנְקָט מַאֲלֵן עֵנְיִן צוּ מַאֲלֵין גִּיּוּאֲרִין
 אִין אִיּוּיֵעִם דָּם אִיּוּיִן אֹנּוּן דָּם שְׁאֲרֵן אֹנּוּן דָּם קוּפְרָא
 אֹנּוּן דָּם יִלְכַּעַר אֹנּוּן דָּם גַּאֲלֵד וּוּם אִין דָּעִם פִּילְדָּא
 אִין גִּיּוּעִין הוּוּ כְּעוֹר מִן אֲדָרִי קִיט אֹנּוּן עֵנְיִן גִּיּוּעִין וּוּי
 דִּי פִּלְעוּיִן וּוּם וְעֵרְט אֹם גִּיּוּיֵעִים פּוֹן דִּי שִׁיעֵרִם
 פּוֹן וְיִקְעֵר וְנִשְׂא הַמּוֹן רוּחָא אֹנּוּן אִין וּוּינָם הָאֵם וּוּיִיא
 אֹוּעַק גִּיטְרָאֲרִין וְכֵל אַתְרָא הַשְׁתַּבַּח לְהוֹן אֹנּוּן קִיין אֲרַט
 אִין גִּיטְרָאֲרִין גִּיּוּאֲרִין צוּ וּוּי (פְּלוּבָר קֵעֵן הָאֵם
 גִּיטְרָאֲרִין וּוּיֵיעֵר עֵרְשֵׁט אֲרַט אֹב וּוּי עֵנְיִן דְּאֲרַרְקִן

דניאל ב

וַיִּקְרָא יְהוֹבֵדֶךָ: לֵאמֹר וּבְכַל־יְדֵי דְאֲרִין בְּנֵי־אֲנָשָׁא חַיִּית בְּרָא וְעוֹף־שָׁמַיָא יְהַב בִּידְךָ וְהַשְׁלִטְךָ בְּכַל־הוֹן אַנְתָּה הוּא רֵאשָׁה דִּי דְהַבָּא: לֵאמֹר וּבַתְרָךְ תִּקְוּם מַלְכוֹ אַחְרֵי אַרְעָא מִנְךָ וּמַלְכוֹ תְלִיתִיא אַחְרֵי דִּי נַחְשָׁא דִּי תִשְׁלַט בְּכַל־אַרְעָא: מִּמַּלְכוֹ רְבִיעִיא תִּהְיֵה תְקִיפָה כְּפַרְזֵלָא כְּלִיקְבֵּל דִּי פְרוּזָא מְהֵדֵק

רש"י דירין קרי יהודה יחיד א' תליתאה קרי רביעאה קרי רס"ג

לך: (ד) והשלטך בכלהון. והשליטך על כולם שאפילו נזר על הסוס לא יהא צורך ועל העוף לא יפרח כמו שנאמר ואת חית השדה נתתו לעבדו (ירמיה' כ"ו): אנת הוא ראשה די דהבא, ראש הוכח של האורה שראית אתה הוא שחלוכהך הוקה ועתה קיימת והיא השונה מאל: (ז) ובתריך תקום כלבי אחרי ארע מנך, ואחריו אחר מלכות בלשנך בנך תקום מלכות שתעול השררה מורשך נמוכה וספלה ממלכות שך: ארע, החחונה ונמוכה כמו שהכסף נמוך וספלה מהזהב. וריתת שזהוה שהיא אחר הראש היה של כסף כך תהא מלכות מדי ופרס תריתאה אחרי. אחרת: די נחשא. חסינא כנחשת והיא מלכות אלכסנדרוס מוקדון: (ט) ומלכו רביעאה.

מנחת שי

אבן עזרא
והנאון אחר מלכות נלה: (לח) ובכל די דירין. כמו מזור כההלי רשע: (לט) ובתריך. ואחריו תקום מלכות שפלה כתרנוס תחתים ובעבורה נקראה הארץ ארעא כי היא למטה מהכל. אחר הנאון רב סעדיה ועליו ומכו כל המפרשים כי הוכח הוא מלכות בכל כבודלנר וסבא כל מורד אחר ובלנר בן בנו וכו' נפסקה מלכות סבאים וכן כתוב ביה בליליא קטיל בלשנר מלכא ודריוש מלחא קטיל מלכותא וכוון הדבר כי הכתוב אומר ועבדו הגויים אחוה אחת כנו

מצורת דוד

(לח) ובכל די. בכל מקום אשר שוכנים שם בני אדם וחית השדה ושוף השמי' כל המקומות יתן בידך והשליך על כולם וכו' וגם את חית השדה נתתו לו לעבדו (ירמיה' כ"ו) וארצו שרעב על ארץ וקשר פניו בלשון: אנת. אנת הוא הראש של זהב ר"ל מלך נרמז הראש של זהב אשר כהאורה על כי אנת הראשון בזמן ובעשלה: (לט) ובתריך. ואחריו חטעוד מלכות אחרת טחוט ממך רלע ונתתה וגרועות ממך כמו שהסוות והרעותות הנה נעשה מן הראש והיו מכסף הכרוב מן הוכח בן המלכות שהיה שפלה ממך וסוף מלכות מדי: ומלכו. ומלכות השלישית אשר תמלך אחריה יסוף של נחשת אשר תמסול בכל הארץ והוא מלכות מדי עומות' הקטין וחוקים כנחשת והיא תמלך אחרי מדי כמו שהכתיב והיכדים יהיה למטה מהחיות פירוש

קְרִיעֵרָע צִין פִּון בִּינִין מַלְכוּת. אוּ ווי וַיִּקְבַּע אִז גִּידְעֵרִיגֵרֵר אוּג עֵרֵגֵרֵר פִּון נֶאֱרָד. דָּם בְּטִיִּים אוּפ דָּעם וּוּם דוּ הֶאָסֶם גִּינְעֵהָן אִין חֶלּוּם דָּם דִּי בְּרִיטֵם וּוּם נֶאֱרָד דָּעם גִּידְעֵרֵנִים קֶאָפּ אִזוּ גִּינְוֵעֵן פִּון וַיִּקְבַּר וּמַלְכוֹ תְלִיתִיא אַחְרֵי דִּי נַחְשָׁא אוּג אִינֵן דְּרִישׁ מַלְכוּת וְעַטִּם אוּפּ שְׁמִינֵן דְּרִי נֶאֱרָד וּוּם וְעַטִּם שְׁמֶאֱרָק צִין אוּ ווי קוּפֵר דִּי תִשְׁלַט בְּכָל אַרְעָא וּוּם עִם וְעַטִּם גִּינְוֵעֵלְמִינֵן אִין דְּרִי נֶאֱרָד וְעַטִּם אוּג דָּם בְּטִיִּיטִין דִּי קוּפֵרֵגֵרֵנֵע גִּידְעֵרֵים פִּון דְּרִי בִּדְרִי: (מ) וּמַלְכוֹ רְבִיעִיא אוּג אִינֵן קַעֲרֵר מַלְכוּת וְעַטִּם אוּפּ שְׁמִינֵן דְּרִי נֶאֱרָד וּוּם וְעַטִּם צִין שְׁמֶאֱרָק אוּ ווי אִיזוּן דָּם בְּטִיִּיטִין דִּי קִנְיָא פִּון דָּעם

דניאל ב

וְהִשְׁלַח פָּרָא וּכְפָרֹלָא דִּי-מַרְעַע פְּרִי-אֱלֹהֵי תַדְרַק וְתַרְעָ: כִּי וְדִי-חַזִּיתָה רְגִלָּיא וְאַצְבָּעָתָא מִנְהוֹן חֶסְפָּא דִּי-פָחַר וּמִנְהוֹן פְּרוֹל מַלְכוּי פְּלִיגָה תַהוּה וּמִן-

רש"י

היא קשה כפרולא כאשר ראית השוקיים שהם רביעים לראש ולחזה ולמשיים והם כל כרול: מדרק וחשל בלא. מרדל ומדקכל מיני מהכות שמרדלין אותם בקורטום: וחש"י ומרדל והרבה ים גמ' השלי דודי (כתובות ע"ג) ביני השילתה (חולין י"ג): כ"פ אל"ן. כל מיני מהכות הללו שהיות בניהם: מדרק ותרוע. מדיק ותרוע כל העכו"ם: (מא) חספא די פחר. חרס של ילך ורבה ים גמרא מלאי מלכות: מלכו פליגה תהוה. מלכות מלוכה הנה שני מלכים ויהי ממהם כחמה חוק והלש כמו שמופיע למטה מן קת מלכותה תהיה תקיפה: ומן נצבתה די פרולא להווא בה. אף ההלש יהא חוק של שאר העכו"ם ע"י חוק הכירו שירשו שפניו ומהם נצבתה די פרולא להווי בה. מן חוק מלכ הכרול. יהי:

לשים פרוצים ארם וישמעאל ארם חוקה כרול וישמעאל כהיש ותחישות ואשר אמר פרולא כעבר בחספא סינא ואבר לחון

רס"ג יתיר ויתיר

מכות: וחשל כול הנחשלים אחרך: מרע. כמי מרעך: חרק ותרוע. חרקה ותרוע: (מא) ומן נצבתה די פרולא. ומן נצבת ועבוד של כרול. אף ומן נצבתה מן חוקה המלוכה והאשונה שקשה כרולא היא מלכות בכל שהותה דופיה כותב וקשה כרול: להווא בה. להיות בה: בחספא סינא. חרס של סיס: פחר. חרס ככו מאני דפחרא ושנת ארע מינך היא סיו ופרס שנחלקה מלכותה ביניהם וכל אחר של כחצי מלכותה חזויה ודרעויה היו שנים תהוה הוא מלכות מדי שהיו בו חכמי מדי ואשוי לבב כי הלב נתון בחוה והודעות הוא מלכות פרס ככרוי מלכותה ובעלי רוע והשלישית כנחשת כרכתיכ שפתי ורבתיה די נקרא שפטים וירכיס אלו בני יון ואנשי מלכות ויהי מלך יון הנקרא אלכסנדר ואליכסנדרוס מלך מוקדון שהיו קשים כנחשת ושטפו בכל הארץ והרביעית חוקה כרול דכתיב שקדויה די פרול קצת מהפחורים אומרים כי הוא מלכות ארם וברעו אנו כן שאם נאמר שהיה ארם ואיה אפוא מלכות וישמעאל ולא כן הוא כי לא אמר הכתיב מלכו אחר פליגה אלא אמר זאת המלכות פליגה תהוי נחלקת תהוי ואופן השני כי לא אמר חמשה מלכות ולא אמר רביעית

עורא

מרוך וכלכר כטו כי בן הכן יקרא בן כמו אל רשולא אביהן כי הוא חובב היותן משה וכחוכ ויהי בשלשים ובצע שנה לגלות ויבוקים מלך יהודה נשא חויל מרוך מלך צבל והנה הוא בין מלכות נבוכדנצר ובין מלכות בלשאר והכסף מלכות מרדל ופרס דהויל שקדויה די פרול קצת מהפחורים אומרים כי הוא מלכות ארם וברעו אנו כן שאם נאמר שהיה ארם ואיה אפוא מלכות וישמעאל ולא כן הוא כי לא אמר הכתיב מלכו אחר פליגה אלא אמר זאת המלכות פליגה תהוי נחלקת תהוי ואופן השני כי לא אמר חמשה מלכות ולא אמר רביעית

מצורת דוד

מלך לן דבך כן המלכות הרביעית תחת ומלכו לן המלוכה האלה ואף הפלטיה השאלת משכר' ומרדל והיה מלכות (רומני) שישמעאל ארם הממטט מלכות' לאחר חמשתות מלכות משכר' כפי שמופיע והנהו האלכסנדר' מהם היו חרס של הילך ומרס כרול: מלכו. שפתרון הוא שמהם במקומות יהיו מלכים מול כלמיותם כהרם היה ואלשי פרוה סיס: ומן נצבתה. מל המכ ויסולתה של הכרול חסיה בעולם ליל המקומות המקומות שבה ישויה דכח ויהויה הקולותה לכל יכלו אותם מי משיס פרוש ע"מ

חמה ואחר שהכר כך יש לתמוה אך לא הזכיר דניאל מלכות וישמעאל ולמה לא היו חמש מלכות ועתה אפרש דע כי אלכסנדרוס שהיה מלך יון הוא שהרג דרוש המרבי כאשר ירש דניאל גכ הוא היה מלך ארם וארם כענינה היא כתיב לאחר הורס יוסף גכ גוריון נצפרו ונדניאל וכלו בו ייים כתיב ונראה כאשר אפרש ותרגום וליס מרד כתיב אשמתלן מן רומאלי והנה כתיב בן יון חליטה ומרסיס כתיב ודודים אס חסן מלכות הנהגת הוא מלכות יון ומלכות ארם הוא ממות יון א"י הכרול ונחשת וישמעאל ובעבור כי המלכות פרס השחיתה כל מלכות כשדים גס מלכות יון השחיתה כל מלכות פרס ולא יכלה מלכות וישמעאל שהיא הכרול להשחית מלכות יון רק קת המלכות השחיתה והנה עד היום יש מקומות שימשעאל ונחשת מלכות ארם ומקומות שימשעאל הוא מנוטה ע"כ אמר מקת מלכותה פרוי מתיבא ומקתה פרוי תקיפה ואמר א"ה"ב וכיומיהו די מלכות אינון והטעם שתי מלכות מלכו ארם שהוא מלכות יון ומלכות וישמעאל ואלו המלכות מלכות ביום הזה ומלכו רביעיה וכל היא מלכות וישמעאל שפסא בעולם כי שבו לתורתם של פרס ומדי ושכא ושכא ומלרים ואפריקי ורביס מ ארזי ורובי מלכות כוס: (מא) ורי. חספא די פחר. כלי חרס היולר והנה פירש בעבור זה מלכו פליגה: נצבתה. כמו כה:

מלך לן דבך כן המלכות הרביעית תחת ומלכו לן המלוכה האלה ואף הפלטיה השאלת משכר' ומרדל והיה מלכות (רומני) שישמעאל ארם הממטט מלכות' לאחר חמשתות מלכות משכר' כפי שמופיע והנהו האלכסנדר' מהם היו חרס של הילך ומרס כרול: מלכו. שפתרון הוא שמהם במקומות יהיו מלכים מול כלמיותם כהרם היה ואלשי פרוה סיס: ומן נצבתה. מל המכ ויסולתה של הכרול חסיה בעולם ליל המקומות המקומות שבה ישויה דכח ויהויה הקולותה לכל יכלו אותם מי משיס פרוש ע"מ

דעם בילך ווס דו האקט גינעקן דס זיי גענען צום פערדין צום קאפ אונ צו דער פריקט אונ צוא די גינערים אונ גענן גינען פון איינין קלל די פרולא אונ אנטקענין די אלע נאכין ווס איינין צו שמוקט אונ צוא רינט זיי ופארולא די קרעט של אלן אונ און ווי איינין צו שמוקט אונ צוא קרעכט די אלע מינים איינין וואס די האקט גינעקן אין הלויס איין בילך

נִצְבְּתָא דִּי פְרוּזָא לְהוּא־בְּהַּ פְּלִיקְבֵּל דִּי חוּזְתָהּ
 פְּרוּזָא מְעַרְבַּ בְּחֶסֶף שִׁנְאָ : מִן וְאַצְבָּעַת רְגֵלָא
 מִנְהוֹן פְּרוּזָא וּמִנְהוֹן חֶסֶף מִן קֶצֶת מַלְכוּתָא הַהוּהּ
 תְּקִיפָא וּמִנְהַ תְּהוּא תְּבִירָה : מִן * דִּי חוּזְתָּ פְּרוּזָא
 מְעַרְבַּ בְּחֶסֶף שִׁנְאָ מִתְעַרְבִין לְהוֹן בְּזַרְעַ אַנְשָׁא
 וְלֹא לְהוֹן דְּבִקּוּן דְּנָה עִסְדִּינָה הַא־כְּדִי פְּרוּזָא לֹא
 מִתְעַרְבַּ עִסְ חֶסֶפָא : מִדּ וּבִיּוּמִדְהוֹן דִּי מַלְכִּיָּא אַנּוּן
 יָקִים אֱלֹהֵי שְׁמִיָּא מַלְכוּ דִּי לְעַלְמִין לֹא תִתְחַבֵּל

רש"י יתיר ו' יתיר ו' פתח באהמח ור"י קרי ר"ס"ג

דבין דנא עם דנא מתרין ולא נדבין : (עג) מהערבין להון
 בזרע אנשא . כי מתרין בהם מרע ישראל וישבין בהן וגם
 פריים ומנישין חרובין ובהם מינין ולא נדבין זה עם זה כשם
 שאינו מתערב לעולם הכבוד עם החריש להיות לכלי אחד וזה
 שאמר מינה תהוא תקיפא וטינת תהוא תבירא כי סקצת
 המלכות תהיה הזוקה ומטנת תהיה חלישה ושבורה תבנה די
 מחת לצלמא היא מלכות משיח בן דוד שנאמר בו והנה אין
 בשבט פיו וברוח שפתיו יטות רשע וטלכות אדם תהיה בכלל
 מלכות יונונהחוקה עם מלכות הרביעית שהיא מלכות ישמעאל
 (מד) וביומיהון . וביום הטלכות האלה במלכות הרביעית יקים

במלך החלום : כל קבל די חוזה . כל עומת שרית
 כדול מעורב כחרס הטוט : (מג) מהערבין להון בזרע
 אנשא וגו' . מתחמנים יהיו עם שאר העכו"מ' ולא יהיו
 שלימים ודבקים עמם באלות ולב שלם ודחיים שונות מדתי
 שאר העכו"מ' : האבדי נדבוקים לא מהערב . הלא הוא
 כמו שאין הכדול נדבוקים עם החרס : (מז) וביומיהון די
 מלביא אנון . בימייהם של מלכים הללו עמוד מלכותם של
 רומיים קיימהו : יקים אלה שמיא מלכו . מלכות הקב"ה

מנחה שו

(מג) מנחין פרוז ומנחין . מנ"ן קרי . ומנחין קרי : סכוי תקיפא .
 כספריים מניושים כ"י ב"ה"ל"ח בל"ף והמסוכות שלהם תקיפא .
 ג' ב' סכוי כ"ה"ל"ח כתיב אל"ף וסיומן ומלכו כדעשה סכוי תקיפא .
 מן קלת מלכותה סכוי תקיפא . דחילא וימנחתי ומקיפא . כתיב
 ח"ל"ף : (מז) די . ודי קרי :

אבן עזרא
 מערב . כמו ויתערבו גוים : (מז) ואצבעת . הם שרו
 ישמעל ומלכים כמורה ובמערב : (מז) ורדי חוזה . עטם
 מתערבין שכולם לוקחות גוה גוים כמו הפרסיים לוקחים
 הכלביות והשכנין לוקחין המלרויות והינם דומים אלה לאלה
 כמחכותם ובמלכותיהם ומתבלט ומנחה גם מחלוקת המלכות
 הם וכל סמוכים לים הגדול שנקרא חוקייטוס :

מצודת ציון

נצבתא . ענין נטיעה כמו מלכת דם (נטיעה ו') וכלל הכה וסיומלא
 על שם כסטימה היא כה הפירות והענין :

מצודת דוד
 סלחה : כל קבל . ר"ל בעבור אשר רחית הכדול מעורב בהם
 כשבו מטעם (כי רחם כדול וחרס מעורב יחד במקום אחד ואם לא
 חזר למנוח) וכאומר הנה זה יורה שהחוקות יעורו להחלשות בעבור
 הערוב אשר יהיה כשם ואלשר ירשע נמשה : (מז) ואצבעת .
 אלכשות הפגלים מהם כדול ומהם חרס הגם זה יורה שבמקלות המלכות
 עמה על פניה מה הערוב אשר יהיה ביניהם כי יקחו ומנחיהם להם לעשים
 יהיו וימנחיהם מלו כאלו בזרע אנשיים כי יקחו ומנחיהם להם לעשים
 להון . אלל לויסיו דבוקים מלו כלהיפה כהלא מן גלב : הא כדו .
 יתדקרו כמה כלהיפה גלב וכו' בעבור הערוב יעוררו מלו הליכד והוא רומא : (מד) וביומיהון . וביומיהם של אלה המלכים והם
 מלכות ישמעאל ודומה שהיא ממלכות עכו"מ אשר כל הוא הממול ומתקין כמות הספספות מלכות ישמעאל מנ"ש למעלה : יקים . יעמיד

פרוש ע"מ

וין צו פראקין אונ שלפא : (מג) ודי חוזה וגו' אונ דם
 ווס דו האקט גיועוהו אייון איז אום גימישט גיועוהו
 מיט שער בעליך פון ליים . דם בשיים מתרין להון
 בזרע אנשא דם די מלכים ועליון וזה אום משיח אונ
 מתחתו ויין מיט ים דנה אונ ועליון וזה גימ רעכט
 להון דבין דנה ים דנה אונ ועליון וזה גימ רעכט
 בהעפסין אונ איין אמתיין שלום האבן אייגער מיט
 דעם אנדערין אונ איין פרוזא לא מתערב עם חפא אויו
 ווי אייון קאן גימ אום גימישט ווערן מיט שארין :
 (מד) יקויסיהו די בלגא אינו יקים אלה שמיא וגו' אונ אין
 די עטת פון די דאזיגע מלכים וועט דר נאט ווס אין
 היסעל

אונ פון דעם שטארקין בשמאנד פון
 אייון וועט ויין אין דעם ליים פלומר דורך דעם
 שטארקין מלך וועט מען כורא האבען פאר דעם
 שלפאען מלך איבער דעם אנדערין שטארקין כל
 קב"די חוזה אנטקעגן דעם אלימען ווס דו האקט
 גיועוהו דאס אייון איז אום גימישט גיועוהו מיט די
 שער בעליך פון ליים : (מב) ואצבעת בלגא אונ דיא
 פינגער פון די פים וואס אטייל פון ויין זענן גיועוהו
 פון אייון אונ איין מיל זענן גיועוהו פון ערד דאס
 בשיים מן קצת פלומת מהוא תקיף דם אטייל פון דעם
 מלכות וועט ויין שטארק אונ אטייל דר פון וועט

דניאל ב

וּמַלְכוּתָהּ לְעַם אַחֵר לֹא תִשָּׁתַבֵּק תַּדְרֹק וְתִסָּפֵר בְּלִי
 אֲלֵיךְ מַלְכוּתָא וְהִיא תִקּוּם לְעַלְמֵי־אָ: מַה בְּלִי־קָבֵל
 דִּי־חַוִּית דִּי מַסְוֵרָא אֲתַגְזֹרֵת אֲבָן דִּי־לֹא בִידִין
 וְהִדְרֵקֵת פְּרוּלָא נַחֲשָׂא חֲסַפָּא כְּסַפָּא וְדַהֲבָא אֵלֶּה
 רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא מַה דִּי לֵהוּא אַחֲרֵי דְנָה וְיִצִיב
 חֲלָמָא וּמְהִימֵן פִּישְׁרָה: מַה בְּאֲדִין מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר
 נִפְלַע עַל־אֲנָפוּהֵי וּלְדִנְיָאֵל סִגְר וּמְנַהֵה וְנִיחַחֵין אֲמַר
 לְנַסְכָּה לֵה: מַה עֵנָה מַלְכָּא לְדִנְיָאֵל וְאֲמַר מִן־קִשְׁמֵ

ר"מ ו' והיאל סגד כסדרין 33 פקדים מנ ס"ח: רש"י

שלעולם לא תתחבל ויהי מלכות מלך המשיח: הדק והספק
 תדק ותכלה כל אלו המלכויות: (מה) בר קבל די חוית. כל
 עומת שרלית שתפרקה אכן מן ההר שהדיקה כל הלל זה
 שתרון שהמלכות ההמשיחית תכלה ותרוץ את כולם: מה די
 דהוא אחרי דנה. מה שהיה אחר זאת אחר מלכות זו שלך:
 ויציב חלמא. אמת הוא ההלום: (מו) אמר לנכסכה.
 רזה לעשותו אלוה: (מו) מן קשום. באמת: ומרא

אלהי השמים מלכה אשר לעולמים לא השחת ולא תעוב לכה
 אחר תדק ותכלה כל אלה והיא תיקום לעולם: (עמ) כל קבל.
 שראית כי מן החר הוא אברהם החר הגדול כאשר ומראש
 דוריו קום: אתגזרת. שגזרה ונפרדה: אבן. כמו שנאמר
 ושם רוצה אבן ישראל ואמר על ידי ורובל מן אתה הר
 הגדול לפני ורובל היתה למשור והוציא את האבן הראשה:
 די לא בידין. שלא ביד אדם אלא בגבורות אלהינו יצאה בת
 קול ואמרה יציב חלמא ומימיך פשרא. פ"א ואצבעתה כנחון
 חקף די פחר ונחון פרול הם כפת גללים עם האצבעות
 כסדרין ובעלה גלגלוי מנחין די פרול וכנחון די חקף. מן
 קצת מלכותא תהוא תקיפא. ממלכות מוסיס עד מלכות ארקוליאוס
 גם ישמעאל עמו וחיתת מלכות ישמעאל תבירא וחלשא: בורע אנשא.
 שיש כרכים וכפרים שתופסין בני יון ובני ישמעאל
 ולקחין אלו ואלו בהן מס רע: שאלו לקוחין מבנותיהן של אלו ואלו
 מבנותיהן של אלו ואין בניהם אחבה וזה שכתב מתערבין
 לחון בורע אנשא ולא לחיון דבקין. פ"א תקיפא זו ארם תבירא
 זו ישמעאל מתערבין לחון בורע אנשא ומתחננים אלו עם אלו
 ואינם סמיטין באמנות: (מו) ונחנה וניחוחין אמר לנכסכה לית.
 לתקן לו כסו נכסתי מלכי חיקתי מלכי כלומר שהיה
 מנחה שי

היתה מלכות רומא תקיפא שהיתה תופשת כל העולם כולו ובלך
 בורע אנשא. שיש כרכים וכפרים שתופסין בני יון ובני ישמעאל
 ולקחין אלו ואלו בהן מס רע: שאלו לקוחין מבנותיהן של אלו ואלו
 מבנותיהן של אלו ואין בניהם אחבה וזה שכתב מתערבין
 לחון בורע אנשא ולא לחיון דבקין. פ"א תקיפא זו ארם תבירא
 זו ישמעאל מתערבין לחון בורע אנשא ומתחננים אלו עם אלו
 ואינם סמיטין באמנות: (מו) ונחנה וניחוחין אמר לנכסכה לית.
 לתקן לו כסו נכסתי מלכי חיקתי מלכי כלומר שהיה

מנחה שי
 (מו) ומלכותה לעם אחין. כספריס כ"י אין מפקין כ"ה סהוא
 צמקוס אל"ף וכן צמקוסר לית כתיב ה"א: (עמ) כל קבל. סק"ף
 בחתף קמן כ"י: והדקת. כבוד הגדוליקוס הדל"ס כגול לא בל"י:

העזוב ולא תשאר. כל. ועסע די לא בידין לא בקיל ולא
 ככה רק בעלמס בשעת הקן: (מה) ויציב חלמא. וכון
 ההלום ולממן פתרונו: (מו) אמר חלמא. השתקוה ויסגד

לו וישתחו: ניחוחין. והנה חשבו כמו אלוה:

מצורת דוד

עול המקום: אלה. אלוה הגדול הודיע למלך מה אשר יהיה אחרי
 זאת המלכות המושכות עמה עו ומו ימשול עד ימי עולם: ויציב
 כמו שזכר ההלום הוא אמת כי כולת רלית כן נאמנה הספרות כי כן
 יהיה: (מו) באדין. אז המלך ל"י נפל על פניו והסתחום לדניאל:
 ומנחה. נמנה מנעם י"ל לז"ל כשהשג בעדו עבודת אלוהות וניחוחין.
 יין כזה לנסכים ונמנה דוח ממך לנכס לפניו ככל באמת לא כסך
 כלפי די לא כזה דניאל לקבל וכן סר"ל: (מו) ענה מלכא. כשלא
 כלש לקבל אמר לו המלך אל תחשוב שאתי נמנה כאלהי השמים לא כן

ע"מ
 אבן די שער בעליוהי אונ דם וילקער אונ דם נאָדֵר
 אֵלֶּה רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא דִּרְרוֹקֵר נָאֵמַת הַמ מוֹדִיעַ גִּיּוּנָעַן
 צִוּם מִלְכָּה נֹוֵם עִם נֹועֵמַ זִיּוּן דֵּר נָאֵה נָאֵה דִיּוּן מִלְכוּת
 וְיִצִיב חֲלָמָא וְהִימִינֵן פִּישְׁרָה אֲוֵן עִם אִיז אֲמַת דְּעֵר הַקּוּם
 אֲוֵן דֵּר פִּתְרוּן אִיז אֲוֵן בְּלִי־בִטְמָ אֲוֵן אֲמַת: (מו) באדין
 מִלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נִפְלַע עַל אֲנָפוּהֵי אִיּוּרֵי אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן
 נְבוּכַדְנֶצַּר גִּיּוּנָעַן גִּיּוּנָעַן אִיּוּרֵי אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן
 גִּיּוּנָעַן צוּא דִּנְיָאֵל וְנִיחַחֵין אֲמַר לְנַסְכָּה לֵה אֲוֵן
 אִיּוּן מְנַהֵה אֲוֵן וְיִיּוּן פִּין נְקִים הַמ עַר גִּיּוּנָעַן מֵעַן
 נָאֵר גִּיּוּנֵין פִּר דִּנְיָאֵל עַר הַמ גִּיּוּנָעַן מֵאֲבִין דְּעַם
 דִּנְיָאֵל פִּאר אִיּוּן נָאֵמ אֲבַעֵר דִּנְיָאֵל הַמ עִם גִּיּוּן
 גִּיּוּנָעַן מִקְבֵּל צִיּוּן: (מו) עֵנָה מִלְכָּא לְדִנְיָאֵל וְאֲמַר הַמ

עול המקום: אלה. אלוה הגדול הודיע למלך מה אשר יהיה אחרי
 זאת המלכות המושכות עמה עו ומו ימשול עד ימי עולם: ויציב
 כמו שזכר ההלום הוא אמת כי כולת רלית כן נאמנה הספרות כי כן
 יהיה: (מו) באדין. אז המלך ל"י נפל על פניו והסתחום לדניאל:
 ומנחה. נמנה מנעם י"ל לז"ל כשהשג בעדו עבודת אלוהות וניחוחין.
 יין כזה לנסכים ונמנה דוח ממך לנכס לפניו ככל באמת לא כסך
 כלפי די לא כזה דניאל לקבל וכן סר"ל: (מו) ענה מלכא. כשלא
 כלש לקבל אמר לו המלך אל תחשוב שאתי נמנה כאלהי השמים לא כן

ע"מ
 אבן די שער בעליוהי אונ דם וילקער אונ דם נאָדֵר
 אֵלֶּה רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא דִּרְרוֹקֵר נָאֵמַת הַמ מוֹדִיעַ גִּיּוּנָעַן
 צִוּם מִלְכָּה נֹוֵם עִם נֹועֵמַ זִיּוּן דֵּר נָאֵה נָאֵה דִיּוּן מִלְכוּת
 וְיִצִיב חֲלָמָא וְהִימִינֵן פִּישְׁרָה אֲוֵן עִם אִיז אֲמַת דְּעֵר הַקּוּם
 אֲוֵן דֵּר פִּתְרוּן אִיז אֲוֵן בְּלִי־בִטְמָ אֲוֵן אֲמַת: (מו) באדין
 מִלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נִפְלַע עַל אֲנָפוּהֵי אִיּוּרֵי אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן
 נְבוּכַדְנֶצַּר גִּיּוּנָעַן גִּיּוּנָעַן אִיּוּרֵי אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן אֲוֵן
 גִּיּוּנָעַן צוּא דִּנְיָאֵל וְנִיחַחֵין אֲמַר לְנַסְכָּה לֵה אֲוֵן
 אִיּוּן מְנַהֵה אֲוֵן וְיִיּוּן פִּין נְקִים הַמ עַר גִּיּוּנָעַן מֵעַן
 נָאֵר גִּיּוּנֵין פִּר דִּנְיָאֵל עַר הַמ גִּיּוּנָעַן מֵאֲבִין דְּעַם
 דִּנְיָאֵל פִּאר אִיּוּן נָאֵמ אֲבַעֵר דִּנְיָאֵל הַמ עִם גִּיּוּן
 גִּיּוּנָעַן מִקְבֵּל צִיּוּן: (מו) עֵנָה מִלְכָּא לְדִנְיָאֵל וְאֲמַר הַמ

ה בעדנא דיי תשמעון קל א ברנא משרוקיתא
 קיתרם שבכא פסנתרין סומפניה וכל זני זמרא
 תפלון ותסגדון לצלם דהבא די הקים נבוכדנצר
 מלכא: וימן דיילא יפל ויסגד בהישעתא יתרמא
 לגוא אתון נורא יקדתא: פל קבל דנה בה זמנא
 פדי שמעין פל עממא קל ברנא משרוקיתא
 קיתרם שבכא פסנתרין וכל זני זמרא נפלון פל
 עממא אמיא ולשניא סגדון לצלם דהבא די

רש"י יתיר ב' דנושה יתיר י

הוא קול האדם המכריז (ה) קל קרנא . קול השופר שהוא
 מן הקרן : משרוקיתא . כלי ששרקין בו שלוחי מלכות לקבץ
 העם כמו אשרקה להם ואקדצם : קהרום . כנור . שבכא .
 עינב : פסנתרין . הוא הנבל : מוספניה . הוא שמימימין בו
 הדגים כמו נוד הפוח ודגמתי לבית המספניה : וכל זני
 זמרא . וכל מיני זמר . למינו מרנגיטין לזמרה : (ו) יתרמא
 יושף כבוד רפה בים : אתון נורא יקדתא . כבשן אש ויקדת
 כבשן מחרגיטין אהונא : (ז) כל קבל דנה . לשמן זאת :

מלות המלך במשלת המלך : (ה) בעדנא די תשמעון
 קל קרנא משרוקיתא . קול הקרן שירקת כמו (זכריה
 י) אשרקה להם וחקלם : קהרום שבכא וגו' . כולם
 כלי זמר הם : זני זמרא . מיני זמרי . למינו ת"ל לזמרי :
 (ו) אהון נורא . גומא ששויין לשרוף זה אכניס לסוד
 וכוף כבשן שבכל המקרא : (ז) כל קבל דנה . כל עומת זו
 שמהרו במלות המלך על כך : בה זמנא . בו בזמן שישמעו
 קול הזמר שהוא לסמין שיבואו המהמחים

להסתחות כפלין כל עממא וגו' :
 מבחנת שי

וקיעין קרי : לקבל . הו"ף בחשף קמין : (ה) קומאם . קתש קרי
 וצעות נפל במקלח גדולה כי חינו אלף יתיר ו"ד : סבכל ספנתרין .
 כפ"א דנושה והוא יולא מן הכלל כמ"ש כתי משה קמת : סומפניה .
 במקלח מתייקים כה"ל וכן הוא במסורת שאלכזב לקמן : (ו) כל
 שעה . כשפריס מתייקים העינין בחשף פתח והת"ל לרשיה וכן
 הוא ולקמן : יקדתא . אתון נורא יקדתא . כבשן אש ויקדת
 לקמן : (ז) כל קבל . בחשף קמין קהרום : קומאם . קתש קרי :

אבן עזרא
 להם אלהים . ואומים בלת תורה . ולטעות מהם תורה אחת
 להם ולא לשון אחד או בלתי תורה : (ה) בעדנא . בעת :
 קל קרנא . קול הכישר : משרוקיתא . כלי לשרוק בו
 רק קהרום והכריז כלם כלי נגינים הם גם בלשון הקדש
 כינור ומהול ומינים ועינב שמונים לא ידעוים אפי"ש שעינב
 מגנרת ותענבה . ומינים בני כלים ומחול הליל . וכינור כדמות
 מגנרת ואלה כדמות בלא רשיה : (ו) וכן . יתרמא .

יושלך וכמוהו רמח בים : כל בל . כהשלמת כל זה :
 מצורת ציון

המקור : כלשונות כיון מעני מלום ומורה וכן ונלחם : (ה) משרוקיתא
 וגו' . כולם שמוע . מיני יני וגו' ודושיש כמה בלשון כשדים :

קול גדול . לכן . וזאת דבר הכרוז לכל אומים ומזרחים אחס
 למען וגו' : (ה) בעדנא . בעת אשר תשמעון קול קרן הכישר וגו'
 וכל שאר מיני זמר או תפלו על תיכס ותשתחו לאל הדיב אשר
 העמיד כרן המלך : (ו) וכן . וני אשר לא יפול ויתכחש או יפיר בעת
 הזה לכן היה השם כאשר שמעו כל העמים קול קרן הכישר וגו' נכחו
 בכל זני זמרא . או מרעה . הדיבא ליתן פ"ש לנו שלם ויהאום כי
 היה להכשילם ויבטל ודבר המלך שלשון חין להסיב ואם יבוא הכל ועל"ז
 פירוש ע"ט

(ו) כל קבל דנא אקעגין דעם נוס וני ועגון אן גינאנאם
 גינווארען פון דעם קלף דרויף דרום בה ופנא פיי
 שפנין גל כפניא וגו' אין דר צייט ווס אלע פלעקער
 האקען גיהערט דאס קול פון דעם האקער האט
 גישמוצערעט אונ דס קול פון פלרי זמר קהרום אונ
 שבכא אונ פסנתרין וכל זני זמרא אונ דאס קול פון
 אלע מיני כלי זמר נפלן גל כפניא אומיא ולשניא וגו'
 וענין גיפאלין אלע פלעקער אונ אלע אומות אונ
 אקערלייא לשונות אונ האבין יוד גיבוקט צו דעם
 גילדענעם גילד וואס דער מלך נבוכדנצר האט
 אויף גישמעלט : (ה) כל קבל דנה אקעגין דעם
 וואס די פיינט פון די ישראל האבין גיעהן או עס

קען דעם כרות פון דעם גיבאם פון דעם מלך דורך
 דעם פפעל פון דעם מלך : (ה) בעדנא די תשמעון וגו'
 דס אין דר צייט וואס איר וועט הערין דס קול פון
 דעם הארין שמוצערעט אונ דס קול פון די פלרי זמר
 וואס הייסן קהרום אונ שבכא אונ פסנתרין אונ
 סופנתניה וכל זני זמרא אונ אלע מיני כלי
 זמר השלין ויתגידו לאלים דהבא איהר פאלין אונ
 זאלט איך בוקין צו דעם גילדערענעם גילד ווס דר
 מלך נבוכדנצר דט אויף גישמעלט : (ו) וני דר לאי יפל
 ויסגד אונ דר ווס וועט גיט פאלין אונ בוקין יוד בה
 שעה וועט ער פאלד אין דר דאוניער צייט אריין
 גינווארפין ווערן אין דעם ברענעדיגן קאלה אוכען :

דינאל ג

הקים נבוכדנצר מלכא: "כִּלְקַבֵּל דְּנָה בְּהַזְמַנָּא
 קָרְבוּ גְבָרִין פְּשָׁדָאִין וְאַכְלוּ קַרְצִיָּהוֹן דִּי יְהוּדָא:
 עֵנָּו וְאַמְרִין לְנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכָּא לְעֵלְמִין חַיִּי:
 אַנְתָּה מַלְכָּא שְׂמַת טַעַם דִּי־כִלְאֵי־אִנְשֵׁי דִי יִשְׁמַע
 קָל קַרְנָא מִשְׂרָקוּתָא קִיתָרְס שְׁבַכָּא פְּסַנְתָּרִין
 וְסִיפְנֵיהּ וְכֹל זְנִי זְמַרָא יִפְלֵ וְיִסְגַּד לְצִלְם דְּהַבָּא:
 וְיִמְנֵן דִּי־לֵא יִפְלֵ וְיִסְגַּד יִתְרַמָּא לְגוּא־אַתּוֹן נִוְרָא
 יִקְדַּתָּא: "י אִיתִי גְבָרִין יְהוּדָאִין דִּי־מִנִּיתִּיתְהוֹן עַל־

ת"א יסודות, מלכא יג סגורין: (ח) תר ה' יתור ו' וספניה קרי עבדות רש"י

(ח) וּבְכֹל קַרְצִיָּהוֹן אִמְרוּ רַבּוּלָת לֵאמֹר תִּלְךְ רַבּוּל מְתַרְגְּמִין
 לֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין הַלְשִׁימוֹ לְמִלְךְ: (י) שְׂמַת טַעַם שְׂמַת טַעַם
 גְּבוּרָה כְּמוֹ טַעַם הַמֶּלֶךְ גְּבוּרָה: (יג) וְכֵן דִּי לֹא יִפְלֵ מִי
 שִׂיא יִפְלֵ וְיִשְׁתַּחֲוֶה: (יד) אִתְרוּ גְבוּרֵי יְהוּדָאִין וְכָל אַנְשֵׁי
 יְהוּדָה וְלִמָּה קָרָא שְׂמַת יְהוּדִים לְפִי שְׂכַפְרוּ בַּגִּזְלָה וְכָל הַכּוֹפֵר
 בַּעֲזַר נִקְרָא יְהוּדִי מְרַדֵּב כִּפּוּר בַּעֲזַר הַמֶּן וְנִקְרָא יְהוּדִי שְׂנֵא'
 אִישׁ יְהוּדִי בְּחֵיהּ כְּפִרְהּ בַּעֲזַר וְנִקְרָא יְהוּדִי שְׂנֵא וְאַשְׁתּוּ
 דִּיהוּדִית: דִּי מִנִּיתִּיתְהוֹן שְׂמַת אַתָּה וְשְׂמַת עֲלֵיהֶם שְׂרו
 אֲלֵימֶם מְתַרְגְּמִין וְהַמְנִי עֲלֵיהוֹן: עַל עֲבֹדַת כְּדֵינָה בְּבַל עַל
 עֵנָּו וְאַמְרִין זְכוּיָא כֵּל עֵינֵי שְׂמַתָּא לְשׁוֹן קוּל רַס הוּא: (י) שְׂמַת טַעַם גִּזְרֵי דְכָרִי: (יב) אִיתִי יֵשׁ: יְהוּדָאִין.

אבן עזרא

(ח) וּבְכֹל קַרְצִיָּהוֹן מְתַרְגְּמֵי לֹא תִלְדְּרִכִּיל שְׂמַדְכ' בְּשַׁתְּרַעָה
 עַל אַחַד כְּלֵינָו חוֹכֵל בְּשָׂרוֹ: (ט) עֵנָּו מִשְׁפַּט הַמַּדְכָּרִי אֵל הַמֶּלֶךְ
 לְהַתְּפִיל שְׂאִירֵיכּוּמֵינִי: (י) אַתָּה שְׂמַת הַדְּרֹעַת עַמְךָ:
 (יא) לְגוֹ אַתּוֹן כְּכֶשֶׁן הַאֵשׁ: (יב) אִיתִי יֵשׁ: דִּי מִנִּיתִּיתְהוֹן
 יְהוּדָאִין כְּמוֹ אֲשֶׁר מִנֵּה שַׂר הַסִּינַיִסִּים וְהִנֵּה יֵשׁ שְׂאֵלָה אִין
 סַפֵּק כִּי דִינָאֵל הוּא הִיָּה יוֹתֵר נִכְבַּד וְיַדְעֵנוּ שְׂהוּא לֹא הִשְׁתַּחֲוֶה
 לְצִלְם לְמַה לֹּא הוֹצִירוּהוּ הַכְּשִׁידִים לְגַלְגַּל וְלִפִּי דַעֲתִי כִי
 פְּחָדוֹ לְהוֹצִירוֹ אַחַר שִׁדְעוֹ שְׂהַמְלֵךְ הַקְּרִיב לְפָנָיו נִיחַמִין
 מְצוּרָה דְרֹךְ

מצודה דוד

אם לא ישתחו עמין אין להם מעטס מות וולתי יתסם להשתחוו
 כְּסִינִים: (ח) כֵּל קַבֵּל כְּסִינֵי זֹהָ אֲשֶׁר כֵּל הַשְׂמִינִי הַשְׂחֻחוֹ וְלֹא
 מִזֵּן סִי: בַּח זְמַנָּא בְּעַת הַקִּיָּא קְדָבוּ חֲבִיבֵי כְּסִינֵי וְהִשְׂמִינוּ מְלַשְׂמִינֵי
 עַל הַיְּהוּדִים: (ט) עֵנָּו הַכִּימֵן קוּל וְאַחַדוֹ נִוְרָא הַמֶּלֶךְ לְעֵלְמִין הַיֵּם
 וְכּוּל מְתַרְגְּמֵי מִסְּבָר אֵת הַמֶּלֶךְ כְּרַאשֵׁית הַמְּתַרְגְּמִים: (י) אַתָּה
 הַשְׂפֹּר מִי וְכֹל שְׂאֵר מִינֵי זְמַר יִפְלֵ עַל מִנֵּי וְיִשְׁתַּחֲוֶה אֵל הַזֹּהָר:
 (יב) אִיתִי יֵשׁ חֲבִיבֵי יְהוּדִים אֲשֶׁר סַפְקִים חוֹמֵס עַל מַלְלַחַת מִדְּעִית

פירוש ע"מ

ישמע וגו' דם אימליכר קענטש ווס וועט הערין דם
 קול פון דעם הארין שמוצערט אונ דאם קול פון
 דיא פלי זכר קהרום אונ שפכא אונ פסגהרין אונ
 סוקפונגא אונ פון אלע מיני פלי זכר יפל ויסגור
 לצלם דהבא זאל ער פאלן אונ זאל זיך בוקן צו דעם
 גילדענעם בילד: (יא) וכן דלא יפל ויסגור אונ דר
 דער זאם וועט גיט פאלען אונ ער וועט זיך גיט
 בוקין צו דעם גילדענעם בילד יתראם וגו' זאל ער
 ארין גיווארפן ווערין אין דעם ברענענדיגן קאלה
 אויווין: (יב) אית גיברין יהודין עם איז פר האגדן
 מאנעי

(ח) וּבְכֹל קַרְצִיָּהוֹן אִמְרוּ רַבּוּלָת לֵאמֹר תִּלְךְ רַבּוּל מְתַרְגְּמִין
 לֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין הַלְשִׁימוֹ לְמִלְךְ: (י) שְׂמַת טַעַם שְׂמַת טַעַם
 גְּבוּרָה כְּמוֹ טַעַם הַמֶּלֶךְ גְּבוּרָה: (יג) וְכֵן דִּי לֹא יִפְלֵ מִי
 שִׂיא יִפְלֵ וְיִשְׁתַּחֲוֶה: (יד) אִתְרוּ גְבוּרֵי יְהוּדָאִין וְכָל אַנְשֵׁי
 יְהוּדָה וְלִמָּה קָרָא שְׂמַת יְהוּדִים לְפִי שְׂכַפְרוּ בַּגִּזְלָה וְכָל הַכּוֹפֵר
 בַּעֲזַר נִקְרָא יְהוּדִי מְרַדֵּב כִּפּוּר בַּעֲזַר הַמֶּן וְנִקְרָא יְהוּדִי שְׂנֵא'
 אִישׁ יְהוּדִי בְּחֵיהּ כְּפִרְהּ בַּעֲזַר וְנִקְרָא יְהוּדִי שְׂנֵא וְאַשְׁתּוּ
 דִּיהוּדִית: דִּי מִנִּיתִּיתְהוֹן שְׂמַת אַתָּה וְשְׂמַת עֲלֵיהֶם שְׂרו
 אֲלֵימֶם מְתַרְגְּמִין וְהַמְנִי עֲלֵיהוֹן: עַל עֲבֹדַת כְּדֵינָה בְּבַל עַל
 עֵנָּו וְאַמְרִין זְכוּיָא כֵּל עֵינֵי שְׂמַתָּא לְשׁוֹן קוּל רַס הוּא: (י) שְׂמַת טַעַם גִּזְרֵי דְכָרִי: (יב) אִיתִי יֵשׁ: יְהוּדָאִין.

מנחת שיי

ספגורין נמשך עליו לית כתיב מית: ללג דבא, הלא כחמ
 פתח: (ח) כל קבל, כחמ קמן הק"ף: (י) אנת: (יב) ויכ ה"א
 בנת טעם, כש"ן כחמסו כחמ"קיס וכתחלת שמת בני
 שוחין: קחיס, יחזק ו"ד: ככח, דגס כח"ס:
 ספגורין, דגס ה"א כח"ס לעיל: וספגיס, וספגיס קרי כן
 הוא ככס"ס מדויקיס וגם כחמ"ס הוא כח"ס ונמסכת אומגת כן
 קדמחסו סומגיס, תל"ג וספגיס, תלמחסו וסומגיס: (יא) ויקחמס
 כלס חס"ס ו"ד וספגין ח"ף קן מלמ"ס כחמ כ"א ל"י:
 (יב) ויודאון, ככס"ס כ"י מלמ"ס חמס חמ"ף חל כל כמלול
 דף כ"א כח כ"י ה"ד מ"ן ספגין ו"ד דמל וזכר כס"ד ל"ן ספג

מצודה ציון

(ח) וּבְכֹל קַרְצִיָּהוֹן הוּא מַעֲנִין כְּלֵינֵי וְלִמְשִׁינֵי מִי לֹא תִלְךְ רַבּוּל
 (וְיִקְרָא יֵשׁ) ת"א לֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין עַל כֵּס מְדַרְךְ הַמַּלְשִׁין לְעֵנָּו דְּכָרִי
 וְלַקְרוּן בְּעֵינָיו לְמַעַן לֵאמֹר לֵאלֹהֵי כָל הַשְׂמֹדִים וְכַהֲרִילֵם הִיא כְּלֵלָו
 אֲוֹל כְּכַר מִי אֲשֶׁר יִבְנוּ עֵלָיו: (י) טַעַם, עֵינָיו כְּעַל דְּכַר שֵׁשׁ
 אַתָּה הַמֶּלֶךְ טַעַם גִּזְרֵי אֲשֶׁר לֹא אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁמַת הוֹלֵקֵן הַשְׂפֹּר
 (יג) וְכֵן וְכֵן לֹא יִפְלֵ וְיִשְׁתַּחֲוֶה יוֹשֵׁק לְחֹךְ מַחֵר אֵל הַכְּסִינֵי:

פירוש ע"מ

איז פר האגדן איין צייט זיי זאלן קענין רבילות
 זאגן אויף די ישראל בה זכא קרבו גברין בשדאין אזו
 בארד אין דער צייט האבן גיגענהנט צום מלך
 מאנען בשדים נאבל קרציהון די יהודיא אונ האבן
 גיגעסן די קבלעה פון די יהודים פלוסר זיי האבן
 רבילות גיוואס אונ זיי זיא: (מ) ענו ואמרין לנבוכדנצר
 מלכא האבן זיי גיארטיגן אונ האבען זאל צום
 מלך נבוכדנצר מלכא לעלמן חיי דער מלך זאל ביו
 איביג לעפן: (י) אנת מלכא שמת טעם דו מלך האסט
 גיטאן אונ האסט גוזר גיווען דיא רייד די כל אנש די

עבירת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו גבריא
 אלה לא שמו עליך מלכא טעם לא להיך לא פלהין
 ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין: באדין
 נבוכדנצר ברגו וחמא אמר להיתיה לשרך
 מישך ועבד נגו באדין גבריא אלה היתיו קדם
 מלכא: יענה נבוכדנצר ואמר להון הצדא שדרך
 מישך ועבד נגו לא להי לא איתיכון פלהין ולצלם
 דהבא די הקימת לא סגדין: מו כען הן איתיכון
 עתידין די בעדנא דיי תשמעון קל קרנא
 משרוקיתא קנתרם שבכא פסנתרין וסומפוניה

רש"י

יתור יתור יתור

רס"ג

מלכות סדינת בבל לתקן השוטים והדרכים והתיבות וכל
 צרכי העיר: לא שמו ערך מלכא טעם כדומר אינם הוששים
 על דברך: (ג) להיתיה לחביא אלך אלתו היתיו הובאו:
 (ד) הצדא בודאי:

מלכות יהודה: אלה לא שמו ערך מלכא טעם.
 לא חסו לנת ענה לעמון לחוש על גזרותך: (ג) אמר
 דהיתיה וזה לביא: היתיו הובאו: (ד) הצדא
 כמא גזרותי לדי ושמתה ודבר ריק הוא כפיכס אתם
 שדרך מיטך ועבד נגו אשר לאלהי אינכם עובדים.

ה"א של ה'אלה משמשת בלשון תמיהה: די הקימת. שהקמת:
 (מו) כען הן איתיכון עתידין. עתה הנכם עתידים על כרחכם לקבל זו עליכם: והן לא תבגרון. ולאם לא
 מנחת שוי

מנחת שוי
 ח"ף דיאל ופסא וכו' כליות חן ש"ח פ"ו: ועבד נגו הע"ן כחשף
 פתח: שמו ע"ן. ערך ק"י: להלךך לחלףך קרי: (ג) ותמא. י"ס
 ומנה זכ"ל: קדם מלכא. כדמן חשף קר"ף: (ד) ה'אלה. כדגם
 ה'אלה: (טו) קיתרם. יתור י"ד: וסומפניס. כן כמנז כמ"ש

אכן עורא
 כאשר יעשה לאלהיו ויפת כן עלי אמר כי היו אהוביו על כן
 לא הוכירוהו ואין לרדך: (ג) באדין. דהיתיה. כמו
 שזכר אחיו רק הוא מהכנין הכבוד הנוסף כי הפועל יואל:
 (ד) הצדא. שאלם האמת הוא ככה: (טו) בען. עתה
 הנה יבשם עתידים. חלק להם כבוד

חולי לא יהרנס בעבור כבוד דיאל:

מצודת דוד

מצודת דוד
 צו ממש העטפה כעטם ולא דבר של מה בכך: (ד) הצדא. ענין

בכל וחס חמ"ו: גבוריא. האנשים האלה לא טשו לעמון טעם
 וענה לחוש ענין המלך לקיים מחמתך לאלהיך אינם עובדים ולא
 הלוכה אשר העמדם לא השתחוו (וכל הלשון על דיאל בעבור כי
 אז אמר ל"ג כעטם ותימה לביא לחמ"ו: באדין. או האנשים האלה הובאו לפני המלך: (ד) ענה. הריס ל"ג אח קולו ולאמר
 אליהם: הצדא. וכי חוק גזרותי הוא דברי ריק ושמתה אתם חמ"ו אל אלהי לא יבשם עובדים ולאזהרם של זהב אשכ בעמדה לא השתחוו:
 (טו) כען. עתה אם יבשם מוכינים אשר בעת אשר תשמעון קול קרן וגו' וכל שאל מיני זמר או חלפן ותשתחוו לאלוהים אשר עשיתי וכלתי

פרוש ע"מ

דענטם קאל פאר דעם סלף: (יר) ענה נבוכדנצר
 ואמר להון וגו' האם נבוכדנצר גישרוען אונ האמ
 גיואנטם צו זיי איז דען מיין גיורה וויסט אונ ליידיג
 אין אייעריו אויגן שדרך מישה אונ עבד נגו לאהי
 לא איתיכון פלהין צו מיין גאט דיינט איר גיט אונ צוא
 דעם גיךדענטם גילד ווס איה האב אוף גישמעלט
 בוקט איר אייך גיט: (מו) כען הן איתיכון עתידין אונ
 היינט נון זענטם איר אן גיברייט מיט גיוואלד די
 בעדנא די תשמעון קל קרנא משווקיתא וגו' דעם אין דער
 צייט ווס איר וקעט הערין דם קול פון דעם הארץ
 שמוצערט אונ דאם קול פון דיא כלי וזכר קחרום
 אונ שבכא אונ פסנתרין אונ סומפוניא אונ פון

מאנן פון שבט יהודה ווס דו האסט זיי אוף גינטן
 אויף דער ארביט פון די מדינות וואס גיהער צום
 באדערפיגיש פון דעם מלכות. דאס זענען שדרך
 אונ מישך אונ עבד נגו גבריא אלה לא שמו ערך מלכא
 טעם די דאזיגע מאנען האבען גיט גיטאן אויף דיר
 סלף איין עצה אויף ביין גיורה צו דיין גאט דיען
 זיי גיט אונ צו דעם גיךדענטם גילד ווס דו האסט
 אויף גישמעלט בוקט זיי זיך גיט: (יג) באדין נבוכדנצר
 דענטם קאל האט נבוכדנצר מיט רוגו
 אונ מיט דריים צאירן גיואנטם צו זאל ברענגען צו
 שדרך מישך ועבד נגו באדין גבריא אלה היתיו קדם
 מלכא זענען דיא דאזיגע מאנען גיבראכט גיווארין

וְכֹל זֶנִּי זָמְרָא תַפְלִין וְהַסְגְּדוֹן לְעִלְמָא דִּי-עַבְרַת
 וְהֵן לֹא תַסְגְּדוֹן בְּהִישַׁעְתָּא תַתְרַמִּין לְגֹאֲ-אַתּוֹן
 נֹרָא יְקַדְתָּא וּמִן-הוּא אֱלֹהֵי דִי-יִשְׁוֹבְכּוֹן מִיַּדִּי :
 מִזֵּן עֵנִי שְׂדֵרְךָ מִישָׁךְ וְעַבְדְּךָ נָגוּ וְאִמְרִין לְמַלְכָּא
 נְבוּכַדְנֶצַּר לֹא-חֲשָׁחִין אֲנַחְנָא עַל-דִּנְהָ פַתְגָּם
 לְהַתְבוֹתְךָ : " הֵן אִיתִי אֱלֹהֵנָא דִי-אֲנַחְנָא פְלַחִין
 יְכֹל לְשִׁיבוֹתְנָא מִן-אַתּוֹן נֹרָא יְקַדְתָּא וּמִן-יַדִּי
 מַלְכָּא יִשְׁוִיב : " וְהֵן לֹא יָדִיעַ לְהוּא-לְךָ מַלְכָּא דִּי
 לֹא-אֱלֹהֶיךָ לֹא-אִיתְנָא פְלַחִין וְלְעִלְמָא דְהַבָּא דִּי

ת"א לא ידע : זוכר תולדות : רס"ג יתיר י'
 (טז) לא חשחין אנחנא. אין אנו חוששים אין אנו צריכין להשיבך
 על זה הדבר : (יז) הן איתו אלהא. הנה יש אלהינו :
 (יח) הן לא ידע לחיך מלכא. ואם לא יציל אותנו אף על
 פי כן ידוע יהיה לך המלך שאנו לא נעבד ולא נשתחוו
 לשעריך אלא נספור בפנינו לשריפה נשאו קל ורוטר בעצמן
 מן הצפרדעים ומת צפרדעים שלא נצטוו על קדושת השם
 ואפי' מסרו עצמם לשריפה לתוך כבשן האש שנאמר בהם
 ובתנוריק ובמשארותיך איתו התנור הם כופין שהמשארות
 מצויות ללוש בעבור הבורא לקדש שבו במצרים לעיני פרעה
 מכל זה : מן אתון נורא. ומן ידך מלכא ישוב. מן הכבשן ומן ידך יציל : (יח) והן לא. והם לא יתפקו להציל
 אבן עזרא

למנע : יקדחה. בלא יו"ד חסר קו"ף כמ"ש לעיל : (טז) למלכא
 נבוכדנצר. מלך למלכה כהתחמה וזנה נבוכדנצר כ"ק או כדביע
 ששה חלקה דגוד וזה שדכסו רבותיו זקיקה רבה סוף פסכה ל"ג
 אם מלכה זנה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר זנה מלכה חלף כן אמרו
 לו וכו' וכ"כ רבינו בחיי בכד הקמה אות תי"ו טורח : על דהה. יש
 ספרים דלא חלף : (יז) פלחין. ספ"ה רפה : יקדחה. חסר יו"ד : ישוב.
 כבוד המדויקים ספ"ו בקנן לא בפחה ובקלת ספרים סתוב ס' תינה
 כמיר"ק לא צלח" : (יח) לאלהין. יתיר יו"ד : חספה. כבוד המדויקים ספ"ו בקנן לא בפחה ובקלת ספרים סתוב ס' תינה

מצודת ציון
 שנתה כי סבו וזכו (בכאשית ט') ח"ה לילה וקריא : (טז) חשחין .
 עמו נעבד ולתפול לאתריך דאם נעבד לטעמו :
 סוף תנור אם העועלת ומי הוא העולם אשר יציל אתכם מידי : (טז) עני . הבינו חמ"ו ואמרנו לעלך : נבוכדנצר. חסה ל"י ולא קדומו כבש
 מלך לאו' בדכזם לא תמננך עליו ולא תמנול כזו : לא חשחין. ח"ן חקמו חוששין על פסחד סוס להסירך חמירי רז"י וטעמו :
 (יז) הן איתו. כנס יש אלהים הוא אלהינו אשר תתנו עובדים הוא יוכל להציל אותנו מן תנור אם העועלת ואף מן ידך הסנך יציל כהו'
 ובכל האופן שתכלה להמית אותנו יוכל הוא להציל מכלל : (יח) והן לא. ואף הם לא יתפקו להציל ידוע יסיה לך המלך אשר עמ"ל להיה
 פירוש ע"מ

גִּיטְס אֲפִרְךָ דְעַר מִיר אֲרִינְךָ דִּיר עֲנִימְפֶּעְרִין דְרוּיף :
 (יז) הן איתו אלהנא די אנחנא פלחין גון עם איז פאר
 האנדין אנזענער גאט ונאם מיר דיגען צו אים יביל
 לשויבונתא דער קאן אונז מצירי נין פון אעצערלייא
 צרות מן איתו נורא יקדחא פון דעם פֿרענעדיגען
 קאלעה אויווען אונ פון דייע הענט דו סלך קאן
 ער אונז מצירי ציין : (יח) והן לא אונ אפילו ווען גאט
 וועט גיט וועלן מצירי נין אנזענער גוף פון דעם
 וועגן ידוע להוא קל מלך זאל גיוואוקט נין צו דיר
 מלך די לאהק לא איתנא פלחין דם צו דיין גאט וועלן
 מיר גיט דיגען אונ צו דעם גיקרענעם בילד ונאם
 דוא

הַקִּימָה לֹא נִסְגַּד : י אַדְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר הַתַּמְלִי
 חֲמָא וְצִלָּם אַנְפוּהִי אֲשֶׁתְּנֹו עַל־שַׁדְרָךְ מִישָׁךְ וְעַבְד
 נְגוּ עָנָה וְאָמַר לְמֹוא לְאֶתְנָא חַד־שַׁבְעָה עַל דִּי
 חֻזָּה לְמוּזָה : כ וְלַגְבְּרִין גְּבַר־חֵיל דִּי בַחִילָה אִמַּר
 לְכַפְתָּה לְשַׁדְרָךְ מִישָׁךְ וְעַבְד נְגוּ לְמַרְמָא לְאַתּוֹן
 נֹרָא יִקְדָּתָא : כא בַּאֲדִין גְּבַר־יָא אֲלֵךְ בְּפִתּוֹ
 בְּסַרְבְּלֵיהוֹן פְּטִישֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלַתְהוֹן וְלַבוּשֵׁיהוֹן
 וְרַמְיוֹ לְגֹא־אַתּוֹן נֹרָא יִקְדָּתָא : כב פְּלִקְבַל דִּנְהָ

רס"ג

רש"י אשתני קרי יתיר

אנו על אחת כמה וכמה שנסטור שנשנו לשריפת אש לקרש
 שמו בבבל לעינו נבוכדנצר : (יט) התמלי חמא . תמלא חמה
 דמרה פנו בשנה : ואמר למיזא . אמר להסיק לכבשן
 שבעתים כמה שראוי להסיקו . ככוויה גוים ישורף גוים :
 (כ) ולגברין . ולאנשים איש חיל אשר בחוקה ובגבורה :
 לכפתה . לאסור בחרסטינין לפתחה יתך : (לא) בסרבליהון .
 המענלים ויש אחרים בני שוקים שלהן : פמשיהון . הפענמים
 שבירכותיהן וכרבלתיהן . אלו הקסידין שבראשן כבין כובעים .
 ר"א כרבלתהון הן המליחות המעטפות בהן : ולבושיהון . שאר
 בגדיהם . פ"א סרבליהון מקשוהין שלהן שעל בלאות שלהן
 כלומר סרבליהן כמו בלאות הם בגדי תמיד . פמשיהון הם

גופינו ידוע להוי לך גו' : (יט) התמלי חמא . תמלא
 חימה : וצלם אנפוהי אשתני . ופרטוף פניו נשתנו :
 למוא לאהונא . להניה לכבשן האש ולחממו : חד שבעה
 על די חוזה למוזה . על אחת שבע פעמים ששערוהו עד
 כדי הסיקו וכאילו יבעירוהו' : שיעורו כמזוה : למוזה .
 להסיקו : (כ) ולגוברין גברי חיל די בחיליה . ולאסור
 גוברי כח אשר בחילו : אמר לכפתה . גזר לאסור אותם
 שראה מתחזקים לענותו קצות ואמר גוברים הם אלו ועוה
 הלבגורים אשר בחילו לאסור אותם : (כא) גבריא אלק .
 אנשים אלו : כפיהו בסרבליהון . נתקשרו כנגדי

מלכות מניי מלכותם וברבלתהון . מניי מלכותם מלכות
 שהיו להם ואע"פ שהיו יולאין לידון לפני כ"ג דיני מיתה לא
 שפילו כשעת הסכנה לא יטה אדם מן השררה שהחזיק בה :
 וכרבלתהון . יש לו דוגמא (כד"ה א' ט"ו) ודוד
 מוכרבל : ורמיו לגוא אהון נורא . והושלכו לתוך כבשן בוטרה : (כב) כר קבל דנה . כל עומת זאת אשר מלאת

מנחת שי

ונכח עליו יתיר י"ד : פלחין . ס"פ ס"ה כפויס : (יט) אשתני . אשתני
 קרי : (לא) פמשיהון . יתיר י"ד בהר ט"ו וטית"ס דנושה ונפי
 דעתי וזו הממלוקה שנין מנצרו לגדמחוי או יתיר י"ד או חסד :
 ורמיו . הו"ד נהס וכו"ל נעס כמו המסו' או לח לב העס (הכ"ט
 י"ד) וכן אשתני חמרה . היתירו מלכי דבדא (הכ"ט) (הכ"ט)
 וכחכ רבי אליה המדקדק דבדכו הספרים כל אלו הו"רין הן שרקות
 כטעות ולאוין להיות עלו נקוד : יקדחא . כלל י"ד אשר הקרי' :
 (כב) כל קבל . כחטף קמן הקו"ף : יתירה . כספרים מדוייקין מסכדי
 מעליל ונכח יתירה ג' מעליל דמילא יתירה . דמילא ומועתי .

אבן עזרא

יגיל ידוע יהיה לך : (יט) בארין . אנפוהי אפו : למוא .
 להוסיף מוקד כמו מוי רעב : (כ) ולגוברין גברי חיל .
 שהם נלגזאותיו : לקשור . לכפתה . לקשור : (כא) באדין .
 כסרבליהון . הם השמלה העליונה ומנהג החומות לשרוף
 האנשים כמלגוטיהם שהינם שוין כלום : וכרבלתהון . כמו
 ודוד מוכרבל כמעיל בוך : פמשיהון . הלוקין או מכנסים :
 ולבושיהון . שאר בגדיהם : (כב) כל . כחצופה . כמהירות :

מצודת דוד

(יט) בארין . או כ"ג נמלא המה דומות פניו נשתנה כעסו על
 חמ"ל : ענה . הריס קול ואמר להבדיל ולהסיק את הסיקו : חד
 שבעה . ר"ל להוסיף ולהסיק כעסו אחת כשיעור כעסו הסיקו על
 אשך כלאו להסיקו : (כ) ולגוברין . ולאנשים אנשי חיל אשר נלגזאו
 לזה לאסור ולקשור לממ"ל וכהלכת למנוח אלש כעסיהם : (כא) באדין .
 או האנשים הלאה קשרו אותם כשהם לבגדים בסרבליהון גו' :
 ולבושיהון . ר"ל שכל המנושים : ורמיו . והשלכו אותם לתוך

מצודת ציון

כמו חוששין הידוע בדל"ל : (יט) למוא . ענין הסקה ושריפה וכן
 מוזי כעס (דברים ל"ג) : (כ) לכפתה . ענין שקירה ודבול"ל ככל
 כסות לו (נ"ק ל"ב) : (כא) בסרבליהון . הוא סס מגנשו ונדב"ל על
 כסרבלי חתימי (שבת נ"ח) : פמשיהון . סס הפענמים : וכרבלתהון .
 ענין לבוש עשוי להחטף בו ודוגמתו דוד מוכרבל כמעיל (דה"א

החמור וגו' : (כב) כל קבל . בעיבור זאת מן אשר דבר המלך היתה

ע"פ
 דו האקט אויף גישטעלעך וועלן מיר זיך גיט בוקן :
 (יט) בארין נבוכדנצר התמלי חמא דענקט מאהל איז
 נבוכדנצר דר פולט גינארין מיט צארן וצלם אנפוהי
 אשתני אונד דס גישטאלט פון זיין פנים איז פר ענדערט
 גינארין פון זייען גרויס פעס וואס ער האט גהאט
 אויף שדרך מישך אונ עבד נגו ענה ואמר למוא לאשתניא
 קאמ ער גישריגין אונ ער האט גינאנט אן מען זאל
 אויס הייצן דעם קאלה אויווען זינען מאל אוי פיל
 וויא ער איז קאוי ער זאל אויס גיהייצט ווערין :

מִיָּדַי מַלְאֵת מַלְכָּא מַחְזֵפָה וְאַתּוּנָא אוּה יתִירָה
 גְּבַרְיָא אֵלֶךְ דִּי הַסְקוּ לְשַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעַבְדִּי נְגוּ
 קְמִילֵה הַפּוֹן שְׂבִיבָא דִּי נּוּרָא: ^{כד} וְגְבַרְיָא אֵלֶךְ תִּלְתֵּהוֹן
 שַׁדְרָךְ מִיִּשְׁךְ וְעַבְדִּי נְגוּ נִפְלוּ לְגוּאֵי אֶתְוִן נּוּרָא
 יְקַדְתָּא מְכַפְתִּין: ^{כה} אַדְוִן נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא תּוּה
 וְקָם בְּהַתְּבַהֲלָה עֵנָה וְאָמַר לְהַדְּבֹרוּהִי הֲלָא גְּבַרְיִן
 תִּלְתֵּה רְמִינָא לְגוּאֵי נּוּרָא מְכַפְתִּין עֲנִין וְאָמְרִין
 לְמַלְכָּא יִצְיָבָא מַלְכָּא: ^{כה} עֵנָה וְאָמַר הֲאֵאֲנָא חַוְהָ

רש"י

המלך היתה עוה: ואתונה אוה יתירה. והכשנן הוסק
 מאל: גובריא אלך. אלו האנשים הגבורים אשר קשרו
 את חניה מישאל ועוריה והשלימו לכשן: קמילי המון
 שביבא די נורא. שרף אותם כח שביב האש:
 (כג) מכפתין. קשורים: (כד) תוה. תמה: וקם
 למך: יציבא מלכא. אמת דבר המלך: (כה) שרין

אבן עזרא
 די הסיקו. כמו והסיקו שבע שנים: שביבא. כמו לא יבא
 שביב אשו: (כד) אדוין. להדברוהי. כמו בתוך הדכרו:

מצורת דוד

ממכתם והמטור הוסק בהסקה מדובה: גובריא אלך. האנשים
 הלה אשר בעלו את תנ"ו אל פה המטור להשלימם בו: קמילי
 המים אותם הנלוות של אש כי היו מרובות ועשו צבאל ולא היו
 נפלו לתוך המטור כשהם קשורים: (כד) אדוין. אז"ל המלך הדוד
 לחך האש כשהם קשורים: ענין. השיבו ואמרו למך אמת
 פורוש ע"כ
 הכולים בתוך האש והסתה לא יש כנס:

פירוש ע"כ

יְקַלְיִיד מִיִּם זִי רְמִינָא לְגוּאֵי אֶתְוִן נּוּרָא יְקַדְתָּא אֹנִי וְיָיָא
 זַעֲנִן אַרְיִין גְּיוּוֹאֲרָן גְּיוּוֹאֲרִין אִין דַּעַם בְּרַעְעֵדִינָן
 קְאֻלְעָה אוּיוּעִין: (כב) כָּל קָבֵל דְּנָה וְגו' אֲנִמְקַעְעֵן
 דַּעַם וְאִם דָּאִם גְּיוּבָאִם פּוֹן דַּעַם מְלָךְ אִין גְּיוּוּעִין
 שְׂמֵאֲרָק אֹנִי הִיילִינְדִי אֹנִי דַּעַר קְאֻלְעָה אוּיוּעִין אִין
 זִייעַר אוּיִם גִּיהִיִצִּים גְּיוּוֹאֲרִין. דְּרוּם גְּבַרְיָא אֵלֶךְ דִּי
 חֲסִי וְגו' דִּי מֵאֲנִן דִּי גְבוּרִים וְאִם זִי הֲאֲנִן לְבַנְדִּין
 צוּא חֲנִנְיָה מִישָׁאֵל וְעוּרִיה אֹנִי הֲאֲנִן זִיָּא אַרְיִין
 גְּיוּוֹאֲרָן אִין קְאֻלְעָה אוּיוּעִין כָּפֵל הַמּוֹן שְׂבִיבָא דִּי נּוּרָא
 הָאִם זִיָּא גִּיהִרְגִית אִיין פּוֹנֵק פּוֹן דַּעַם פִּייעַר:
 (כג) וְגַבְרִיָּא אֵלֶךְ תִּלְתֵּהוֹן אֹנִי דִּי דְאִינוּעַ דְּרִי מֵאֲנִין
 חֲנִנְיָה מִישָׁאֵל וְעוּרִיה נִפְלוּ לְגוּאֵי אֶתְוִן נּוּרָא זַעֲנִן אַרְיִין
 גִּיפֵאֻעֵן אִין דַּעַם בְּרַעְעֵדִינָן קְאֻלְעָה אוּיוּעִין
 גִּיבּוֹנְעֵנְעַר הִייד: (כד) אַדְוִן נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דַּעַנְסָם

אנא איז אויף גישמאנן מיט דער שרעקעניש געה
 גיזאנמם צו זיינע פירערס פון די מליכה דאס זענן
 דא יונגעס וואס פיהרין דאס מלכות) הלא גברין
 אריין גיווארפן אין פייער אריין גיבונגענער הייד
 גיזאנמם צום מלך יציבא מלך דער מלך זאגט אמת: (כה) ענה ואמר המלך
 האט

רס"ג

חמילים שעליון. כרבלתהון הם החלוקים שלהן: רטיוו.
 והשליבו אותם: (כג) מחצפה. דבר המלך יצא בהוצפה
 ובתוקף: אוה יתירא. הוסק ביותר: די חסיקו. אשר הוציאו
 לשריפה: קמילי הכון. הרב אותם: שביבא. שביב האש.
 כמו שביב אש: (כג) תלהוון. שלשתם: מכפתין. אמרין:
 (כד) תוה. חרד ויחרד מתרגמנין ותוה: בהתבהלה. במהירות:
 בהתבהלה. ועמד כבהלה: ענין ואמרין. עונים ואומרי

מנחת שי

ומקופה יחיסה (סיומן ז') כל קבל דנה מן די מלך מלכא:
 (כג) מלחיוון. בספרים קדמונים גם ח"ו שנים דגושה וצמסודה
 משבי ליט עס ד' סוין' דגשין אחר שופר הולך כעו על ס' כמים

מצורת ציון

ס"ו: (כב) שביבא. יוללות כמו וולא יגם שביב אשו (ליוזב"ח):
 (כד) להדברוהי. הם כותבים מעניניהם כי וינסג את הללן (שמות

כשמיים וזהרים: (כג) וגבריא. והאנשים הלה שלשם השלמו
 ועמד כבהלה והיסי קול ואמר ליעליו הלא שלשם האנשים השלמו
 המלך כן הוה: (כס) הלא אנא. הלא אני רואה לריכפה אנשים והמה
 מנחתי

לקוטי יקרים

וכו' ענה ואמר הא אנא חיה נבכרין ארבעה שבתין וכו' נבוכדנצר
 האם גיזאנמם צוה זיינע שרים כיה האצין אריין גיווארפין
 אין פייער דרייא מנכששין גיבונגענע. און איך זעה אין פייער
 זיינען ארום פיר מנכששין אויף גיבונגענע. איך דער פערטער
 זעקס אויס וויא איין מלך. דאס איז גייערן דר מלך גבריא.
 און ווייל חנניה מישאל ועזריה זענן געזאגטן פאר אויס און
 גבריא אונטער זיי אזוי וויא איין פלמיר גיט אונטער זיין רבי.
 דריבער האט גיבונגענע גיזאנמם אויף דעם מלך ער איז דער
 פערטער. צו ווייזן אז צדיקים זענן גרעסער פון מלכים. ווי
 גיבונגענע האט גייערן דעם מלך גבריא האט ער אים בארן
 דער קנעם. און האט גיזאנמם דעם מלך האב איך שוין אמאל
 גייערן ביי דא מלךהם פון סנתריב. ווען ער האט פאר גרענט
 אין איין מינוט אלע זעלנער פון סנתריב. רבי אליעזר הגדול
 האט גיזאנמם ווען גיבונגענע האט גייערן דעם מלך גבריא
 האצין זיינע אלע גלידער אציער גיזאנ ער האט גיזאנמם דאס
 איז דאך דער מלך וואס איך האב אים גיזענן ביי די מלכה

מאל האט זיך דער מלך גיבונגענער פרוואונדערט
 ואמר להדברוהי און האט גישריגען און ער האט
 דא יונגעס וואס פיהרין דאס מלכות) הלא גברין
 אריין גיווארפן אין פייער אריין גיבונגענער הייד
 גיזאנמם צום מלך יציבא מלך דער מלך זאגט אמת: (כה) ענה ואמר המלך
 האט

גְּבֵרִין אַרְבַּעַה שְׂרִין מְהַלְכִין בְּגוֹא־נֹרָא וְחַבְל לָא
 אִיתִי בְּהוֹן וְרוּחַ דִּי רְבִיעִיא דְּמָה לְבַר־אַלְהִין :
 כו בְּאַדְרִין קָרַב נְבוּכַדְנֶצַּר לְתַרְעֵ אַתּוֹן נֹרָא יְקַדְתָּא
 עֵנָה וְאָמַר שְׂדֵרְךָ מִישַׁךְ וְעַבְדֵּנְגוּ עַבְדוּהִי דִּי
 אֱלֹהֵא עֲלִיא פְּקוּ וְאַתּוּ בְּאַדְרִין נִפְקִין שְׂדֵרְךָ מִישַׁךְ
 וְעַבְד נְגוּ מִן־גוֹא נֹרָא : כז וּמְתַכְנָשִׁין אַחַשְׁדַּרְפַּנְיָא
 סַנְגִּיא וּפְחוּתָא וְהַדְּבָרִי מַלְכָא חוּזִין לְגַבְרִיא אַלְךָ :

ת"א גבריין ארבעין שרין ממהלכין בנורא : ויהוה מחדשין כל
 רשין

להדבריה . לשווי ונבניהו ונהג בהרגמינן ודבר : יציב .
 נכון : (כה) גבריין ארבעה . והלא לא היו אלא שלשה אלא
 גבריאל המלאך שהוא של כרד בא וציון את האש של כושש :
 שרין . מותרין וישתת הנבלים סתרגמינן ושרא : וחבל . כמו
 כוס וחבלה כדנתן החבל בחבירו : ורוח . והואר כמו ישת
 תואר שפיות ריו : לבר אלהין . למלאך אלהים כמו וירא
 בני האלהי ויא לבר אלהין לברירות ונקיף מלאך : (כו) והדברי
 מלכא . שרים מנחמי המלך : לנובריא אילך . לאנשים האלה :

מחלכין כגו נורא . מותרין מחסורין והולכים בתוך
 האש : חבל לא אירי בהון . ומחלה לא יש בהם : ורוח
 די רביעאה . ותוארו של רביעי : דמה לבר אלהין .
 דומה למלאך שראיתו בהיותי עם סמריוב כשנסרפו
 חזכוסיו שגל (ישעיה לז) ויך במחנה אשור ונבוכדנצר
 היה עם ומלט בתוך עשרה שומלשו מהם : (כו) קרב .
 לתרע אתון נורא . נגש לשער המצר שהכניס בתוכה
 לדבר עמהם ומתחלה היה רוחה איהם מרוקן : פוקו וארו .
 קרקעית הכניס והסוה לרצך שלא יטרחו לעלות : באדין
 לזולז במלכות ללאה של דנמות : (כז) ומתכנשין

אבן עזרא

(כה) שרין . מותרין : וחבל . הבהמה כמו והגל את מעשה
 ידך : ורויה די רביעאה . ותואר הרביעי : לבר אלהין .
 כגון אלהים כמו מה כרי ומה דר כטי : (כו) באדין .
 לתרע . לשער וכמוהו תרעתיס סוכתיס : לאו :
 וארו . ונזולו כמו טכזו אחי : (כז) ומתכנשין . והדברי

מצודת דוד

ודוח . וקוראו של הכביעי דומה למלאך : (כו) באדין . או קרב ל' אל
 שער המצוה : עבריה . עבדיו של אלהים עליון לאו מן התחת ונזול
 אלי : באדין . או יצאו מן שוך האש כי על לא דבר אליהם כמות

פירוש ע"מ

האם גי'אגמט הא אגא חוזה גבריין וגי' פאר וואר איך
 זעה פיר מאנען אויף גי'בונידענע גייען אין פייער
 ותבל לא איתי בהון אונ איין פאר בארבוונג איו גי'ם
 פאר האנדין אין גי'יא ורוח די רביעאה דמה לבר אלהין
 אונ דאם גישפאלט פון דעם פערשטין איו גלייך צו
 איין סלאך : (כו) באדין קרב נבוכדנצר וגי' דענקט
 מאל האם נבוכדנצר גי'נענעמט צו דעם שויער פון
 דעם הויף וואס דער גי'רענדיגער קאלף אויווען
 איו אים גי'ווען ער זאל גי'וירן מיט זיי ענה ואמר
 וגי' האם ער גי'שריגן אונ ער האם גי'אגמט ש'דברך
 אונ מישך אונ עבד נגו דיא קגעכט פון דעם
 אייבערשטין גאט פוקו וארו גי'יט ארויס פון דעם
 קאלף אויווען אונ קומט אהער (אונ ווייל ער הט
 גי'ט גי'אגמט גי'יט אור אונ קומט אהער ווארום איין
 דער פון גי'רהיגין דאם די דעק פון דעם קאלעך
 צוא דער ערד דאם האט דער אייבערשטער גי'טאן פדי זיי זאלין גיין מירחה גי'ט האבין ארויף צוא
 גיין באדין נפשו וגי' דענקט מאל וענן ארום גי'אגמט
 חבניה מישאל וענניה : (כז) ומתכנשין אחרשדנפניא וגי'
 אונ

רס"ג

לדבריה . לשווי ונבניהו ונהג בהרגמינן ודבר : יציב .
 נכון : (כה) גבריין ארבעה . והלא לא היו אלא שלשה אלא
 גבריאל המלאך שהוא של כרד בא וציון את האש של כושש :
 שרין . מותרין וישתת הנבלים סתרגמינן ושרא : וחבל . כמו
 כוס וחבלה כדנתן החבל בחבירו : ורוח . והואר כמו ישת
 תואר שפיות ריו : לבר אלהין . למלאך אלהים כמו וירא
 בני האלהי ויא לבר אלהין לברירות ונקיף מלאך : (כו) והדברי
 מלכא . שרים מנחמי המלך : לנובריא אילך . לאנשים האלה :

מנחת שי

וכן אלאמי כספר דקדוק . יכן סהלך'ך לידך כזה וכל דכתי דמי'ז
 טיה נדנש בתווק כלאו יהי פתח לפניו : (כה) כגו מולא .
 בקלם ספרים כגול וכן במסות : רביעי'ה . רביעאל קרי : (כו) עולא .
 עלאה קרי : סקו ואלו . מלת סקו חסר ואל' וספאל גי' יקדווס
 והכי נכסינן במדע חוית סקוק אמרמי אעלם בממר סוקו וליטו
 לין לדיד כלן אלם סקו ואלו מכתן ספסינן הכניסן ופירש ככל מסני

מצודת ציון

(ח"ל ודבר : (כה) לבר אלהין . כן וקח'ה המלאך כלאו סוף מנמי
 פחדו ללאה כי הרדס הוא כעל חבירה וקנימיס כידו : (כז) ומתכנשין .

לקוטי יקרים

פון סנהריב . יך האם אויס גי'וען ויא א פינג פייער אונ שי
 האם פאר ברענג דיא מאנע פתנה זענער פון פתריב . דיא
 גמרא זאגט ניין גבוכדנצר הט אריין גי'וארשין חבניה מישאל
 עיריה אין פייער . האם הקב"ה גי'אגמט צו יזוקאל גי'יא דו פאך
 לעבעדיג דיא מתיס וואס זענן גי'ראבין אין פאהל דורא . אונ
 גי'בונידער האם גי'וען צווייא נקיס פיס איך פאל . ער האם
 גי'וען ויא חבניה מישאל עיריה זענן ארויס לעבעדיג פון
 פייער . אונ ער האם גי'וען ויא דיא מתיס פון פאהל דורא
 זענען לעבעדיג גי'וארין . האם גי'בונידער גי'אגמט ויך גי'ווס אונ
 ויא שפארק זענען דיא וואונדער פון הקב"ה . רבי יצחק אומר
 ודען טס וואלט גי'ט וקיסען און א פלאך אונ א קלאם זאגט רי
 מיל פון גי'בונידער אונ אים פארזאלטין ער זאל גי'ט זאגן
 ווייטער . האם ער גי'וואלט אויף שפארק אונ פיל וויבין צוא
 הקב"ה פער אונ שנייער ויא דוד הפלך האם גי'אגמט אין
 פסך החלים :

גי'ט גי'אגמט גי'יט אור אונ קומט אהער ווארום איין
 דער פון גי'רהיגין דאם די דעק פון דעם קאלעך
 צוא דער ערד דאם האט דער אייבערשטער גי'טאן פדי זיי זאלין גיין מירחה גי'ט האבין ארויף צוא
 גיין באדין נפשו וגי' דענקט מאל וענן ארום גי'אגמט
 חבניה מישאל וענניה : (כז) ומתכנשין אחרשדנפניא וגי'
 אונ

דניאל ג

דִּי לֹא־שָׁלַט גּוּרָא בְּגִשְׁמֵהוּן וּשְׁעַר רֵאשִׁהוּן לֹא
 הִתְחַרְךְ וְסַרְבְּלִיהוּן לֹא שָׁנוּ וְרִיחַ נוֹר לֹא עָדַת
 בְּהוּן : כִּח עֵנְה נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר פְּרִיךְ אֱלֹהֵהוּן דִּי־
 שַׁדְרָךְ מִישַׁךְ וְעֵבֶד נְגוּ דִי־שָׁלַח מִלְּאִכְהָ וּשְׁזַב
 לְעֵבְדוּהִי דִי הִתְרַחְצוּ עֲלוּהִי וּמִקַּת מַלְכָּא שְׁנוּ
 וַיְהִיבוּ גִשְׁמֵהוּן דִּי לֹא־יִפְלָחוּן וְלֹא־יִסְגְּדוּן לְכָל־אֱלֹהֵי
 לָהֶן לֹאֱלֹהֵהוּן : כִּמ וּמְנֵי שִׁים מַעֲם דִּי כְּלַעֲם אִמָּה

ה' א' חסדוהו' כסמ' ח' ויח' וז' : פסוקיו 33 : כתיב אלהים : כדמות יח' כסמ' ח' : רש"י

שלא נמנו כחן אלהינו ואלהינו להכריח גבריהם חסדוהו' הם גבורי החיל אשר הרגם שכיב האם כהשליכם את חנניה והכריחו לאור : הוין לגובריא ארץ : רוחו את האלמים האלה חנניה ומכריחו : די לא שלט גורא בגשמהוון : אשר לא שלטה האם בנוסם : גשמהוון : גופם שלטו ארמי ויש רבים בזה הספר : ושער ראשהוון לא ההחרך : ושער ראשהוון לא נהרך : ד'א שנו : לא כהתנו ממרחיקו : ד'א ערת בהוון : לא כרה לתוכם : (כח) ענה נבוכדנצר ומלת מלכא שוון : ומלת המלך שנו שלא לקיימו : ויהמר בגשמהוון : ומסרו גופם : להן לאלהיהם : זולתי לאלהיהם : די יאמר אבן עזרא

בגשמהוון : בגופם כמו גשמייה יצבע : לא ההחרך : לא נשרף ואינה שריפה כמש בכל הראש אלא אפי' לא עשתה חרכים וקרחים בראש כחן ובחן ומחלקוהו' כפיין מן החרכים ואמיתת דבר חרך הוא יוקר : לא ערת בהוון : כמו לא ערה עליו שחל לשון הסיה וברסיון הכלה יאכל עד כלומר לא אכלה ובהוון בהוון פשוט לא עלה לא ערה כלומר לא הגיעה ויתכן לחסיר ערת עם עלת כי כן נביר על טירבא עד טירבא : (כח) די התרחצו : אשר בחשו אפי' יבשח מהרוב דמתרחקו : ומלת מלכא שנו : ודבר המלך שנו ומסרו גופם לשריפה

כח'א : יועלו שכן נהוגין עמו בגשמהוון : גופו כמו וגם יגדל : וריח נור : ריח אש לא עבר עליהם כמו מעדה בגד ביום קרה : לא ההחרך : כמו לא יחרך רמיה לידו והוכיר הכנר העלוון ואין לרדך להוכיר האהרי' : (כח) ענה :

אז נבוכדנצר : די התרחצו עלוהי : אשר בטחו עליו : גשמהוון : ומסרו גופם : להן לאלהיהם : זולתי לאלהיהם : די יאמר מנחה שי

שלא מ'אביה : הוא הרביעי כמו חוה מלך ה' שכיב ליראיו וככה יושלח מלךך ויוניעמ ממלכום ומלךך פניו הוטיעם המלךך בגוול ויסע מלךך האלהים ועוד אכרך לך זה באר היטב : (כט) ומני ש'לה : כמו שנה וכמוהו על מצורת דוון

הכונה דייק מדמיון פניו הסר וכו' משמע שלא יאלו שלשן כפתח אחד לאל כל אחד ואחד ולא כדברה בשני ע'אמו : (כח) שנו : הו'ד נסח והו'ד ענה כמ"ס לעפלה אל רמיה : גשמהוון : יח' וי"ד וכילופים שלטו משמע שכן הוא לגרמיהו' לכל גושכ'א חס' :

ואלסמו אלתרפליאו וגו' ויטלי המלך וכו' את האלים הכלה אשר לא שלט האם בנוסם ושער רשס לא ככרף ויחך וסרכליהוון לא ככמו פן האם ואף ריח אש לא עברה בסם : (כח) ברך : כדון אלהים של שרך מישך ועבד נגו אשר שלט מלכום והליל את כדיון ולא יסחמו לבום אלום כ'א לאלהיהם : (כט) ומני : ומני עשם ומנהו חומר חכ' ט עס עשמו' ולסון אשר יאמר תלית דבר שנה פירוש

הוא הרביעי כמו חוה מלך ה' שכיב ליראיו וככה יושלח מלךך ויוניעמ ממלכום ומלךך פניו הוטיעם המלךך בגוול ויסע מלךך האלהים ועוד אכרך לך זה באר היטב : (כט) ומני ש'לה : כמו שנה וכמוהו על מצורת דוון

אוג זיי האבין זיך איין גיוואמילט דיא דרוסקים אוג די הארין אוג די גיוועלטיגער אוג די יועצים פון דעם מלך חנו לגובריא אלה אוג זיי האבין גיוועהן די דאווע עמאן הנגיה מישאל ועוריה או דאם פיוער קט גיט שולט גיווען אין זייערי גופים וישיר ראשהוון לא ההחרך אוג דיא האר פון זייערע קעפ ועענן גיט פאר סמאלים גיווארין וסרבליהוין לא שנו אוג זייערע מאנטליון וענן גיט פאר עגערטם גיווארין פון זייער פראה ווס זיי האבין גיהאט איידער זיי וענן ארין גיווארפין גיווארין אין קאלעך אויווען גיט נור לא ערת בהוון אין מען האט גיט גישפירט אין זיי קיין גיט פון זייער : (כט) ענה נבוכדנצר ואמר האם נבוכדנצר גישירגען אוג ער האם גיואנט פרוך אלהוון וגו' גיעענטשט איז דה גאט פון שרךך מישך

אשר כשהו עליו והנר המלך כשהו וכו' ומסרו גופם אשר לא יעבדו שנה גורם חומר חכ' ט עס עשמו' ולסון אשר יאמר תלית דבר שנה פירוש

וְלִשְׁנָן דִּי־יֵאמֵר שְׂלָה עַל־אֱלֹהֵינוּ דִּי־שְׂדָרְךָ מִישְׁךְ וְעַבְדְּךָ נָגֹא הַדְּמִין יִתְעַבֵּד וּבֵיתָהּ נִלְוִי יִשְׁתַּוְּהָ כָּל־קָבֵל דִּי לֹא אִיתִי אֵלֶּה אַחֲרָן דִּי־יִכְבֵּל לְהַצֵּלָה בְּדָנָה: ל בְּאֲדִין מִלְכָּא הַצֵּלַח לְשְׂדָרְךָ מִישְׁךְ וְעַבְדְּךָ נָגֹו בְּמַדִּינַת בְּבֵל: ל"א נְבוּכַדְנֶצַּר מִלְכָּא לְכַל־עַמְמֵיָא אַמְיָא וְלִשְׁנָיָא דִּי־דְאָרִין בְּכַל־אַרְעָא שְׁלַמְכוּן יִשְׁנָא: ל"ב אֶתִּיא וְתַמְהָיָא דִּי עַבְדְּ עִמִּי אֱלֹהָא עֲלִיָּא שְׁפֵר קְדָמִי לְהַחְוִיָּה: ל"ג אֶתְוְהִי כְּמַה רְבִרְבִין וְתַמְהֻוְהִי כְּמַה תְּקִיפִין מִלְכוּתָהּ מִלְכוּתַּת עַלְמַס וְשְׁלִטְנָה עִסְדָּר וְדָר: ד " אַנְהָ נְבוּכַדְנֶצַּר

ד"א חמיא . עקידה שבר נ: אהויה . כסהריון וצ עקידה שבר נ: שלו קרי דירין קרי עלאה קרי שלם
שלם

לבלתי עבוד והשתחוות לכל אלות וחלתי לאלהיתם: (כט) שלח . דבר מבוטח ויהי לשון שגגה מורגמי' שלוחת: הדין . נתחום: גולי . הוא סקט מיוסר ומגול למוצאות ולאשפת: (ל) הצלח . תצליח . או שלח איגרות וכתבן גי' מילא לכל עשבייא וגי' : (לג) שפר קדמי להחוייה . נאה לי להגיד: (לד) מלכותיה מלכת עלם בשלמיה עם דר ודר . עם דור

שלו . אשר יאמר משנה כל' סוס דבר של נגלי: הדמין . אכריס כל' ינתמוהו לאכריס: גולי ושהרה . אשפה יושם: די ויכל להצלה כונה . אשר יוכל להגיל כזאת: (ל) הצלח . הלגות והגדיל אהום: (ל"א) נבוכדנצר מלכא לכל עםמיא . זה עוסק כחכ האגרת נבוכדנצר המלך שואל לשלוט כל העמים: (ל"ב) שפר קדמי להחוייה . מוכ לי להגיד:

מנחה שי

(כט) שלם . שלו קרי: ועבד נגוה הדמין . לית כמיס אל' ובמסוכת משכיב ליה עם מלין דימסין אל' בסוף סיכות: כל קבל . כחסף קמן: (לא) די דארין . דירין קרי: ישגא . גשין לא כסמין כע"ש בקצח דסופים: (ל"ג) עליל . עלאה קרי:

המלך שואל לשלוט כל העמים: (ל"ב) שפר קדמי להחוייה . מוכ לי להגיד:
אבן עזרא
האל: יכוד להצלה כונה . כאלהים היה: (ל) באדין . הצלח . מנצחת הללחה וכמודוהיאל הללח: (ל"א) נבוכדנצר מלכא . עתה יחל לספר אגרת שכתב נבוכדנצר לכל העמי הדדין ככל ארץ מלכותו ובתחלת הכתב שלמכון ישגא ירבה כמו יס אגרת: (ל"ג) אהויה . אהות: והמבייא . מוסתים שיחמה אדם מהם שלא ראו כמותם: אלהא עילאה . אהרי שפר: (ל"ג) אהויה . גדולים וזה הכפל כמו נגלגל: ד (א) אנה . שלה . כמו שלו הייתי: אהרי שפר: (ל"ג) אהויה . גדולים וזה הכפל כמו נגלגל: ד (א) אנה . שלה . כמו שלו הייתי:

ד (א) אנה . כן כמיס כה"א בקדמונים: ועקנ . יס ספריס והטקט מנצרת ציון

מנצרת דוד

עכרה כמו על טדה עליו שקל (תיכ כ"ח): (נג) שלו . שגה ומשגם כמו על השל (במזל ג' ו'): (ל"א) ישגא . יתגול ויפרכה כמו כלארז דלכנון ישגה (מהלס ג' ו'): (ל"ב) ישפר . נאה ויאה כמו אמבי שפר (בדלסח"ט מ"ט): (ל"ג) כבוח . הוא טענין מאל ודכדז'ל כמה גדולס מנשי' מיס (במנוכח ק"ו):

וכיש וישם לשלם ולמסמס טול: כל קבל . בעבור אשר לא יס אלה אשר יוכל להגיל כהלכה אחת: (ל) באדין . או המלין סליח לשדך מיסד ומכד גמ'ל' מנשיס מנפל רב בכל המדינה: (ל"א) נבוכדנצר מלכא . מהס יחל למסר דברי סאגרת אשר כתב ג'ל לכל העמיס וכלאסיס הדכריס היה כ"ג מלכל לכל עממיס וגי' אסר שזוכיס בכל הארץ לכולס יאמר שומעס יתרכס ויתגדל: (ל"ב) אחיאי . האהותס והסופסיס המהמיס אשר טסה עמי אלהיס גדוליס ומסופסיס המהמיס מלח מוקיס . מלכותו מלכות ד (א) אנה . זהו מוקן סבור סאגרת ומלר סנה אל' כי

עליוס על כל אלהיס: שפר קדמי להחוייה . כמו הנותן פולמיס ומנשלמו טס כל הדורות ר"ל בזמן כל הדורות: כשלוה סייתי כמיס וכסוד ומלחלת כהיכל ועל שנכחלסס אשר פירוש ע"מ

פירוש ע"מ

צו מיקסם כל קבל די לא איתי אלה אחיו אנמקענין דעם קום עם איז גימס פר האגדין איין אנדער נאם וואס קאן מציל זיין אזו ווי די ראזיגע הצלה: (ג) באיהו מלכא וגי' דענקט מאל הם דער מלך באגליקט אונ גרויס גימאכט צו חנניה מישא' ועזריה אין דער קדניה כב'ל: (לא) (אונ דס איז דס לשון פון דעם קריף ווס נבוכדנצר הם גישריקען צו אלע אומות) נבוכדנצר מלכא לכל עםמיא וגי' דער מלך נבוכדנצר

זאגט צו אלע פעלקער אונ אומות אונ לשונות ווס וואגען איין דר נאנצער וועלט שלמכן ישגא דם אייער שלום נאל זיך גרוסין אונ מערין: (ל"ב) אחיאי ותספתי די עבד עמי אלהא ילאה די צייכין אונ די וואונדער ווס דער אויבערשטער נאם הם מיט מיר גימאן שפר קדמי להחוייא איז שיין אונ גומ פר מיר צו דר ציירין זיי: (ל"ג) אהויה ככה רבדין ווי גרום זייגע צייכין זעגן אונ ווי שפארק זייגע וואונדער זעגן מלכותה מלכות

דניאל ד

שְׁלָה הוּיֹת בְּבֵיתִי וְרַעַנְן בְּהִיכְלִי: יִחַלֵּם חַוִּית
 וַיִּדְחַלְנֵנִי וַתְּהַרְרִין עַל־מִשְׁכְּבִי וְחַוּוּי רֹאשִׁי
 יִבְהַלְנֵנִי: וּמְנֵי שָׁיִם טַעַם לְהַנְעִלָה קְדָמִי לְכָל
 חַבִּימֵי בְּבַל דִּי־פֶשֶׁר חַלְמָא יְהוּדַעְנִי: יִבְאֲדִין
 עַלְלִין חַרְטֻמְיָא אִשְׁפִּיא כִּשְׂרִיא וְגִזְרִיא וְחַלְמָא
 אֲמַר אַנְהָ קְדָמָהוֹן וּפְשָׁרָה לֹא־מֵהוּדַעִין לִי: הַיְוַעַד
 אַחֲרִין עַל קְדָמֵי דְנִיְאֵל דִּי־שְׁמָה בְּלִטְשָׁאֲצַר כְּשֵׁם
 אֱלֹהֵי וְדֵי רֹחַ־אֱלֹהִין קְדִישִׁין בְּהַ וְחַלְמָא קְדָמֹהֵי
 אֲמַרְת: יִ בְּלִטְשָׁאֲצַר רַב חַרְטֻמְיָא דִּי וְאַנְהָ יִדְעַת

רס"ג

יתיר ל' כשדאי קרי יתיר

ד (א) שלה הוית בביתו. עליו הייתי: (ב) וידחלנני.
 ואיסי עלי והפסודני: (ה) ועד אחרן. ועד אשר
 נחלחנה הוכל לפני לטאל: בשום אלהי. עכומ"ז של

המבול דור הפלגה והמצרים וכל דור דור: (ו) שלה. כמו שליו: (ז) וידחלנני. לפי שראח אילו
 בחלומי ותחכותו על כן פחד סאר: והרהרין על
 משכבי. לפי שחיה כחשב בלבו שאין כמיתו לא בלך ולא
 חכם והראדו שהוא שיפוז וטומא: (ג) להנעלה. להביא:
 (ד) גזריא. הם הגזורים כה שמצות הבלך: (ה) ועד אחרין.
 מנחת שי

ואחר כן בפעם רגע: די רוח אלהין קדישין. אשר רוח נכוות
אבן עזרא

(ב) חלם. וידחלנני. הפסודני: והרהרין. הרהור הלכ
 ואין ריע לו: וחוווי ראשי. כי הפעיס הס כראש או
 בעבור הוית החויון כמות: (ג) ומני. יספר כל המעשה

בחסף פחה: (ד) פללן. עיני קרי והוא חד מן ד' נכסין
 יסיר לע"ד בקריאה וסיוע כנסות: כשדאי. כשדאי קרי: ושפסה.
 בלא ו"ד: (ה) על קדמי. יש פפרים הקו"ף בחטף קבן: קדמוני.

שעבר ונכתב ככה בעבור כבוד לניאל ש' המלך ככה לכל
 עינין. בלחן היו לפניו: אמר אנה. ולא אמר אמרית כי גם
 חומלל אני כי הוא פחה: (ה) ועד אחרין. אחרון ואם בו
 מפורט ציון

שעבר ונכתב ככה בעבור כבוד לניאל ש' המלך ככה לכל
 עינין. בלחן היו לפניו: אמר אנה. ולא אמר אמרית כי גם
 חומלל אני כי הוא פחה: (ה) ועד אחרין. אחרון ואם בו
 מפורט ציון

יספר ענין נמשל הוא אל הילין לוח חמו על שלמה מלכות שנת
 וטובח החילן: (ב) חלם. חלום לחווי והפסוד חווי: והרהרין.
 חלום על הפסוד חווי: וההחילן. חלום על הפסוד חווי: וההחילן.
 חלום על הפסוד חווי: וההחילן. חלום על הפסוד חווי: וההחילן.
 חלום על הפסוד חווי: וההחילן. חלום על הפסוד חווי: וההחילן.

ד (ה) ורענן. ענין לחוס ורעיונה כמו דשיס ורעניס (החלים)
 סמחצות בחווי יבן על אשכנז והיא החלום הגלה מן האשכנז
 אשר כראש וסכל הדבר פטוניס ושלא והוא דרך מלילה לחוק הדבר ולהגדיל הפעין: (ג) ומני. וממני נעשה גזרת אוחז לכלבים למי
 חל כל חמו בעל אשר יודע לו שחמן החלום: (ד) בארין. או נכנסו בחרטומים וגו' ואמרו לפניהם החלום ולא החווינו לו
 הפהרון: (ה) ועד אחרין. ועד כחצונה נכנס לפני לניאל אשר שמו בעשאלה כשם אלהי אשר בו כוח אלהים קדושים ואמתים: החלן
 לפניו: (ו) בלששאצר. ובה אמרו לו חמו בעשאלה של החטווי אשר חלן יודע אשר כוח אלהים קדושים בך וכל סוד לא ילח אומך
 פירוש ע"מ

די פישוף מאכער וום מאכין פישוף דורך ביינער
 פון מתים אונ די פישוף מאכער וום מאכין פישוף
 דורך מזלות אונ דיא פשרים אונ דיא וואר זאנער
 ותלמי אשר אנת קדמיהו אונ דעם חלום האב איה
 גיזאנט פאר זיי אונ זיין פתרון האכין זיי מיר גיט
 מודיע גינען: (ה) ועד אחרן על קדמי וגו' אונ ביו צום
 אינטערשמיין איו אריין גינאנגן פר מיר דניאל וום
 זיין גאמן איו בלששאצר אווי ווי דר גאמן פון מיין
 גאמן די רוח אלהין קדישין בה אונ ער איו דר וום דר
 רוח פון דעם הייליגן גאמ איו אין אים ותלמי קדמוני
 אמרת האב איה גיזאנט פר איין דעם חלום: (ו) אונ
 איו האב איה גיזאנט צו אים) בלששאצר רב חרטומי
 די אנה ידעת די רוח אלהין קדישין בך דו בלששאצר דר
 האר פון פישוף מאכער וום איה גבוכדנצר ווייס
 דאם

עלם וגו' זיין מלכות איו איין אייביג מלכות אונ זיין
 גינעלמי קייט איו מיט אלע דורות:
 ד (א) אנה גבוכדנצר שלה הוית בבית איה גבוכדנצר
 בין גינען בשלוח איו מיין הויו ורענן בהיכלי
 אונ צווייגנדיג איו מיין פאלעץ: (ב) חלם חוית
 וידחלנני איין חלום האב איה גינעקו אונ ער האם
 סיה דר שראקין ורהרין על משכבי אונ די מחשבות
 אוף מיין גילענער אונ דאם וערהנג פון מיין קאפ
 וום איה האב גינעקו איו חלום קם סיה דר שראקין:
 (ג) זמני שים סיס: וגו' אונ פון מיר איו גיטאן גיזאנן
 איין גזרה סען זאל אריין ברענגין פאר מיר אלע
 חכמים פון בבל די פשר חלמי יהודעני דם ניו זאלן
 מיר מודיע זיין דאם בשיידיגיש פון דעם חלום:
 (ד) באדון עליו וגו' דענסט מאל וענן אריין גינאנגין

די רוח אלהין קדישין בך וכלירו לא אנם לך חווי
 חלמי די חיות ופשרה אמר : וחווי ראשי על
 משכבי חזה היות ואלו אילן בגוא ארעא ורומה
 שניא : רבה אילנא ותקף ורומה ימנא לשמיא
 וחזותה לסוף כל ארעא : עפיה שפיר ואנבה
 שניא ומזון לכלא בה תחתיה תמלא חיות ברא
 ובענפיה ידרון צפרי שמיא ומנה יתזון פל
 בשרא : חזה היות פחווי ראשי על משכבי ואלו

עיר

היר ואו

ת"א יל ד . מלך נט

רס"ג

רשי

כמלאכי הקדושים בו : (ו) וכל רו לא אנם לך . כל תחום
 אינו ספק דך כמו לא יאנשו . פ"א וכל רו לא אנם לך וכל
 רו וסתום אינו מצער לך כלומר אין אתה מצפנה לפי שאתה
 נביא מובהק . אנם כמו מסיין : חווי חלמי . החלום אומר אני
 ופתרונו אמור אתה : (ז) ואלו אילן בגוא ארעא . ורומה אילן בארץ
 ישראל בבתור הארץ כבדויות העולם : (ח) ימנא לשמיא . על
 שאמר בכלו אעלה על פתי עב . והחיות ומראשו : (ט) עפיה
 שפיר . כמו סבין עפאים יהנו קול כלומר ענפיו הם החלשונים
 שלו ימים : ואנבה . פירותיו כפרי הארץ מתהנינים סמיא
 דארעא הם שאר חנם . ד"א וחזותיה לסוף כל ארעא הם
 הגנינות שלו שמכסין כל הארץ : וזון לכלא ביה . שתכל
 שדמיין לחית השרה : צפרי שמיא . הם ישראל שדמיין לעוף השמים :
 ביה כח צורך למר ומנה יזון כל בישראל אלא ממנו מסיין ודולקין ואפין כל בני בשר כמו למא לאתונה : (י) ואלו עיר
 אבן עזרא

אנם . לא ינקה וכמוהו אין חום כמו מלגה מכרית :
 (ז) וחזוי אילן . עץ מתוך האדמה : (ח) רבה . גדל :
 ימנא . יגיע : והחזורה . שטיפו וכמוהו קין חזות טיש
 לו כדמות עטיפים : (ט) עפיה . חמר יפת ענפיו וכמוהו
 מכין עפאים יתנו קול חום הים פירש וחוזהו ענפיו וככה
 קין הות וי"א כי עפיה עליו : ואנבה . ופרויו : המלל .
 כדמות לל : ובענפיהו . ענפיו : צפרי . טוף : יתזון .

מצודה דוד

לכית קשה נעך לכל פדעהו : חיות . אגיד לך מלכות החלום אשר
 לאחי ולאח אחת הפתרון : (ז) וחזוי . וזכו מלאים חסדו
 שוכי על משכבי : חזה . רוחה היינו והנה אילן חזק הארץ
 וקומתו מנוכה : (ח) רבה . גדל האילן ומתחזק וקומתו גיע עט
 שבו היה ימים ופירותיו היה מנוצים וכיון כי חסד לזון
 ובענפיו יקמו עוף השמים ומפירותיו היו ינוצים כל הכניות

פירוש ע"מ

דס דר רוח פון דעם הייליגען גאט איז אין דיר נגל
 די לא אנם לך אונג קיין סוד איז גיט גיימיט אונג פאר
 קייטן פון דיר חווי חלמי ד"א חיות איה וועל דיר זאגן
 דס נעדהען פון מיינ חלום נוס איה האב גינעקען
 יאשרה אגך אונג זיין בשיידעריש זאג ד"א : (ז) וחווי
 ראשי על משכבי אונג דס איז דס נעדהען פון מיינ קאפ
 נוס איה האב גינעקען אזי איה בין גילעגין אוף מיינ
 גילעקער חזה היות וגי איה האב גינעקען אונג נון איין
 בוים איז גישטאנן אין דר ערד ורומיה שניא אונג זיין
 הויך איז גינען גרוים : (ח) רבה אילנא ותקף דר בום
 קט וך גינעקען אונג גישטאנן וקומת וימנא לשמיא

דניאל ד

עיר וקדיש מן שמיא נחת: " קרא בחיל וכן אמר
 גדרו אילנא וקצצו ענפיהו אתרו עפיה ובדרו
 אנבה תנר חיותא מן תחתיהו וצפריא מן
 ענפיהו: י ברם עקר שרשוהו בארעא שבקו
 ובאסור די פרזל ונחש בדתאא די ברא ובטל
 שמיא יצטבע ועם חיותא חלקה בעשב ארעא:
 י לבבה מן אנשיא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה

ת"א עטור: סטורין ק: רס"ג יתיר ו' רש"י

ואלו עיר וקדיש. והוא מלאך שהולך על לשולס וקודם:
 (יא) קרא בחיל, לועך כח: נודו אילנא. קולו האילן:
 אתרו עפיה. השירו והפילו ענפיו: ובדרו אנבה.
 והפילו פרוי: הנוד חיותא מן תחתיהו. יטודו החיות
 מתחתיו: (יב) ברם עיקר שרשוהו בארעא שבוקן.
 אך עיקר שרשיו הניחו: ובאסור די פרזל ונחש. כלו
 חנו רגלו ככלו כרול כסם עשוקן לסוס שמניוקן אותו
 כלמר כך ככלויו ככללים: בדתאא. בעשב השדה כלומ'
 בזהו שלף יוז חסם: וצטבע. ידא שריו תמיד. ל: עטילה:
 חלקה. חלקו: (יג) ושבועה ערדין. טעם שנים: יחלפון

וקדיש. והנה בת קול מתעוררת מן הקדש מן האור ויורדת
 לקצץ האילן. פ"א עיר וקדיש בלאך אכור וקדיש. עיר סחריב
 וכן ערו: (יא) קרא בחיל. ואותו מלאך היה קורא בכחו ואמר
 טרו אילנא קצצו האילן כמו ויהגורדו כספספם. טרו אילנא
 הוא הפלך: וקצצו ענפיהו הענפים הם גדולי מלכות:
 אתרו עפיה. כמו וברשו סחריבין יתר שער רישיה. כי
 ישל יתכן סחריבין ארי יתרון ויתך. עפיה הם הענפים
 הקטנים והם שרי הארץ ואמרו אנשי לבב ענפיהו הם ענפים
 משש עפיה הם העלים. ויבין עפאים יתנו קול כבין עלים
 שבאילנות: ובדרו אנביה. ויפך סחריבין ובדר. נפצו פירותיו
 הם הסחריבין. תנוד מתחתיהו. תנוד ותמללם מתחת מלכותו
 גלות כל עבדים הדומים לחית השדה. ויצפרי שביא הם
 גליות שראל ויהודה מטנו מתפורין: (יב) ברם עיקר שרשוהו.
 זו היא שריו ואפילו הכי ובאסור די פרזל ונחש שבחיהו סריס
 הפלך ותרגום ברבול ובאסור בצביעות כמו אסור לגפן. ד"א
 יצטבע כמו וכסם מהרסנין יצבע: ועם חיותא חלקה. שוחית חלקי עם חיות ובהכרת והיו סרביעין אותו כדכתיב
 ושור בהבות יתרון שנעשה נביכורצר חתן לבדמות

ד"א ובסמך כבלי נהשת וברול: בדתאא. בדשא השדה: יצטבע.
 שוחית חלקי עם חיות ובהכרת והיו סרביעין אותו כדכתיב
 ואוכל עשב כמורם: (יג) לבבה כן אנשא ישנון. שחוסר

מנחת שי

(י) נחת. נחיק החיים לא בליח: (יא) תחוסה ולפניה
 מן עטוריה. סימן עטוריה קטין חפסיה נגפון: (יב) נדחלא. כי
 נחביב כן כחדין חלפין בעניינא: (יג) נכבש מן ארשבא. אנשא קרי
 וסלף קמפן סחם כרוב הספנים: ישנון. הנון החולם כרוב
 הספנים לא בכוקן: חיוא. מתחלפת חיות כ"ל: יתיהב. ה"א

מנחת רוד

מנורת מוזן: (י) עיר. מלאך ורבי משה אמר שאינו גוף
 והוא ער תמיד ולא יסן: נחת. ירד וכמוהו נחת גדודיה:
 (יא) קרא בחיל. כחם: וקצצו. כריחו: אתרו:
 הפינו: ובדרו. הפילו או השחיתו: הנוד. נע ועד:
 (יב) ברם. אך עיקר שרשו שבקן עטור ויעמוד בין הספנים

מצודת רוד

והנה מלאך מחביב והוא קדיש ירד מן השמים: (יא) בחיל. כחם
 והכחם קול: נודו. כחמו האילן וקצצו ענפיו והפילו עליו וספרו
 סחריבו: נודו. יטודו הסוס מתחתיו והכוספין יטודו מן ענפיו:
 בקטורי כרול ומחש כעשב כל הכדה לכל יוז ממקומו: יצטבע.
 הכדה לחמול כסם חלק כחלקן: (יג) לבבה. לכבוש יתיהב מלבב חוס
 ויזן קול לכב חיה וטעם שנים יטעמו עליו ולחיות כן:

מצודת רוד

מנורת מוזן: (י) עיר. מלאך ורבי משה אמר שאינו גוף
 והוא ער תמיד ולא יסן: נחת. ירד וכמוהו נחת גדודיה:
 (יא) קרא בחיל. כחם: וקצצו. כריחו: אתרו:
 הפינו: ובדרו. הפילו או השחיתו: הנוד. נע ועד:
 (יב) ברם. אך עיקר שרשו שבקן עטור ויעמוד בין הספנים

פירוש ע"מ

אונ מיט איין בוגד פון אייזון אונ קופער זאלט איר
 אים אן בינדן אין דעם גראו פון דעם פעלד פרי
 ער זאל ניט קענין אוועק גיין ונפל שמיא יצטבע אונ
 אין דעם טויא פון דעם הימעה זאל ער תמיד זיין
 גיווייקט אונ ארין ונטונקט זיך חיותא חלקה בנפש
 ארשא אונ מיט די חיות זאל זיין חלק אין דעם
 גראו פון דעם פעלד צו עקמן עם: (יג) לבבה כן אנשא
 ישנון זיין הארץ זאל פאר ענערשט נוערין פון דיא
 מענטשנים הערצער ולבב חיוא יתיהב לה אונ איין
 הארץ פון איין חיה זאל גיגעבין נוערין צוא אים
 ושביה ידנו יחלפון עליוהו אונ זיבען צייטען (פלומר
 ארין) זאלן איבער פארן אוף אים אין דר דאווער
 גורה

מצודת ציון

מלאך דין המלחיה והוא משפן ערו ערו (חלים קל"ו):
 (יא) נכחו והוא קרוב מלבן סקנים נדעו (כעיה ט'): אתרו.
 (יב) ברם. חלל עיקר שרשיו הניחו בלחן ויהיה אסור ועקוש
 בקטורי כרול ומחש כעשב כל הכדה לכל יוז ממקומו: יצטבע.
 הכדה לחמול כסם חלק כחלקן: (יג) לבבה. לכבוש יתיהב מלבב חוס
 ויזן קול לכב חיה וטעם שנים יטעמו עליו ולחיות כן:
 פירוש ע"מ
 פון חלום פון מיין קאפ אויף מיין גילענער זאלט איר
 זגדיש אונ נון איין סלאך ווס ער איז אייביג וואכינדג
 אונ איז הייליג הט אראפ גינדערט פון דעם הימל:
 (יא) קרא בחיל וכן אפר ער הט גישריגין מיט כח אונ
 אזו חקם ער גיזאנט נודו איליא שריוט אפ דעם בוים
 אונ האקט אפ זיינע צווייגן אפרי עפיה ובדרו אנבה
 ווארפט אראפ זיינע צווייגן אונ פר שפרייט זיין
 פירות תנוד חיותא מן תחתיהו לאזין זיה פאר וואגלין
 די חיות פון אונטער אים אונ די פונלעין פון זיינע
 צווייגין: (יב) ברם עיקר שרשוהו בארעא שבוקן פר וואך
 גייערשט דעם עיקר פון זיינע ווארצלין זאלט איהר
 לאזן אין דר ערר ובאסור די פריה יתיהב בדתאא די ברא

וְשִׁבְעָה עֶדְנֵי יַחֲלֹפֹן עֲלוֹהֵי י' בְּגוֹרֹת עִירִין
 פִּתְגָמָא וּמֵאִמֵר קְדִישֵׁין שְׁאַלְתָּא עַד־דְּבֵרֵת דִּי־
 יַנְדַּעוֹן חֵיָיא דִּי־שְׁלִיט עֲלֵיא בְּמַלְכוּת אַנְוְשָׂא וְלִמְךָ
 דִּי יִצְבֵּא יִתְנַנְהּ וְשַׁפֵּל אַנְשִׁים יָקִים עֲלֵיהּ: מו דְּנַה
 חֶלְמָא חַוִּית אַנְה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַנְתָּה
 בְּלִטְשָׂאֲצַר פִּשְׂרָא | אִמֵר כְּל־קְבֵל דִּי | כְּל־חֲכִימִי
 מַלְכוּתִי לֹא־יִכְלִין פִּשְׂרָא לְהוֹדְעוֹתְנִי וְאַנְתָּה כְּהֵל
 דִּי רוּחֵי־אֱלֹהִין קְדִישֵׁין בְּךָ: מו אַרְוִן דְּנִיָּאל דִּי־שְׁמָה
 בְּלִטְשָׂאֲצַר אֲשַׁתּוּמַס כְּשַׁעַה חָדָה וְרַעֲיוֹנְהִי
 יִבְהַלְנֵה עֲנֵה מַלְכָּא וְאִמֵר בְּלִטְשָׂאֲצַר חֶלְמָא

ת"א פתגמא וּמֵאִמֵר קְדִישֵׁין שְׁאַלְתָּא עַד־דְּבֵרֵת דִּי־יַנְדַּעוֹן חֵיָיא דִּי־שְׁלִיט עֲלֵיא בְּמַלְכוּת אַנְוְשָׂא וְלִמְךָ דִּי יִצְבֵּא יִתְנַנְהּ וְשַׁפֵּל אַנְשִׁים יָקִים עֲלֵיהּ: מו דְּנַה חֶלְמָא חַוִּית אַנְה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַנְתָּה בְּלִטְשָׂאֲצַר פִּשְׂרָא | אִמֵר כְּל־קְבֵל דִּי | כְּל־חֲכִימִי מַלְכוּתִי לֹא־יִכְלִין פִּשְׂרָא לְהוֹדְעוֹתְנִי וְאַנְתָּה כְּהֵל דִּי רוּחֵי־אֱלֹהִין קְדִישֵׁין בְּךָ: מו אַרְוִן דְּנִיָּאל דִּי־שְׁמָה בְּלִטְשָׂאֲצַר אֲשַׁתּוּמַס כְּשַׁעַה חָדָה וְרַעֲיוֹנְהִי יִבְהַלְנֵה עֲנֵה מַלְכָּא וְאִמֵר בְּלִטְשָׂאֲצַר חֶלְמָא

מטנו לב אנשו ונפשש לבו כבהמה : שבעה עדנין : שבע שנים : (ד) בגורת עירין : מלכא אף וחסיה הקדושים שגורין ספי הקב"ה : עד דברת : למען : ולפן די יצבא : לבי שירצה : יחפון כהרמיון יצבי : ושפל אנשים : הוא נבוכדנצר שהיה קצר ושפל קומה ופ'א בגורה המלכא כל דבר דבר ובמאמר קרבוו שמים ששואלין כן הקב"ה והוא גזר והם סברוים בעולם : (טו) אשתומס : שהן גואלם כשעה אחת ככו' ו' ימים

דְּנִיָּאל דִּי־שְׁמָה בְּלִטְשָׂאֲצַר חֶלְמָא חַוִּית אַנְה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַנְתָּה כְּהֵל דִּי רוּחֵי־אֱלֹהִין קְדִישֵׁין בְּךָ: מו אַרְוִן דְּנִיָּאל דִּי־שְׁמָה בְּלִטְשָׂאֲצַר אֲשַׁתּוּמַס כְּשַׁעַה חָדָה וְרַעֲיוֹנְהִי יִבְהַלְנֵה עֲנֵה מַלְכָּא וְאִמֵר בְּלִטְשָׂאֲצַר חֶלְמָא

עלוהי : יעברו עליו בגורת זו : (ד) שאלתא : גורה וע' כמלכין כהקדושים קודם שיגורו הכונה קורא אותה שאלתא : עד דברת : כמו למען : די ינדעון חייא : שידעו כל החיים : ולפן די יצבא : למי שירצה : (טו) פשריא : שפרונו : ואנת כהל : ואנה יכול : (טו) ארין דניאל : אשתומס : שחק : ורעיונהי : ומתכונתיה : יבהלוניה : שהיה ירא לפתור לו חלוס : מרי

מנחת שי
 צמורת ציין
 ענין הפלה והסלק כמו דלה ויתר יום (ומתקין) : (ד) שאלתא : הוא ענין גוריה על שם כי נטשה בשלל פ' א : עד דברת : כמו על דברת וכו' צעור : (טו) אשתומס : ענין תהאן ומתקין כמו

כמו הנסח הלך הלך לו : (ד) בגורת : ככה גורו סטה משרחי הסס כאשר גוס ומתמר קדושים זאת והשאלה להם זה צעור שידע החיים כי העליון הוא הסס שלטו במלכות אנשים הסלקו ולחצר ירצה ויחנה ושפל אנשים יקים עלה : (טו) דנה : כך אמדחי לדניאל : (טו) ארין : אשתומס : שהתומס שעה אחת : מרי : אדוני : לערך : כמו ויהי

מנחת שי
 פרוש ע"מ
 דָּעַם חֶלּוּם הָאֵב אִיף מִלְּךָ נְבוּכַדְנֶצַּר יִנְדַּעְתָּן וְאַנְתָּ
 בְּלִטְשָׂאֲצַר פִּשְׂרָא אִמֵר אִנְוּ דְּוָא בְּלִטְשָׂאֲצַר נֵאָג דָּעַם
 כְּשִׁירֵי־נִישׁ פּוֹן דָּעַם חֶלּוּם כְּל־קְבֵל דִּי כְּל־חֲכִימִי מַלְכוּתִי
 אֲנִמְקַעְגִין דָּעַם וּסְ אֵלַע חֲכָמִים פּוֹן מַלְכוּת קֶאֱנִין
 נִישׁ מוֹדִיעַ נִישׁ צוּא מִיר רֵאָם כְּשִׁירֵי־נִישׁ פּוֹן דָּעַם
 חֶלּוּם וְאַנְתָּ כְּהֵל אִנְוּ דְּוָא קֶאֱנִימִי יוֹא דִּי רוּחֵי־אֱלֹהִין קְדִישֵׁין
 בְּךָ וְוֵאִרוּם דְּעַר רוּחַ פּוֹן דָּעַם הִילְלִיגִין נֵאָם אִזוּ אִין
 דִּיר חֶרִים אִנְוּ דְּוָא מִיר דָּעַם פִּתְרוֹן פּוֹן דָּעַם חֶלּוּם :
 (טו) אַרְוִן דְּנִיָּאל וְוֵאֵל דְּעַנְטִמַס מֵאֵל הָט וִיךְ דְּנִיָּאל וּסְ
 צִיין נֵאָם אִין בְּלִטְשָׂאֲצַר פִּר וִיכְרַעְתָּ אִנְוּ גִישׁוּרִין

מצורת דור
 (ד)בגורת: הדכך נגוד בגוריה כמלכיים הממרכיים הפושט דין הפקוס : שאלתא : הגורם הכול עטויה כחומר הממלכיים הקדושים והיא היא ושלל הדכך כמ"ס : עד דברת : כעבור חשך ידעו כל המי אשר סגליון מוטל בעמלות האשים וגמי אשר יהפון יתן חלוס : ושפל ושפל ירצה יעמד על המלוכה חלם ספל ופחות מן המלכיים : שהתרון כעבור חשך כל המני מעלות לא יכלו נהודיע : (טו) אשתומס : שחק

גְּזִירָה : (ד) בגורת עירין פתגמא מיט דר גזירה פון די וואכינדריגע מלכאים איז דיא רייד נגוד גינארין ופאבר קדישין שאלתא אונ ביט דר נאג פון די הייליגי מלכאים איז דיא גזירה עד דברת די ינדעון מיט גוי' פון וועגין דס אלע לעבעדיגע זאלין וויסין דאס דער אוקערשטר גאט גינעלטיגט אין דעם מלכות פון די גענטישין ילפן די יצבא תיננה אונ צו וועקען ער וויי גיט ער די מלוכה ושפל אנשים יקים עלה אונ אז ער וויי שפעלט ער אויף אויף דער מלוכה אין גידעריגן פון די קענישטיגן : (טו) ארין : אשתומס : שחק : ורעיונהי : יבהלוניה : שהיה ירא לפתור לו חלוס : מרי

דניאל ד

וּפִשְׂרָא אֲלֵי־בְהֶלֶךְ עֲנֵה בְלִמְשֵׁאֲצֵר וְאָמַר מְלֵא
הַלְמָא לְשִׁנְאֵךְ וּפִשְׂרָה לְעַרְיֵךְ : " אֵילָנָא דִּי חַוִּית
דִּי רְבָה וְתִקַּף וְרוּמָה יִמְטָא לְשִׁמְיָא וְחַוִּיתָהּ לְכָל־
אַרְעָא : " וְעַפִּיָּה שְׁפִיר וְאַנְבָּה שְׁגִיָּא וּמְזוּן לְכָל־
בְּהַ תַּחְלוּתֵיהּ תְּדוּר חַוִּית בְּרָא וּבְעַנְפוּתֵיהּ יִשְׁכְּנֵן
צִפְרֵי שְׁמִיָּא : " אַנְתָּה־הוּא מְלָכָא דִּי רְבִית
וְתִקַּפְתָּ וּרְבוּתְךָ רְבִית וּמִטַּת לְשִׁמְיָא וּשְׁלֹטְנֵךְ לְסוּף
אַרְעָא : " וְדִי חֲזָה מְלָכָא עִיר וְקִדְיֵשׁ נָהַת וּמִן־שְׁמִיָּא
וְאָמַר גְּדוּ אֵילָנָא וְחַבְלוּהִי בְרַם עַקֵּר שְׂרִשׁוּתֵיהּ

ה"א ושאר (ערך) שמונים לה : א' במקום ה' יתיר א' יתיר ו' יתיר ה' יתיר ו' בארעא רס"ג

עניו להקב"ה והמר חלוס זה יתיקיים על שנתך זה וה"ת לנבוכדנצר אמר והלא יברלם שגורו אפשר שקוללם: לערך

אבן עזרא
ערך זה דרך מוסר עם המלך. וי"א כי לבו לטם ומין נודך כי נכון הוא כמחמתו : (וי) אילנא . אמר ר' יעקב כי וחזותיה מלשון הזה שהוא גרמה וככה קרן חזות וא"כ אף יפרש ותעלנה חזות הרבע תחתיה : (יח) ועפיה .

אותן אלף נתן דיאל לבו כנגד הקדוש ברוך הוא ואמר אחרי שבשם ה' שכל חס הקדוש לשונך זה ע"כ . על כן מוז לומר שלא למוחקו : לשאר . לשאר קרי : לעריך . לערך קרי : (יח) נכלה ביה . למ"ד שיה דגושה ובי"ח ביה רטויה כמו שכתבתי למעלה בזה הסוגן : (יט) אנתה . יתיר ה"א : די רביית . רבע קרי : (כ) ודי מוס .

מצודת דוד

עמד מושקם ומסמכום כערך ששם חסיה ומהשכמותו סביעלו אלוה : חלמט . חלום וכפתוהו . חל יביטוהו חוץ וכאמר הוא לא עיני ברא אונקטער אים האבין גיוואנט די חיות פון דעם פערלר אונ אויף זיינע צווייגין האבין גירועט דיא פייגיל פון אונקטער דעם הימערל : (יט) אינדס דר פתרון אנת היא מלכא די רבת ותקפת דו מלך בימם עם דר בום ווס דו האקטם זיה גירוקטם אונ גישמארקטם ובריקה רבת ופפת לשפתי אונ דיין גרוסקייט האמ זיה גירוקטם אונ הם גירויקטם גיו צום הימערל ופפפת : לטוף ארעא אונ דיין גוועלטיקייטם און גיו סוף גוועלמט : (כ) דו חוץ מלכא עיר ומדיש אונ דס ווס דו מלך האקט גיעזקה אין חלום איין מלכא ווס ער איז וואכינדיוג אונ הייליג הם גיגידערט פון דעם הימערל ואמר גודו אילנא ותחלויהו אונ האמ גזאנט שנייד אפ דעם בום אונ פאר דארב איהם בים עקר שרשויהו בארעא שבוקו

משמים בתים ובחשבתו הבחילתו: מרי חלמא . לערך . לשונך כמו ויחי ערך . וכאוי פני הבל ערים וכך אמר דניאל ביר רבין כל חשונים החלים יחול על נבוכדנצר אויבן : (יט) די

מנחת שי
כמ"ט לעיל : מרלי . יתיר א"ף וכתב שמועות השדות ובמסכת סופרים איכא מ"ד נעלה מרלי קדש וכלפי קוד"ה אמר ישי לטון שהלוס זה יתיקיים על שנתך זה וכן פירש רש"י ורבינו בעריה בפי' הספוק וסבי איתא בשמות רבה פ' ז' הודש מקרא זה כשפטו מוטף לשיטל עמיה דכריס כלפי מוטף שלמך לנבוכדנצר מרלי טעמא לשלך און שולא בטולם יחר מן הקדוש ברוך הוא שהחריב אם ביטו והגלה הם בניו ועוד גם ישאלם היו שולחו והיה נקלל שכל חס הקדוש לשונך זה ע"כ . על כן מוז לומר שלא למוחקו : לשאר . לשאר קרי : לעריך . לערך קרי : (יח) נכלה ביה . למ"ד שיה דגושה ובי"ח ביה רטויה כמו שכתבתי למעלה בזה הסוגן : (יט) אנתה . יתיר ה"א : די רביית . רבע קרי : (כ) ודי מוס .

מצודת ציון

משמים בחוסם (וחקאל ג') : לערך . לשארך כמו ויחי ערך (שמואל

פירוש ע"מ
אזווי איין שעה ורועינהו יבהילהה אונ זיינע מחשבות האבן אים דר שראקין ווארום ער הם מורא גיהאמ פותר צו זיין דעם חלום ענה מלכא ואמר וגו' הם דר מלך גיענטפערטם אונ הם גזאנטם בלמשאצר דער חלום אונ דר פתרון זאל דיה גיט דר שרעקין ענה בלמשאצר ואמר הם בלמשאצר גיענטפערטם אונ הם גיוואנט מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך פיין האר דער חלום זאל זיין צוא דיינע פיינטם אונ זיין פתרון זאל און זיין צו דיינע פיינטם : (יח) הם דניאל גיוואנטם צו נבוכדנצר אילנא די חיות די רבת ותקפת דעם בום ווס דו האקטם גיעזקה וואם ער האמ זיה גירוקטם אונ גישמארקטם ורופה יפסא לשפתי אונ זיין הודך האמ גירויקטם גיו צום הימערל אונ זיין אהן נעהונג איז גיווען צו גאר דר גוועלמט : (יח) ועפיה שפיר ונאנבה שניא אונ זיינע צווייגין זענן גיווען שייין אונ זיינע פירות

בִּאֲרַעָא שְׁבָקוּ וּבְאִסוּר דִּי־פְחֹל וְנַחֲשׁ בְּדַתְאֵא
 דִּי בְּרֵא וּבִטְלָ שְׁמִיָא יִצְטְבַע וְעַס־חִיּוֹת בְּרֵא חֵלְקָה
 עַד דִּי־שְׁבַעַה עַד־נִין יַחְלַפּוּן עַל־וּהוּ : כ"א דְנָה פִּשְׂרָא
 מַלְכָא וּגְזַרְתָּ עֲלִיָּא הוּא דִּי מִטַּת עַל־מְרַאי מַלְכָא :
 כ"ב וְלָךְ מְרַדִּין מִן־אֲנִשָּׂא וְעַס־חִיּוֹת בְּרֵא לְהוּת מְרַדִּין
 וְעִשְׂבָא כְּתוֹרִין לָךְ יִטְעֻמוּן וּמִטְלָ שְׁמִיָא לָךְ
 מִצְבָּעִין וְשְׁבַעַה עַד־נִין יַחְלַפּוּן עַל־ךְ עַד־וּדִי תִגְדַע
 דִּי־שְׁלִיט עֲלִיָּא בְּמַלְכוּת אֲנִשָּׂא וְלִמְן־דִּי יִצְבָּא
 יִתְנַנְהוּ : כ"ג וּדִי אֱמָרוּ לְמִשְׁבַּק עַקֵּר שְׂרֻשׁוּהוּ דִּי
 אֵילָנָא מַלְכוּתָךְ לָךְ קִימָה מִן־דִּי תִגְדַע דִּי שְׁלִטָן

רש"י
 עלאה קרי יתיר א' יתיר י' עלאה קרי
 רבית ותקפת . אשר גדלת ותקפת : ורביתך רבך וטפת .
 ותרלתך גדלת ותניעת : וכג' ולך מרדיו . בלאבי אף וחיבה :
 ומפל שמיא לך בצבעין . שמששטין בעלך הכנרים שיצפצב
 נופך מפל השטים שתלך ערום ויחף והנשמה של יודים עליך :
 ושבעה עדנין . יש פתחין אותן : לחרשים ובהן לשונם וסתן
 לשבעות : ולג' מן די תגדע . למען תרע ששולטין מן השמים ועל
 הפתרון מלכותך לך קיימת המלכות עומדת לך סופך שתשוב לך
 אבן עזרא
 והפסקו אחרינו אין לריך פירוש : (כ"א) דנה . הוא הפתרון
 עליל . עלאה קרי : (כ"ג) קימס

מצורה דוד
 מהריב וקדוש יבד מן השמים ומלך כדחו האילן והשמימו אוחו אבל
 עיקר שבטו הנהו כדכין ויהיה ממוסר ומקוסר כמאמר כדזל ומחוש
 כשכב של משה . ובטל השמים יבוסם ועם חית משה יהיה חלקו עד אשכ
 ועכבו עליו שבעה שנים : (כ"א) דנה . אחס האלך היה זמם
 היה הפתרון דכיום כמותבטי כי כן יצא עליך וגויפת העליון הוא אשכ
 חטע על אלדוי העלן : (כ"ב) ולך . ולמוסר יבוסן מן האשמי ועם
 חית השבים יהיה מושבך וילכילו אותך עשכ כמו הכקרים ובטל
 השמים יבוסו אוחך . ובשבע שנים יטכבו עליך כגויפה או עד
 אשכ הניע אשכ העליון ויטל כמלכות השמים וכמי אשכ תמוסר יתן
 אותם : (כ"ג) ודי . ואשכ למלך לבטיח עיקר שבטו של האילן הדכר
פירוש ע"מ

פִּעְלַר וועט זיין דיין וואונגג ועשכא התרין לה ויטעוון
 אונ גראו וועט מען דיה מאכין עסין אזו ווייא ריא
 אקסין ומפל שמיא לך מצבעין אונ פון דעם טויא פון
 דעם הימקעל וועט מען דיה איין טונקלן וישבעה עדנין
 יחלפון עלך אונ ייבען יאר וועלך איבער פארין אוף
 דיר אין דר דאווער גזירה ואונ דם אין דער פון
 ווס דו האקט חרוב גימאקט דעם גירת הכקדש פון
 ער איז גיבועלמט גינארין ייבען יאר ער די תגרע די
 שליט עלאה בעלכות אנשא בזו דו וועמט וויקען דם דר
 אובערשטער גאט גינעלטיגט אין דעם מלכות פון
 די מענטשן ילפן די יצבא יתננה אונ צו וועמין ער וויל
 גיש ער די מלוקה : (כ"ג) ודי אפרי וגו' אונ דם וואס
 די מלאכים האבען גינאנט מען זאל איבער לאוין
 די עיקר ווארצלין פון דעם בוס דם במייט מלטיק
 לה קיימה דאס דיין מלכות שמיים ווייער אום צוא
 קערין

מלכא קל מן שמיא נפל לך אמרין נבוכדנצר
 מלכא מלכותא עדת מנך: ומן אנשא לך מרדן
 ועסדות פרא מדרך ששבא כתורין לך יטעמון
 ושבעה עדנין יחלפון עליך עד ודי תגדעדי שליט
 עליא במלכות אנשא ולמן דייצבא יתננה: לבה
 שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן אנשא
 מרד ועשבא כתורין יאכל ומפל שמיא גשמה
 יצטבע עד די שעה פנשרין רבה ומפרוהי
 בצפרין: יא ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיניו

לשמיא

פחת באנתח יתירי עלאה קרי

ת"א שפירא מרדן: מיר ג':

רש"י

מלהא בפום מלכא: עדת מנך: סרה מנך:
 (כט) מרדן: ל' גירושין: (ל) ספת: הגזירה למה
 עליו: גשמה: שפירא בגשין רבה: שערותיו
 ככנפי נשרים גדלו על כל גופו: ומפרוהי בצפרין:
 וזפרויו כלפור: (לא) ולקצת יומיא: לקן הימים שקבעו

רס"ג
 ובא עליו אלא לקצת ירחון תרי עשר הוא כהנן באינת מספר
 באינת: (ל) ספת: תעשה: מרדן: מרדן: ועשבא כתורין:
 אל תאכר שהיו נעשה חמור או יגורד אלא נשחפה ונשחפה
 בער כבהמה ומן המלכך והועת והוצאה גדלו שררותיו כנצוה

לו לסוף ו' השנים: נמלת: נחלתי: ומרדעי עלי הרוב.

מנחת שי

הביים כגנול: (כח) מלכותא עדת: כספרים מדויקים ל"ו ודוסוס
 ישנים בל"ף וטעוה נפל בדוסוס אחרים הכתובים בה"א:
 (כט) ומן אנשא: כמדויקים בל"ף בשוא ופתח לא בשוא וסגול:
 ענך: ענך קרי: עד די מנדע: כן כתיב ע"ן בשוא: כוונת מנדע
 ענך ויבש: ענא: מללה קרי: (ל) בה שפתא: ה"נ"ח בשת
 וע"ן שפתא כמטף סתח ולפיך סתח"י ספויה: בערה: ה"ע"ן
 בשוא לבדו: כספרין: כל לשאלה דלעיל פחת וכל לשאלה דשאר קרי

ירובעל וחס כדן וחס יפחה וחס שמואל והוא המספר וככה
 מהלך הוה גס ענה מלכא כחילו חמר עניתי וכן בפום מלכא:
 (כה) עדת: סרה ועברה מעליך: אין לי דעת לדעת אלו
 השבעה ימים או הם הם ימים או כשעוים או חדשים או שנים
 ולהיותם ימים או שבועי אין כוון בצבור שכ' עד די שגריה
 ככשרין רבה: והגאון חמר סבה בצבור שכ' עד די שגריה
 שנים כמו עדן ועדנין ופלג עדן: ואל יעלה על לבך שזכרנו

מצודת דוד

הדבר נלמא על י"ג כי נכתב דעמו ונתחטט מעלמו למקום המיוס
 לשבת עמיה: וכן אנשא: מעלמו נתחטט מן הכתובים והכל עפס
 כדקרי ונאסו נחכס מעל השמים כי שבע מצלי מחסיה: ער די:
 עד אשר נתגלה ספרו כענו גשם ולפניו דיו ומליו כלפניו מוסות
 הוורפים כי מרוב הלחות והלגלג היו גדלים והולכים: (לא) ולקצת:
 ולסוף השנים שקבעו לו והם שבעה שנים כמ"ג למעלה: אנה:

פרוש ע"ט

דאם דר אובערששער נאמ גינעלטיגט אין דעם
 מלכות פון די מענטשין וימן די יצבא יתננה אונ צוא
 וועמען ער וויל גיט ער דיא מלוקה: (ל) בה שעתא
 מלתא ספת על: נבוכדנצר אין דר דאזיגער צייט איז די
 גזירה פאר לענגט גינוארין אופ נבוכדנצר ופן אנשא
 מרד אונ פון מענטשין איז ער פר מרביין גינוארין
 ועשבא כתורין: יאכל אונ האמ גינעסין גראו אזו ווי דר
 אקסין ומפל שמיא נשמה יצטבע אונ פון דעם מויא פון
 דעם היפעל איז זיין גוף איין גיטונקט אונ גינעצט
 גינוארין עד די שעה כנשרין רבה ומפרוהי בצפרין ביז דם
 זינע האר נעגין אים אום גינוארקין גינוארין אופ
 זיין גאנצין גוף אזו גרום וויא דיא פליגיל פון דיא
 אדלערס אונ זינע געגיל נעגין אום גינוארקין גינוארין
 גרום

עוד היה הדבר כפי המלך ולא נמר עדין דבריו אז ירד קול מן
 השמים ואמר לך נחמר אהם ל"ג המלך דע אשר המלוכה שברה
 וסרה ממך: (כט) ומן אנשא: מן אנשית יגדלו חוץ ועם חיס השם
 יסיה מוכרך ויחילו חוץ עכב כמו הנקרים ויבטע שנים יעכבו
 פליך כגויים זו עד אשר תדע אשר העליון מושל במלכות אנשים
 ולמי אהב יחסן יתן אומה: (ל) בה שעתא: בעת ההיא כלמה

זיה און בארימט: (כח) ער מלכא בפום מלכא די רייד
 איז נאך גינעוץ אין דעם מוח פון דעם מלך קל פן
 שמיא נפל איז איין קול אראפ גיפאלען פון דעם
 היפעל אונ האמ גינואמט לך אמרין נבוכדנצר מלכא צו
 דיר מלך נבוכדנצר אונגט גינען מלכותא עדת מנדע כם
 דיין מלכות איז אפ גיטאן גינוארין פון דיר: (כט) ופן
 אנשא לך מרדן אונ פון מענטשין וועמ מען מען דיה פר
 מרבייבין ועם היית ברא מרדן אונ מיט דיא חיות פון
 דעם פעלד וועמ זיין דיין וואונגט עשבא כתורין לך
 יצטבען גראו וועמ מען דיה מאכין עסין אזו ווי די
 אקסין ושבעה עדנין יחלפון עליך אונ יפין צייטין פלומוך
 זיבין יאר וועלען איבער פארין אופ דיר: אין דער
 גזירה עד די מנדע ביז דו וועקסט וויסן אונ דר קענין

לְשִׁמְיָא נְטִילַת וּמְנַדְעֵי עָלַי יְתוּב וְלַעֲלִיָּא בְרַכְתָּ
וְלִהֵי עֲלִמָּא שְׁבַתְתָּ וְהִדְרַתְּ דִּי שְׁלִטְנָה שְׁלִטְנָן עָלַם
וּמַלְכוּתָהּ עִסְדָּר וְדָר: ^ג וְכַלְדָּאֵי אֲרֵעָא כְּלָה
הַשִּׁיבִין וּכְמַצְבִּיָּה עֵבֶד בְּחִיל שְׁמִיָּא וְדֹאֲרֵי אֲרֵעָא
וְלֹא אִיתִי דִּי־יִמְחָא בִידָהּ וְיֵאמֵר לָהּ מַה עֲבַדְתָּ:
^ג בְּהִזְמַנָּא מְנַדְעֵי וְיְתוּב עָלַי וְלִיקֵר מַלְכוּתִי הִדְרִי
וְזוּיִי יְתוּב עָלַי וְלִי הִדְבְּרִי וְרַבְרַבְנִי יִבְעוּן וְעַל־
מַלְכוּתִי הִתְקַנַּת וְרַבּוּ יְתִירָה הוֹסְפַתְלִי: ^{לד} כְּעָן

ה"א דלתי ארעה, יובל כ': רס"ג ולעלאה קרי דירי קרי ה' במסוס א' ודירי קרי רש"י

ודעתי עלי חרה: ולעלאה ברכת. ואת העליון ברכת: (לב) כלא חשיבין. רבותינו אמרו הוי מירגא דיומא לא סמיה. אלק הנראה בשמש: וכמצביה עבד בחזר שמיא. וכרצונו עוסה ככלל השמים: ורא איהי די ימחא בידיה. ולא יס סומחה נידו: (לג) בה זמנא, כלותו זמן: וליקר מלכותי הדרי. ולכנדו מלכותי חזרתי: וזווי, ותאר שני: ולי הדברי ורבבני יבעון. ואתו יועני וטרי היו מנקשים ומחלים ששבו: התקנת. והכתי: ורבו יתירה הוספת לי. וגדולה יתירה מהראשונים

של נשרים וצפוריני בצפוריני פרו וענייה שדורסין בצפוריניה: (לד) ולעלאה ברכת. ולעליון ברכת כלומר הצדיק עליו את הדיון: (לז) וכל דירי ארעה כלא חשיבין. כלא היו הן חשבוין. ויש שפותרין כלא הוא הפירור הנראה בעין זריחת השמש כאילו פורחין בו באיור פירורין דקין כעפר הוא אינו דבר נתפש והולך לו ובשל עם השמש ואין בממשו כלום כגבל דיירי הארץ לפני הבורא: וכמצביה, וכרצונו: די ימחא בידיה. שיבטל בידו: (לג) ורבו. וגדולה: (לד) ודי מהלכין

מנחת ש"י

ואכל עשב כמוס. וטעם ולכך כמות שסמך דעתו והיא דעת הנשמה והנה בסור חכמת הנשמה שב לבו וכשאר כלב סיה. והעד על כל זה שאמר בלחונה עיני לשמיא נעלית

קמן: (לא) ולעליא. ולמנחה קרי וסע"ן בחירק: (לז) וכל דלרי דירי קרי: ודלרי. ודירי קרי: (לג) מנדעי. ככל ספרים ישנים סמ"ח כמות לא בחירק: יתירה. כספרים קדמונים כאל"ף לא יס"ח: (לד) כמן אכ. ככל ספרים ישנים כס"ח לא כאל"ף:

מצודת ציון

מצודת דוד
אני כ"ג נשחית את עיני אל השמים כי נדחק שבח השנים לא הכיר ככלמו עי סוף כי לא היה לו צינת ארס וכלות הזמן התחילה וכשפ טיפיו אל השמים לשמול פורה עה' וכו' נדעי. ל"ל שלחתי מה' וכשתי ותי העולמיס כשחתי ופולחתי חשב ממעלותי ממשתל טולמיס כל יושבי ארץ ללא דבר שמים חשבוני לעולו וכשפלו עוסה ככלל השמים וכוני ארץ ולא יש מי אשכ ימחה נידו וילמך לו ככלל כדכתי לט' אלו שבה על הדיעס ספיה לי עמו ומזרתי לכבוד מלכותי וזכר סני שבה עלי ויועלי וטרי שאלו וקפלו לי לעשול בסס כמלו: התקנת. סוכמני על מלכותי וגדולה יסירס ומרובס נמוספ לי: (לד) כמן.

ובעין יבעון. ענין שאלס כמו חס בעליון בעין וטעמה כ"ל: ועמנחה קרי וסע"ן בחירק: (לז) וכל דלרי דירי קרי: ודלרי. ודירי קרי: (לג) מנדעי. ככל ספרים ישנים סמ"ח כמות לא בחירק: יתירה. כספרים קדמונים כאל"ף לא יס"ח: (לד) כמן אכ. ככל ספרים ישנים כס"ח לא כאל"ף:

פירוש ע"מ

וי יני ויולין איז איז מוט ער אין די חילולת פון דעם היקער אונ אין די וואקער פון דר ערד ולא אימי די ימחא בידה אונ עס איז נימס פר האנדרין קייגער נום זאל ווערין אין ציון האנד אונ זאל זאגן צו אים נום טרסטמו: (לג) בה זמנא פנדעי יתוב עלי אין דר דאזיקער צייט איז מיין דעה אום ניקערט גינארין אוף מיר ולקר מלכותי הדרי אונ צו דעם קבוד פון מיין מלכות בין איד ווארען אום ניקערט וזוי יתוב עלי אונ סוין גישטאלטט איז וויקער אום ניקערט גינארין אוף מיר ולי הדברי ורבבני יבעון אונ צו מיר האבין סיגע ויעצים אונ סייני הארין ניקערט ועל מלכותי התקנת אונ אויף מיין מלכות בין איד ווארין אן גיברייס ורבו יתירה הוספת לי אונ איין גרסע גדולה מער ווי די ערשטע גדולה איז ווארין ניקערט צוא מיר: (לד) כמן אנה נבוכדנצר שיבט ופרסום וסתר למלך זמניא היינמ

גרום אזו ווי די נעניל פון די פייגלן מחמת נאקקייט נום ער איז המידר נאם גיווען: (לא) ולקצת יומיא אונ צום סוף פון די טעג נום מען קען קובע גיווען איד נאל ציון אין דר גודרה דס וענן זיבין יאר אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת האב איה נבוכדנצר סייני זאגין צום היקער אוף גיהובין מנדעי עלי יתוב אונ סוין דעה אונ אונקערט אוף מיר ולקצת אנה דעה צום אונקערטמן נאם האב אום ניקערטשט ולחי זלמא שבת והירה אונ צו דעם נום לעבט אייביג האב איה גילובט אונ באשיינט די שלפנה שלפן עם נום ציון גיוועלמקייט איז איין גיוועלמקייט בין אייביג אונ ציון מלכות איז מיס אלי דורות: (לז) וכל דלרי דירי ארעה כלה חשיבין אונ אלע וואקער פון דר ערד זענען גירעכניג אנטקענען נאם אזו ווי דר שמויב פון דר זין וכמצביה נבד בחיל שמיא ודירי ארעה אונ אזו

אָנָה נְבֻכַדְנֶצַּר מֵשֵׁבַח וּמְרוֹמִם וּמְהִדָּר לְמֶלֶךְ
 שְׁמִיָּא דִּי כְלִימְעַבְדֻהִי קָשׁוּט וְאַרְחָתָהּ דִּין וְדִי
 מְהַלְכִי בְּגֹזָה יְכַל לְהַשְׁפִּילָהּ: ה' בְּלִשְׁאֲצַר מִלְכָּא
 עֲבַד לְחַם רַב לְרַבְרַבְנֵיהִי אֵלֶף וְלִקְבֵּל אֵלְפָא
 חֲמַרָא שְׂתָהּ: ב' בְּלִשְׁאֲצַר אָמַר בְּטַעַם חֲמַרָא
 לְהִיתִיָּהּ לְמֵאנִי דִּהֲבָא וּכְסָפָא דִּי הִנְפִיק נְבוּכַדְנֶצַּר
 אֲבוּהִי מִן הַיְכָלָא דִּי בִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁתַּוֵּן בְּהוֹן מִלְכָּא

ה' א' לבל מלכא, מנל יב:

ורברבנויה רס"ג

בגוה. כנאוה: יכול לחשפלה. יסוד לחם סרת השפלה כנגד
 כדת גאותם ויסודו בעימם סחרגמטין וכלו בעמרא וש שפותר
 יכלה וישפיל ועוד יוכל להשפיל:
 ה' (א) לחם רב. כשחת גורלו כמו רבו לחמו בלחמי ולטה נרע
 סו"ת כן בלשאצרו ולא קרא אותו בלשאצור כשמום ששלח
 יד בבלי בית ה' ופתחו בלשאצור בלש איצור כחפשו איצור
 ויחפש כחנמטין ובלש וכן כרוב באדון היתיו סאני ודבא
 אותו היום ולחם גם כורש ודריש הצרים על ככל ואו נצח
 והור בשמחת לבו ועשה סעודה לשריו ולגבוריו וכנגד אלף
 איש היה שותה וין ואותו היום סוף שבועים שנת של גלות בבל
 ואו אמר בלבו סאתר שלא נגאלו שוב אינן נגאלין ואל צות
 להביא כלי בית ה' ואמר בטעם היין שנשתכר כנגד אלף
 חמר בעלת היין שנשתכר: להיותיה. להביא: דיו הנפק.

נתוספת לו. אמרו רבותיה שרכב על ארז וקשר תימן
 בראשו: (ד) ואורחתה דין. וזרכיו מספט: ודי מהלכין
 בגוה. אשר מהלכין בגוה יוכל להשפיל:
 ה' (א) בלשאצור כולכא. כמו היה ומלך לאחר אויל מרוך
 שמלך חתח נבוכדנצר וגם (הוא) היה בנו של
 נבוכדנצר: עבד לחם רב. עשה סעודה גדולה למיני כספר
 ויסופון שנלחם כיום עם דרוש המדי וכורש ולח המלחמה
 ולערב עשה משהת כמו שנכח עליו יעשיה ערוך השלמן נסה
 הלסית אכלו וספה קומו השרים וגו' שכתוך המשהת חורו
 חויבים ונלחמו על העיר ולכדוה: ולקבל אלפא חמרָא.
 כנגד אלף איש היה שותה וין: (ב) אמר בטעם חמרָא.

רש"י

אבן עזרא

מטכדוהי. כרוב המדייקים ספ"ג כחטוף סתח: בגוה. כן כתיב:
 להשפלה. סימן מן רישא דדניאל ועד יכל להשפלה בלש סלכ' ומן
 יכל להשפלה עד סיסוף דספרא בלש סלכ' כד מן כ' וסימטיון ד'
 מלכא שם שמה (ס"ג) אשך נקדח שמו (כמ"י) ע"כ. סימנא
 לחריקת מן דיש ספרא עד כה בלילא קסיל בלש סלכ'.
 בלש סלכ' בלש סלכ' כתיב ס"ג קדים לאלף. ומן כה בלילא
 עד סוף סימנא בלש סלכ'. בלש סלכ' כתיב אלף קדים לש"ן ע"כ
 והנ תרי סימני לא קייין סלכ' וסלכ' נלח' וסלכ' נלח':
 ה' (ה) לחם רב. מתחלפס לחם בלש"ן: (ג) וסלכ' כספרי ספרד

ומכדי יתוב עלי ואני רחמי אחד מחבריו נלחן רוח
 והגיד לי שהיה באי אחת שהיא סרדגיא והנה ערל אחד
 יאל וכרח מחבתי כי סרה דעתו והשתגע והיה עם האילנים
 שנים רבות והוא הולך על רגליו וידו כמורה והנה הלך
 מלך האי לגוד צידה ולקח איילת רבים ונלקח הערל האוסה
 שחש סחוף ואלו וכתבו והכריחו ודברו אליו ולא
 ענה ונתנו לשניו לחם לאכול ויין לשתות ולא אכז ונתנו לו
 עשבים עם האילנים ואכל ובחצי הלילה כרה לאילנות

השדה: (ד) ודי מהלכין בגוה. גוה כמו השפילו ותאמר גוה: ה' (ה) בלשאצור. עבד לחם רב. עשה מלכא:
 ולקבל אלפא. נגד שרים אלף הפך משפט המלכים: (ג) בלשאצור. בטעם חמרָא. זאת היתה עלת היין

מצודת דוד

(ג) בגוה. כמו בגוה ודגמחו כי השפילו ותאמר גוה (לויב כ"ג):
 ה' (ה) לחם רב. כל סעודה קרייה מל שם הלחם: (ג) שנלחת.

נמלך השמים אשר כל מעשו אחת ודכוו בדין ומכר הולכים בגוה
 ודומותו יוכל הוא להשפיל:

ה' (ה) בלשאצור. הוא ה"ס כן אויל מרוך בנו של כ"ג ומ"ט בעיניו
 כ"ג אבות: וכן ולחם ככס כי אילי סלכ' קיס אס וכן ה"ס
 הואו לחם סת עמנה דרוש: ולקבל. הפלג שם יין מול אלף

פירוש ע"ש

הינים לוב איך נבוכדנצר אונ דר הויך אונ בשיין
 צו רעם מלך ווס אין מלך איז דס איז נאם ב"ה
 כי כל בעבדוהי קשום וארחתה דין ווס אילי וייגי מעשים
 זעגען אמת אונ וייגע זעגען זעגען מיט משפט אונ
 קיט דין ודי מהלכין בגוה יכל להשפלה אונ דיא וואס
 גיינן בגוה קאן ער מאכין גידעריג:

ה' (א) בלשאצור מלכא עבד לחם רב לרברבנויה אלף דער
 מלך בלשאצור ער איז גיווען דער זון פון
 אויל מרוך וואס ער איז גיווען דער זון פון
 נבוכדנצר המ גימאכט איין סעודה צו וייגי סווינד

ער גימאכט) להיותיה למאני דהבא וכספא וגו' מען נאל
 פרענגין די גילדענע פליים אונ די זיך פערנע פליים
 וואס נבוכדנצר זיין פאטער האט אום גיצוגין פון
 דעם היכל פון ירושלים וישתו בהון אונ זיין זאלען
 סרינגן מיט זיך דער מלך אונ זיגע הארין אונ זיין

מלכה

דניאל ה

וּרְבַרְבָּנוּהִי שְׁגַלְתָּהּ וּלְחַנְתָּהּ: יִבְאֲדִין הִיתִיו מְאִנִּי
 דְּהֵבֵא דֵי הַנְּפָקוּ מִן־הַיְכָלָא דִּי־בֵּית אֱלֹהָא דֵי
 בִּירוּשָׁלַם וְאִשְׁתִּיו בְּהוֹן מַלְכָא וּרְבַרְבָּנוּהִי שְׁגַלְתָּהּ
 וּלְחַנְתָּהּ: יִבְאֲדִין הִתְרַם אֱלֹהֵי דְהֵבֵא
 וּכְסָפָא נְחֵשָׂא פְרִזְלָא אֲעָא וְאַבְנָא: יִבְהִישְׁעָתָה
 נְפָקוּ אֲצַבְעֵן דֵי יַד־אֲנִישׁ וּכְתַבְנָן לְקַבְלָא נְבַרְשֵׁתָא
 עַל־גִּירָא דִּי־כְתַלִּי הַיְכָלָא דֵי מַלְכָא וּמַלְכָא חִזֵּה פִּם
 יִדָא דֵי כְתָבָא: יִבְאֲדִין מַלְכָא זִיוֵהִי שְׁנוּהִי וּרְעִינָהִי

רש"י
 שהוליא: שגלתה. לשון מלכא כל' ארמי כמו (נחמיה ב')
 והסגל יושבת אללו: (ג) היתיו, הוכחו; די הנפקו.
 שהוליו: (ה) נפקא אצבען. ואלו אנכשותו ארס מן
 השמים: לקבל נברשתא. למול המורה אשר לפני
 השלון ודומתו (במסכת יומא ל"ז) עשה נברשת של זכב:
 על גירא. על סיד טיח כותל הכית כמו (ישעיה כ"ו)
 כאכני גיר מנופלת היא דומה לסיד: (י) זיווהי שנוהי.
 תאריו נשחטו עליו: ורעיונוהי, מחשבותיו: וקטרי
 על השיר כמו אבני גיר מנופלות שהיה השיר של גיר משה על
 ודמותו נשתנה: וקטרי הרציה כשהרין. קטרי חליות
אבן עזרא
 שמה והשתכר: שגלתה. כמו והסגל יושבת אללו והיא
 שגרת המוכנת למשכב המלך וככה השלנה והוא המשכב:
 ולחנתיה. פלגתיו והנה שמים רמות עשה שמה הכל ככלי
 הקדש ושכחו לאלהי זכב עין ואכן: (ה) בה שעתה.
 נברשתא. מורה: על גירא. כאכני גיר והוא הסיד:
 כותל היכלא. כמו אחר כתיבתי: פם ידא. מהיכת יד
 פסו אמונים והיה ראו ידים בלא נוף: (י) וקטרי. קטרי

רס"ג
 נפקא קרי
 גבוריו וצוה להביא כלי כסף וכלי זהב שהביא נבוכדנצר אביו
 (ט) התיכל שכורשלים לשהות בהם מן המלך ושירי:
 (ס) שגלתה. איתו ששכב במח כדכתיב ישלנה וקרינן
 ישכנבה ואית ראברי כלבתא שהיתה חביבה עליו כשנל באשת
 מיטבב חור: ולחנתיה. ופילגשו ולבני הפילגשים סתרגמינן
 ולבני לוחיה: (ז) אשתיו. שתר: (ח) נפקא אצבען די יד אנש.
 זכב נבראל שנקרא איש שגא' והאיש נבראל: לקבל נברשתא.
 וזכב החלון. ד"א נברשתא כמו ששנוי הילינו אבו עשתה
 נברשת של זהב תרין אבוראן פלוגי עלה חד אמר כנורתא וחד
 אמר קונכיתא הרגום עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס
 והיוה גישית ואית דאבריו לקבל נברשתא עשית הרולפת
 משנה לשנה ופתרין נברשתא נר בר שתא: על גירא. על
 הקיר וכלובן כמספם היכל המלך: (י) זיווהי שנוהי. זיוו
מנחת שי
 דפוסים ישיש הית"ו בקולס: (ג) הנפקו. כמחויקים
 חסר ויד' ובס"א כ"י נכסר עליו לית ומסר: די צירולס. הכ"ס
 לפוס: (ה) בה שעתה. סמינן כחפץ פתח וסמינן כסיה וס"א
 כסוף חיה וכן כס"א נכסר לית כחזב ה"ל. נפקו. נפקא קרי:
 (י) וקטרי. כמספרי מחויקים נכסר כו"א' עם דגש כתיב וכן
 באסורה ג' מלא בליטא וסמינן ויבולטו ומס' (דברי הימים ב' כ"ו).
 ובמחיה ובהלוגה. אל יבהל כדיוק דלקמן מ' בליטא דקודשא

זככה והי פסת בר כר בחנות פסיה והכל נגור מגורת כי
מצורת ציון
 היא המלכה המחויקת לו למשכב המשגל: (ה) נברשתא.
 מורה וזכר' עשה נכסת של זכב ויומא ל"ז: גירא. סיד
 כמו כאכני גיר (ישעיה כ"ו): פם ידא. קפ סיד וזכר' עשה
 לא זכר כלי כסף כי מעלמו יוכן: (ד) אשתיו. שחו יין ושכחו
 מאלה: (ה) בה שעתא. עשה הסיד יאל קנולת כלשונות כשל יד
 וסלכא. והמלך כלה קפ סיד אשר כנסת: (י) אדיון. אל וזכר פני
פירוש ע"י
 ג'אמגן פון דעם הימרא פ'ינגר פון ארין ע'ענטש'אני
 האמגן ו'תבון לקבל נברשתא' אונג האבן און ג'ישריבין
 אנטקעגין דר מבורה וואס פ'ר דעם מ'יש אוי ג'יווען
 על גירא די כ'תל היכלא די מלכא אויף דעם קאלעך פון
 דער וואנט פון דעם מלכות פאלעץ ו'מלכא חזיה פם
 ידא די כתבא אונג דער מלך האמגן ג'יעהן דיא האמגן
 וואס האמגן און ג'ישריבין: (י) אדיון מלכא זיווהי שנוהי
 דענטס מאל אוי דס ג'ישמאלט פון דעם מלך פאר
 ענדערט ג'יווארין פאר דער שרעקעניש אונג זיינע
 מחשבות האבין אים דר שראקן ו'קטרי מרצת משקבין
 אונג די קנישין פון זיינע לענדין זענן אויף ג'יבינדין

יִבְהַלְוֶנָה וְקִטְרֵי חֲרֻצָה מִשְׁתַּרְיָן וְאַרְכַּבְתָּהּ דָּא
 לְדָא נְקִשָׁן: י קָרָא מַלְכָּא בְּחִיל לְהַעֲלָה לְאַשְׁפִּיא
 כְּשִׁדְיָא וְגִזְרִיא עֵנָה מַלְכָּא וְאָמַר וְלַחֲפִימֵי בְּכַל דִּי
 כָּל־אֲנָשׁ דִּי־יִקְרָה פְּתָבָה דְּנָה וּפְשָׁרָה יַחֲוֹנְנֵי
 אַרְגֻּנָּא יִלְבֹּשׁ וְהַמוֹנְכָא דִּי־דְהָבָא עַל־יְצוּאָרָה
 וְתַלְתֵּי בְּמַלְכוּתָא יִשְׁלַט: ח אַדְיָן עַלְלִין כָּל חֲפִימֵי
 מַלְכָּא וְלֹא־כְהֵלִין פְּתָבָא לְמַקְרָא וּפְשָׁרָא לְהוֹדְעָה
 לְמַלְכָּא: ט אַדְיָן מַלְכָּא בְּלִשְׁאֲצֵר שְׁנִיא מִתְּבַהֲל
 וַיִּזְוֵה שְׁנִין עֲלוּהֵי וּרְבַרְבְּנוּהֵי מִשְׁתַּבְּשִׁין: י מַלְכָּתָא

רש"י כשואו קרו והמניכא קרו יחור ל' א' בבקום ה' דס"ג

חרציה משהרין. אוור חלליו נפתח שהיו ממנו מתרוקן
 ממחמת היראה ומגורו נפתח: וקטרי חרציה משהרין.
 נמיו: וארכובתה. וכריו: דא לדא נקשן. מקיטות
 וזקיפות: (ח) בחיל. ככה. להעלה. להכניס: כתבה
 דנה. (ז) ארגונא ילבש. כמעט הפרתמים:
 והמניכא. רכיד ענק: והלרו במלכותא ישלם.
 בשלים המלכות ימשול: (ח) עליון. וכנסין: (ט) שניא
 מחבהר. הרבה מתפקד: משהבשין. נחסיון:
 (י) מלכא לקבר מרי מלכא. המלכה כלטי ששמה

אבן עזרא

חלליו כמעט היו מותרים: נקשן. כדמות משיקות אשה
 אל אחותה: (י) והמניכה. רכיד הזכר: והלרו.
 ובשלישית המלכות ישלט: (ט) משהבשין. כמעטו כחדם
 לא ידע מה לשפות: (י) מלכא. ולא אשת נבוכדנצר:
 מצודה דוד

ספרו ונפתחו מקיטתו והוא ענין גומאם והפלה: וארכובתה.
 נכרו היו מקיטות וזקיפות והם מגולל הפרדס וסכסס:
 (ו) בחיל. ככה ובהקצת קול קרא ואמר להכניס את אשתי וגו':
 די כל. אש כל אדם אשר יקרא זה הכתוב יגיד לו הפתחון או
 יכלו מלכות ארגון ויוסע על ולרו ענק ורכיד הזכר וימשול בשלים
 כמלכות: (ט) ארין. זה נכנס כל חמני המלך ולא יכל לקרא את ככתב
 ולכודיע נתקן את הפתחון וכאומר את לקרות לא ידעו אך את
 פיו כשנסע עליו טוד יומר והסרים היו משובשים ומכוללים בדתם

פירוש ע"ט

ג' יווארין פאר מורא וּבְרַבְּתָהּ דָּא לְדָא נְקִשָׁן אֵן וַיִּבְעַ
 קְנִיא הַאֲבִין גִּיקְלָאֲפֵשׁ אֵיִיבָם צוּם אַנְדְּעֵרִין סַחְבָּת
 גְּרוּים צִימְעֵרְנִישׁ: (ו) קָרָא מַלְכָּא בְּחִיל לְהַעֲלָה לְאַשְׁפִּיא
 הָאֵם דְּעַר מְלָךְ גִּירוֹפִין מִיט פֶּחַ מַעַן זָאֵר אַרְיִין
 בְּרַעֲנִין צוֹ אִים דִּי כִישׁוֹף מַאֲכַעֲרֵם דִּי וְאָם מַאֲבִין
 כִּישׁוֹף דִּרְךָ דִּי מַלְוֹת אֹנֵג דִּי כְּשִׁדְיִים אֹנֵג דִּי וְוָר
 אַנְעֲרֵם עֵנָה מַלְכָּא הָאֵם דְּעַר מְלָךְ גִּישְׁרִיגִין אֹנֵג עַר
 הָאֵם גִּיזְאֲמָט צוּא דִּיא חֲקִים פֶּון כְּבֵל דִּי כָּל אֲנָשׁ דִּי
 יִקְרָה גִּי' דָּאֵם אִימְלִיקְעַר עֲנַנְשׁ וּוּם וְעַמֵּי לִיִּינְעַן
 דָּאֵם דָּאִינְעַן פְּתָב אֹנֵג עַר וְעַם מִרְ אַנְעַן דָּאֵם
 כְּאִישִׁירְעִישׁ דְּעַר פֶּון אַרְגֻּנָּא לְבִשׁ זָאֵל עַר וְעַנְעַן

גשמתא

דניאל ה

לְקַבֵּל מִלִּי מַלְכָּא וְרַבְרַבְנֵנוּ הִי לְבֵית מִשְׁתָּיָא עֲלִילַת
 עֲנַת מַלְכָּתָא וְאַמְרַת מַלְכָּא לְעֵלְמִין חֵי אֱלִי
 יְבַהֲלוּךְ רַעֲיוֹנֶךָ וְזַיִן אֱלִישֶׁתְּנוּ : י אִיתִי גְבַר
 בְּמַלְכוּתְךָ דִּי רוּחַ אֱלֹהִין קְדִישִׁין בְּהַ וּבְיוֹמֵי אַבּוּךָ
 נְהִירוּ וְשִׁכְלָתְנוּ וְחֻכְמָה כְּחֻכְמַת אֱלֹהִין הַשְׁתַּכַּחַת
 בְּהַ וּמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר אַבּוּךָ רַב חֲרַטְמִין אֲשַׁפֵּין
 כְּשָׂדְרָאִין גְּזָרִין הַקִּימָה אַבּוּךָ מַלְכָּא : י בְּלִי קַבֵּל
 דִּי רוּחַ יִתִּירָה וּמְנַדַּע וְשִׁכְלָתְנוּ מִפְּשַׁר חֲלָמִין
 וְאַחֲוִית אַחֲדָן וּמִשְׂרָא קַטְרִין הַשְׁתַּכַּחַת בְּהַ
 בְּדַנְיָאֵל דִּי מַלְכָּא שְׁסִי שְׁמָה בְּלִמְשָׂא צַר כַּעַן

ת"א רוח יתירה, פסוקים יא; יתיר ל' יתיר ל' כ' דנושה בתר יתרא רש"י דניאל

את דכרי המלך ושדיו לבית המסכה באה : (יא) איתי גבר . יש אלם במלכותך אשר רוח קדושים בו : כחכמת אלהין , מלאכים : הקימה , מניח סר על כולם : (יב) כל קבל וגו' . כלפי אשר רוח יתירה דענת השכל יש בו והגדת

והשרים ובכנסת לבית המשתה ואמרה לו : (יא) איתי גבר . יש אדם במלכותך התחילה לספר בשבחו של דניאל : (יב) רוח יתירה . נבואה יתירה : אהיה אחידן . והגדת דבריו חיות ויש פותר אחידן ל' מספר דברים נעלמים וסגורים ואת הדלת סגרו בתרומבין וית דשא אחרו : ומשרא קטרין . כתיב דברים

אבן עזרא

(יא) נהירו . כמו והורא : (יב) ואחיות אחידן . מגיד אל יציל ארון מסבטן וזוכר סניך אל ישפס : (יא) אחי . יש וסחומים כל הלא נמלא כל הדיכרם האלה לא היה מסכים מי' אשפנו לקרא בשם אלהיו : כען . ענה וקראו את דניאל והוא יגיד את הפסוקים וכוונתו אולי יזכר סדכר עוד על טובה וקף פירוש ע"מ

מנחת שו

כתיב דב"ה קרי וכן הוא למעשה : (י) לקבל . כענין חספ : עלות . ענה קרי : וזיין . וזיין קרי : (יא) ותמנה כחכמת אלסין . חד מן דנשין צהר יכו"ל בלא מנצל כדליתא הלא כמסורת לפי שסיי ככר על המנבטים ויכן נחת טעם לנה טעם מן המנבט : הקימה . דעפוסים ישנים וכפסדים כ"י מדויקים סה"ל בשוא ופסח : (יב) כל קבל כחפץ קמן : די רוח יתירה . כרוב פסדים כ"י כה"ל : וסחומים . סח"ל בעיטא : ופסדס . חד מן כ' כתיב סה"ל כמ"ש לפיל סימן כ' :

מצודת דוד

ושדיו נכנסם לבית המסכה והרימם קולה ואמרה העלך לעולם ימים אל יציל ארון מסבטן וזוכר סניך אל ישפס : (יא) אחי . יש וסחומים כל הלא נמלא כל הדיכרם האלה לא היה מסכים מי' אשפנו לקרא בשם אלהיו : כען . ענה וקראו את דניאל והוא יגיד את הפסוקים וכוונתו אולי יזכר סדכר עוד על טובה וקף פירוש ע"מ

מצודת ציון

(יא) נהירו . הלאה כמו ואל חופט עליו הכרה (איוב ג') :

גִּישְׁמַאלְטֵן וְעִנְעֵן אִימְלִיכֵעַם כַּאֵל פֶּאָר עֲנְדֶּעֶרְט
 גִּיּוּוֹאֲרַעַן אוּרְף אִיהֶם וְרַבְרַבְנֵנוּ מִשְׁתַּבְּשִׁין אוּג זַיִן
 הָאֵרִין עֲנֵן הִיִּלְיִדְגִי אוּג כְּבוֹרְבֶּל גִּיּוּעֵן פֶּר גְּרוּם
 צִיטְעֵרְנִישׁ : (י) מַלְכָּא לְקַבֵּל מִלִּי מַלְכָּא וְרַבְרַבְנֵנוּ דִּי
 מַלְכָּה אַנְטַקְעֶנְעֵן דַּעַם וְיֵאָם וְיֵאָם גִּיהֶעֶרְט דִּי
 בִּיד פֶּון דַּעַם מַלְכָּה אוּג פֶּון זַיִן הָאֵרִין דַּאָס זַיִ
 שְׂרַעֲקֵן זַיִן זַיִן תִּיִל זַיִן קַעֲנֵן דַּאָס פֶּתַב גִּיט
 לַיִעֲנֵן לְבֵית מִשְׁתָּיָא עֲלִילַת אִין זַיִן גִּינְאֶנְעֵן אִין דַּעַם
 סַעֲדָה הַזֵּין עֲנַת מַלְכָּא וְאַמְרַת הָאָם דִּיא מַלְכָּה
 גִּישְׂרִיעֵן אוּג הָאָם גִּיּוּאֲרַעַן דַּעַר מַלְכָּה אַל אִיִּיגִי
 לַעֲפִין אַל בְּהִילֵי גִישְׁנֵד לְאָזִין דַּעַר מַלְכָּה אַל אִיִּיגִי
 גִּיט דַּעַר שְׂרַעֲקֵן אוּג בִּיִּינַע גִּישְׁמַאלְטֵן וְאַלְעֵן
 גִּיט פֶּאָר עֲנְדֶּעֶרְט וְעַרְיִן : (יא) אִיתִי גְבַר בְּמַלְכוּתְךָ וְגו'
 עַם אִין פֶּר הָאֲנְדִין אִין מַעֲנַטֵשׁ אִין בִּיִן מַלְכוּת

דְּנִיאל יִתְקַרֵּי וּפְשָׁרָה יִתְחַוֶּה: י באדן דניאל העל
 קדם מלכא ענה מלכא ואמר לדניאל אנתה
 הוא דניאל דיימן בני גלותא די יהוד די היתי
 מלכא אבי מן יהוד: י ושמעת עליך די רחאלהין
 בך ונהירו ושכלתנו וחכמה יתירה השתכתת בך:
 ובען העלו קדמי חכימא אשפא דייכתבה
 דנה יקרין ופשרה להודעתני ולא כהלן פשר
 מלתא להחיה: י ואנה שמעת עליך דיי תוכל
 פשרין למפשר וקטרין למשרא בען הן תוכל
 כתבא למקרא ופשרה להודעותני ארגונא
 תלבש והמונכא דידהבא על צוארך ותלתא

במלכותא

יחיד ה' מלעיל יחיד י יחיד י חבול קרי חבול קרי והכיבא קרי רס"ג

ת"א ובספירה שנה ח'

יחידות: ומשרא קטרין: נלוי כל סתר נמלא בו
 דניאל: (סו) הכול: אם תוכל:

מנחת שי

יג) קדם: דחפף קמן: אנתה: יחיד ס"א: אבי: לית ומלעיל:
 (יד) עליון: עלך קרי: די רוח אלהין כן: בשלשה דפוסים ישיבם
 למיב אלהין קדישין כן ואלום דפוסים חדשים ובספרים כ"י

מצודת דוד

אם על טעם חטע נאזכר: (יג) בארין: לו הוכנס דליל לפני המלך:
 אנת: אלה הוא דליל אשר מן בני גולה שנ יהודה אשר כתיב
 המלך אשר מן יהודה: (יד) וששעת: שמתחיל מלך אשר רוח אלהים
 כך והכלה והטלל והחמם יחיה ומרובה נעלה כך: (סו) ובען: ונפתח
 אלכסו לפני החכמים השלשים אשר יקראו הפתח כזה והודיע לי

פירוש

חלומות איג זאגין קעטענעש איג אויף בינהען
 קניפען (פלוקר סנה'ה זיין פיר בארענעע זאכין איז
 גיפגען גיזארין אין דניאל) די מלכא שם שמה
 גלסשאזי וואס דר מלך גבוךדנצר האט גיטאן זיין
 גאמן פלמששאזי בען דניאל יתקרי ופשרה יתחיה היינט
 לאו דניאל גרופן וועקן וועט ער זאגן דס בשיידניש
 פון דעם פתב: (יג) בארין דניאל העל קדם מלכא דענסם
 קאל איז דניאל גיבראקט גיזארין פאר דעם מלך
 ענה מלכא ואמר לדניאל האט דער מלך גישריגין אונ
 האט גיזאגט צו דניאל אנת הוא דניאל: דו גיטט עם
 דער דניאל וואס דו גיטט פון דיא פאר פריגענע
 לייט פון שבת יהודה די היתי מלכא אבי מן יהוד וואס
 מיין פאטער דר מלך האט דיר גיבראקט פון לאנד
 פון שבת יהודה: (יד) וששעת עלך די רוח אלהין כן
 אונ אויך האב גיהערט אויף דיר דאס גאטס רוח

דניאל ה

במלכותא השלמ: בארין ענה דניאל ואמר קדם
 מלכא מתנתך לך להיון ונבזביתך לאחרן הב
 פרם כתבא אקרא למלכא ופשרא אהודענה:
 "אנתה מלכא אלהא עליא מלכותא ורבותא
 ויקרא והדרא יהב לנבכדנצר אבוך: ומן
 רבותא די תבליה כל עממיא אמיא ולשניא הון
 ואעין ודחלין מן קדמוהי דיהוא צבא הוה קמל
 ודייהוה צבא הוה מחא ודייהוה צבא הוה מרים
 ודייהוה צבא הוא משפל: יוכדירם לבבה ורוחה
 תקפת להודה הנחת מן פרסא מלכותה ויקרה

רשימי יתיר ה' עלאה קרי זיעין קרי

כתבא לשקרי. לא יכלו הכהנים לקרות ולפתור: (יז) הנבזביתך.
 כמו הנבזבא כדתיין החם שבזבו כל נכסיו. לו הוציאה. דבר
 אחר ונבזביתך. דריון שלך: (יח) אנת מלכא. כך אמר לו
 אתה המלך כלשאצר תרע כי אל עליין מלכיה ונודעה וכוונד
 והדר נתן לנבוכדנצר אבוך: (יט) די הוה צבא היה קמל.
 שקנס עליו מיתה: כחא. כחיה שבבשל פסגו דין מיתה: (פ) וכדי רם. וכאשר רם לבנו ורוחו נהאמנה ונחזקה להויר
 מנדה ישי

(יז) קדם מלכא. בחשב קמין: ונבזביתך. זה מן ח' מלין בטעם מטרך
 וזכחה וכוונת כקמן כס"ם: לחתך רב. הכסופה עליו ליה פתח
 פתחה: (יח) אנתה. אתה קרי: עליא. עליה קרי: לנבכדנצר. הסר
 ולו: (יט) זיעין קרי: מן קדמוהי. בחשב קמן: די הוא צבא. סב"ס לזיוו וכן מולט שבפסוק: ודי הוא צבא הוא משפל. במלכות
 מנוקבא בל"ף וכן במסורת הוא ג' בסופא כחוב לו וסימניהו קדמה דפסוק וזרי בתחיל: משפל. במסוכת ג' די מלך וז' חסר וז'ס
 חסל: (כ) תקפת. במלכות מנוקבא תקפת בחשב פתח וזו תלוי נכסאות כמ"ס אלל נכסא דמלך וכוונתו לחתמי: להודע:
 מצודה זיעין

(יז) ונבזביתך. עיין דריון גדול כמו מן: וזכחה (שליב): (יט) זיעין.
 יסיה לעלמן ומכתיב הכוזב טלחה כולה לנבזו. תן לחסר וכוונתו חף חס פתח לחבתי בני עמך בעבור הקריאה נכד לל למקרא דכסו בים.
 לכל הקרא הכתב למלך ואמר לו חף הפתח וכוונתו ממן: (יח) אנתה. חסכ סתק כמך נל חיה עליה עיין נמן לל: אבוך מלכוא ונודעה וככווד
 ופתחלה: (יט) וכן רבותא. ומלכות הנודעה חסר נתן לו כל עממיא וגו' היו חסדים ומתעשרים מפני: די הוה. חסר ביה כולה היה
 כוונד ואמר ביה כולה היה מנה ואמר ביה כולה היה מנבוכ ואמר ביה כולה היה משפל: (כ) וכדי. ולאשר רם לבנו להאמנות ותיקן
 נוחו להרשיע לו כווד מן כחא מלכותו. והוסר הכווד ממנו:
 פירוש ע"מ

האלו באנד זאל גישאן ווערין אויף ביין האלו אונ
 אין איין רישעל אין מלכות זאקסטו גיוועלמיגן:
 (יז) בארין ה דניאל ואמר דענקסט סאל האם דניאל
 גיענפענט אונ האם גיוואנט פאר דעם מלך פאנדה
 לו לזיוו וזין יתד לאתן הב ביינע פתנות זאלען זיין
 צו דיר אונ ריין גישאנק גיב צו איין אנדערעין ברם
 כתבא אקרא למלכא פאר וואר דאס פתב וועל איך
 ליינען צו דעם מלך אונ דאס באשיידניש וועל
 איך אים מרדע זיין אפילו אן פתנות: (יח) אנת
 מלכא די מלך בלשאצר זאלט אקסט וויסן אנתה עליה
 דס דר אייפערשמער נאם מלכותא ורבינא ויקרא וגו'
 האם גיענעבן צו דיין פאמער נבוכדנצר די מלוכה
 אונ גרויסקייט אונ קבווד אונ שיינקייט: (יט) וזין

הַעֲדִיו מִנְהָ: כִּי וּמִן־בְּנֵי אֲנָשָׁא טְרִיד וְלִבְבֵיהֶם
 חַיּוּתָא שְׂרִי וְעַם־עַרְדֵּיא מְדוּרָה עֲשָׂבָא כְּתוּרִין
 יִטְעֻמוּנָה וּמִטַּל שְׁמַיָא גְשָׁמָה יִצְטַבַּע עַד דִּי־יִידַע
 דִּי־שְׁלִיט אֱלֹהָא עֲלֵיָא בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וְלִמְנֵי־דִי
 יִצְבָּא יְהֻקִים עֲלֵיהּ: כִּי וְאַנְתָּה בְּרַהּ בְּלִשְׂאֲצֹר לֹא
 הִשְׁפַּלְתָּ לְבַבְךָ בְּלִי־הִבֵּל דִּי כְּלִדְנָה יִדְעָת: מִן־וְעַל־
 מְרָא שְׁמַיָא וְהִתְרוּמְמַת וְלִמְאַנְיָא דִּי־בִיתָה הִיתִיו
 קְדָמִיךָ וְאַנְתָּה וּרְבֻרְבְּנִיךָ שְׁגַלְתְּךָ וְלִחְנַתְךָ חֲמֻרָא

ת"א יורה שמיא, ר"כ ד' מנהל: שריו קרוי עלאה קרוי יתיר ר"ש יתיר ה' יתיר ה' יתיר ה' שריו

הוריד: העדיו מנהל הסור ממנו: (כא) מריד: נרש: (כב) כל קבל די כר דנה ידעה: כל עומת אשר כל זה ידעת שארע לאכיד והיה לך להיות ירא מלפני הקב"ה:

מנחת

ענדויקוס ה"ל כמוף מינה: ויקרה: לים כחוי ה"ל: (מא) בני אשכנז: האלף כחטף סחה ככל כחוי יד ודוסיס בינים: טו: כווי קרוי והן מה ר"ל עליו מסר ור"ל כמוף

מצרות דור

(כא) ופן בני אנשא: מן בני אדם חמור וחסד לבנו עם החיות להיות נזקק לם ועם הפלחים היה מושבו וכקריים האכילו עשב כשהו ומטל השמים נחבבם נוסו כי ישב מבלי מחסה: עד די אשכנז יחסון יעמיד על המלוכה: (כב) ואנת: ואסת בנו בלשאל

פירוש ע"מ

קבור האבן זיי פון דעם הימל אפ גימועין פון אים: (כא) ופן בני אנשא פירי אונ פון מעממשן איז ער פר מרצען גינארין אונ זיין הארץ איז גינארין גימועין מיט די חיות פון דעם פעלד ועם ערדית מדרה אונ מיט דיא ווילדע איינלען איז גינועזין זיין וואונגן עשבא כתרין וספונגה גראז האם מען אים גימאכט עסקין אזוי ווי די אקסין וספל שמיא גשמה יצטבע אונ פון דעם טויא פון דעם הימל איז זיין גוף גינוייקמ אונ גינעצט גינארין עד די ידע וגו' ביז ער האט גינואוסט דאס דער אייבערשטער גינעלמינגט אין דעם מלכות פון די מענמשין לפו די יצבא הקיים עליה אונ וועמין ער וויל שטעלעט ער אונ דעם מלכות: (כב) ואנת ברה בלשאצור ונ' הארץ אונ דאס בלשאצור זיין זון האקט גיט גיניררט דיין הארץ פאר גאט כל קבל די כל דנה ידעת אנמקעגען דעם בלומר פון וועגען וואס דו האקט עם אלץ גינואוסט ווי אזוי עם המ זיך דיין פאטער גיטראפין וואלסטו גיקערט מורא צו האבין פאר גאט אונ פון דעם וועגין האסטו דאך פארט גיט מכניע גינעזין דיין הארץ פאר גאט: (כג) ועל מרא שמיא התרוממת אונ אויף דעם האר פון דעם הימל (דאס איז גאט) האקט דו דיך דער הויבין ולמאניא די ביתה היתו קדמך אונ צוא ירא

פלים פון זיין הוז דם איז דער בית המקדש האבן דינע

דניאל ה

**שְׁתַּיִן בְּהוֹן וְלֹא־לְהִי כִסְפָא וְדַהְבָּא נַחֲשָׂא פְרֻלָּא
 אָעֵא וְאַבְנָא דִּי לֹא־תַוּוֹן וְלֹא־שְׁמַעִין וְלֹא יַדְעִין
 שְׂבַחְתָּ וְלֹא־לְהֵא דִּי־נִשְׁמַתָּ בִּידָה וְכָל־אַרְחַתָּךְ
 לָהּ לֹא הִדְרָתָּ: כִּי בְּאֲדִין מִן־קַדְמוֹהִי שְׁלִיחַ פְּסָא
 דִּי־יָדָא וְכַתְבָּא דְנָה רְשִׁים: כִּי וְדָנָה כְּתָבָא דִּי
 רְשִׁים מְנָא מְנָא תִקְל וּפְרָסִין: כִּי דְנָה פִּשְׁר מַלְתָּא
 מְנָא מְנָה־אֲלֵהָ מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלֵמָה: כִּי תִקְל**

ת"א מנא מנא , מסודרין ככ :

תקלהא

רס"ג

רש"י

(כז) שליח פסא די דא . נגלה כף יד . וכתבא דנה רש"ים . וזה המכתב אשר חקק : (כז) מנא מנה אלהא . כלומר מנא זהו פירושו מנה אלהא מלכותך : והשלימה . חשב קן שנפסק מלכות של אבדן וחרשו ומלא סכר הושלמי : (כז) הקל הקילתא במאנואי . תקל זהו פירושו נקלת

שירצה : יחקים עליה . על המלוכה : (כז) לא הדרת . לא נחת חוד ושבח : (כז) שליח . נשלח : פסא די ידא . פיסת היד היא חקף עם האצבעות כמו סוף היד כמו בפסי די ועד עקבות רגל חתיכת יד . כתיבת הפסים שחיתה עשויה חתיכות חתיכות ציורים ומן החתיכות הוא ישר מי אפסים שבניעוין עד פס חירגל : (כס) ודנה כתבא די רש"ים . ככתב הקדש ולא יכלו חכמי לקרותו ולא לפרשו וכך היה כתוב על זה גבי זה שיטה ראשונה מסת"ם ושנית נבג"ש . ושלישת אאלרן והטור מגיד

מבחה שי

י"ד : ארמקן . כ"ט : סל"ף כחולם ופסיים ארמקן נקמן חטף : (כד) קדמויה . כחטף קמן :

אבן עזרא
 (כז) ועטס וכל ארחתך ליה שאתה בידו והוא מוליך למקו' פסלו כמו רסן הסוס ביד הרוכב . ויפת אמר ובאהייתך רש"ים . רש"ם וכמוהו רשום ככתב : מנא . כל דבר מנא מנא חקל ופרסין וזה פתר מנא מנא מנא אלהים פסיים

מצודת דוד

ארון הסגים נחמתי וחם הכלים של ביתו הכילו לפניך ואמר והסרים שלך והגלגל שלך ונשגך שחו בהם יין ולאליה כסף ונ"י אשר לא ילחו ולא יצמחו ולא יצפו מלומה הנה להם בכתב : והוא בידו ככה אותו לא פלחת : (כז) באדין . זה בעבור חסו ממנו . וזהו קריאת הכתב אשר כתב מנא מנא וכו' והנ"ל הכתב הזה לא יכלו חכמי לקרותו כי הם קראו כל שורה לעצמה ולא היה להם שום ענין והנה הנל דניאל קרא מלמעלה למטה כי היה סלסול ששה מלרוב של שורות הראשונות שבשלו ששורות ואלא א"כ חבת מנ"א וכן מוארף האמיתות השניות ואל חייב מנ"א מעשליה ילא חבת תק"ל ומכתיבתי ילא וס"ר ומכתיבתי ילא מנ"א ונער שהלתי מנ"א מנין ימי מלכותך והלתי אותה כי כל מומד וכסאות הדבר פסיים נומר סמנין דקדוק : (כז) חקל . סמון של חקל הוא למר שקלת לפניו במלמי משקל ונמלאת חסר

מצודת ציון
 פסיים כמו ומסכות עמוד (לויב ל"ט) : (כז) רש"ים . ענין כתיבה וכן את הכתום ככתב (לקמן י') :

פירוש ע"ט
 הא"ט אן גיצייתנימט אונ אוף גישריבען דאס פתב : (כה) ודנה כתבא די רש"ים אונ דם איז דאס פתב וואס דיא האגט האט אוף גישריבין ווערשער (מנא מנא תקל ופרסין) : (כז) דנה פשר בלחא דאס איז דאס באשיידיעניש פון דער זאך מנא : דאס באשיידיעניש פון דעם ווארט מנא איז דם מנה אלהא בלכותך והשלימה גאמ המ גיציילמט אונ גירעכינט דיין מלכות בלומר ער האט גירעכינט די צייט וואס עם זאל זיך אוס לאוין אין איד דם מלכות פון דיין פאטר גבוך בצר אונ פון זייגע קינדער האט ער גיפונג דם עם האט זיך שוין אויס גילאזט די צייט : (כז) תקל אונ דם באשיידיעניש פון דעם ווארט (תקל) איז דם התקלה במאנואי והשתכחת חסר דוא ביסט גיוואגין גיווארין פאר גאמ אין וואג שאלין אונ דוא ביסט גיפונען

תִּקְלָתָא בְּמֵאוֹנֵיָא וְהִשְׁתַּכַּחַת חֲסִיד: כ"ח פֶּרֶס
 פְּרִיסַת מַלְכוּתְךָ וַיְהִיבַת לְמַדֵּי וּפְרֶס: כ"ט בְּאֲדִין
 אָמַר בְּלִשְׁאֲצָר וְהִלְבְּשׁוּ לְדַנְיָאֵל אֲרֻגְנָא וְהַמְוֹנָה
 דִּידְהָבָא עַל־צִוְאַרְהוּ וְהִכְרִזוּ עֲלוֹהֵי דִי־לְהוּא שְׁלֵיט
 תִּלְתָּא בְּמַלְכוּתָא: י"ב בְּלִילֵיא קְטִיל בְּלִשְׁאֲצָר
 מִלְכָּא כִשְׂדֵיָא: ו"א וְדַרְיֹושׁ מְדֵיא קַבֵּל מַלְכוּתָא

כבר

רס"ג

והמניכה קרי כשדאה קרי מראה קרי

ת"א פריס : זכור לך : ביה נילא : מנלה יא דריש כ :

רש"י

ימי מלכותך וראה והנה שלכה ופסחה מלכות בבל כי בן כתיב
 והכרתי לבבל שפושאר ויין וכד: (כח) פרס פריסת מלכותך
 נחלקת מלכותך שכן קרוין לחצי כנה פרס פריסת פרסת
 מתחלקינן דסריקת שפרסא כלומר חלוקת פרס וכן גם זה
 פרס חלק והוא מן פרסת: שפורסין וכתלקין כן הלחם כיון
 שישבע בן אמר להלבישו לדניאל ארנגס ולתת רביד והב לו
 צוורו להחבישו למען ילך ויתפלל ויבטל הגזירה אמר לו כבר
 נגזרה גזירה לשי שפית בחשבונך שפסכת על הכתב לפי
 מלאח לכלב שבעים שנה כיצד שנה ראשונה ששלך בביכונצר
 כיבש נינהו בשביה שנה כובש את יהויקים ומשך הנהחל גולת
 שנאמר ויחי בשלשים ויבצע שנה גולה יהויכין נשא אורל
 סרוךך בכל בשנת חלבו את ראש יהויכין שך יהודת
 ויצא אחריו מבית הכלא שגמנה קודם גלות יהויקים עקדם ויבך ול"ו
 הראשונה שכובש נינהו אינה בן הגנין ואין אנו מביין לגיזה בכל אלא
 כשתים לכלכותו שכובש יהויקים ח' שנים קודם גלות
 יהויקים ול"ו הרי כ"ח שנים של אורל בדרך הר' ונ"ב' שנים של
 בלישאצר עם כורש דריוש ונצחיו גבוריו וחדר בשמחה וישת
 משרתה לאלף גבוריו ואמר בלבו כיון שהגנינו שבעים שנה
 יצא ונלחם בלישאצר עם כורש דריוש ונצחיו גבוריו וחדר בשמחה
 ולא ננאלו שוב אינן ננאלין וצוה להוציא כלי בית הקדש מן האצורושה
 בהן הוא אצורושה וכתבו בתרי"ב בית המצודה ונצחיו גבוריו
 ונלחם שנה אחת ועל טרא שביא ההרוסות ולכנאו די גיזית יהיה קדבך
 אחז שומר ראש המלך שכינן שישבע גזרואת הניאל אמר לבבו
 נגזרה זה האיש דניאל דבריו נכתיבם הם חלק המלך ולקח
 את ראשו ויצא בן העיר והרוביבו לברש דריוש והדרים על בבל
 אז והאיש כורש דריוש שכלחמה על בבל ובסרה חקב"ת
 בידם כדבריו ורבינו לפי מלאח לכלב שבעים שנה אקדו על בבל
 ו' (ה) דריוש פדאח קבל שלימא. אז ותחלה מלכות פרס

למנו במלכותו: ומנאל' הכר מלך נדק': (כח) פרס פריסת
 מלכותך וגו'. כלומר ופרסין שמעט שני פרסין כאלה
 פריסת מלכותך כשחברה מלכותך והשני שנתנה למדי ופרס:
 ו (א) ודריוש בראה קבל מלכותא כבר שנין שהיין
 והרתין. למה מנה שנותיו לומר לך ביום שנכנס כ"ג
 להיכל בנימי יהויקים (צ"ל יהויכין) נולד שטנו דריוש. מנלות
 יכניה עד כאן ס"ב שנה ואחר מר גלו בנימי יהויכין שכבש
 לכבוש יהויקים שהוא שמונה לנכודלנר כשחירו לנכודלנר
 ל"ו שנה יהויקים מלך וכו' דלול מרודך כמ"ו ר"ל כשמת

מנחה ל' (ז) הקלחא : ככוד המיוקיס : הק"ף צמיק ומסר יוד ונקחא
 הקדמוס : הלחא עלי : במאונ'א : כן כתיב (ז) המיוקיס
 כשפס הוי"ן ו"א : במאונ'א : (כח) והמניכה.
 והמניכה ק' : (ל) כשדא : כשדאה קרי :
 ו (ה) והליוש : הספירס מוקיס זה מזה כן קודם הדל"ת כמו
 כשדכתיב דריש מני ונלחתי מניו כשקבל החכם לונגוס
 לשון הזה דריש ספרוס א"ש סקודין כקמן קבלי קדיחתם מני
 כפתה עכ"ל וכן כמזוט דריש ולשון מלחמה על בבל ובסרה חקב"ת
 חזק מנועה גדולה דריש נוכחם לקדושן כבוא נח וכלבי סאי

ופרס על כן חמר ויקח למדי ופרס: (ל) קמיל . נהרג
 כמו ויהיט עני ואכיון :

ו (ה) ודריוש . דע כי זה דריוש המדי אינו דריוש הפרסי
 שכנה הכית בשנת שתי' למלכותו והנה על דעת הקדמוני'
 כאשר חסרם שטעה דניאל בהשכינו הנה חמרו כשנת שבע
 נלקחה אחרת ונולד דריוש שהוא כנה כשנת שמינה
 למחשבות וכל מלכותו שלם עשרה שנה והנה מלך יהוא בן
 ז' שנים כי כשנת שמים למלכותו נכסה הכית והנה כתוב
 בן שבע שנים וחמש חמלו וקרום מזה המספר ואסיהו המלך
 ושיש שנה ידועה כי כורש תפס בבל כאשר כתוב בספר ישריהו
 וכתוב כורש מלך בבל ואחריו מלך החשורום וזה
 החשורום על דעת חכמינו מלך דריוש הפרסי שהוא בן אחרת
 מדי לינו זה החשורום שלח אחרת רק הוא אחר וככה היה
 מצורת דוד

ר"ל לא נמלא כן זמנו הכרעיש הרשע ולהכריך סומן : (כח) פרס .
 ר"ל פתחין סו וסכין סו לומר אשר נכבשה מלכותך ונתונה היא
 למדי ופרס וסו וסכין בל' כריס ע"ש ספירסה וע"ש פרס והי"ו
 לטוסין ולכומר מדי ופרס : (כח) בארין . אז חמר בלישאצר
 וכלה ה"א : ככה בלישאצר . (ל) בה בלישאצר .
 וסכריזו עניו אשר יהיה מושל שליט במנלות : (ל) בה בלישאצר .
 פירוש ע"ש

גיווארן גימיעערט פון אלי גירעקטיקייט : (כח) פרס
 אונ דס ווארש (פרס) ווייזט אויף צוויי זאכין פרישת
 מלכותך עם איין צו פראקצין גיווארין ביין מלכות אונ
 עם איין גירעקצין גיווארין צו קדי ופרס : (כח) בארין
 אָפּר בלישאצר ענינשט קאל האט בלישאצר גיואנש
 והלבישו לדניאל אונ זיי האבען זין גיקלייט צו דניאל
 פּרפּיל וואר אונ זיי האבין גיטאן איין גירעקעם

ו (א) ודריוש פדאח וגו' אונ דריוש פון מדי המי מקבל
 גיווען

דניאל ו

כְּבַר שְׁנַיִן שְׁתַּיִן וְתַרְתֵּינָן: ב' שֶׁפֶר קָדָם דְּרִיּוֹשׁוּהֵקִים
 עַל־מַלְכוּתָא לְאַחַשְׁדַּרפְּנִיא מְאֵה וְעֶשְׂרִין דִּי לְהוֹן
 בְּכַל־מַלְכוּתָא: ג' וְעֵלָא מְנַהוֹן סַרְכִין תְּלַתָּה דִּי
 דְנִיָּאל חַד מְנַהוֹן דִּי־לְהוֹן אַחַשְׁדַּרפְּנִיא אֱלִין יְהִיבִין
 לְהוֹן טַעְמָא וּמְלָכָא לָא לְהוּא נֹזֵק: ד' אֲדִין דְנִיָּאל
 דִּנְהָה הוּהּ מְתַנְצָח עַל־סַרְכִיא וְאַחַשְׁדַּרפְּנִיא כְּלִי־
 קַבֵּל דִּי־רוּחַ יְתִירָא בְּהַמְלָכָא עֵשִׂית לְהַקְמוּתָהּ
 עַל־כְּלִי־מַלְכוּתָא: ה' אֲדִין סַרְכִיא וְאַחַשְׁדַּרפְּנִיא הוּוּ

רס"ג

וכדי ובטלה מלכות בגל: (ג) ועלא טנהון. למעלה
 מהן שומרים שלשה אשר דניאל אחד מהם: עצה.
 נזיק. ניווק: (ד) מתנצח. נוצח: על סרכיא. שומרי מתרגמין
 סרכיא: ויכבא עשית להקבותיה. והמלך כחשב להקטור על
 המלוכה ליקך לעשות מלכותיה והוא ישב בהשקם: עשית.

עשית. המלך היה חושב בלבו להקטור על כולם: (ה) הוּוּ
 מנצח שי

גווגא חס קריאת המלה ורופפת בידן פוק חזי מאי עמא דכר:
 מדיא. מדהא קרי: (ב) שפר קדם. בחסף קמן קרי"ף: ויכסיס.
 קרי"ף כחוק כסי"ם וספריס אחיסיס כלרי: (ג) טעמא. כשוא
 לבי: (ד) ופתשכרפיט כל קבל. בחסף קמן: עשית. כש"ן

פרס וזה דריוש היה מלך מדי וכחזו הנני מעיר עליהם את מדי
 המלוכה כי כורש אמר כל ממלכות הארץ נתן אלהים בידי והנה בזמן אחד מלכו על כן כנפול כשדים עלו ישראל מבבל
 עם זבובכל כאשר היה כורש שהוא שם הגדול על כן כתוב ויהי לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. ופירוש בשנת
 אחת לכורש שחלף על בבל שהיו שם ישראל כי מלך היה בתחילה ע"כ קראו כורש מלך בבל: (ב) שפר. בב' **מלכות**
 מלכותא. העטם מלכות כשדים: (ג) ועלא. סרכין. גדולים מהאחשדרפניס. נזיק. כמו כנח המלך: (ד) אדין **מתנצח**.
 כמו מנצח: עשית. חשב כמו עשתתו וזכה עשתי עשרה כאשר פירשתי בספר המספר:

מצודת ציון

י' (ג) סרכין. שם טעם סרכים: (ד) עשית. ענין מחשבה כמו אכדו
 ועשרים סכים אשר יהיו מושלים בכל המלכות: (ג) ועלא. והנצלה מהם הסעיד ג' שנים אשר דניאל היה המלכות מאה
 שנה ויחסיס ויחסיס ויחסיס ע"כ אל גלשת הסכים הראשנים כדלי שלח ויסה למלך. נזיק והספד מה דבדר המלכות ל"ל ליה הכרזה
 ש"ט ויחסיס למען ייעזבו בקהמה למדור את העלך מן הסוק: (ד) אדין. אז דניאל זה היה מלך ומתנצח בכל דבר על הכחיו ועל
 סק"ף שנים אשר תחתיס. כל קבל. כשכור אשר היה בו רוח חכמה ויחיה ומצדו וסיה משכיל בכל דבר לאמיתו: ומלכא. והמלך
 כש"ט לעמוד למנוח על כל המלכות כדאמרו מרביס סגנו: (ה) אדין. אז כל הסכים הסים היו מנכשים למנוח על דניאל עליה מה כענין

פירוש ע"מ
 גיווען דאם מלכות פון דיא פשדים או ער איו
 אקט גיווען צווייא אונ זעכציג יארי: (ב) שפר קדם
 דרייש וגו' עם איו וואל גיפעלין פאר דרייש אונ ער
 המ אוף גישעעלט אוף זיין מלכות הוינדערט אונ
 צוואנציג דופקים די ליהו בכל מלכותא דאם זייא זאלן
 גיוועלטיגן און זיין גאנגן מלכות: (ג) ועלא מנהון וגו'
 אונ איבער זיי האמ ער גיועצט דריי הארין וואם
 דניאל אזי גיווען איינער פון זיי די ליהו אחשדרפניא
 אלו דם איו די דאוניע דופקים זאלן איין עצה געבן
 צו די דרייא הארין ווען זיי וועלן דארפן יולקא לא
 ליהו נח פדי דר מלך נאר קיין מיק גיט האבין און

מגילה ב' שטכדו בלבלר הרי ס"ב: (ג) ועלא מנהון.
 ולמעל' מהן: די לרוון אחשדרפניא. סימניו האחשדרפניא.
 הללו עלה לשלמה האפרכים: ומלכא לא לרוהא נזיק.
 והמלך לא יחא נפסד בשום דבר מלכו' המושל עליה' עפ"י:
 (ד) דניאל דנה. דניאל זה: מתנצח. מתנבז: ומלכא
 בעין עלה. היו מנכשים עליה למנוח לדניאל כדבדר

רש"י

אבן עזרא
 שחלף על הכשדים כאשר נתפסה בבל ונפסקה מלכות
 כשדים כטרס מות בלשגר ואין לרוך להאריך כי הדבר
 ברור הוא ואין ספק בו. ובספרי מלכי פרס כי דריוש זה
 הזקן היה חותן כורש ונתיסה תפסו בבל כי כורש היה מלך
 המלוכה כי כורש אמר כל ממלכות הארץ נתן אלהים בידי והנה בזמן אחד מלכו על כן כנפול כשדים עלו ישראל מבבל
 עם זבובכל כאשר היה כורש שהוא שם הגדול על כן כתוב ויהי לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. ופירוש בשנת
 אחת לכורש שחלף על בבל שהיו שם ישראל כי מלך היה בתחילה ע"כ קראו כורש מלך בבל: (ב) שפר. בב' **מלכות**
 מלכותא. העטם מלכות כשדים: (ג) ועלא. סרכין. גדולים מהאחשדרפניס. נזיק. כמו כנח המלך: (ד) אדין **מתנצח**.
 כמו מנצח: עשית. חשב כמו עשתתו וזכה עשתי עשרה כאשר פירשתי בספר המספר:

מצודת דוד

לדיוש מלך מדי לקח מלכות כשדים כהיותו בן ס"ב שנים:
 (ב) שפר. הוטב הדבר לבני דריוש והסעיד על המלכות מאה
 ולנצלה מהם הסעיד ג' שנים אשר דניאל היה המלכות מאה
 שנה ויחסיס ויחסיס ויחסיס ע"כ אל גלשת הסכים הראשנים כדלי שלח ויסה למלך. נזיק והספד מה דבדר המלכות ל"ל ליה הכרזה
 ש"ט ויחסיס למען ייעזבו בקהמה למדור את העלך מן הסוק: (ד) אדין. אז דניאל זה היה מלך ומתנצח בכל דבר על הכחיו ועל
 סק"ף שנים אשר תחתיס. כל קבל. כשכור אשר היה בו רוח חכמה ויחיה ומצדו וסיה משכיל בכל דבר לאמיתו: ומלכא. והמלך
 כש"ט לעמוד למנוח על כל המלכות כדאמרו מרביס סגנו: (ה) אדין. אז כל הסכים הסים היו מנכשים למנוח על דניאל עליה מה כענין

קיין זאך פון דעם מלכות: (ד) אבון דניאל ניה הנה
 מתנצח וגו' דענקטס קאל המ יפה ליה דניאל גישאראקט
 אין חקמה איבער דיא אנדערע צווייא הארין אונ
 איבער די דופקים קל קבל די רוח פקרא בה איבער דעם
 וים איין איבעריגער רוח איו גיווען אין אים יולקא
 גשית אונ דר מלך האמ גימבראקט ער נאר אים אוף
 שמעלן איבער נאר זיין מלכות: (ה) אבון סרכיא וגו'
 דענקטס קאל האבן די הארין אונ די דופקים גיווקט
 צו גיפניען איין בבל צו דניאל אין דער זאך פון
 דעם מלכות וכל עלה וגו' אונ קיין בבל אונ קיין
 פאר דארבונגן האבן זיי גיט גיקענטס גיפניען אויף

בְּעֵין עֲלֶיהָ לְהִשְׁכַּחַהּ לְדַנְיָאֵל מִצַּד מַלְכוּתָא וְכָל־
 עֲלֶיהָ וְשָׁחִיתָהּ לְאִי־כְלִין לְהִשְׁכַּחַהּ כְּלִי־קַבֵּל דִּי־
 מִהִימֵן הוּא וְכָל־שְׁלוֹשְׁחִיתָהּ לְאִהֲשִׁתְכַחַת עֲלוּתֵיהּ:
 וְאֲדִין גְּבַר־יָא אֶלְךָ אֲמַרִין דִּי לְאִנְהִשְׁכַּח לְדַנְיָאֵל דְּנָה
 כְּלִי־עֲלֶיהָ לְהֵן הִשְׁכַּחְנָא עֲלוּתֵיהּ בְּדַת אֱלֹהֵיהּ: וְאֲדִין
 סַרְכֵי אַחְשָׁדְרָפְנִיא אֶלֶן הֲרַגְשׁוּ עַל־מַלְכָּא וְכֵן
 אֲמַרִין לֵיה דְרִיוֹשׁ מַלְכָּא לְעַלְמִין חַיִּי: "אֲתִיעֲטוּ
 כְּלָא סַרְכֵי מַלְכוּתָא סַנְיָא וְאַחְשָׁדְרָפְנִיא הִדְבַר־יָא
 וּפְחֻתָּא לְקִימָה קָם מַלְכָּא וּלְתַקְפָּה אֲסַר דִּי
 כְּלִי־דִי־יִבְעָא בְּעוּ מִן־כְּלִי־אֱלֹהֵי וְאַנְשׁ עַד־יִוְמִין

רס"ג

כבר ביום ההוא אכדו עשתונתיו: (ה) בעין עולה להשכחה .
 רצין לבצוא עליה לדניאל מצד המלכות : עלה ושחיתח .
 עליה ופום כפרכי משחתם בהם טום בהם כחוסר שום דבר
 תואנה : שלו . ששע ושגנת וי"א שלו רישול כמו לא תשלה לא
 תתרהש : (ו) להן השכחנא עלוהי כרת אלהה . כי אם נמצא
 עליו עליה בדת אלהים . פ"א מצד מלכותא כלומר שיגור
 המלך דבר והוא וכשל יוסצא לו עליה : (ז) הרגישו על מלכא .
 כמו לבת רגישונים ל' קיבוץ עם כמו בבית אלהים נהגך רגיש :
 (ח) אתיעטו . נתיעצו כמו עשה וסע : לקיימה נהגך מלכא .
 לקיים קיום המלך : אסר . כמו לאכדו אסר על נפשו דבר שהוא

מנחת שי

וענית מן עשתונתיו : (ה) להשכח כל קבל . כחסף קמן : (ו) וכל
 טלא . י"ם טלא כס"ט : (ז) מין דגוש ביו"ד : (ח) כל די יבצא

מצודת ציון

עשתונתיו (ההלים קמ"ו) : (ה) עלה . עלולה ונד' ד"ל טילה
 מאלו (כמוסופ כ') : שלו . משנה כמו על הכל (שמואל ב' י') :

כי לקיים דת אלהיו לא ימוש לדבר המלך המכטל את הדם :
 המלך לעולם תחיה והוא מדרך מוסר נכבד את המלך בלא שית
 להשגור ולהקיים המנוכה ביום בחתוך כב' : ולתקפה . ולחוק תק
 מן על אלה או אדם מתייש עד שלשים יום וזאת מדרך המלך
 פירוש ע"ש

בְּלִבְרֵי הָאֲבָיִן : (ו) אֲדִין סַרְכֵי אֶלְךָ דְעַנְסָמְ סָאל הָאֲבָיִן
 דִּי דְאִוְנֵעַ הָאֲרִיִן אֲוֹג דְּרֹפְסִים גִּיטְרַבְכָּמְ אֲוֹג גִּיזִיבְכָּמְ
 אֲוֹג אִיִּין גִּינְאִמְלִיטְמַי זֶדְ עֲוֹם מִלְךְ וְכֵן אֲפִרִין לֵיה אֲוֹג אֲוֹ
 הָאֲבָעִין זִי גִינְאָמְ צו אִים דו דְרִוֹשׁ הַמֶּלֶךְ זְאֻלְסָמְ
 בְּזו אִיִּבְיִג לְעִבְיִן : (ח) אֲתִיעֲטוּ כָּל סַרְכֵי מַלְכוּתָא זִיִּיא
 הָאֲבָיִן זֶד בְּרִאמִיִן אֲלַע הָאֲרִיִן פִּוֹן דְעֵם מִלְךְ דְהִיִּינוּ
 דִּי הָאֲרִיִן אֲוֹג דִּיא דְרֹפְסִים אֲוֹג דִּי רֵאשׁ הָאֲרִיִן אֲוֹג
 דִּיא גִינְוֵלְטִמַיִנְעַר לְקֹמְטוּ : זִיִּיא מַלְכָּא וּלְתַקְפָּה אֲסַר צוֹא
 שְׁמַאֲרָקִין דָּם גִּיבָאֵם פִּוֹן דְעֵם מִלְךְ אֲוֹג צו שְׁמַאֲרָקִין
 דְעֵם בִּוְרַד יוֹ קָל דִּי גִבְעָא בְּטוּן פִּוֹן אֱלֵה דָם אִימְלִיבְעַר
 וְכֵן וְעַמֵּם בְּעַמֵּן אִיִּין גִּיבְעַם פִּוֹן וְעַלְכִין גִּיבְעַם אֲדַעַר
 פִּוֹן אִיִּין מְעַנְשִׁישֵׁן פִּוֹן מִיִּינְטְמַי גִּיזִי דְרִיִּיסִיג מְעַג לֵה

סנד

רש"י

המלכות שיוכלו להגזק עליו : (ו) די לא נהשכח . אמרו
 ביניהם לא נמצא לדניאל זה שום עלולה : להן השכחנא
 עלויהי . אבל נמצא עליו עלולה ע"י תורת אלהיו אם נוכל
 לזקק מלח פני המלך שום גזירה שיגור להעבירו על תורתו
 יהיה לא יקיים את מצות המלך והרי העלינה : (ז) הרגישו .
 נחשתכו על המלך : (ח) אתיעטו . נועטו : לקיימה קים
 מלכא . להחזיק בדת המלך ככה לפי שמהדש בלח למלך
 וממדינה אחרת אמה ורצין היווק : די יבעא בעו . אסר

אבן עזרא

(ו) אֲדִין . ברת . נהגך וכן בלשון ישמעאל : (ז) הרגישו .
 התחכרו כמו נהגך כרגש . למה רגשו גוים : (ח) ולתקפה

מצודת דוד

דבר המלכות : וכל . אבל שום עלולה ודבר השמחה לא יכלו למנוח
 בו : כל קבל . בעבור אשר היום נאמן וכל דבר משנה והשמחה
 לא נמצא עליו : (ו) אֲדִין . או אמרו הנשים האלה כי רצונו אשר לא
 ימצא להיחל זה שום עלולה כ"ל נמצא עליו בדבר חמלו בדת אלהיו
 (ז) אֲדִין . או הפריש הם התקבלו אל המלך וכן אמרו אליו דניאל כ"ל
 להשגור ולהקיים קיום המלך כ"ל : (ח) אתיעטו . ונתיעצו
 האחרים : (ט) אֲתִיעֲטוּ . אשר כל מי אשר יבקש נקמה מן על
 גוים בקרב אמיני כל ימותה : די . אשר כל מי אשר יבקש נקמה מן על

אִים כָּל קַבֵּל דִּי חַיִּיִּים אִיבְעַר דְעֵם וְכֵן אִיז גִּינְוֵעִין
 בְּנִלְיִיבְכָּמְ אֲוֹג אֲפִירִין קִרְיִן שׁוּגַג אֲוֹג פִּר דְאֲרַבְנִיג אִיז
 גִּיט גִּיבִוּעִין אֲוִף אִים : (ו) אֲבִין גְּבַר־יָא אֶלְךָ אֲפִרִין וְגִי
 דְעַנְסָמְ סָאל הָאֲבָיִן דִּי מִאֲנַעֵן גִּינְאָמְ מִיר קִאֲנַעֵן
 גִּיט גִּיפִיגִן צו דְעֵם דְנִיָּאֵל קִרְיִן שׁוּם בְּלִבְבֹל אִין דְעֵם
 דְבַר הַמַּלְכוּת לְהֵן הִשְׁכַּחְנָא עֲלוּתֵיהּ בְּדַת אֱלֹהֵיהּ גִּינְעַרְמַי
 מִיר וְעַלְמִין גִּינְוֵעִין אֲוִף אִים אִיִּין בְּלִבְבֹל אִין דְעֵם
 בַּת פִּוֹן זִיִּין גִּיבְעַם מִיר וְעַלְמִין זִיִּין אִים בְּעַמֵּן
 בְּיִי דְעֵם מִלְךְ עַר זְאֵל גִּוֹר זִיִּין אִין גִּיזִיבְכָּמְ וְכֵן
 דְוִרְךָ דְעַר גִּיזִיבְכָּמְ זְאֵל דְנִיָּאֵל מִוִּיִּין עֲוֵבַר זִיִּין אֲוִף
 גִּיבְעַם גִּיבָאֵם אֲוֹג עַר וְעַמֵּם דְאֶף גִּינְוֵיִים גִּיט הָאֲלִמִּין
 דִּיא גִּיזִיבְכָּמְ פִּוֹן דְעֵם מִלְךְ וְעַמֵּם עַר דְוִרְךָ דְעֵם אִיִּין

דניאל ו

תִּלְתֵּינָן לָהֶן מִנְּךָ מַלְכָּא יתְרַמָּא לְגַב אֲרִיּוֹתָא :
 פִּעֵן מַלְכָּא תְקִים אַסְרָא וְתַרְשֵׁם פְּתַבְאֲדֵי לֹא
 לְהַשְׁנִיָּה פְדַת־מְדֵי וּפְרַם דִּי־לֹא תַעֲדָא : כִּלְקַבְלָה
 דִּנְהַ מַלְכָּא דְרִיּוֹשׁ רִשָׁם פְּתַבְאֲדֵי וְאַסְרָא : * וְדִנְיָאֵל
 כְּדֵי יָדַע דִּי־רִשִׁים פְּתַבְאֵ עַל לְבִיתָהּ וְכוּיִן פְּתִיחַן
 לְהַבְעִלִיתָהּ נֶגְדַ יְרוּשָׁלַם וּמִנִּין תִּלְתָּהּ בְּיוֹמָא הַנּוֹא
 בְּרֶךְ עַל־בְּרֻכּוּהִי וּמְצִלָּא וּמוֹדָא קֳדָם אֱלֹהֵהּ כְּלִי־
 קַבְלָה דִּי־הוּא עֵבֶד מִן־קֳדְמַת דְנָה : * יֵי אַדְוִין גְּבַרְיָא

ת"א ומין פתיחן נכחות לא לי : חצי הספר בפסוקים רס"ג רש"י אלך

יבקש סוס נקסה: להן מנך מלכא. וזלתי ממך המלך: לגוב אריותא. לבור שאריות המלך סס: (ט) תקים אסרא. תעמיד חוק ק: די לא להשניה. שלל טענת כדת מדי ופרס: די ולא תעדא. שלל תעבור: (יא) כרי ידע. וכאשר ידע: וכוין פתיחין ליה בעלייתה. בעלייתו: נגד ירושלים. ללג ב"ה וזע"פ שחרב עשה כמו שאמר שלמה והתפללו אליוך דרך ארס (תלמיס ח' ח'): בריך על ברכוהי. כורע על כרעיו: וזמנין תלתא. ערביט וזמנין ומונחה: כל קבל די הוא עבד וגו'. ככל אשר יבקש סוס נקסה: להן מנך מלכא. וזלתי ממך המלך: לגוב אריותא. לבור שאריות המלך סס: (ט) תקים אסרא. תעמיד חוק ק: די לא להשניה. שלל טענת כדת מדי ופרס: די ולא תעדא. שלל תעבור: (יא) כרי ידע. וכאשר ידע: וכוין פתיחין ליה בעלייתה. בעלייתו: נגד ירושלים. ללג ב"ה וזע"פ שחרב עשה כמו שאמר שלמה והתפללו אליוך דרך ארס (תלמיס ח' ח'): בריך על ברכוהי. כורע על כרעיו: וזמנין תלתא. ערביט וזמנין ומונחה: כל קבל די הוא עבד וגו'. ככל אשר

סותר ונוהג בו אסור: די כל די יבעא בעו. שכל מי שיבקש רחמים והפלת כמו דמתרומינן אנה כעוחדן פן קדמוי וזו היא תמלה: לחן מנך מלכא. לפי שחיו אנשים בסלכותו שמאמינים ומשתחוים (ומתפללין) לאדם: יתרמא לגוב אריותא. יושלך בבזר אריות: (א) תקים אסרא. תקים אסר: והרשום כתבא. כמו הרשום כתבא אסת: די לא להשניה. שלא ישחט: די לא תעדא. שלא תסיר: (יא) ודניאל. כשידע שבשבילו נרשם הכתב בא אל ביתו: וכוין. והלגינת פתוחות על בעלייה שלו: נגד ירושלים. כרי שחאה תפלתו נשמעת שחיה מכחין את לבו נגד בית הבקדש שאמר והיו עיני וזלתי וכל הימים: וזמנין תלתא. ושלש פעמים ביום שחרית וערביט ובתורה חית כורע על ברכיו ובתפלל ומודה לפני אלהיו ושטא תאמר אותו היום התחיל ראה כהכתוב כל קבל די היה עבד מן קדמת דנא כמו שהיה רגיל לעשות קודם לכן וזו היו תלכיים ואורכיים סביבות בית דניאל ומצא שם נערה ושאלות סח ששה דניאל אסרה להם הוא כורע על ברכיו: ופא חלו אלהיו בעלייתו ומדי חלבו וזמנין ומונחה: כל קבל די הוא עבד וגו'. ככל אשר יבקש סוס נקסה: להן מנך מלכא. וזלתי ממך המלך: לגוב אריותא. לבור שאריות המלך סס: (ט) תקים אסרא. תעמיד חוק ק: די לא להשניה. שלל טענת כדת מדי ופרס: די ולא תעדא. שלל תעבור: (יא) כרי ידע. וכאשר ידע: וכוין פתיחין ליה בעלייתה. בעלייתו: נגד ירושלים. ללג ב"ה וזע"פ שחרב עשה כמו שאמר שלמה והתפללו אליוך דרך ארס (תלמיס ח' ח'): בריך על ברכוהי. כורע על כרעיו: וזמנין תלתא. ערביט וזמנין ומונחה: כל קבל די הוא עבד וגו'. ככל אשר

מנחת שי

במדוייקים כאלף: (י) כל קבל. כהנף קמן: (יא) דניאל כד. יים כסרי"ג כחלק ו"ם שסוף מלא יוד וס"ח כ"י קצין: כל לטון כרסים דנש כר מן כ' כנעו על כהנף קמן: כל קבל. כהנף קמן: מן קדמת דנא. ובעל"פ ה' מקדמת דנא ועיין מסורת סוף פקדנת שמוס: (יב) דלין גבדיל אלן הכנעו וגו'.

מצודת דוד

(יא) כרי ידע. כאשר ידע אשר כחב המלך מכתב ידו על הכתב: על. כנכס לביחו כמקום מולגוע ועל הפלי"ה היה לו חלוקות פתוחות מול ירושלים לכוין בחסותו לעולה כמ"ס והתפללו אליוך דרך ארס וגו' הנהי אשר בקרם וכו' (מ"ח ח'): חובנין. ושלשה פעמים כיום היה הוא כורע על כרעיו ומתפלל ומודה לפני אלהיו כעבור אשר כן היה עושה המלך וזה לכן סתו לדיק דכתיב: (יב) ארין. אז הכנעו

אז ער הט ייה דר וויסמ דם פתב איז אן גיציביקיניט גינארין על לבתיה איז ער אריין גינאנגן איז נין הוז צו פר קארנין ייה וכוין פתיחן לה בעלייתה אונ פגעצטר זענין אים אפיין גינורען אויף זיין אויפער שטיבעל אקענין ירושלים: צו דייט פון דעם בית המקדש (כדי ער יאל מכרין זיין דם זיין תפלה זאל גיין אהין) זמנין תלתא ביסא וגו' אונ דריי סאל אין סאנ (דהיינו שחרית אונ מנחה אונ מעריב) הט ער גיקניט אוף זיגע קניא אונ הט גינעפמין אין גינעביט פאר זיין גאט כל קבל די הוא עבד וגו' אזו וויא ער האט גיטאן פריער פר דער גינדה: (יב) אדן טעביא אלך דענקט

יהיה משפטו שיוכל אל בור האריות וזה למען ידעו הכל שאין כח עיר ונזקק וכו'. כל ממך והוא דבר לאום לחוק המלוכה: (ט) כען. עתה כהנף מחוק הקשר וכוונת נכחת ידך על הכתב: די לא. אשר פון לעשות מעשה וכוונתו. מדי ומלם אשר לא חסור לעולם וסוף שחין לעולם דבר אשר כחם המלך: (י) כל קבל. כעבור זאת שהיה סודר לחוק המלוכה לזה כחב המלך מכתב ידו על הכתב וקבצר:

מנחת שי
 כהנף קמן: כל קבל. כהנף קמן: מן קדמת דנא. ובעל"פ ה' מקדמת דנא ועיין מסורת סוף פקדנת שמוס: (יב) דלין גבדיל אלן הכנעו וגו'.

מנחת שי
 כהנף קמן: כל קבל. כהנף קמן: מן קדמת דנא. ובעל"פ ה' מקדמת דנא ועיין מסורת סוף פקדנת שמוס: (יב) דלין גבדיל אלן הכנעו וגו'.

מנחת שי
 כהנף קמן: כל קבל. כהנף קמן: מן קדמת דנא. ובעל"פ ה' מקדמת דנא ועיין מסורת סוף פקדנת שמוס: (יב) דלין גבדיל אלן הכנעו וגו'.

אֶלֶּל הַרְגִּישׁוּ וְהַשְׁכַּחוּ לְדַנְיָאֵל בְּעֵה וּמִתְתַנֵּן קְדָם
 אֱלֹהֵיהּ: "בְּאֲדִין קָרְבוֹ וְאֲמַרְיִן קְדָם מַלְכָּא עַל־אִסְרֵי
 מַלְכָּא הִלָּא אִסְרֵי רְשָׁמַתְּ דִּי כָל־אֲנָשׁ דִּי־יִבְעֵא מִן
 כָּל־אֱלֹהֵי וְאֲנָשׁ עַד־יוֹמִין תִּלְתִּין לְהֵן מִנְךָ מַלְכָּא
 יִתְרַמָּא לְגֹב אַרְיוֹתָא עִנָּה מַלְכָּא וְאִמְרֵי יִצְיָבָא
 מַלְתָּא כְּדַת־מְדֵי וּפְרָס דִּי־לָא תַעֲדָא: " בְּאֲדִין
 עֲנֹ וְאִמְרִין קְדָם מַלְכָּא דִּי דַנְיָאֵל דִּי מִן־פְּנֵי גְלוּתָא
 דִּי יְהוּד לֹא־שָׁם עֲלִיךְ מַלְכָּא טַעַם וְעַל־אִסְרָא דִּי
 רְשָׁמַת וּמִנִּין תִּלְתָּהּ בְּיוֹמָא בְּעֵה בַּעֲוֹתָהּ: " בְּאֲדִין
 מַלְכָּא כְּדֵי מַלְתָּא שְׁמַע שְׁנִיא בְּאִישׁ עֲלוּהִי וְעַל

דניאל

יתר ו

ת"א ומנין מלכה, כנסת ו

רש"י
 היה עושה לפני זאת: (יב) הרגישו. משמחו ומחששו (יג) על
 אסר מלכא. על בטול אסר המלך אשר כולו להלכות :
 יציבא מלכא. אמת הדבר : (יד) לא שם עלך מלכא
 טעם. לא נהן לך וענה להוש על נזירותך : בעא
 בעוהיה. מהפלה הפלות: (טו) כדי מלכא שמע. כאשר
 שמע הדבר: שניא באש עלוהי. הרעה הרע בעיונותיה
 אוהב את הנאל וקשה עליו מיתהו: ועל דניאל שם כל
 אבן עזרא

יבצרא. מתפלל וכן כלבון ישמעאל: (יג) באדין. לגוב
 אריותא. כור היה מלא אריות וכן משליכים טרפס
 וכל מי שהיה כן מות: (טו) באש עלוהי. רע בעיניו
 מצודה דוד

כאלה התקבלו אל בית דניאל ומלכותו מבקש ומתנן לפני מלכא:
 (יג) באדין. זה קרבו אל המלך ואמר לפני על דבר הקשר הנשע
 בעצור המלך וזה המור כלל במתנת ידך כמתת הקשר אשר כל איש
 המלך יסוף משפטו ויפסק אל טוב החיות: ענה. השיב המלך ואמר
 אמת הדבר ושמים הוא כחוקי הקצוב: (יד) באדין. זה השיבו ואמר
 לפני המלך אשר דניאל
 אשר הוא מן בני הגולה של ישראל לא עשה לעצמו טעם ועלה להוש
 עלך המלך ועל הקשר אשר כמתת ליל איוו הושע על קיום מלכותך
 ועל דברך: וכן. וכן. פטעם כיום מבקש בעקמו מלכאיו: (טו) אדין. זה
 כאשר שמע המלך את הדבר הרעה היה הדבר כע

פירוש ע"מ
 מאר האבען די דאיוע מאנען גיוקט אונ האפין
 גיפונן צו דניאל בעה וסתתן קדם אלהה דם ער בעט
 אונ טוט הפלה פר ציון נאם: (יג) באדין קרבו ומרין
 דענטט מאר האפין זיי גיעהנטט אונג באפן גיואנט
 פר דעם מלך פון וועגני ווס דר ביד אונ דר גיזרה
 פון דעם מלך איו פאר שטערט גיווארעך הלא אסר
 רשק גו פר וואר איין בוגד אונ איין חוק האקט
 גיצויכנט דאס וועלכער מענטש ווס וועט בעטין
 איין גיעט פון וועלכן נאט אדר פון איין מענטשין
 ביו דרייסיג טאג למו מנה מלכא חוץ פון דיר מלך
 יתקבא לוב אריותא דער זאל ארין גיווארפין ווערין
 אין דעם לייבין גרוב גנה מלכא וקטר גיציא סלחא קמ

מלך

דניאל ו

דְּנִיֵּאל שָׁם בְּלִי לְשִׁיבוֹתָהּ וְעַד מַעְלֵי שְׁמֵשׁא הָיָה
 מְשִׁתַּדֵּר לְהַצְלוֹתָהּ: 10 בְּאֲדִין גְּבִרְיָא אֵלֶךְ הֲרַגְשׁוּ
 עַל־מַלְכָּא וְאִמְרִין לְמַלְכָּא דַּע מַלְכָּא דִּידָתָ לְמַרְי
 וּפְרָס־דִּי כָל־אֶסְרוּ וְקוּסְדֵי־מַלְכָּא יְהִקִּיסֵלָא לְהַשְׁנִיָּה:
 11 בְּאֲדִין מַלְכָּא אָמַר וְהִיתִיו לְדִנְיָאֵל וּרְמוֹ לְגַבְא דִּי
 אַרְיוֹתָא עֲנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדִנְיָאֵל אֵלֶהָךְ דִּי אֲנִתָּה
 פְּלַח־לָהּ בְּתַדְרָא הוּא יְשִׁיבְנָךְ: 12 וְהִיתִית אֲבָן
 חֲדָה וְשָׁמַת עַל־פִּם גְּבָא וְחַתְמָה מַלְכָּא בְּעֻזְקָתָהּ

10 א' חמורא . מלכו טו כמלכו ז' : יחיסא : דנה טס :
 רס"ג

יתר ה' : רש"י : ובעוקת

רש"י : על דניאל שם דהוי לדמות הדבר להצילו
 ואמר לכן איני מאמין לכם : בר' : איני יודע דוגמתו אך
 ענינו יורה פתרונו : ועד מעלי שבשאי . ועד בא השמש
 היה משתדל להצילו אבל כשהגיע זמן הפלתו כרע להקב"ה
 על כרכיו והתפלל תפלתו טוב לא היה לו פתרון פה להצילו :
 (טז) די מלכא יהקים . אשר המלך יגזור ועמיד לא
 לאדם לשמותו : (יח) ויהייתה אבן חדה . והובאה אבן
 אחת . בכל ארץ בכל ארץ אבן כי אם לבנים כמ"ס לכנה
 לבנים (בראשית י"א) למדנו שאין אבן כבדל ולפי שעה
 הביאה מלכא מא"י אם התנה כמעשה בראשית על הים

או מנת המלך . כלו זה כפי הנראה . והלך זו ארנונה כלומר
 על דניאל שם כופר מכוון להצילו כמו שנאמר ואם כופר יושח
 עליו שרצה לפדותו בכספו ולא יכול כך פירש רב מתתיהו
 הנאון ז"ל : הנה משהדר . מתעסק ונלחם ונאבק עם שריו
 כדי להצילו ונאבק מתרגומין ואישתדל ריש מתחלה עם למ"ד
 כמו ואלו וארו ופתרון שניהם נחת : (יז) והייתי . והביאו :
 ורבו . והשליכו : (יח) והיית . והובאה : ושמת . והושטה
 על פי הכור : והתכה מלכא בעוקתיה . והתכה המלך בכבעתו
 שכן קורין לחתם כיתוצא ולמה כמו הכור באבן והתמה
 בכבעת המלך ובכבעת שריו שאם היה הכור פתוח היו וורקין
 עליו לנכיות וחצים אהן ששונאין אותו ואוכרים כי תארוה
 דרגתו : די לא תשנא צבו בדניאל . שנא תשתנה תאורם

שיקרע לבני ישראל ועל האש שיעקן לחנוניה וחביריו ועל
 יויק באלם והמלך אמר מעש האריות אי אפשר לסקול
 יבא . סוף : ושמת על פים גובא . הושמה על פי הגומא :

שיקרע לבני ישראל ועל האש שיעקן לחנוניה וחביריו ועל
 יויק באלם והמלך אמר מעש האריות אי אפשר לסקול
 יבא . סוף : ושמת על פים גובא . הושמה על פי הגומא :

אבן עזרא
 השמש : משתדר . אין לו חכר ופירושו כמו מהשכ ככל
 יכולתו ומנקה עוללות : (יח) בעוקתיה . כעטמתו ויש
 מצורת דוד

מנלה די . בח"ק : ענין . עין קרי : (יח) מלכא חמך . הל"ף בח"ס :
 ורמו . בוקף גדול : חתה . יתר ח"ס : יח"ב . כמדויקיס מלכ"י אחר

צביונו : שם בל . שם על דניאל ליתן כופר ממון פדיון נפשו להצילו
 ממות . או כללוא שנאל לכל עשות לו מחומה הים טוען כמכור
 ועד שקיעת החמה היה מתעסק להצילו : (טז) בארין . או האנשים
 האלה הסקבלו כלם על המלך כי להשגין כמו דק מקהים ומאשר
 אשר יש מהג קבוע למדי ופרס אשר כל קבר ודבר קיום אשר יקיים
 המלך להביא אף דניאל ולהשליכו אל בור של האריות : ענה . הרים
 (יח) והיית . והובא אבן אחת ושמו אותה על פי הכור :
 טענת המלך וכוחם טענות שריו אשר לא תשגוהו הכלון בדניאל כי
 ע"מ

מסודת ציון
 וכן למע רגשו גוים (סלים ז') : (טו) כל . הוא נמשך מנהג כלו
 וסלך (שורא ז') וטעניו מס ונגולת . או הוא משני לאו כמו כל
 למד לדק (ישעיהו כ"ו) : משתדר . פנין עסק והסתמלות כדכ"ל
 כמו שסקן המלך להצילו הסקבלו כלם ואמרו למך דע חסה המלך
 המלך לנפשו שמו עליו שוב איך לבטוח : (יז) בארין . או אשר
 המלך קול ואמר לדניאל אלכך אשר חסה טועד אותו בכל מה הוא יליך
 וחתמה . לכל ויכלו לזוז אם האבן ממקומה חתמה מלמעלה כחום

פירוש
 קלך האם די זאך דער הערם איז עם זייער איבעל
 גיבעלין איז זייער אויגין ועל דניאל אונ אוף דניאל
 הם דר סלף גימאן גישא (פלומר ער הם זיי סדקה
 גיווען אונ הם גינאנט איך גלייב אייה גיט פדי ער
 זאל אים מצירי זיין פון דעם שמו ועד מעלי שבשאי אונ
 פיר די זון הם גינאלק אונקטער גיין הם זיה דר סלף
 אלץ משתדל גיווען צוא מצירי זיין אים : (טז) בארין
 גיבריי איה דענקט מאר הארע די דאזיגע מאנען
 גישמורעמט אוף דעם סלף וקטרוין סלפלא אונ האבן
 גינאנט צום סלף דע מלכא די דת למדי ופרס גוויים דו
 סלף דאס עם איז איין גיווען צו מדי אונ פרס די כל

אסר וקם די מלכא יהקים דם אימליכעם בוגד אונ גיורה
 וים איין סלף שפעלמט אויף אונ איז גיור זאל מען
 עם גיט משנה זיין : (יח) בארין מלכא איה דענקט מאר
 הם דר סלף גינאנט ויהיין לדינאל גו' אונ זיי האבן
 גיבראקט צו דניאל אונ האבן אים אריין גיווארפן
 איין דעם ליביגן גרוב ענה מלכא ואפר לדינאל הם דר
 סלף גישיריען אונ האם גינאנט צו דניאל אלהך די
 אנה פלי לא דיין גאמ וים דו דיקטם צו אים תמיד
 ער זאל דך מצירי זיין : (יח) והיית אבן חדה אונ
 עם איז גיבראקט גיווארפן איין שמוין ושבת על פם
 גבא אונ זיא איז גימאן גיווארין אויף דעם מור פון

וּבְעֵזְקָתָּךְ רִבְרַבְנוּהִי דִי לְאַתֵּי שְׁנָא צְבוּ בְדַנְיָאֵל:
 יֵשׁ אַרְיִן אֹזֵל מִלְכָּא לְהִיכְלָהּ וּבֵת שֹׁת וּדְחֹן לְאַ--
 הֲנַעַל כְּדָמוּהִי וּשְׁנַתָּה נִדַת עֲלוּהִי: כ בְּאַרְיִן מִלְכָּא
 בְּשַׁרְפָּרָא יָקוּם בְּנִגְהָא וּבַהֲתַבְהֵלָה לִגְבָּא דִּי--
 אַרְיוּתָא אֹזֵל: כ א וּבְמִקְרָבָהּ לִגְבָּא לְדַנְיָאֵל בְּקַל
 עֲצִיב זַעַק עֲנָה מִלְכָּא וְאָמַר לְדַנְיָאֵל דַּנְיָאֵל עֲבַד
 אֱלֹהָא חַיָּא אֱלֹהֵי דִי אַנְתָּה פִלְחִי לָהּ בְּתִירָא הִיכַל
 לְשִׁיזְבוּתְךָ מִן־אַרְיוּתָא: כ ב אַרְיִן דַּנְיָאֵל עִם־מִלְכָּא

רש"י פ' קדמאה ועירא חגיגא רבתא יתירה רס"ג

לכרונו: די לא השנא צבו בדניאל. שלא ישמנה רלוני כלומר שלא ישנו לו הזקף שלא כרלונו (ס"א מלונו): (יט) ובה שות. לן תענית: ודחון. ושלחן כמנחה כן פתר דונס לא הכניסו לפניו שלחן לחכול: ושנתה נדת עירוהי. נדה שנתו: (כ) בשפרפרא. בעלות שחר והרבה וס בתרגום יונתן: יקום בנגהא. עמד לאור הבוקר ולא בשלש שעות כשאר מלכים: ובהתבהלה לגבא די אריותא אזל. ובכהלה להפסידת האריות הלך:

אבן עזרא

אומרים כי כן ועשוהו: (יט) ובה. לן: מות. לא וכן כל' ושמעאל: ודחון. נתינת וזירות: (כ) בשפרפרא. בעלות השחר: (כא) עציב. מן עטנון: בהתירא.

ש"י: (יט) קדמוהי. י"ט קדמוהי בח"י: (כ) בשפרפרא ס"א קדמאה ועירא חגיגא רבתא וסימן השון וגדול שם סוף ומצדדו חתם ינוח כתיב ולמילתיה חתין מלך ונבוכדנצר הכרית הגדול ובה שות ואשה בחולתו ודחון. וסוסרין בכתיבות מלכותיות גדולות. לחון דקדוש לכן לא היה לריוס פה להכניס כדי כשה מלה גור על העצילים של העלם להעלים לגודל ולריוס ומהל לא עלה על ראשו: (כא) בקל עציב:

מצודת דוד

כיון המלך היה בחייו והשם פן יבנו רלוני כי יעתיקו בהשלכת אכני' ונדומה רלוני הכרסיה במיתחו יחששו פן המלך יטבח רלוני כי יעלמו מן הכורסו וימכרו מן האריות כחיה מחולה: (יט) ארין. לו מהר שחמנו הלך המלך אל היכלו וכן בלא חילול ולא הכניסו לפניו כלי שמחה וזמא ונחמו נדה ממנו: (כ) בארין. לו עמד המלך ממשכבו כשחר כהלור היום והלך בחסונו אל הכור של האריות:

כיון המלך היה בחייו והשם פן יבנו רלוני כי יעתיקו בהשלכת אכני' ונדומה רלוני הכרסיה במיתחו יחששו פן המלך יטבח רלוני כי יעלמו מן הכורסו וימכרו מן האריות כחיה מחולה: (יט) ארין. לו מהר שחמנו הלך המלך אל היכלו וכן בלא חילול ולא הכניסו לפניו כלי שמחה וזמא ונחמו נדה ממנו: (כ) בארין. לו עמד המלך ממשכבו כשחר כהלור היום והלך בחסונו אל הכור של האריות:

כיון המלך היה בחייו והשם פן יבנו רלוני כי יעתיקו בהשלכת אכני' ונדומה רלוני הכרסיה במיתחו יחששו פן המלך יטבח רלוני כי יעלמו מן הכורסו וימכרו מן האריות כחיה מחולה: (יט) ארין. לו מהר שחמנו הלך המלך אל היכלו וכן בלא חילול ולא הכניסו לפניו כלי שמחה וזמא ונחמו נדה ממנו: (כ) בארין. לו עמד המלך ממשכבו כשחר כהלור היום והלך בחסונו אל הכור של האריות:

כיון המלך היה בחייו והשם פן יבנו רלוני כי יעתיקו בהשלכת אכני' ונדומה רלוני הכרסיה במיתחו יחששו פן המלך יטבח רלוני כי יעלמו מן הכורסו וימכרו מן האריות כחיה מחולה: (יט) ארין. לו מהר שחמנו הלך המלך אל היכלו וכן בלא חילול ולא הכניסו לפניו כלי שמחה וזמא ונחמו נדה ממנו: (כ) בארין. לו עמד המלך ממשכבו כשחר כהלור היום והלך בחסונו אל הכור של האריות:

דעם לייבין גרוב וחתמה מלכא בעוקתה און דר סלף קמ' זי גיחהמיה צו דר ערר מיט זיין פינגערלי אונ מיט די פינגערליך פון זיינע הארין די לא השנא צבו בדניאל פרי עם זאל גיש פאר ענדערט ווערין דער ווילין פון דניאל דס ער זאל בלייבן לעפן: (יט) אבון אזל מלכא להיכלה דענקט מאל אז ער הט צוגיחהמיה דעם שמיין איז דר סלף גיגאנגין איז זיין פאלעץ אריין ובה היה אונ ער האמ גינעכטיגט אין פענית ודחון לא היכל קדמוהי אונ איין מיט עסון איז גיש גיבראקט גיווארין פר אים: (כ) אבון מלכא שפרפרא דענקט מאל איז דר סלף און גישטאנען פון זיין גינענער אז דר מארגין שטערין איז און גיגאנגין

דעם לייבין גרוב וחתמה מלכא בעוקתה און דר סלף קמ' זי גיחהמיה צו דר ערר מיט זיין פינגערלי אונ מיט די פינגערליך פון זיינע הארין די לא השנא צבו בדניאל פרי עם זאל גיש פאר ענדערט ווערין דער ווילין פון דניאל דס ער זאל בלייבן לעפן: (יט) אבון אזל מלכא להיכלה דענקט מאל אז ער הט צוגיחהמיה דעם שמיין איז דר סלף גיגאנגין איז זיין פאלעץ אריין ובה היה אונ ער האמ גינעכטיגט אין פענית ודחון לא היכל קדמוהי אונ איין מיט עסון איז גיש גיבראקט גיווארין פר אים: (כ) אבון מלכא שפרפרא דענקט מאל איז דר סלף און גישטאנען פון זיין גינענער אז דר מארגין שטערין איז און גיגאנגין

מִלֵּל מַלְכָּא לְעַלְמֵינֵי חַיִּי: כג אֱלֹהֵי שְׁלַח מַלְאֲכֵהוּסְגֵר
 פֶּם אֲרִיּוֹתָא וְלֹא חֲבַלֹנִי כְּלִי קְבֵל דֵּי קְדָמוּהִי וְכוּ
 הַשְׁתַּכַּחַת לִי וְאַף קְדָמִיךְ מַלְכָּא חֲבוּלָה לֹא
 עֲבַדְתָּ: כד בְּאֲדִין מַלְכָּא שְׁנִיא מְאֹב עֲלוּהִי וְלִדְנִיָּאל
 אָמַר לְהַנְסָקָה מִן גַּבָּא וְהַסֵּךְ דְנִיָּאל מִן גַּבָּא וְכִלֵּי
 חֲבַל לְאֵה־שְׁתַּכַּח בֵּיה דֵּי הַיָּמֵן בְּאֱלֹהֵיהּ: כה וְאָמַר
 מַלְכָּא וְהִיתִיו גַּבְרִיא אֶלְדֵּי דִי־אֲבָלוּ קְרִצוּהִי דֵּי
 דְנִיָּאל וְלִגְבֵי אֲרִיּוֹתָא רְמוּ אֲנֹן בְּנִיהוֹן וְנִשְׁיֵהוֹן וְלֹא־
 מָטוּ לְאַרְעֵית גַּבָּא עַד דִּי־שְׁלָמוּ בְּהוֹן אֲרִיּוֹתָא וְכִלֵּי
 גַּרְמֵיהוֹן תְּדִיקוּ: כו בְּאֲדִין דִּרְיוּשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכִלֵּי־

ר"א וסג' פס' עקידה סג' טו וזכר ויבט כדכוס יג' ק' קולו' עקידה סג' טו ז' לכל עממיו. מנלה יא' עממיו

רש"י פס' עקידה סג' טו וזכר ויבט כדכוס יג' ק' קולו' עקידה סג' טו ז' לכל עממיו. מנלה יא' עממיו

(כג) אלוהי שלח מלאכיה. אריא דבי עילאי הוא אריה של
 כסא הכבוד היה שונא ואובר השמרו אריות שלא חזיקו לאריה
 בן גור אריה. ואמנם כי דבקן שניהם ושלתותם יחדו בלי
 פירוד מאיפת אריה השונא וסגר פיות האריות ולא השחיתונו
 ואף אחרת גדולה מזה הפליא עמי אשר הביא חבוקק הנביא
 מארץ יהודה ואריותו פועלי שדהו עמי יחדו והביאו אלי ואכלנו
 רשתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרבנו על יד המלאך
 שהביאו והגנו חי כאשר אדוני רואה: וכו' השתכחת לי. וכו' ו
 נמצאת לי: חבולה לא עבדת. כלום פשע והשתחת לא עשית.
 כי שחת עמך מתרגמינן ארי חבולו עמך: (כד) טאב עלוהי.
 היטיב עליו להספק. להוציאו ולעלותו: חבל. מזה: די הימן באלהיה.
 שהאמין באלהיו: (כה) אבלו קרצוהי. שהאמין את חבירו כאלו הרגו
 ושחטו דתגן קרצו וזיבוק אחר שחיטה על ידו ואמרו חכמים לישנא בישא תלתא קסילא: (כה) לארעית גובא. לקרקיעת

הדיקו: (כו) בארין דריוש מלכא וגו' די דארין בכל
 (כג) אלוהי שלח מלאכיה. אריא דבי עילאי הוא אריה של
 כסא הכבוד היה שונא ואובר השמרו אריות שלא חזיקו לאריה
 בן גור אריה. ואמנם כי דבקן שניהם ושלתותם יחדו בלי
 פירוד מאיפת אריה השונא וסגר פיות האריות ולא השחיתונו
 ואף אחרת גדולה מזה הפליא עמי אשר הביא חבוקק הנביא
 מארץ יהודה ואריותו פועלי שדהו עמי יחדו והביאו אלי ואכלנו
 רשתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרבנו על יד המלאך
 שהביאו והגנו חי כאשר אדוני רואה: וכו' השתכחת לי. וכו' ו
 נמצאת לי: חבולה לא עבדת. כלום פשע והשתחת לא עשית.
 כי שחת עמך מתרגמינן ארי חבולו עמך: (כד) טאב עלוהי.
 היטיב עליו להספק. להוציאו ולעלותו: חבל. מזה: די הימן באלהיה.
 שהאמין באלהיו: (כה) אבלו קרצוהי. שהאמין את חבירו כאלו הרגו
 ושחטו דתגן קרצו וזיבוק אחר שחיטה על ידו ואמרו חכמים לישנא בישא תלתא קסילא: (כה) לארעית גובא. לקרקיעת

אבן עזרא
 תמיד: (כג) חבולה. השחתה: (כד) והוסק. כמו אסק
 שמים: (כה) ולא טמו לארעית גובא. לא הנישו

כל חבולה לא עבדת. שום דבר כיטור ושקר לא עשיתו:
 (כד) שניא טאב עלוהי. הרבה טובע בעיניו:
 ולדניאל. ואת דניאל גוה להעלות מן הכור: די הימן
 באלהיה, אשר האמין באלהיו: (כה) די אבלו קרצוהי.
 אשר הלטינו עליו: ולא טמו לארעית גובא. לא הנישו
 לתחתיות הכור עד שמשלו בהם האריות וכל עממותיהם
 הדיקו: (כו) בארין דריוש מלכא וגו' די דארין בכל

רס"ג יחידו'
 (כג) אלוהי שלח מלאכיה. אריא דבי עילאי הוא אריה של
 כסא הכבוד היה שונא ואובר השמרו אריות שלא חזיקו לאריה
 בן גור אריה. ואמנם כי דבקן שניהם ושלתותם יחדו בלי
 פירוד מאיפת אריה השונא וסגר פיות האריות ולא השחיתונו
 ואף אחרת גדולה מזה הפליא עמי אשר הביא חבוקק הנביא
 מארץ יהודה ואריותו פועלי שדהו עמי יחדו והביאו אלי ואכלנו
 רשתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרבנו על יד המלאך
 שהביאו והגנו חי כאשר אדוני רואה: וכו' השתכחת לי. וכו' ו
 נמצאת לי: חבולה לא עבדת. כלום פשע והשתחת לא עשית.
 כי שחת עמך מתרגמינן ארי חבולו עמך: (כד) טאב עלוהי.
 היטיב עליו להספק. להוציאו ולעלותו: חבל. מזה: די הימן באלהיה.
 שהאמין באלהיו: (כה) אבלו קרצוהי. שהאמין את חבירו כאלו הרגו
 ושחטו דתגן קרצו וזיבוק אחר שחיטה על ידו ואמרו חכמים לישנא בישא תלתא קסילא: (כה) לארעית גובא. לקרקיעת

מנחת שו
 (כג) וסג' טוין מס סכתיני כפרשת ערשית אללו וזכר האלן: כל
 קבל עמך: קדצין. יתר וי"ד: (כה) ולא טמו. כחוס לא כשוקי:
 (כו) כהפ' לכל. המלך בעיניו: דמסין. דיבין קרי:

מצד דת
 (כג) אלוהי שלח מלאכיה. אריא דבי עילאי הוא אריה של
 כסא הכבוד היה שונא ואובר השמרו אריות שלא חזיקו לאריה
 בן גור אריה. ואמנם כי דבקן שניהם ושלתותם יחדו בלי
 פירוד מאיפת אריה השונא וסגר פיות האריות ולא השחיתונו
 ואף אחרת גדולה מזה הפליא עמי אשר הביא חבוקק הנביא
 מארץ יהודה ואריותו פועלי שדהו עמי יחדו והביאו אלי ואכלנו
 רשתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרבנו על יד המלאך
 שהביאו והגנו חי כאשר אדוני רואה: וכו' השתכחת לי. וכו' ו
 נמצאת לי: חבולה לא עבדת. כלום פשע והשתחת לא עשית.
 כי שחת עמך מתרגמינן ארי חבולו עמך: (כד) טאב עלוהי.
 היטיב עליו להספק. להוציאו ולעלותו: חבל. מזה: די הימן באלהיה.
 שהאמין באלהיו: (כה) אבלו קרצוהי. שהאמין את חבירו כאלו הרגו
 ושחטו דתגן קרצו וזיבוק אחר שחיטה על ידו ואמרו חכמים לישנא בישא תלתא קסילא: (כה) לארעית גובא. לקרקיעת

גיואגמס מלכא לעלמיני חיי דר מלך זאל אייביג לעבין:
 (כג) אֱלֹהֵי שְׁלַח מַלְאֲכֵהוּסְגֵר מִיָּן נִשְׁלַח מִיָּן גִּישְׁקֵמ נִיָּן
 מִלְאָךְ אֹנֵם הָמָּה צוּ גִישְׁלֵאקֵען דָּם מוֹל פּוֹן דֵּי לִיבִין
 אֹנֵם זֵי הָאָבֵן מִיָּן גִּישְׁ פֶּר דְּאָרְבִּין כִּל קַבֵּל דֵּי קְרִמְתֵּי
 פּוֹן וְעֵינֵין דָּם פֶּר אִים אִיו אִיו וְכוּת גִּישְׁפּוֹן גִּישְׁפּוֹן
 צוּ מִיר וְאָף קְרִמְד מִלְכָּא אֹנֵם אִיוֹף פֶּר דִּיר מִלְכָּה הָאָב
 אִיוֹף קִינּוֹף דְּאָרְבִּין גִּישְׁ גִּישְׁאן קְלוּמְךְ אִיוֹף גִּישְׁעֵי
 זֹאךְ: (כד) בְּאֲדִין מַלְכָּא שְׁנִיא מְאֹב עֲלוּהִי דֵּי
 אִיוֹף דָּעַם מִלְכָּה זֵייעֵר וּוְאֵל גִּישְׁעֵין וּוְאֵם דְנִיָּאל אִיו
 גִּישְׁעֵין גִּישְׁעֵין וְלִדְנִיָּאל אִיוֹף לְהַנְסָקָה מִן גַּבָּא אֹנֵם אִיוֹף
 דְנִיָּאל הָמָּה עֵר גִּישְׁ אִיוֹף מִקֵּן זֹאֵל אִים אִיוֹף גִּישְׁעֵין

עממיא אמיא ולשניא די דארין בכל ארעא
 שלמכון ישגא: כי מן קדמי שים טעם די בכל
 שלטן מלכותי להון זאעין ודחלין מן קדם אלהה
 די דניאל די הוא אלהא חיא וקים לעלמין
 ומלכותה די לא תתחבל ושלטנה עדי סופא:
 כח משיזב ומצל ועבד אתין ותמהין בשמיא
 ובארעא די שזיב לדניאל מן יד אריותא:
 כט ודניאל דנה הצלח במלכות דרוש ובמלכות
 פורש פרסיא: ז' בשנת חדה לבלאשצר מלך בבל

רש"י דירין קרי ויעין קרי פרסאח קרי רס"ג

הבור: גרמיהו הריקי. עצבותם שחקו הרק: (כז) מן קדמי שים טעם. מלפני גזרה גזירה: ויעין ודחלין: ראו ופחדים כמו גודעוד: (כח) משיזב. שהציל לחגיגה מישאל וזריות מכבשן האש: ופציל. שהציל לדניאל מבטב אריות: אתין והמבין. אהות ופופתים:

ארעא. שרין כלל הארץ שלמכון וסגא: (כט) ובמלכות כורש. שמלך אחר דרוש שלח מלך דרוש והמדי אלח טנה אחת ויהרג במלחמה כלשר כתוב בספר וספר בן גריוון והמליכו את כורש חזנו עליהם בתוך החיל:

ז' (6) בשנת חדה לבלאשצר. זה תחון ראה דניאל בבבל בארין חלמא. בכך החליט חיה כתוב וראש דבריו מנחת שי

בשנה הראשונה לבלאשצר וכתב מוקדם ומאוחר בספר אבן עזרא

(כז) מן קדמי. כמ"ק: זאעין. ויעין קרי: מן קדם. כמ"ק: (כט) פרסיא. פרסאח קרי:

לחמיות הכור: גרמיהו. עלמותם חמור גרס: (כט) ודניאל דנה הצלח במלכות דרוש ובמלכות כורש פרסאה. והנה יורה כי לא חיה יותר כי לא וסכנר הוא ורובכל ולא דיאל כשתי ראיות שאמר על ורחיה אחרת גדולה וחזקה מזה שאמר וכרה ידי ורובכל יסדו הכית הזה וככה כתוב בספר עורא וס' כ'וז אלין סכנר דך אחא יבא אשיא די בית אלהא די בירושלם:

ז' (6) לבלאשצר. אלף קדים ל"ב"ן כמו שכתבתי לפי כ"ף ס' ד': ורובכל פחת יכודה ויהיכו לשכנר שמה די פחה שמה.

ז' (6) בשנת חדה לבלאשצר. עתה אחל לפרש הכוונות: ראש מלין אמר. אמר יפת ראשי

מצורת רוד

מצורת רוד

האריות: (כט) ודניאל דנה. ודיאל זה הלח' למשל ממבל כב ציני מלכות דרוש וכתחיל ימי מלכות כורש פכ"ס: מבל לנהר זס סיכס טלמו מעבודת המלך ומנה את זרובבל תחמו כמ"ש לנעלה: ז' (6) בשנת. בשנת החלום לבלאשצר: חלום. כלה דיאל חלום ומלכות רלשו כסותו ימן על משכבו והוא ככל כתיב דמ"ד כי

יפתיה: (כז) מן קדמי. מלפני הוסס גזרה חומר אשר ככל מעשלה אלמותו יהו חרדים ומתחזקים מלפני האלהים על דיאל אשר הוא אלהים חיים וקיים לנצח ומלכותו היא מלכות אשר לא מושחת וממשלתו עד סוף ימי עולם: (כח) משיזב. מלפני ומליל ועוסה לוחות ודכסיה תמיהים בשמים בארץ אשר דיאל את מיד

פירוש ע"מ

פר דארין ושלטנה עד סופא אונ זיין גיווערטיקרייט
 איז ביו עק וועלם: (כח) משיזב ופציל ונו' ער מאכט
 אנטריגן אונ איז מציל אונ טומ צייכין אונ ווינדער
 אוף דעם היקעל אונ אוף דר ערד די שויב לדניאל דען
 ער האט מציל גיווען צוא דניאל פון דיא לייבין:
 (כט) ודניאל דנה הצלח במלכות דרוש אונ דער דניאל
 הט באנליקט אין דעם מלכות פון דרוש אונ אין
 דעם מלכות פון כורש מלך פרס ווס ער איז גיווען
 דער איידים פון דרוש:

אין זיי וכל גרמיהו דהדי אונ האבן אלע יוניער בייגער
 צו ריבען: (כז) בארין דרוש מלכא כתב דענקט מאל
 האט דר מלך דרוש גישריבין איין בריוו צו אלע
 אומות אונ אזו איז גישאמאען אין דעם בריוו לכל
 כסטיא ונו' צוא אייה אלע פעלקער אונ אומות אונ
 לשונות ווס וואקן אין דר באנצער וועלם זאג איך
 דרוש שלטן ישגא דס אייער שלום נאר ינה גרייסן
 אונ מערין: (כז) מן קדמי שים טעם פון פר סיר דרוש
 איז ווארין גיטאן די גזרה די בכל ש'מן מלכותי ונו'
 דס איז גאנץ גיוועלטיק פון מיין מלכות זאל מען
 ציעערין אונ מורא האבין פר דעם גאט פון דניאל
 די הוא אלהא חיא וראם ער איז איין לעביריגער גאט
 אונ הט איין קיום ביו אייביג ומלכותה די לא תתחבל
 אונ זיין מלוכה איז אזו איין מלוכה ווס ווערם גיט

ז' (א) בשנת חדה לבלאשצר. מלך בבל ונו' אין ערשמען
 יאר צוא דער מלוכה פון בלאשצר כרף
 כבל האט דניאל גיועהן איין חלום אונ דס געהויב
 פון זיין קאפ איז גיווען אז ער איז גישלאפין אויף
 זיין גילעגער בארין חלמא כתב ראש מלין אמר באמאלם
 האט

דְּנִיָּאל חָלַם חֹזֶה וְחֻזֵּי רֵאשִׁיה עַל־מִשְׁכְּבָהּ בְּאֲדִין
 חֲלֵמָא כְּתַב רֵאשׁ מְלִין אָמַר: בְּעֵנֵה דְנִיָּאל וְאָמַר
 חֹזֵה הָיִית בְּחֻזֵּי עַם־לִיָּא וְאִרוֹ אֲרַבְע רֻחֵי שְׁמִיָּא
 מְגִיחֵן לִימָא רַבָּא: וְאֲרַבְע חִיּוֹן רַבְרָבֵן סַלְקֵן מִן־
 ימָא שְׁנַיִן דֵּא מְדִידָא: דְּקִדְמִיתָא כְּאֲרִיָּה וְגַפִּין דִּי־
 נִשְׂר לָהּ חֹזֵה הָיִית עַד דִּי־מְרִישׁוֹ גְּפוּהָ וְנִמְלִית מִן־
 אֲרַעָא וְעַל־רִגְלֵין כְּאֲנֵשׁ הֶקְיַמְת וּלְבַב אָנֵשׁ יְהִיב

ה'א' וארבע חיון. מקרים מ'א' פ'ל'ט: יתיר י' רמ"ג

ז (א) באדין חלמא כתב. אז (המלוס כתב) ורלשי הדברים אמר: (ב) וארו. והנה: ארבע רוחי שמיא מניחין וכו'. ארבע רוחות טענות בלות מארבע רוחות העולם והלמות עם הים הגדול וספרות אלו: (ג) ארבע חיון. וד' חיות: שנין דא מן דא. משמות וז מוז: (ד) קדמיתא כאריה ונפין דנישר לה. היא כאריה ולה כנפי נשר וז היא מלכות ככל שהיתה מושלת בזאתה עשה וכך ראה אותה ירמיה שגא' ענה אריה מסככו (ירמיה ד') ואומר הנה כאשר ידעה וגו' (שם מ"ח): עד די מרישו גפה. נמרטו כנפיה וז היא רמו למפלחה: ונמילת מן ארעא. לשון נפתק מן הארץ רמו שתכשל המלכות מן הארץ: ולבב אנש. לי מלכות כמו ידעו גוים

אומרו. וזה פירושו דניאל ראה חלום ומראת ראשו על משכבו או החלום ראשית דבריו. ענה ואמר דניאל ראה הייתי בכרמות הלילה והנה ארבע רוחות השמים מקיפין ליס הגדול. דייא מניחן נחמיס כמו לאנחא קרבא. וי"א נטעין ונחמיס כמו בניתי מרחם יצא. וי"א כמו ותנה בגדורתיך. ליבש ירדן אל פיהו לשון שאיבת מים ומלאי מים בשלתו ירדן ולפעם כלוכר סתכלבלין בים הגדול למען ישאו הרוחות עיבם אל חים וישאבוהו ועיבם למען הריק מקום חלה מימיו ויפכה איהן הרוחות בשכמי מי חים הגדול. ואז. ארבע חיון רברבן סלקין מן יבא רבא. חמה ארבע מלכות שמשולין לחיות רעות: (א) שניין דא מן דא. שנות זו מוז בגוירותיך. נבוכדנצר גור לעבוד לצלם והעובר וישלך כלבשין האש. אהשוירוש וימן כסעדוהו כל ישראל להכשילם ויגיד לחסן נשוח צלם בצוארו למען אשר ישתחוו לו ומי שלא ישתחוו לו יתלה בעץ. וין גורו על הברית מי שיטול את בנו וישמור השבת יהרג בחרב. ארם גורה על כל המצות שבתורה ונותרת גויות: (ז) קדמיתא כאריה. זה נבוכדנצר שאמר בו עלה ארית מסוככו: ונפין די נשר לה. אף היא הבל התרחפין תחת מלכותו והיא שאמר הכתוב

מנחת ש'י

(א) שנין דא מן דא. ויקלה כמס פ' י"ג אל מקרי שנין אלף (ב) ונמ"ס נלמיה א': (ד) ארסיס. סל'ק' כמס: לפיכ. ארסיס קרי: הקינעם. כמ"ס כמ"ק סה"ס וי"ס כמ"ס ונעקלה גדולה ארמנותיו: מניחין. כמו גיח ירדן: לימא רבא. ליס זאת מואת: (ז) קדמיתא. הראשונה כאריה וכנפי נשר מצודת ציון

שהיה מוסה כנשר ודורס כאריה מה הנשר מרחף וכניו בכנפיו כאשר ידאה הנשר זה נבוכדנצר: חזה חיות עד די מרישו

אבן עזרא

דברים דבר ולא כל דברים ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל: (ג) ענה. עם לידיא. בחזון הלילה: וארו. כמו ואלו. ויש אומרים כי כמחיה וידע אלמנותיו שהיא הגדול: (א) וארבע חיות גדולות עלות מן הים שנות לה ורואה הייתי מרשו כנפיה ונשארה מן הארץ ועל רגליס מצודת דוד

החלום זהה במלכות טעום שכלש'ס: באדין. אז כתב לעלמו לנכחון אם כל דברי החלום חלל לזולתו אמר רק ראשית דברים ולא כולם: (ב) ענה. סריס קול ואמר ולא ספר סכל כ"א רלשי מלין חמר לבני דורו: חזה. רואה הייתי במלכה עם שינת הלילה כ"ל בעת השינה: וארו. מן חזון חלום אל הים הגדול: (ג) ארבע חיות גדולות טעמות מן הים וזו היתה מנחת ש'י חזה. רואה הייתי מומד. על טעום עד אשר נחלשו כנפיה ונשארו מן הארץ ומקום ארסן זחוק ממנום כעזר סימס כנפיה שהם לטעול לכל חסול ידע רגלין. ופמדה טל נלביס לנד כבן ארסיס מן חסות לה ה' לה עוד מור מניחם הכנפיה לעמוד בחזקת כנף ולבב. ויטקן ליס לכבן כן ארסיס שהן ליס לב ארסיס

ז (ב) וארו. כמו ואלו כ"ל והנה: מניחין. ענין ילעה כמו נוחי מעטן (סלסיס כ"ב): (ז) מרישו. נחלשו כמו ואמרטה משטר רלשי

פירוש ע"מ

האמ ער דעם חלום אויף גישריגין אונ האמ די אן הייב כייד צו זיין דור גינאנט: (ב) ענה דניאל ואמר האמ דניאל גישריגען אונ האמ גינאנט חזה היית בחיו עם ליליא איה האב גינעקן אין מיין זעהונג פון פאנאכט וארו ארבע רוחי שמיא אונ גון פיר ווינקען זעגן גיקוקען פון די פיר ויימיש פון דעם הימל אונ האקען גיווייעט אונ מל'קמה גיהאלקען מיט דעם גרויסקע ים: (ג) גינאנטען חיון ברב'ון אונ פיר גרויסקע חיות זעגן אוף גינאנטען פון דעם ים שנין דא מן דא זיי זעגן גיווען פר ענדרקטם אייגע פון דר אנדעקער

אין גישמאלט: (ד) קדמיתא כאריה ונפין די נשר לה די ערשטע חיה המ איון פנינים גיהאמ אזו ווי איין לייב אונ פליגלען פון איין אדלער זעגן גיווען צו איר חזה היית עד די פרישו גפה האב איה דניאל גינעקען ביו אירע פליגלין זעגן אום גיפליקט גינארין אונ זי איז נוארין צו גינאנטען פון דר ערד זעל רגלן כנפיש תקיפת אונ אוף די פיס איז זי נוארין אוף גישקעלט אזו וויא איין מענשש אונ איין שלאף הארץ איז נוארין גינעקין צו איר (כאם פטיים אוף דר ספק'ה פון סק'ר דם זי נעטם צו גינאנט אונ כמל וועקן פון דער

לָהּ: ה' וְאֵרוֹ חַיּוּהָ אַחֲרֵי תַנְיְנָהּ הַמְּיָה לְדָב וּלְשֹׁטֵר־
 חַד הַקִּימַת וְתִלְתַּת עֲלֵעִין בְּפַמָּהּ בֵּין שְׁנֵיהָ וְכֵן אִמְרִין
 לָהּ קוֹמִי אֲכָלִי בֶּשֶׂר שְׁנֵי־יָא: וְבֵאתֵר דְּנָה חַיּוּהָ הַיּוֹת
 וְאֵרוֹ אַחֲרֵי כְּנָמֵר וְלָהּ גִּפְיִן אַרְבַּע דִּי־עוֹף עַל־גַּבְיָהּ
 וְאַרְבַּע־הָרָאשִׁין לְחַיּוּתָא וְשִׁלְטָן יְהִיב לָהּ: וְבֵאתֵר

דנא וזרו. מנלה יא קדישין פב ענ: עטין: קדושין פב: דתיר י' יתיר י'

אנוש המה סלה: (ה) אחרי. אחרת: הנינה. שפלתה
 שניה מן הים: דבייה לרוב. זה רמז למלוכת פרס שהמלך
 אחר בכלל שאוכלים ושתיים כדוב ומסורבלים כבשר כדוב:
 דבייה לרוב. לדב כתיב כמו דיבא הרגום של ואב שאף
 ואב נקרה מלכות פרס שאף על כן הכס אריה מיער ואב
 ערכוה יעדס: ולשטר חד הקיבוצ. ולח א' עמדה רמו
 לסיפסוק מלכותו ככל המתחין פנה שנה אחרת מדי:
 והלה ע'ע'עין בפיסכה. טלל ללעות רעוהינו פראו ג'
 מדינות היו תמיד מרודות כה ומלמיות עמה פעמים
 זלגתהו ופעמים פולטתהו וזה בפימה בין שניה פעמים הוץ
 לשניה פעמים לחיוב ולהי אומר מלת עלעין טללה מלכים
 שיעמדו לפרס כורס ואחשירוס ודריוס שכנה הכית: בשר
 שגיא. כבר הכרעה: (ו) גפין ארבע וגו' וארבעה ראשין.
 הם ל' ומלכים שהקל להם אלכסנדרוס מוקדון ממותו את
 מלכותו ומוטל כשכחו כבשר יוסף כן גוריון שפתיחה הזאת
 השלישית היא מלכות אנטיוכוס ונקרא נמר על שם שהיתה גורמת שזרקות על ישראל ממיתרות ומבזותה זו מלא: ושרמץ

אבן עזרא
 כאנש הזכיה ולב הגוש נתן לה: (ה) וארו. והנה היה
 אחרת שניה דומה לרוב ולד אחד הקומה: ונ' ללעות
 כפיה בין שנייה וכן אמרין לה קומי אכולי בשר רב:
 (ו) באהר. אחר כן ראיהו והנה אחרת כעמר ולה כנפיים
 ארבע כנפיה עוף: על גביה. כמו על גפי מרומי קרת
 וארבעה ראשים להיה הזואח וטלעון נתון לה: (ז) באהר.
 אחר כן רואה הייתה במראות הלילה והנה היה רביעות
 נוראה וחיומה ותקופה מאוד ושיני כדול לה גדולות אוכלת

מצודה דוד
 (יבמים ד') ופקעליו לאמר הכשר הגדול (יחזקאל י') וכוסה מדי אובד:
 (ה) וארו. והנה היה אחרת שניה לה דמעה לרוב ותמן מה העומדה
 לזר אחד ולבשה ללעות כפיה בין שנייה וכן אמרו לה קומי אכולי
 ומסורבלים כבשר כדוב ומה שהקופה לעטר חד חוץ לרמו טלל תמשול כממשל רב מיד לחת מפלת ככל ורק דלרלה תמשול משן השנס
 חסר מכלה מדי אחר ככל וקודם לה וחלת עולין ירמו על גלבה המלכה אשר תעמיד והם כורס ואחשירוס ודריוס שכנה הכית ושטר
 גביה ירמו על רב עושכר כמו שכתב כורס ומחל לך אורוות חסך ומטמוני מסתריים (יבטיה מיה'): (ז) באהר. אחר כן רואה
 הייתה ובהה תחמה עולה כעמר ועל גופה ארבע כנפיים כשל עוף וארבע כלפיים זור תליה התיא: וממשלה ניתן לה וכו' מרמו על
 מלכותו מן ט"ב בגדו וצירוף מן שיכלל משמות זו מוז כעמר הים המנומם כשדכרונות משוטת ונפין הרבה וארבעה כלפיים ירמו
 באחרי מנה אלכסנדרוס מוקדון מתן ון: נחלקה מלכותו לארבע מלכויות והם כורס ומלכים (ז) באהר. אחר כן רואה
 שיהיה במראה שינת כלילה והי: עולה חיה הכרעית נוראה ובענת חימה ולה חוקי יסירה ומרופה ולה שטיים כל כדול והמה גדולות

ע"ט
 דער ערד: (ה) וארו חיה אחרי תנינה אונ גון פירא
 אנדערע חיה וואס נאך איר איז און גינאנגין צום
 אנדערין קאל פון דעם ים די איז גלייך גינען צו
 איין בער ולשטר חד תקיפת אונ און איין נייט הם י'
 זך גישטעלעך והלת גלעין כפופה בין שנה אונ דרייא
 ריפין האם די חיה גינאלמין אין איר מול צווישן
 אירע ציין גון אפרו לה אונ אזוי הם קען גינאנגט צו
 דר חיה שטייא און אונ עם פיר פלייש (אונ ד'ס איז
 ברקט און מלכות פרס): (ו) באהר דנה חיה הנה נאך

דעם האב איה גינען אונ גון איין אנדערע חיה
 איז אויף גינאנגין פון דעם ים ניא האם איין פנים
 גיהאם וויא איין לעכפערטם ולה גפין ארבע די יוף על
 גבה אונ פיר פליגלין גלייה ווי די פליגלין פון איין
 פוגיל האם ניא גיהאם און איר רוקין וארבעה ראשין
 לחייתה אונ פיר קעפ גענין גינען צו דער חיה ולשטר
 יהיב לה אונ גינעלטיקיים איז ווארן גינען צו איר:
 (ז) באהר דנה חיה הנה חיה נאך דעם האב איה
 גינען און דעם: געהרג פון כייא נאכמ וואי חיה

דניאל ז

דָּנָה חֲזוֹה הָיִית בְּחֻזֵי לִילָיָא וְאִרו חֲזוּה רְבִיעִיא
 דְּחִילָה וְאִמְתְּנִי וְתַקְפָּא יְהִירָה וְשִׁנִּין דִּי־פְרוּל
 לְהַרְבְּרֵן אֲבָלָה וּמְדַקָּה וּשְׂאָרָא בְּרִגְלֵיהָ רַפְסָה
 וְהִיא מִשְׁנֵיה מִן כָּל־חֲזוּתָא דִּי קְדָמֶיהָ וְקִרְנֵין עֵשֶׂר
 לָהּ: "מִשְׁתַּכַּל הָיִית בְּקִרְנֵיא וְאִלּוּ קִרְן אַחֲרֵי זְעִירָה
 סְלָקַת בִּינֵיהוֹן וְתִלַּת מִן קִרְנֵיא קְדָמִיתָא אֶתְעַקְרוּ
 מִן קְדָמֶיהָ וְאִלּוּ עֵינֵין פְּעִינֵי אִנְשָׂא בְּקִרְנֵיא דָּא וּפְסִי

רס"ג רביעה קרי יתיר י יתיר ו' אעקרה קרי יתיר י' רש"י

הרוב כד' ומושלמה נחנה לה: (ז) בחזוי ליליא, כלילה
 אחרת השלש הראשונות ראה כלילה אחת וזו כלילה אחרת
 על שם שהיא שקולה כנגד שלשתן. צוקרא רבה: ושנין די
 פרוז לה, שני ברזל לה: ומדקה: מדיקה ושוקת הדק:
 ושאר, מותר אכלתה: וקרנין עשר, עשר קרנות
 זו פי' לו המלך שהם עשרה מלכים שיעמדו לרומי קודם
 לאספסינוס שהרב את הצית: (ח) ואלו, כמו ואלו לשון
 הנה: ממלל רברבן, דברי מלוה הוא עיטוס שאחז"ל

המלכות: אכלה, בבית ראשון: ומדקה, בבית שני: ושאר, ברנלה רפסה: (בגלות) בכל דור דור בגלות: (ט) משתכל
 זעירת בקרניא, מבוס הייתי בקרנות האלה כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו כי מדינות מלכות ארם הורבה
 ואלו קרן אחרי זעירה, והנה קרן אחרת קמנה עלתה ביניהן ברעתי שהיא מלכות ישמעאל שבערבייאה: ותלת מן קרניא,
 ושלוש מן הקרנות הם שלשה מלכים נתעקרו ונפלו מן העשרה וברעתי שהים מן הקרנות הם שני מלכי ארם כי מלך ישמעאל
 לקח את ארבע ואת מלכיהם את מלך האחד בקושטא ובמדינתו

אבן עזרא
 הראשונות וקרנות עשר לה: (ח) בשתכל, מגורת סכל
 משתכל ומתכוון בקרנות והנה קרן אחת קמנה עלתה
 צייטת וגו' קרנות מהראשונות נעקרו מלפניה והנה עיטים
 ובלא יוד' יום נפגלו האל"ף: קדמיה, יסיר יוד' וסק"ף צמ"ק:

מצודת דוד
 ואלה ושקם הדק והגשאל רכסה ודקסה כרגלה: והיא משניה.
 הימה משונה מן כל הדורות אשר עלו לגיהנם ועל לו מלא לה דניין
 בכל החיות שבעולם וזה לא אמר למה יהיה דומה כמו שאמר בשלש הראשונות ואך אמר שהימה משונה מהן: וקרנין, והיה לה עשר
 קרנות כראשה: (ח) משתכל, מתכוון הייתי בסקרנות והנה קרן אחת קמנה עלתה צייטת ושלושה מן הקרנות הראשונות נעקרו
 מלפניה: ואלו, והנה הייתי כענין אדם היה דבן זה וסף פה מדבר דברים גדולים ונשאלים והוא מרמז על מלכו: ישמעאל
 שהמקום עד למחל ומשולות זמן רב והוא מעבדת כפרן וקרנין עשר ימנו כי הממון מלכות ישמעאל כרוב היסוד והנה יש עשר מלכות
 כלדיים והם כדמסן ואלפסן והליתן ומיכה ומעלת ומפיקי ומל: ישמעאל שובני אלהים ואלהים ולנכרבו וכוח וקנין זעירה יכמו
 על הדבר העמיד להיות סמוך לביטח הגוול כי חלף עם ממורה
פירוש
 רביעה דחיליה וגו' אונ נון איין פעררע חיה איז אוף
 גינאנגען פון דעם ים איין פארבמייגע אונ מיט
 סורא אונ זייער שטארק איז זי גינען דאס בטייט
 אויף דיא אלטע רוים' וישנון די פרול לה ברבון אונ
 איינענצע ציין גרוסע איז גינען צו איר אכלה ומדקה
 זי המ גינעמין אונ המ זי צו ריבין אונ דס איבעריגי
 ווס איז איבער גיבליבין פון איר עסין האמ זי צו
 מקעמין מיט איבע פיס והיא משיגא מן כל חיתא די
 קדקה אונ זי איז פר עגדרטם גינען מער פון אלע
 חיות ווס זענן אוף גינאנגין פאר איר בקרנין עשר לה
 אונ זענהן הערער איז גינען צו איר (אונ די זענהן
 הערער באטייטן דאס זענהן וועלן אויף שטיין
 גווען

אחרי והגפין והראשים הם מלכות שעמדו אחרי מותו ראשונה
 רובניאה שניה אלכסדריא שלישי עכו רביעי אנטיוכ
 ושבות המלכים רומנוס ברובניאה אלכסנדרוס באלכסנדריואה
 ארודוס בעכו אנטיוכוס באנטוכיה ארודוס בנה יור ארודון
 הם עם כל האחרים תמו כל: (ז) ואור, והנה חיה רביעית
 זו ארם הזכרת גוראה ובעלת אימה וזוקה ביותר, ושנין של
 ברזל, ולמה היא כפולה באומר דחילה ואימתי ותקפא
 לומר על מלכות ישמעאל שהיא כלולה עמה: ושנין די פרול
 לה, ברעתי היה מלכות ארם לטען כי כתב י' מלכים בדרך
 אחד שנאמר וקרנין עשר לה וביניהן תחתיהן עומדין ובמלכות
 ישמעאל מלך אחד וכלם תחת ממלכתו וממני יצא מלך לכל
 הממלכות: אכלה, בבית ראשון: ומדקה, בבית שני: ושאר, ברנלה רפסה: (בגלות) בכל דור דור בגלות: (ט) משתכל
 זעירת בקרניא, מבוס הייתי בקרנות האלה כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו כי מדינות מלכות ארם הורבה
 ואלו קרן אחרי זעירה, והנה קרן אחרת קמנה עלתה ביניהן ברעתי שהיא מלכות ישמעאל שבערבייאה: ותלת מן קרניא,
 ושלוש מן הקרנות הם שלשה מלכים נתעקרו ונפלו מן העשרה וברעתי שהים מן הקרנות הם שני מלכי ארם כי מלך ישמעאל
 לקח את ארבע ואת מלכיהם את מלך האחד בקושטא ובמדינתו

מנחת שי
 בנסחאות מדויקות וכן היה הרכיבם בנסחאות: מ' לך ולא חישא
 למחי דכחי הסם מנכל: גביס, גבה ק': (ז) דביעיל, דביעה
 קרי וכו' י"ש נעוה בס"ם: וזעמתי, במקח מדויקים האל"ף
 כלזי ועלל יוד' וכו' כחיות: יתיר, במקח מדויקים מעלין
 כמ"ס לגייל כספן ג': כרגלים, יסיר יוד': קדמיה, יסיר יוד':
 (ח) צייטת, גיטין קרי: אעקרו, אעקרה קרי האל"ף כחיות

מצודת ציון
 עלה אל"ף: (ז) רפסה, רפסה כמו מתרסם כלזי כסף (החלים ס"ח):
 בכל החיות שבעולם וזה לא אמר למה יהיה דומה כמו שאמר בשלש הראשונות ואך אמר שהימה משונה מהן: וקרנין, והיה לה עשר
 קרנות כראשה: (ח) משתכל, מתכוון הייתי בסקרנות והנה קרן אחת קמנה עלתה צייטת ושלושה מן הקרנות הראשונות נעקרו
 מלפניה: ואלו, והנה הייתי כענין אדם היה דבן זה וסף פה מדבר דברים גדולים ונשאלים והוא מרמז על מלכו: ישמעאל
 שהמקום עד למחל ומשולות זמן רב והוא מעבדת כפרן וקרנין עשר ימנו כי הממון מלכות ישמעאל כרוב היסוד והנה יש עשר מלכות
 כלדיים והם כדמסן ואלפסן והליתן ומיכה ומעלת ומפיקי ומל: ישמעאל שובני אלהים ואלהים ולנכרבו וכוח וקנין זעירה יכמו
 על הדבר העמיד להיות סמוך לביטח הגוול כי חלף עם ממורה
פירוש
 רביעה דחיליה וגו' אונ נון איין פעררע חיה איז אוף
 גינאנגען פון דעם ים איין פארבמייגע אונ מיט
 סורא אונ זייער שטארק איז זי גינען דאס בטייט
 אויף דיא אלטע רוים' וישנון די פרול לה ברבון אונ
 איינענצע ציין גרוסע איז גינען צו איר אכלה ומדקה
 זי המ גינעמין אונ המ זי צו ריבין אונ דס איבעריגי
 ווס איז איבער גיבליבין פון איר עסין האמ זי צו
 מקעמין מיט איבע פיס והיא משיגא מן כל חיתא די
 קדקה אונ זי איז פר עגדרטם גינען מער פון אלע
 חיות ווס זענן אוף גינאנגין פאר איר בקרנין עשר לה
 אונ זענהן הערער איז גינען צו איר (אונ די זענהן
 הערער באטייטן דאס זענהן וועלן אויף שטיין
 גווען

מַמְלַל רַבְרַבָּן: חֲזוּה הַיּוֹת עַד דַּי כְּרַסוֹן רְמִיו
וְעַתִּיק יוֹמִין יִתֵּב לְבוֹשָׁהוּ | פִּתְלָג חוֹר וְשַׁעַר רֵאשִׁיה
פְּעַמַר נִקְא פְּרָסִיה שְׁבִיבִין דִּי־נִנּוֹר גְּלַגְלוּהִי נוֹר
דִּלְק: יְנַהַר דִּי־נִנּוֹר נִגְד וְנִפְק מִן־קְדָמוּהִי אֲלָף
אַלְפִים יִשְׁמִשׁוּנְהָ וְרַבּוּ רַבּוֹן קְדָמוּהִי יְקוֹמוֹן דִּינָא

ר"א סטון, העניק די סטוןן ליה זכור ויהי זקוקה ל די סטון, העניק די סטוןסן, סטון ז' : ר"ב
 רש"י אלפין קרו רבנן קרו

סחרק וגדף וכנסם להיכל בעיות פנים : (ט) די כרסון רמיו, לכות הטולו והתקנו לשבש כמשפט אחד לדין לאוה"ע וא' ללקוח לשראל : ועתיק יומין התיב : הקב"ה יושב למשפט על המלכות הוא ועל אלפנים כהשגיבו לפניו והזיקולכנו : כהלג חויר, ללכן עונית עמו : ושער ראשה בעמר נקא, מנקה עלמו מוזכות טיס לעכו"ם לפני ומשלים להם כל סכרם בשוה"ל : ביקרא רבה : די נור, כל אש : נור דלק, אש בעורה : (י) נגד ונפק, מושך ויואל : ישמשוניה, לעתיק יומין : דינא התיב, נלכדוהי נור דליק, כסא הדין שול שביבי איש וגלגלי איש בעורה, כסא הדין שול שביבי איש וגלגלי איש בעורה מתרבה האש עד העשות לנור שאש כאמור : (י) נהר די נור, נהר, מושך ויוצא מלפניו מושא עברתו : אלף אלפין ישבישנותיה ורבו רבנן קדמוהי יקומון דינא התיב, הוא יום הדין כבתוב כל הנה יום בא ביהר כחנהו ובתיב ויבה ה' צבאות במישש ובתיב לכן תכול לי נאם ה' הוא יום הגורל בעת יקום איוה לכתוב : ומפרין פתיהו, אין לפני צורק ותפס לכתוב כי אין שבתה לפני דגלו המנהג רוב העלילות והאלם המשי' בתב ויכתב בספר זכרון לפניו זה לצדיקים למיין אשר יזכרו תמיד לפניו לשובה ועל הישעים בתוב ועם צדיקים יכתבו ויהי כי דינא איהו יוספיהו פתיהו אשר ביאתיה למעלה יום דין ויום פקודה הוא יום העתיד להרויש כל מעשה בני אדם

מבשר שי
 המנהג, הלל"ף (ה) שנקאה מתיקוס : ממגל, כדוב הספרים הלל"ד חתוקה : (ט) שביבין, מ"א מלא דמלא : נור דלק, מלג"ד חתוקה לה בלתי : (י) קדמוהי, בח"ק, אלפים, אלפין קרו : ישמשוניה, שנקאה ספרים הימים בדיג ומקלת בלא גב, וכתב סוף"ו עם דגם חתרו ו"ה ישמשנה בג' נקודות : דנון, כן הכיב וקרי כס"ו ומפסיק סתמים כהון כתיב כעבן קרי וס"ה מלאה דנון

מצודת דוד
 מצודה יהיה חסד ונענה ומנהג נלואה מול העוקם : (ט) הזה, רואה הייתי כל זאת עד אשר חתוקה וכותב כסא ויהן מיומן בעינים ישב על כסאו והכותב היה לכן כסא ושער לכתוב היה כלמך קרי : כרסיה, כסאו היה ויואלה לכן כסא ונענה הכסא היה כל דוגם אוחו וכותב פנים רעוא ועמרו לפניו : דינא, עתה כמשפט כי יקומו להודות כסא מלא החסדים והטובים כהנל למה כי ילכין פון

פירוש ע"ס
 גיווען פר גאמז : (ט) חוה היות עד די כרסון רמיו איך האב גיועהן דאם שטורין וענין גיווארפן אונ אן גיברייטי גיווארין קען נאר יוצין און ויינעפיק יומין יתב און נאם ווס ער אי אלט פון טעג אייז גיוועסין אויף גיבשטין לבושה קתלה חור יום קלרייז איז אויב גיווען און וואסער שטיי צו ווייס סמכין די זינד פון די צדיקים וישער ראשה בגמר נקא אונ די האר פון גיוין קאם איז און ריין גיווען און ווי הייניע וואל כרסיה שביבין די נור גלגלה נהר דלק גיוין שטור איז גיווען פונקצין פון פיייער אונ די רעדער פון דר שטור וענן גיווען ברענדגיי פיייער : (י) נהר די נור נגד ונפק פון קדמוהי, אין סידך פון פיייער הם יתב גיווען אונ איז ארום גיבאנגין פון איהם אלף אלפין וישבישנות מווינט סאל מווינט מלאכים בדיקען אים ודיברכין קדמוהי קיטה אונ צעהן מווינט סאל צעהן מווינט מלאכים

שטיינען פר אים דינא התיב דר דין איז גיועצט גיווארן פאר

דניאל ז

יִתְבּוּ וְסִפְּרִין פְּתִיחוּ: "חַוָּה הָיְתָה בְּאֲדִין מִן קַל מְלֵיאָה
רַבְּבֵתָא דִּי קַרְנָא מְמַלְלָא חַוָּה הָיְתָה עַד דִּי
קָטִילַת חַוָּתָא וְהוּבַד גְּשֻׁמְהוּ וְהִיבַת לִיקְרַת אִישָׁא:
יְבִישָׁא חַוָּתָא הָעֵדִיו שְׁלִמְנָהוּן וְאַרְכָּה בַחֲיִין
יְהִיבַת לְהוּן עַד זְמַן וְעַדִין: "חַוָּה הָיְתָה בְּחַוָּי לִילֵיא

רש"י

המטע עמיכב לפניו: וספרין פתיחו, הספרים נפתחו
ספרי העברות והרעות שעשו: (יא) מן קל מליא, מקול
הדברים הנכבדים שהקין נדערת עליהם המחו של
עתיק וימין: עד די קטיבת חויהא והיובד נשמה.
כד נוספו ליקרת אשא, לכתב לש הוה לשו של יעקב
והיה עת יעקב לש וגו' (עובדיה ח'): (יב) ושאר חויהא
העדיו שלמנחון, ולשאר המלכות הסירו מן הכתובים
ממלכתהון: וארכה בחיין יהיבת להון, וזמן נתן להם
כתיים עד יום מועד לעמוד לכת מלכותם גוג ומגוג:

רס"ג

החיים והמיתים ואשר כתב למעלה ונתקו ויזין יתוב כל האומר
כי ראה דניאל ה' צבאות מן בנין הרי הוא פושע במדתה
דמות ליה' ואלן ד' דמות דתיבוב ואל מי דתיבוב אל וכל האומר
כי ראה מלאך הוא מן השמים וזוא מן האומר קטין וכל
לשון כי אין שופם העולם כ"א הקב"ה לבדו ככתוב לפני ה' כי
בא לשפם הארץ ואין מלאך אשר יוכל לדבר כי אף אלפין
ישמשנה ונתה דג כי דניאל ראה כל אלה בחלום ולא במראה
עינים וכל החלום יש לו פתרון כי הם משנה כי גם כל נבואת
הנבואים אשר ראו ותחת רגליו במעשה לבנת הספר ובמראה
סמניו ולמעלה יושב על כסא הם ונשא לא ראו הוק תקוקה
כי אין דמות מבורא כלל ולא דמות מלאך כי בעת שהיה מדבר
עם מראה להם הויון הדש וכל דמות שראו יש לו פתרון
מקל שקר כי שקר אפי' דמות גדולה מימיו כלי מספר ובאשר
ובשפא לא נכל לרסות לו יוצא הדל מימיו ובשפא ולא יעמוד לפניו כל אלה כמשל בעשיה כי
אדם: (יג) והובד נשמה, ואכד נופה זה אויבד סיכות הבעית היא שראה ארדה והנה מנדל עשן ולפיד אש כי באש ה'
נשפם מדורות אש ועצום הרבה משפם ושעום כיתהם ישפם שם כל רשעו ארדה ככתוב ויפטר לו רשעים חסום אש ומפרות
וגו': (יד) ושאר חויהא העדיו שלמנחון, ושאר החיות הם שאר כל עמלכות העכרים כל אחד ואחד הסירו מלכותם כעת
אשר נלקחו מלכותם ועמודו מלך אחר הרבה ואולם כבד וזה הם נעמדים ובהן נשארו עד בוא יוםם כהארות חסום כמנישום
כי אבדה מלכותם ובהם נשארים עד היום ההוא כאשר כתב וארכה בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן ואחר כתיים נתן להם
כלמכות הראשונים אחרי אשר אבדה כמשלחם הוא אחרות מלכות ישמעאל וסוף מלכותו כי הוא אחרות מלכות כל הארץ

מנחת שי

כדב ריון קרי: (יט) ונשא, לית חפיק ס"ה: ורזי רככות לפניו למטע הספרים נפתחו:

(יז) חוה, רואה הייתי אז מן קול מלות גדולות שהקין ממללת, רואה הייתי עד נהרנה היתה ואזכרה נפתחה
ונתנה למוקד אש: (יח) ושאר היתה הסירו מלכותם ואוחד כתיים נתן להם עד זמן מועד: (יט) חוה, רואה הייתי במראות

מצודה ציון

(יט) וארכה, מנין כהתה ולמיתותיו: זמן ועדן, הם שמות
גדולים וכן להנה עמל לקטין י"ט:

ונלכד נופה ותיס לשריפת אש: (כ) ושאר חויהא, ונשא חסום דבי
כתיים נתן להם עד זמן ועדן וזוהו חסום דבי חסום ונשא חסום דבי חסום
יסר ממלכתם ל"ה בזמן הכל יסלחו כתיים עד זמנה למלכותם
עם גוג מן האגוג וזוהו חסום דבי חסום: (כ) חוה, רואה הייתי במלכותם

לקוטי יקרים

זין פאלק, פיינס מין הקב"ה היא אלקס לים פון זין
פאלק ויעליו קוסטין משפסין היא פאלקער, וראם חיים זין דער
משפס, הקב"ה וועט זעהן וועלכע מצות היא פאלקער האבין
קנסן זעיקן וועט זיי באצאלן ויער שפר אויף די וועלט,
אז פאר ווערט זיך וועט זיי שפראכן קענס פאל, ובי
היזא פיר אפא נאגם הקב"ה וועט זענען זיי די יודן אזוי וויא
דיא נאך איז וואס ער בארף פאן, זען דיא יודן זענען גיטשאנן
זענען פון אונ האבן געזארגט האבן אן אהבה פון די פירנים
אז הקב"ה איז געקומען פירקה האלפין פון זייער שטייען,
ער זענען געווארן וויא אן אבד וואס גייט ער אן פאלקעה, און
זען הקב"ה איז געקומען אויף דעם בארן פון זענען דיא יודן
דיא תורה, איז ער זענען געווארן וויא אן אבד וויא גערעם
פון קינדער, און זען הקב"ה וועט קענען משפסן די וועלט
וועט ער אויסזעהן וויא אין אנטער פאן, הארשן ארץ וואס
זעט געזאמען פון דעקום איז שוין אז ער איז אים פון ארטיק
בארד, דערפירע האם ריטאל געזאגט ער האם זענען הקב"ה
זענען וועט יתום, איז אלקסער פאן זעט, לכושה פאלק חוה
זין קלייד איז חיים וויא שטייא, וישער לכושה קינד פאל, און
דיא קאר פון זין קאם איז וויא ווייטע וואל ווייט, קאם האם

פרוש ע"מ

פאר אים און די ספרים וואס אין זיי שטייען דיא
עבירות און די רעות זענען געפוינט גווארן: (יא) חוה
היית באבון האב איף דענסט קאל געזעהן פון קל מליא
ברקבא דם פון וועגין דעם קול פון די האקערדיגע
רייד ווס דר הארין האם גרעט איז אוף געגאנגן
דער צארין פון קאט חוה היית וזו' האב איף
געזעהן דם איפר דעם איז די חיה גיהרניג געווארן
אז איז גוף איז פאר לארין געווארן און ויא איז
ווארין געגעפן צו איין פראנד פון פייגער: (יב) ושאר
חיותא העדיו שלמנחון און די אנערקע חיות האבין
זיי אפ גיפאן פון דעם הימפל ויער געוועלשטיקייט
וארכה בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן און איין ווארטונג
בייא ויער לעבין איז ווארין געגעפן צו זיי כיו איין
צייט: (יג) חוה היתה בחווי ליליא דער נאך האב איף
וידער
נאר אזוי אויפגעקוקן, אפר זיי הקב"ה איז נישא קיין אקסמיים:

וארו עס ענני שמיא פבר אנש אתה הוא ועד
עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי : י ולהיהב
שלמן ויקר ומלכו וכל עממא אמיא ולשניא לה

יפלוחן

ה"א נכר ה"ב . סנהדרין לח :

רס"ג

אין אחריון מלכות כי בימי מלכותם ישפוט ה' על כל יושבי הארץ : (יג) וארו עס ענני שמיא פבר אנש אתה . והו משיח צדקנו והלא כתוב על משיח עני ורובב על חמור אלא כאב הדינה כי לא יכא על סוסים בגאות ואשר כתב עם ענני שמיא והנה עם ענני השמים הם מלאכי צבא השמי' זו היא כן הדרוקה

ארכה . המתנה : (יג) כבר אנש אתה . הוא מלך המשיח : ועד עתיק יומיא . שהיה יושב במשפט וזן את העממ' : כמח . הגיע : (יד) ולויה יהיב שולמן . ולאחוז בן אלס

שיהן הבורא למשיח ככתוב עם ענני שמיא או הוא גדול במשל כן עתיק יומין לכושיה בתלג חזיר ושער רשיה כעפר כן במשלי בני אדם . ועד עתיק יומין הקרבוהי . כדכתוב גאם ה' לאדני שב לימיני וגו' : (יד) ולה יהיב שולמן . שיהן לו שולמנת ומלכות ככתוב וגני נכמתי מלכו וכתוב יות עוז למלכו וירם קין משיחו ולא תסור מלכותו ולא תשכח עזי

אבן עזרא

הגולה והנה עם ענני השמים כבן הגוש היה בא ועד קדמון ימים הגיע ולפניו הקריבוהו : (יד) ולויה . ולו נתן שלטון ויקר ומלכות וכל העממ' הומות ולשונות ועבדוהו שלטוהו שלטון ע"י . לא יעבור ומלכותו לא תשחת והנה ראינו כי המלך לא פירש לו רק היה הרביעי והיה כן כי שלם החיות והראשונות יוכל הממלכה לעתם מנביאות דניאל האחרונות . והנה עס לך לדעת שפירש הרבע חיות בעבור כי הרבע מלכות היו בפחות שנות ולא ידעתי טעם הים הגדול כי כולם ביבשה היו אזלי טעם החיה הרומשת בים הגדול גדולה מנפש החיה ההוה ביבשה וזאת הגבוהה כמות אויל מרודך וזאתה בלשאר והנה הרבע מלכות כשדים . והגזון רב סעדיה אמר כי זאת המרחה על דבר עבר והוא דבר נבוכדנצר ולכך אנוש יהב לה ששך לדעתו והו ומנדעי יתוב עלי וזה חינוג כיון בעיני כי מה טעם לראות מה שעבר ומה תועלת להזכירו . והנה פירוש . הראשונה כחיה והוא נבוכדנצר . ובפני דשאר . בנו אויל מרודך וכן בנו בלשאר שנהרג . ונעלת מן ארשא . וכבר נאמרה אז מרעו הנכף ובשון הקדש רבים וטעם ועל כנה רגלו אלה הקינות ולכך אנוש שלב האריה גדול מלך האדם והנה טעם שהיו כשדים כשהיה עורפיהם באריה ובהרוב מלכס שפלו כשדים וקנולו והיו כשאר כל האדם ויפת אמר כי טעם כחוש הקימות שיראו לקונה כל השולס ויפה פירש . והחיה הנשית מלכות פרס שהשחמרה מלכות כשדים והיא הנמשלת לכסף בהלום נבוכדנצר וטעם ולשטר חד כי בלז אחד ממלכות כשדים הרב כורס ודרויה ג' ערים גדולות גם ראייה זה כתוב בספר מלכי פרס זה הארבעים שנה ובהחתי שנות הערים וזה קומי אבולי פרס שניא ממלכות כשדים . ורב סעדיה הגזון אמר כי זה רמז לחמשמש שכתב ספרים להשמד ישראל הקרואים עם רב ועלום ומה טעם לפירוש הזה כי אמשורוש לא תפס מלכות כשדים בתהילה . והחיה השלישית נמשלת למה הוא מלכות יו . ותהלת מלכות אלכסנדרוס שהיה מלך עמירם והוא הנמשלת לנבוכדנצר לנחשת ולכס כתוב די תשלט בכל ארשא וכן כתוב נבוכאה ושלטן יהיב לה וזה שאמר וארבעה גפין הם ארבעה המלכים ששלטו על מלכות אלכסנדרוס וזה דבר ידוע וככה אמר ותעלינה חוות ארבע

הגולה והנה עם ענני השמים כבן הגוש היה בא ועד קדמון ימים הגיע ולפניו הקריבוהו : (יד) ולויה . ולו נתן שלטון ויקר ומלכות וכל העממ' הומות ולשונות ועבדוהו שלטוהו שלטון ע"י . לא יעבור ומלכותו לא תשחת והנה ראינו כי המלך לא פירש לו רק היה הרביעי והיה כן כי שלם החיות והראשונות יוכל הממלכה לעתם מנביאות דניאל האחרונות . והנה עס לך לדעת שפירש הרבע חיות בעבור כי הרבע מלכות היו בפחות שנות ולא ידעתי טעם הים הגדול כי כולם ביבשה היו אזלי טעם החיה הרומשת בים הגדול גדולה מנפש החיה ההוה ביבשה וזאת הגבוהה כמות אויל מרודך וזאתה בלשאר והנה הרבע מלכות כשדים . והגזון רב סעדיה אמר כי זאת המרחה על דבר עבר והוא דבר נבוכדנצר ולכך אנוש יהב לה ששך לדעתו והו ומנדעי יתוב עלי וזה חינוג כיון בעיני כי מה טעם לראות מה שעבר ומה תועלת להזכירו . והנה פירוש . הראשונה כחיה והוא נבוכדנצר . ובפני דשאר . בנו אויל מרודך וכן בנו בלשאר שנהרג . ונעלת מן ארשא . וכבר נאמרה אז מרעו הנכף ובשון הקדש רבים וטעם ועל כנה רגלו אלה הקינות ולכך אנוש שלב האריה גדול מלך האדם והנה טעם שהיו כשדים כשהיה עורפיהם באריה ובהרוב מלכס שפלו כשדים וקנולו והיו כשאר כל האדם ויפת אמר כי טעם כחוש הקימות שיראו לקונה כל השולס ויפה פירש . והחיה הנשית מלכות פרס שהשחמרה מלכות כשדים והיא הנמשלת לכסף בהלום נבוכדנצר וטעם ולשטר חד כי בלז אחד ממלכות כשדים הרב כורס ודרויה ג' ערים גדולות גם ראייה זה כתוב בספר מלכי פרס זה הארבעים שנה ובהחתי שנות הערים וזה קומי אבולי פרס שניא ממלכות כשדים . ורב סעדיה הגזון אמר כי זה רמז לחמשמש שכתב ספרים להשמד ישראל הקרואים עם רב ועלום ומה טעם לפירוש הזה כי אמשורוש לא תפס מלכות כשדים בתהילה . והחיה השלישית נמשלת למה הוא מלכות יו . ותהלת מלכות אלכסנדרוס שהיה מלך עמירם והוא הנמשלת לנבוכדנצר לנחשת ולכס כתוב די תשלט בכל ארשא וכן כתוב נבוכאה ושלטן יהיב לה וזה שאמר וארבעה גפין הם ארבעה המלכים ששלטו על מלכות אלכסנדרוס וזה דבר ידוע וככה אמר ותעלינה חוות ארבע

מצורה דוד

וכקריבו אחוז לפניו : (יד) ולויה . ונתן לו כממשלה והכבוד והמלוכה וכל הומות ויעזרו לו : שלפנה . ממשלתו יהיה ממשלם עולם פירוש ע"ה ורם ער איז אלקם פון מעג דם איז גאמ נום איז געקן אין מושפט המ דר משית גינרייבט וקדמוהי הקרבוהי אונ פראים האמ מען אים גינעקמ : (יד) ולה יהיב שלמן ויקר ומלכו צו אים איז ווארן געקן געעלעקייט אונ

בנות הגולה והנה עם ענני השמים היה בא כדמות בן אדם ועל מלך המשיח יצא : ועד עתיק . והגיע עד היקן המיומן בימים פירוש ע"ה ויודער גינעקן אין דעם ועדונג פון ביי נאכט איז דעם ענני שמיא אונ נון קימ די וואלקין פון דעם הימל איז גיקומען אין גישמאלט און וויא אין מענקמש דם איז דר משיח ועד עתיק יומיא ספה אונ ביי דעם

יִפְלְחוּן שְׁלֹטְנֵהּ שְׁלֹטֵן עַל־מַלְכוּתָהּ
 דִּי־לֹא תִתְחַבֵּל : מִן אֲתַבְרִית רוּחֵי אֲנֵה דְנִיאל בְּנֵו
 נְדָנָה וְחַזְוֵי רֵאשִׁי יְבֵה־לְנַנִּי : מִן קִרְבַּת עַל־חַד מִן־
 קְאָמְיָא וְיִצְיָבָא אֲבַעָא מְנַה עַל־כַּל־דְּנָה וְאֲמַר־לִי
 וּפִשֵׁר מַלְיָא יְהוּדֵעַנִי : יֵאלִין חֵיוֹתָא רַבְרַבְתָּא דִּי
 אֲנִין אַרְבַּע אַרְבַּע מַלְכֵי יְקוּמוּן מִן־אַרְעָא :
 יֵי וְיִקְבְּלוּן מַלְכוּתָא קְדִישֵׁי עֲלִיוֹנִין וְיַחְסְנוּן מַלְכוּתָא

ת"א קאמיה, כדננס ב' :

רס"ג רש"י עד

נתן ממשלת האומות שהיו עובדי כוכבים ומולות דימה כחות ישראל דימה ככן אדם על עס ענותים ותמימים : די לא יערה, לא יסור : (טו) אתכרית רוחי, לשון כי יכרה (שמות כ"ב) ולשון ארמי ועברי שון כי כלומר נשחה מתוך עוונת כריתיה : בנו נדנה, בתוך מיקו נרתק שלו כלומר נכלה רוחי בתוך הגוף מן החלוס הזה : (טז) קרבת על חד מן קאמיה, קרבתו אלל אחד מן העומדים שם לפני עתיק היום המלאכים נקראו עומדים עמי' (זכרי' ג') בין העומדים האלה מסמי שחין להם קפאיו ויצויבא אבעא (יח) ויקבלון מלכותא קדישי עליוני, אלו ישראל

נצח נצחים ואשר כתבתי ואמרתיו אין מלכות אחרת אחרי ישמעאל ככתוב וכיומיהון די מלכויה אנון או בראותי צרות גדולות על ישראל וגלותם, מיד : (טז) אתכרית רוחי, נבדלה רוחי ונעשה רוחי זרה כי התנכרה רוחי ונתחלפה אני דניאל בשפת רוחי כמו בכרית : בנו נדנה, בתוך הגוף שנתק הוא נדן הרוח שהייתי רואה בצערן של ישראל, דיא אתכרית רוחי כמעט קם שלא יצתה רוחי אני דניאל כמעט שלא נבדלה רוחי, בנו נדנה בנו נודד השנה שנתדתי מתוך חלוסי וכנסתי בבחשבות : (טז) קרבת על חד מן קאמיה יציבא אבעא מניה, ומתוך החלוס קרבתו אצל אחד מן המלאכים שהיו עומדים שבה ונכין ויצבי שאלתי מכוני על כל זאת : (יז) אלין חיותא רברבתא, אלה החיות הגדולות הם ארבע מלכות ויסקיבו מן הארץ : (יח) ויקבלון, ואלה המלכות יקבלו מלכותן של ישראל שהם קדישי עליוני כדכתוב כי עם מנחת ישי

(טז) אנה, כדננני י"ג בה"א :

הנפשות וזאת ההיה הרביעית יאבד נופה כלל ולא ישאר היוב, תוכל ללמוד מזה הכתוב כי כל הנעשה בחרן גזירות שמים הם ואמרתו שזה כבר אגש הוא ישראל שהוא שם המון בעבור שאמר דניאל על עתיק יומיא ודינא הייב לקדישי עליונים והעסם לעשות קנמה בחיה הרביעית : (טז) ומלת אתכרית שון לא ריע רק בעבור כוונ דננה שנתק לרוח כדן נחרב כל ויש חרבו אל דננה, והעסם כאילו יציא מרוב כלה : (טז) קרבת, קרבתו אלל אחד מהמלאכים העומדים שם לשרת עתיק יומין וכל זה בחלוס : חילוי אבעא והדבר נכון בקשתי ממני : על כל דנה, על זה שיפרס לי זה החלוס ואמר אלה הארבע חיות הם ארבע מלכות והוא אחר מלכין בעבור כי הן נחשב כאש כמו מלכות כשדים : (יח) ויירוש דבר כבר אגש ויקבלון, בעוף המלכות קדושי עליון וירוש המלכות עם עולם ועד עולם, ושב להיכיר דברי ההיה הרביעית והיכיר עתה אשר

מנחת ישי (טז) אנה, כדננני י"ג בה"א :

מצורת דוד
 אשכ לא תסור ועלכותו תהיה ויחיא אשכ לא תושמת : (טז) אתכרית, ואלי דינאל נכחה כוחי בתוך חוקי ר"ל בתוך הגוף כלומר פס כי לא ילאה ע"ע נכחה במקומה והוא מלשון גומא והפלה : וחזוי, מראית רשאי הכהיל חזוי : (טז) קרבת אל אחד מן העומדים שם מלאכי שמש עליון כסם יציבא, בקשתי ממני פתרון החמת על כל זאת ואמר לי והודיע לי פתרון הדברים והוא כפל ענין במ"ס : (יז) אלין, אלה החיות הגדולות אשר הנה במספר ארבע הפתרון הוא אשכ אבעא מלאכים ועמדו מן הארץ : (יח) ויקבלון, אחר"כ יקחו המלוכה קדושי עליונים הם ישראל הפלוינים בעמלה : וחסכון, יגמלו המלוכה עד עולם וחזק ופירש

פירוש ע"ט
 אונ פבור אונ הערשאפט וכל קאמיה וגו' אונ ארבע פלקר אונ אוכות אונ קשונות זאלן דינען צו אים שילפנה שלמן עלם וגו' זיין גינעלשאפט ואל זיין אוף אייביג דם עס זאל נים ווערין אפ גינשאהן אונ זיין הערשאפט זאל גינשווערין פון דארקן : (טז) אתכרית רוחי אזי אום גינראקען אונ פון רוקמ גינאררין אונ בער שראקין מיין רוח פון מיר דניאל אונ מיין פויקער פאם ויחזוי ראשי יתלינני אונ דיא נעהנג פון מיין קאפ האקען מיר דר שראקען : (טז) קרבת על

פון די שמייענדיגע פלאכים וואס זענן גישטאנין פון קאם וציבא אבעא מניה אונ דעם אמת האב איך גיבעטען פון איהם ער זאל מיר זאגען אויף דעם אלימען וום דר חלוס בשייט ואמר לי קם ער צו מיר גיזאגט ופיר מליא יהודעני אונ דם בשיידניש פון די זאקן קם ער מיר מדיע גינען : (יז) אונ אזו קם ער מיר גיזאגט אלן חיותא רברבתא די אנון ארבע דיא גרוסק חיות וום זיי זענן פיר דם בשייט ארבעה פליזן יקיימו מן ארשא פיר מלכים וועלין אוף שמיין פון דר ערד : (יח) ויקבלון מלכותא קדישי עליוני אונ נאך זיי וועלן

פון דר שמייענדיגע פלאכים וואס זענן גישטאנין פון קאם וציבא אבעא מניה אונ דעם אמת האב איך גיבעטען פון איהם ער זאל מיר זאגען אויף דעם אלימען וום דר חלוס בשייט ואמר לי קם ער צו מיר גיזאגט ופיר מליא יהודעני אונ דם בשיידניש פון די זאקן קם ער מיר מדיע גינען : (יז) אונ אזו קם ער מיר גיזאגט אלן חיותא רברבתא די אנון ארבע דיא גרוסק חיות וום זיי זענן פיר דם בשייט ארבעה פליזן יקיימו מן ארשא פיר מלכים וועלין אוף שמיין פון דר ערד : (יח) ויקבלון מלכותא קדישי עליוני אונ נאך זיי וועלן

וועלן

עַד-עֲלֵמָא וְעַד עַלְמַי: י אַדִּין צְבִית לְיַצְבֵּא
עַל-הַיּוֹתָא רְבִיעֵיתָא דִּי-יְהוּת שְׁנִיה מִן-כְּלָהּוֹן
הַחִילָה יתִירָה שְׁנִיה דִּי-פְרוֹל וּמְפָרִיה דִּי-נַחֲשׁ
אַכְלָה מִדְקָה וּשְׂאֵרָא בְרַגְלוֹהֶרְפֶסְתָּ: י ועַל-קַרְנֵיא
עֶשֶׂר דִּי בְרֵאשֵׁה וְאַחֲרֵי דִי סִלְקַת וּנְפִלוּ מִן-
קַדְמֵיה תֵּלַת וּקְרָנָא דְכֹן וְעֵינִין לָהּ וּפְסִי מִמֶּלֶל
רְבִרְבִן וְחֻוּהֶרְבִּי מִן-חֲבֵרְתָהּ: כ א חוּהֶ הוּיִת וּקְרָנָא
דְכֹן עֲבַדְא קְרַב עִם-קְדִישֵׁין וַיְכַלָּה לָהּ: כב עַד דִּי-

רש"י יתיר יתיר יתיר ונפלה קרי יתיר רס"ג

קדוש אתה לה' וכתוב והתקד עליו ועל אשר יפרו בו' הנסב
כאם מלכותם והתקד לאיו ארבע מלכות יורשו המלכות כשילך
הוא ונבלי ישראל וישתכבדו התקד עד העולם הוא עד שילך
מישהו יצא ארין צבית ליצבא או יצבית לעבור על ארית
ביתר החיה הרביעית הוא שהיה מוטב לה שכבר ישראל
יחד כמולד יהיה נורא ויתורה באר שניה כפולו ישראל
מנהיגת הם שרית וגיבורית ששקים ככרול ושרות ככריתים:
אבל גבורת ישראל: מוקד: הלפידו חכמים: ושרות: ועל עם
הארץ: ברנלה הפסת: כנלית: וכ: ועל קרנא עשר: ועל עשר
הקרנים הם עשר מלכות שירשנו: (לא) וקרנא: דכן עבדא
ישראל כרביעית וכלה לחון שנצח אותם והחריב בית המקדש
וישתנהל ועד שובא משיחתי הם עתידים להשתעבד תחת

שטלו המלכות מרביעית: (יט) ארין צבית ליצבא.
לא הפלתי לעמוד על הקמת עון החים הרביעית: די הית
שניה מן כלהן דחילה יתירה. אכר היתקממות מלכות
היונה יתירה: (כ) ונפלה מן קדמה תלת. ועליו מפיסה
מלך מן הראשונות: וקרנא דכן ועינין לה. והקדן אכר
כוח ועינים לה ככרית למעלה: (כא) חוה הוית: כהלוי
הראשון כספרתי למעלה: עם קדישין. עם ישראל:

קרנא עם קדישין (עליון) וכלה לחון. זה מופים שבהם הם
והנהגה ישראל כקיימן: ועל עד די אתה פתח יצבא.

אבן עזרא

לא הזכיר בראשונה כי הקדו הקטנה העשה מלהמה עם
יכרהל ותכול להם והנה פירם לו הנלחך כי זה הנלחך האהרון
במלכות ושמעאל ירע רעה גדולה לישראל וזה ולקדשו
עליון וכל ויכבר כי ירעה למטת מועדיו וסדל ויתרסת
ויהיו יכרהל כנרה עד ערן ועדעין וכל עד וזה אפרס כפסוק
שחמר הנלחך ומלכותה ירעה לעם קדשו עליון:

מצורת דוד

הפסוק על פשרת הקדוים אכר כלאשה והקדן האהבת הקדוים
אכר עשתה ועלנו שלם מלפניה: וקרנא. ופסוקן הקדן כהצומח
הנולח אכר פניס לה ופס המדבר גדולה וכללית וכללה גדול
בהתקדן מן מכוניות: (כל) חוה. גם הפלתי לדעת הפסוקן מה
שנאמר כיומי אכר הקדן כנלח עשתה מלהמה עם יכרהל הקדוים
ויכלה לם וכלהם: (כב) עד די אתה. עד אכר על כוון הכוון

עד שלם עולמו וכל מה שולח ממש כי לפעמים יאמר עולם על
זמן הרין כמו ופסדו לשולח (שמות ל"א) וישו ארין. לו הפלתי
לדעת הנהגת הפסוקן על החים הרביעית אכר סיבה מטוסה
שחמה ונאשמה מן כוון כספתים רב: דחילה. מולח יתירם
וממוצה סיבה כל כולו ופסדים כל נחמה: אבל. ומתקד הקד
ושמאל כחמה כנלח: (כ) ועל קרנא. גם הפלתי לדעת המיתה

פרוש

אורף גיבאנגין און עם איז ארוים גיפאין פון פאר
איים רבייא הערנער פון די ערשטע וקראי דנו גינעו
לה אונגוים דר הארון איז און וואונדערליך גינעו
און האט גיהאט אויגן און ניון מויל האט גיקעם
האפערדיגע הייד וחוה רב ניון הקדשה און ניון און
נעהנג איז גיקעסער גינעו פון ניון חתרותה ריא
אנדערע הערנער: (כא) חוה הוית איה האב גינעו
אין ערשטין חלום וום איה האב אויווען דר ציילם
וקראי דנו גיבא אנה דם דער דאוונער הארון האט
גיהאלטן מלחמה מיט דר הייליגע פאלק און הם
ניון ביי גיקופען: (כב) עד די אתה שתיק ויפאי ביו דער
אלטער פון מעג איז גיקופען דם איז נאט און הם
גינעבו איז רין פון די אופערשטע הייליגע חפאי

וועלן דם כמקבל ניון די אופערשטע הייליגע ויחסינו
מלכותא און ניו וועלן ירשנינו דם מלכות ביו אייביג
און ביו נאמן אייביג: (יט) גרה צבית ליצבא דענקם
כאל האב איה גיואלם שמיין און קופען אוף דעם
אמת פשיידיגיש פון דר פערדער יתה די הית שניה
מן כלה דם יז איז פר ענדערט גיווען מיין פון אלע
חיות מיט גרום מורא שנה די פתל ארע ציין וענען
גינעו פון אייזון און אירע ענגיל וענן גינעו פון
קופען אכלה פדקת ויל יז הם גינעסן און הם אלץ
עז ריביג און די אופערדיגע הם יז עז כרעסין מיט
אירע פים: (כ) ועל קרנא עשר די בראשה און אוף די
צעהן הערנער וום אוף איר קאפ וענן גינעו ויחסינו
די פלחה און דר אנדערער הארון וום דער נאך איז

דניאל ז

אתה עתיק ומי אודינא יהיב לקדישי עליונין ומנא
 מטה ומלכותא החסנו קדישין: כן אמר חותא
 רביעיתא מלכו רביעיה תהוא בארעא די תשנא
 מן-כר-כל-מלכותא ותאכל כל-ארעא ותדושנה
 ותדקנה: כי וקרניא עשר מנה מלכותא עשרה
 מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא ישנא מן
 קדמיא ותלתה מלכין יהשפל: כי ומלך לצד עליא
 ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניה זמנין
 ודת ויתיהבון בידה עדיעדן ועדנין ופלג עדן:

ת"א ודקיס . שמעתי ע"כ: ועדנין . סכודנין ג' : רביעיתא קרי עלאה קרי רש"י

(כב) ודינא יהיב לקדישין עליונין . ונקמה נתן להם ממנה: (כג) כן אמר . כה עניי המלך הפותח לי את הים: (כד) וקרניא עשר . וקריס עשר אשר רחית לה זה פתרונו: מנה מברוכא . מאותה המלכות: ואחרן יקום אחריהון . והאחרון יקום אחריהון הוא טיפוס: (כה) לצד עליא . כלפי מעלה: ולקדישי עליונין יבלא . וליכרלל יטריח ויזיק: ויסבר להשניה זמנין ודת . וידמה כלבו להעביר על כל מעדיהם זה מוסר: עדי עדן ועדנין ופלג עדן . קץ סמוס הוא זה כאשר נאמר לדניאל סמוס הדברים ותתום ודרשוהו הראשונים איש לפי דעתו וכלו הקלסו ויש לנו לפתור עוד כאשר ראתי כתוב

דיההודינא ויהיב לקדישי עליונין . ובורח דת ויתן דין לישראל חסן יגיע וירשו המלכות ישראל הקדושים: (ג) כן אמר . כך אמר לדניאל המלך הדרך השלום חתיה הרביעית הוא מלכות ארם שתחיה בארץ חמא משונה בבורותיה יותר מכל המלכות ואכל ותגבר כל הארץ תדוש ותרוק כל ארץ ישראל: (ד) וקרניא עשר . הם עשרה מלכים שיקמו ממנה: ואחרן יקום . ואח"כ יקום אחריהון מלך אמור הוא טיפוס שהוא פתויב ביהמ"ק הוא חוק מן הראשונים: ותלתה מלכין יהשפיל . מלך ישראל ובלך יין ומלך ישמעאל: (ו) ומה לצד עליא ימלל . זה טיפוס שחרב בית אלהינו ואחר תש ונת בירו תבנם לפני ולפנים ולקח ספר תורה והציע תחתיה וקבל עמה ושפך את החרב והתך את הפירות עד שמיספך דם וענה ואמר אי אלהיכו צור חסיו בו אשר חלב ודחמיו יאכלו גוי: ולקדישי עליונין יבלא . אלו ישראל שבלה אותם כדכתוב בלא בשיר וירוי שירב עצמותיו . ויהבן לכור יבלה וכלה שובלה אותם: ויסבר להשניה זמנין ודת . שעלה כדעתו לשנות

ולבשל מישראל השבתות והמועדים והתורה: ויתיהבון בידת מנחת שי

עמ"ק: (כג) רביעית . רביעיתא קרי והכתיב כה"ל בסוף ח"כ כנוד הממזיקים כמזכיר ד: סוף בלעש . כה"ל כפי:

מצודת ציון

(כג) ותדושנה . מלשון דש . ובלא . ויסבר . ענין מתעבס ונדול סכודנין: עדין . כן המלכות של עת ושל טה:

היה נאמן אשר חסיה משונה מלך מכל המלכות ותקריב כל הקריס ימנו אשכ מהמלכות יהוא ימנו עשר מלכים ל"ל סקן סוכים וירא אשר מלך אחר יעמוד אחריהם והוא יהיה והוא ידבר דברי חקוף מול המלכות ואח"כ ימלך קדשי פלוינים ישמית כי כוב בני סגולה סמך צמלות ישמעאל: ויסבר . ויחשב לשנות פירוש ע"מ

(כד) וקרניא עשר אונ די צעהן הערנער וום דו האקט גינעהן ביר דער חיה איז דס דר פתרון מנה מלכותא פון דעם מלכות וועלן צעהן מושלים און שטיין ואחרן יקום אחרהון אונ איין אנדער מלך וועט אויף שטיין נאך זיי דס איז אונן ויכובס . והוא יקום פון קרניא אונ ער וועט פון קרניא אונ ער שטיין מלכות והלכת וועט פון קרניא אונ ער שטיין וועט משיעיר זיין: (כה) ופלג לצד עליא ימלל אונ רירר וועט ער ריידן אנטקעגן דעם אונערשטיין גאט ולקדישי עליונין יבלא אונ צו די אונערשטע הייליגע וועט ער מדין

משה ופלכותא החסנו קדישין אונ די צייט איז ניקומען אונ די הייליגע האבין גירשינה דס רעכט . (אויף דעם אלטמען האב איך דעם מלאך גיפרענט וום דס בטיים): כן אמר דעם אונ גינאנט דר מלאך וום דס מיר דעם חלום פותר גינען ויתקא רביעיתא די פערדע חיה בטיים מלך רביעיתא יהוא בארעא דס איין פערדער מלכות וועט זיין אין לאנד וום עם וועט פר ענדערט זיין מיין פון אלע מלכות ותאכל כל ארעא אונ דס מלכות וועט פר דארפין דס גאנצע לאנד אונ וועט עם צוא דרעשין אונ צוא קאלין:

כִּי וְדִינָא יִתָּב וְשִׁלְטָנָה יְהֻדְוִן לְהַשְׁמֵדָה וּלְהוֹבֵדָה
 עַד־סוּפָא: כִּי וּמַלְכוּתָא וְשִׁלְטָנָא וּרְבוּתָא דִּי מַלְכוּת
 תְּחֻת כָּל־שְׂמִיָּא יְהִיבַת לְעַם קַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין
 מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת עֲלֵם וְכֹל שִׁלְטָנָיָא לָהּ יִפְלְחוּן
 וַיִּשְׁתַּמְעוּן: ח כִּי עַד־כָּה סוּפָא דִּי־מַלְתָּא אַנְהּ דְּנִינְאֵל
 שְׂגִיָּא וְרַעֲיוֹנֵי יְבַהֲלֹנְי וַיִּזְוִי יִשְׁתַּנּוּן עֲלֵי וּמַלְתָּא
 בְּלָבִי נִטְרַת: ח בְּשַׁנַּת שְׁלוּשׁ לְמַלְכוּת בְּלָא־שַׁצְר
 הַמֶּלֶךְ הַזֶּהוּן נִרְאָה אֵלֵי אֲנִי דְנִינְאֵל אַחֲרֵי הַנִּרְאָה אֵלֵי

בתחלה

דגש וחסר א' אחר ח

ה"א יטות , פקודת ספר ז' :

רש"י

רס"ג

עד ערך וערנין ופלג ערך. והיו מסורין בשניבד תחת ידו ועל
 ערך וערנין ופלג ערך דיבר הכתוב כלשון בני אדם וכל
 חכם וסביר ומבין דעת התורה נסתרה דרכם ונסתרה צדקתם
 כלי להשיג דעה החשובה הנה ואין יודע וזלתי אליהו ככתוב
 בלי יום נקם בלבי הלב לא הניד לפה והנה איד יניד בלא ד
 וספסר ויש לנו לחכות ולקוות עד ירחם עמי ועירו אמן. ויבין
 אשר יבמר החשבון הכתוב עם חתום באוצרותיו או ישיב
 ברוך ככתוב ודינא יתיב שישב ברין. ושלפני עכרס יאמר
 והטבלכות והשלטנות והנדולה של כל עמי' שהחה כל
 השמים נתון לקדושי עליוני' הם ישראל. מלכותו של מלך
 משיחו מלכות עולם ובמשלתו עם דור ודור וכל הכפשות
 אליו יעבדו וישיעו: (כח) עד כהספא. עד הנה סוף הדרי: ספרת.
 שבת: ח (א) הון: וזה התון נראה לדניאל בשנת ג' ללשנא:

בסם רב סעדיה הם חלף וגו' מלכות ול"ה שנים האמור בסוף
 הספר אשרי המהכה וגו' ופי' המועד עד עת שני פמים
 והלי עת ואמר שהעתיק הם ארבע מלכות ושמונים שמונים
 למהם ממלרים עד סבבה הכית והרבע מלכות ועשר ימי
 מוקד ראשון הרי תח"ן ועוד חלי העת הנה חסר חמ"ה הרי
 חלף כל"ה את חלף הסוב מעת הוסר התמיד עד שוב זכר
 התמיד אל מקומו והוא הוסר גם שנים לפני החשבון ויש
 קלמ רעה בספר זה. ועוד יש מתיאור ראה להשקון זה
 הספר אסתיר פני הסתר אסתיר בנימטריא חלף ושל"ה:
 (כו) ודינא והיב. והדין נתישב לפני המקום: ושילמנה
 ייהערוך. ושלטני וממשלתו של אותו המלכות יסירו מן
 השמים: (כז) וישרמיעון. יהיו כשמיים לתלויה לשמותו:

(כח) עד כה. עד כאן: שגיארעיוני ויבאלונוני. הכרזה
 היו מהשנית מכהלות אותי: וזווי ישהנן. מרלית יופי ותלרי כשנתו: בלבי נטרת. גלבי לפני:

ח (א) בשנת שלש. אחרי המראה הראשון אחר שגראה אלי בתחלה החלוס האמור לעמלה שגראה לו בשנת
 אבן עזרא

ח (א) הכוונה השנית בשנת. אחרי הנראה. אשר נראה
 מדוייקים חלף קדים לש"ן וכן לאוי

(כו) יחב. ה"י"ד בחיכך כמדוייקים ותה"ו דגושה והסר י"ד אשר
 ת"ו ומסר עליו לתודגס והסר: ח (ב) למלות בלאסר. כמקלמ
 לפי הכוונה ולעיל סוף סימן ד':

מלכותה. מלכותו חסיה מלכות עולם וכל המשלים יעבדו אותו ולאו
 ישעשו לכל אשר ילוס: (כח) עד כה. עד הנה סוף של דגש התון:
 אנה. אל דינאל הכרזה מלך כהדילו אוקי מחשבתו וזוכר פני
 כהרזה עלי והכרז הכוה שמתו כלבי כי לא אמר לבני זכור כ"א
 כהשית הדכיים ולא כלם ועמ"ש למעלה ראש מלך חלף:
 ח (א) אחרי הנראה. אחרי אשר נראה אלי בתחלה בשנת ג' ללשנא:

מזודה
 מישאל זמן המועדים ומשפט החורס יהיו מכורים בידו עד עת
 נהור ומסר כמה הלאהנה ואמר בהשע יכיס ערך וערנין ופלג ערך
 ול"ה שני שנים והלי כמה יהיו מכורים בידו: (ט) ודינא. ואת"ל
 יש ברה המספס ויסירו את ממשלתו להשמידו והלאסר עד סופו
 ותעליתו: (כו) והלכותה. והלכות והחובלה והחובלה של מלכות
 השמיים אלה תתקלל השמיים יכיס נתון לעם קדושי עליוני' וסר ישראל:

פירוש
 סידין אונ ענגען ותיקון בידה וגו' אונ זיא וועלען
 גיגעפן זיין אין זיין האנט ביו איין צייט פון צוויי
 צייטן אונ איין האלבי צייט פון צוויי צייטן אונ דינא
 יתיב אונ דר דין וועט דענקט קאל גינעצט ווערין
 פר גאט ויסקלנה ויהדן אונ דם גינעלמיקייט וועלען
 זיי אפ מאן להשפדה יהוהבה עד ספא צו עך מיליגין
 עם אונ צו פר לירין עם ביו צום סוף: (כו) ויסקלנה
 ויסקלנה וגו' אונ דם מלכות אונ דם גינעלמיקייט אונ
 דם גינעלמיקייט פון מלכות וואס אונטערין גאנצין
 היסקעל וועגן ויהיה קים מרשע עליוני' וועט גיגעפן
 ווערען צוא די אונקערשטע הייליגע מלכותה מלכות

ח (א) בשנת שלש. בלאשער בהנה אין דעם
 דריטן

דניאל ח

בַּתְחִלָּה: יוֹאֲרָאָה בַּחֲזוֹן וַיְהִי בְרֵאִתִּי וְאֲנִי בְשׂוֹשָׁן הַבַּיְתָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְדִינָה וַאֲרָאָה בַּחֲזוֹן וְאֲנִי הֵייתִי עַל־אוֹבֵל אִילָי: וַאֲשָׂא עֵינַי וַאֲרָאָה וְהִנֵּהוּ אִיל אֶחָד עֹמֵד לְפָנַי הָאֵבֶל וְלוֹ קָרְנִים וְהַקָּרְנִים גְּבוּהוֹת וְהָאֶחֶת גְּבוּהָ מִן־הַשְּׁנַיִת וְהַגְּבוּהָ עֲלֶיהָ בְּאַחֲרָנָה: דְּרֵאִיתִי אֶת־הָאִיל מְנִיחַ יָמָה וְצַפּוֹנָה וְנֹגְפָה וְכַל־חַיּוֹת לֹא־יַעֲמְדוּ לְפָנָיו וְאִין מְצִיל מִיָּדוֹ וְעֹשֶׂה כְרַצְנוֹ וְהַגְדִּיל: וְאֲנִי הֵייתִי מִבֵּין וְהִנֵּה

רס"ג

(ג) על אוֹבֵל אִילָי. על פתח שער הבנין ששמו אילי. אוֹבֵל קורין חכמים לשער הגדול ויבלי ויבלי מים ואילי לשון אילי ואילטיו. וי"א נחר חוק כמו יובל ויבלי מים ואילי לשון אילי הארץ ובדעתו אינו כן לפי שבששן הבורה אין בה נהר. אמנם כי אוֹבֵל אִילָי שער הבורה: (ד) אִיל אֶחָד. ולו קרנים. בדעתי מלכי כודי ופרס: והגבוהה עולה באחרונה. פדעתי שהוא אחשוורוש שהוא אחרון ועשיר גדול מכל האובל השער: (ה) רֵאִיתִי את האיל מנחה. וכל חיות לא יעמדו לפניו. כי כל מלכים יכלו לו כי הוא מלך מהור ועד כוש: (ו) והנה צפיר העוים. זה מלך יון: על פני כל הארץ. כי הוא הילך

אֵבֶן
 כמו העיר ההוללה. ההלכות אחד: (ג) וַאֲרָאָה. אמר יפת כי היה רוֹאֵה במראות הכוֹסֶה שהיה בשוֹן הַבַּיְתָה שהיא מלכות פרס כי משם יצא משמית מלכות בלשזר וכאלו היה על נהר אִילָי כמו יחזקאל על נהר כבר. ואובל כמו יובל ועל יובל ישלח שרשו. כערבים על יבנה מים והאלף תחת יוד"ך כי ישו כמו אישיו גם באלף כתוב ויוד"ך תתימרו כאלף יתחמרו והוצרך לפרש ככה כי דניאל בדביל היה כאשר נרגז בלשזר המלך. ויפת אמר מנהג המרמלה לאמר והנה רק יתכן שהלך לילא אל עילס וכש באותה שנה אל ככל: (א) וַאֲשָׂא. איל אחד. זאת מלכות פרס: ולו קרנים. מדי ופרס גויים עלומים הם: והאחת גבוהה.

מצודת ציון

ח (ג) הַבַּיְתָה. ענין אֲמֵנוּ וכן לא ללמד הכוונה (דס"ג כ"ט) וכל סיסטם מטפולין מקום התמונות: אוֹבֵל. נהר וסוף מלי יבלי מים (ועשירי!) וכל סוף נקטס כו"ל מנו ישי וישי (דס"ג כ"ז): אִילָי. כן גם סכס: (ד) מנחה. ענין ככלס והדפוס בקרן: (ה) צפיר. הוא שער וכן לפי הפלס (ועל"ס): חיות.

פירוש ע"ט

וַיְהִי אִיל אֶחָד עֹמֵד אוֹבֵל גוֹן אִיִּין וַיְהִי עֵר אִיִּין גִּישְׁמַאֲנִין פֶּר דְּעֵם שִׁיךָ וְלוֹ קָרְנִים אוֹבֵל צוֹ אִים נַעֲנֵן גִּינְוֵעֵן צִוְיִין הַעֲרָנְעֶר וְהַקָּרְנִים גְּבוּהוֹת וְגו' אוֹבֵל דִּי הַעֲרָנְעֶר נַעֲנֵעֵן גִּינְוֵעֵן הוֹף אוֹבֵל אִיִּינַע אִיִּין הַעֲרָנְעֶר גִּינְוֵעֵן פּוֹן הַעֲרָנְעֶר אִיִּינַע הַעֲרָנְעֶר עֲלֶיהָ בְּאַחֲרָנָה אוֹבֵל דִּרְ הַעֲרָנְעֶר הַקָּרְנִין אִיִּין אוֹף גִּינְוֵעֵן צוֹם אִיִּינַע שְׁשָׁן: (ד) רֵאִיתִי אֶת הָאִיל מְנִיחַ אִיִּין הָאִיל גִּינְוֵעֵן הַעֲרָנְעֶר וַיְהִי עֵר אִיִּין גִּישְׁמַאֲנִין אוֹף מְעָרְבִי נִיִּים אוֹבֵל אִיִּין צִפּוֹן נִיִּים אוֹבֵל אִיִּין דְּרוֹם נִיִּים וְכָל חַיּוֹת לֹא־יַעֲמְדוּ לְפָנָיו אוֹבֵל חַיּוֹת הַקָּאֲבִין נִיִּים נִקְאָנְטִים בְּשִׁשְׁיִין פֶּר אִים וְאִין מְצִיל מִיָּדוֹ אוֹבֵל קִינְרֶר הַמִּי נִיִּים נִקְאָנְטִים מְצִיל נִיִּין פּוֹן נִיִּין הַקָּנְטִים וְעֹשֶׂה

צִפִּיר־הָעֵזִים בָּא מִן־הַמַּעַרְבַּ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֵין נוֹגַע בָּאָרֶץ וְהַצִּפִּיר קָרָן חֲזוּת בֵּין עֵינָיו: וַיֵּבֵא עַד הָאֵיל בַּעַל הַקָּרְנִים אֲשֶׁר רָאִיתִי עִמָּד לְפָנַי הָאֵבֶל וַיִּרֶץ אֵלָיו בַּחֶמֶת כַּחוֹ: וַיִּרְאִיתִיו מֵיַעַן אֵצֶל הָאֵיל וַיִּתְמַרְמֶר אֵלָיו וַיִּךְ אֶת־הָאֵיל וַיִּשְׁבֵּר אֶת־שָׁתִי קָרְנָיו וְלֹא־הָיָה כַּח בָּאֵיל לְעִמָּד לְפָנָיו וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּרְמָסֵהוּ וְלֹא־הָיָה מִצִּיל לָאֵיל מִיָּדוֹ: הַצִּפִּיר הָעֵזִים הַגָּדִיל עַד־מָאֵד וּכְעֶצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקָּרָן הַגָּדֹלָה וַתַּעֲלֶנָה חֲזוּת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע

רס"ג

ואין נוגע בארץ. למה היה למלך בארץ: קרן חזות. קרן גדול למלכה הטין: (ז) ויתמרמר אליו. וילחם אליו הוא לשון כעס מר: (ח) חזות ארבע. מלכה ארבע כדי כי שנים ראה איל אחד בקרנים קטנות והוא מלך פרס וכיל קרנים הוא מלך מדי: לפני האביל. לפני השער: ויין אליו בחמה כח. לחלום בו: (ט) ויתמרמר. נעשה ארון רב אליו ונצחו יש אפסרום במירות ואמרויה אהל המרות והפרו והסכנות הוא יסוד השער כי כן כתוב וך: וישבר את שתי קרניו. שהשפיל את סרו ופרס: וישליכהו. לילך מדי: וירמסהו. לילך פרס: (ט) וצפיר העזים הגדול. הוא מלך יין הוא אלכסנדרוס הגדול מאד במעשים גדולים שעברו על ירו: וכעצמו. וכאשר נהרבה באר אז מת אלכסנדרוס שנקרא הקרן הגדולה: ותעלנה חזות ארבע תחתיה. חמה ד' מלכים אשר

מנחת שי

אלכסנדרוס מוקדן וכן פירט המלך וכוה כל משלח הערש כי הוא היה מלך הערב וכס טולד ופירוס ואין נוגע בחרץ כאלו היה עף בחור במרוחה ומרוכ מרוחלו לא היה כדלס שהוא נוגע בחרץ: והצפיר. שער עזים ככה כתוב וצפירי עזים כדל"ב: קרן חזות. מאוכז וככה פירט המלך שהוא המלך הראשון שהרג את ההתשסתה לשון כשרים הוא ועוד אפרט: (ח) צפיר. וכעצמו. שכתבו שיה אלכסנדרוס כלשר נבחרה ירו וכיוי כהרוח כמו בן שלשים שנה מת: ותעלנה חזות. קרנים כחזות חזרו שחלקה מלכותו לארבעה מלכים: לארבע רוחות השמים. ואור' ראשון להותח מקום המלכות לכל אחד מצורה דוד

רס"ד

לחם עמו בצמרות וצמרותיו כד: (ח) וכעצמו. וצפיר נעשה סוף ביתה חזות ארבע. ארבע קרנים גדולות הותחם שני פסוקים קרן הגדולה היא פסוקים ארבעה חזות השמים חמה וכל אלה פירוש עשה כדענו והגדיל אונ ער הט גיטאין און ווי ציין וויין און גינען און אין ווארין גרום: (ח) ואי קיטי מדי אונ איך דיטאל האב גיקוקט ומה צפיר קיטי וכו אונ נון איין זכר פון גינען איז גיקוקט פון פערט זייט איבער דעם גאנצען לאנד ואין נוגע בארץ אונ עם הט זך גיראקט דם ער ריכט גיט אן אין דר ערד ובעציה מה קיטי פון גינען אונ דר זכר פון ציגין האט גיהאט איין אן ויכטיגין צווישן זייט אונגין: (ט) ויבא עד האיל אונ ער איז גיקוקטן פון צוא דעם ויידער ווס הט גיהאט דר צוויי הערער אשר קיטי עומד לפני האביל וואס איך האב אים גינעןן שטיין פר דעם טיין ונחן אליו בחמה כמו אונ ער איז גילאפין צו אים מיט דעם צארן פון זיין גאנצן פת: (ט) ויאמרו טעש אצל הפיל אונ איך האב גינען דעם שעיר דם

ארבע

רוחות השמים: ומן האחת מהם יצא קרן אחת מצעירה ותגדל יתר אל הנגב ואל המזרח ואל הצבי: ותגדל עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הפוכבים ותרמסם: ועד שר הצבא הגדיל וממנו הרים התמיד והשליך מכון מקדשו: ויצבא תנתן על התמיד בפישע ותשליך אמת

קרנים: (ט) ומן האחת מהם. ומאחת מהן המלכות: יצא קרן אחת. מלכות טיטוס ויולת ממנו: מצעירה מלכות מוערת וכמות כמו שקראו למעלה קרן אחת מצעירה והוא על עין סנא' כוון אהה מלך (עובדיה א'): ותגדל יתר. ותגדל מלך: אל הנגב. הוא מלכים שהיו כדרומה על ארץ ישראל: ואר הצבי. ארץ ישראל שנקראת ארץ זבי כענין סנא' כנאות זבי (נחמיה ג'): (י) עד צבא השמים. הסייף שנתלכו לכוכבים: (יא) ועד שר הצבא. הוא בית המקדש שהיה ביתו של הקנ"ה שר הנבא כלפי הקנ"ה הרף: וממנו הורם התמיד. ועל ידי נדודו וחילופיו שגלה לירושלים בעל התמיד שגלת עם נירון קיסר שר כנאו כמ"ש רז"ל במכתב גטין ויגורין: (יב) וצבא תנתן על התמיד בפישע. וזמן מועד נתן

הקים בחייו וחילק להם המלוכה כמו שאמרנו למעלה אחר ברום ושמו רובים אלכסנדרוס באלכסנדריא ארזים בעכו ואנטיוכוס באנטוכא: לארבע רוחות השמים. בארבע קצותיו של מלכות: (ט) ובין האחת. יצא קרן אחת מצעירה. זאת קרן ועדא. אשר פתרונו במלכות רביעית הוא ישבעאל: ותגדל יתר. גדלה ביותר פאר ואכלה אל הנגב כי תחילתו יצא מן הנגב שהוא דרום מן מברר ים בסוף הנגב ואחריו אל המזרח ואל כרסאן: ואל הצבי. שהיא ארץ שם רוח הקדש מהם לקחו בחייו וכתם לקחו משפחותיו: (י) ותגדל עד צבא השמים. על ישראל ועל מלכי הרומיים: ותפל ארצה מן הצבא. ובר"ה נהגברו יותר במהך שנה ויש שאמר כי זו המלכות קרן ועדא הוא אשר העמוד על מלכות ישבעאל ולא זולתה: (יא) ועד שר הצבא הגדיל. מפלאכי רומה אשר היו בירושלים ותגדל מהם מלך ישבעאל ויחך וירושלים בידו בחוקה: וממנו הורם התמיד וירושך מכן בקדשו. כי החריב מלך ישבעאל בסוף שלשה הרבה והשליך מכותם וקרששה: (יב) וצבא תנתן על התמיד בפישע. כי הקים מלך ישבעאל בית תחלתו בין

מנהם המקום הראשון ארס והשני הוא מלרים והשלישי ארץ ישראל והרביעי ארץ פרס וככה כתוב בספרי המלכים: (ט) ומן. העטם ממלכות אחת מאלה יאלה קרן קטנה במספר כנבא והיא שהיתה בלחץ ישראל באנטוכיא והוא אנטיוכוס וגבהה על מלכות מלרים דרום לארץ ישראל כי רובה מלרים מהקו השני תשע ושהיה מעלות ורומת ירושלים שלשים ושלש על כן הוא בתוך היישוב כי כלו עד ששה וששים מעלות מהקו השני כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המולות מנגלל המישור ועטם המזרח ארץ פרס: ואר הצבי. כל ארץ ישראל זבי הוא לכל הארצות: (י) ותגדל. בגדילאל פירש זה וככה ועד לבא השמים שר הנבא שהוא מיכאל הלא תראה עמיתו ימיו יתיב וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל: (יב) ותשליך אמת ארצה. שכיטל

מנחת שי
(ט) יאלה קרן אחת. ג' ספירין יאלה: מלטיה. כתיב במלול דף רכ"ה ע"ה ה"ה הקטנה מנגינה א"י מנגינתם (ח"כ) ג' ובחזקת המים יאלה קרן אחת מלטיה ודגש הלא' לחפזת וכו' בשקל פ"על ובששים ששש אמי. עוד כתב שם בעל ההגהה א"ל ט' שהיה"ה רפה משמע שהמים נוספת שאלה היתה לשמש היתה א"ל ענקית: ולא הלך. המסכת שלא כהפסק ה'צבי ובהפסק כהגול ולא הלכי: (יא) הרים. הורם קרי: ענין מקדשו. ענין ויולתה שנת

אבן עזרא
מנהם המקום הראשון ארס והשני הוא מלרים והשלישי ארץ ישראל והרביעי ארץ פרס וככה כתוב בספרי המלכים: (ט) ומן. העטם ממלכות אחת מאלה יאלה קרן קטנה במספר כנבא והיא שהיתה בלחץ ישראל באנטוכיא והוא אנטיוכוס וגבהה על מלכות מלרים דרום לארץ ישראל כי רובה מלרים מהקו השני תשע ושהיה מעלות ורומת ירושלים שלשים ושלש על כן הוא בתוך היישוב כי כלו עד ששה וששים מעלות מהקו השני כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המולות מנגלל המישור ועטם המזרח ארץ פרס: ואר הצבי. כל ארץ ישראל זבי הוא לכל הארצות: (י) ותגדל. בגדילאל פירש זה וככה ועד לבא השמים שר הנבא שהוא מיכאל הלא תראה עמיתו ימיו יתיב וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל: (יב) ותשליך אמת ארצה. שכיטל

מזודת דוד
(ט) ומן האחת. מחוץ קרן אחת מהם יאלה עוד קרן אחת קטנה: ותגדל יתר. גדלה ולמטה כיומל פלח הסגנון: ואל הצבי. זה א"ל שאלמר נכח זבי היא לכל הארצות (וחקל כ) רז"ל המעורר והדוכה: (י) ותגדל. גדלה מלך עד חשב כהה לרלסם כנבא הצבי כאל עוד לתוספת ביורא: ותפל ארצה. ארץ זבי כענין סנא' כנאות זבי (נחמיה ג'): (יא) ועד שר הצבא הגדיל. חילופיו וגדודו שחלק בהמדל לכל הקרובים על חזקת: והשליך. וזמן קצוב מתן על התמיד להיות משקיף בספור הפסע התחן

פירוש ע"ה
ארבע החתך און פיר אנדערע אן ויכטיגע הערנרער (פרומר גרוסע) וענען אוף גינגניגן אוף דעם ארם פון דעם הארין און האבן זיך גיקערט לאיבע רוחות השמים צו אלע פיר זיימין פון דעם הימיעל: (ט) ומן האחת מהם וגו' און פון אייבע פין דיא הערנרער איז ארויס גינגאנגען איין הארין איין קליינע ותגדל יתר אל הנגב און דער קליינער הארין האט זיך וייער גיגרוקט צו דרום זייט און צו מזרח זייט און צו ארץ ישראל וואס דאס ווערט אן גירופען איין

פירוש ע"ה
(ט) ומן האחת. מחוץ קרן אחת מהם יאלה עוד קרן אחת קטנה: ותגדל יתר. גדלה ולמטה כיומל פלח הסגנון: ואל הצבי. זה א"ל שאלמר נכח זבי היא לכל הארצות (וחקל כ) רז"ל המעורר והדוכה: (י) ותגדל. גדלה מלך עד חשב כהה לרלסם כנבא הצבי כאל עוד לתוספת ביורא: ותפל ארצה. ארץ זבי כענין סנא' כנאות זבי (נחמיה ג'): (יא) ועד שר הצבא הגדיל. חילופיו וגדודו שחלק בהמדל לכל הקרובים על חזקת: והשליך. וזמן קצוב מתן על התמיד להיות משקיף בספור הפסע התחן

אֲרָצָה וְעִשְׂתָּהּ וְהִזְלִיחָה: י וְאִשְׁמְעָה אֶחָד־קְדוֹשׁ מְדַבֵּר וַיֹּאמֶר אֶחָד קְדוֹשׁ לְפִלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר עַד-- מִתֵּי הַחֹזֶן הַתָּמִיד וְהַפֶּשַׁע שִׁמְם תַּת וְקְדוֹשׁ וְצַבָּא מְרַמֵּס: י וַיֹּאמֶר אֵלַי עַד עָרַב בְּקֶר אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ

רש"י הכפ בה"ק דס"ג

להיות התמיד מסולק בשביל פשע: וצבא: זמן כמו הלא
זכב לאזנע עלי ארץ (איוב ז): והושלך אמה ארצה.
חורת אמת כשפילא: (ג) אחד קדוש: אחד מן המלאכים:
ויאמר, אותו המלאך: לפלמוני. הרי מבינה זו כשתים
לפניו אלמוני ותרבות ונתן בן עיוולא כספר שמואל כס
ועמיר כמו כי יפלא ממך דבר, אלמוני אלמון תכלי שם שלא פיל לו מהו ויהי שמו: לפלמוני המדבר. למלאך
שהיה מדבר ונזר נזירות ולבא המועד הכתן על התמיד בפשע: הנה אשר על התמיד להיות
מסולק והפשע השומם יהיה נתון תהיו פשע שומם עכומ"ו מעובדי כוכבים שהיה לאכץ דומם וכן היא קרויה כספר
הזה בכמה מקומות שגא' משע הוסר התמיד ולתת שקן שומם: שרובם: ל' חלם ומשוקה כמו השתומם כשעה הדין
(לעיל ג) והאב שם כשעת ימים אלמין כמותם כגו חלם (יחזקאל ג'): תת וקדוש וצבא שרובם. לתת את מטין
המקדש ולתת צבא: הכהנים אשר הפיל לארץ כמגלו כמ"ס למעלה ומפל ארלה מן הצלח וזמן הצבא כן: וקדוש
וצבא, וי"ו יהיה הרבה כאלה במקרא נרדס ורכב וסוס (תהלים ע"ו) ואף כל בני חלם ים מדברים כן: (יר) עד
ערב בקר אלפים וג' סאות. רחיתי פה בשם רבינו שעדיה לדבר וכבר עבר ופטר עוד עד ערב בקר עד שיבא
אבן עזרא

התורה ולשומר המלוא כאשר יפטר: (ג) ואשמעה, מלאך
אחד קדוש, כמו כל רבים עמים: לפלמוני, אלמוני.
מלה מורכבת כי לא ידע דהיל שמו בתהילה ופלמוני
מגורת פלאי ואלמוני מגורת חלם ועשה קר ליהלל וזכר
כמו מדבר יהודה ועל שם התמיד הוא וממנו הורס התמיד בקס לדעת כמה ימים עומד: תת, הוא נתון: וקדוש, מתון
מקדשו: וצבא, והפל ארלה מן הצלח והנה מרמס ומתמסס: (יר) עד ערב בקר, עוד לא פרשם: עוד ערב בקר, מתון

מצודת דוד

פתחו ביהוסיפוס (הספד) ספקה פשע כי משפחה חששים: ותשלך,
משפיל חוקה אמת עד לרץ: וישפחה, תשכה כל חכום ומללית:
(ג) אחד קדוש, ר"ל מלאך היה קדוש: לפלמוני המדבר, ר"ל
למלאך המדבר הדברים הללו: החזן התמיד, ר"ל שם מתייחס
החזן הזה שבה על התמיד להיות הוא מלאך והספד"ס האשוקה
הכתן דומם יתן תחזו: תת וקדוש, עד מהו יתן עם קדוש
הכיח תחזו חלי ואלה עד שיהי בקר ר"ל עד הערב שאלה צו והיס
פירוש ע"מ

וינארין דם הייליגע און ברייטונג און וואונג פון
גאט דעם און דא ביה המקדש: (יב) וצבא נתון על
הקפיד געשע און איין צייט איז ווארין גיגעעין און
דעם קרבן הקפיד ער זאל בייגל ויערין פון וועגן די
זינד פון ישראל וישפלה אמת ארצה און די זלזלה אמת
זאל וועגן וניארפן צו רך ערד וישפלה והזליחה און די
שונאים וועגן סאותן נוס ויער ויילין איז און וועט
באגליקין: (ג) ואשמעה אחד קדוש מדבר און איה דניאל
האב גיהערט איין הייליגין בלאך פון די הייליגע
מלאכים האט גיגעט ויאמר אחד קדוש און דער
הייליגע סלאך האט גיאנגט צו דעם סלאך
וואס זיין גאמען איז פאר הוילין אינ וואס
ער האט גירעט די רייד צד קמי הקון הקפיד והפשע
שומם ביווי לאנג וועט דיא גבואה פון קרבן הקפיד
דעם עם זאל בייגל זיין גיווערין, און די זינד פון די
יודין זאל ווערין גישפילט פת וקדוש וצבא מרמסס און
קערשאפט פון היקעל צו און צו און מרעמונג: (יר) ויאמר אל גו' דעם בלאך גיאנגט צו מיר דעם
וועט

דניאל ה

מאות ונצדק קדש: ויהי פראתי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה והנה עמד לפני פמראה גבר: וישמע קול אדם בין אולי ויקרא ויאמר

רש"י
איתו הערב שנה' זו והיה לעת ערב יהיה אור ובטוחים אתו כי דבר אלהינו יקום לעולם לא יופר ואני אומר כי הערב והבוקר האמור כאן גימטריה הוא ויש סמך לדבר משני

רס"ג
והרמסס ופיהו הצבא הנתון על התמיד: (טו) ואבקשה בינה להבין: כפראה גבר. כפראה איש גבור והוא גבריאל: (טז) בין אולי. בין הבנות כמו איליהו להללו: לזה:

עמיים האלה שיהא השבון זה מכון עם השבון אחר שבסוף הספר והסני שאמר גבריאל לדניאל למטה בענין ומראה הערב והבקר אחר לאמר המת הוא. ואם לא רמו השבון תלוי למה הזר וכפל אותו לומר המת הוא. והחווה נלטה לסתום ולחטום הדבר ואף הוא לא נגלה כל' כפיס וחטום ואנו נוהלי הקבצת מלכנו קן אחר קן ובעבור קן הדורס נודע כי עשה במדרשו. והבא אחריו יתיר וידרוס. דרך אחרת יספור ערב בקר בני' ה' מאות וע"ל ויעוד אלפיס ונ' מאות הרי אלפיס וה' מאות וע"ל: ונצדק קדש. יכופר עין ישראל לבעל גזרות מדרסן ומפרסן מחו גלו גלות רחוקה למתרים עד יגאלו וישעו תביעת עולמים כמלך משיחון והשבון זה כלה לסוף ור"ן מיום הספר התמיד והוא שנה' בסוף הספר ומעת יתמיד כדי לתת שיקון שמים ור"ן ויהי ולא יתיר שנה המלך משיחון ויסור סקן משמים והתמיד הוסר ו' שנים לפני החורבן כ"ס והעמיד דמות כהיכל יווס יז' בתמוה היה שצדק אפוסטמוס את התורה ובעל את התמיד והעמיד דמות כהיכל כמו ששינו במסכת תענית וס' שנים שכתבתי אין בידי ראייה מפורשת אך יש ראייה ששבע שלם לא בעל התמיד לפני החורבן שכן ניכר דניאל על טיפוס (לקמן ט') והיא השבע ושכתי וזה ומתה כמ"ה ארץ השבע שלפני החורבן ובעלו הקרמון כן מפורש למטה בענין. ומתה על הראשונות כיצד מכון השבון ערב ובקר אלפיס ושלם מאות מיום דתה ישראל למתרים להיות כלה לסוף אלף ור"ן ליוס שהוסר התמיד. ר"י היו במתרים ל' מאות ושמונים מיום אלתם עד יוסף הכית. ל' מאות וי' היה הכית ושבעים שנה גלות ככל וד' מאות וד' בית שני על עליהם אלף ור"ן של קן הימין הרי אלפיס וה' מאות וע"ל לא מה' ו' שנים שהוסר התמיד לפני החורבן שלא מנה כלת' אלף ור"ן אלף למעת הוסר התמיד הרי לך השבון ערב ובקר ואלפיס ושלם מאות עוד נוסף כחשבון אשתי המהכה ויגיע לקן הימין מ"ה שנה יתרים על אלף ור"ן י"ל על משבון הראשון יבא המלך המשיח ויחזור ויחכסה מהם חותם מ"ה שנים. ור' אלעזר הקליר יסד (בסילוק יוצר של פרשת החדש) ביסוד שינו שבעים שנה הרי מ"ב. וי"ל גנ' שנים שלא בלו להשבון שבע לא מנה ואני מאלתי כן במדרס רות שעתיד מלך המשיח להתכבית מ"ה שנים לאחר שיגלה ויבוא לריה מן המקראות הללו: (טז) ואבקשה בינה. הייתי מחאה שיביתו לי מן הכמים: (טז) בין אולי. בתוך הגהר: ויקרא. החדש: ויאמר. למלך אתה גבריאל: הכן להלוי את המראה. פרט לזה את החזון: להלוי. ל' השיבות כמו שקראו חיוודת כימ שנה' הלו בעל טורה הוא ומכאן למנו צאגדה וזהק נדמה לאביו כוללם וכדמית שנקרא האיש הלו' כפי' ויהי כי זקן יצחק ויהי יוסף ויהי תאר זהו הני המנייה

אבן עזרא

קדש. ששבו קדש ללדק. בעבור שיאמר כמראה גבר אמר גבריאל:

מצודת דוד

קדש יצא ללדק ומסד ומנוח הטובה המיוחדת: (טו) ואבקשה בינה. בקשתי להבין דברי החזון: כפראה גבר. בעלמא איש והוא גבריאל המלמד מבקשה שלאחריו: (טז) בין אולי. הקול יצא מבין מי נסר אולי ואלהי אתה גבריאל הכן את המראה אל הלו כלה

במה ב' אלפי' ושלם מאות' ובל' ידענו מאיזה זמן מתחיל החשבון והוא פסוק והחם וכוונת הנוהל כ"ב' הו נדע גבור מולא הדבר אחר דמותו כו מאיזה זמן מתחיל החשבון היה וכמ"ה בסוף הספר כי פסוקים ותמונים הדברים עד פס קן: ונצדק קדש. ואלו עם

לקוטי יקרים

ויענין דשקדד. נא' בנתה אפקד. או הוא ויענין דיק גיש מאשערין בייא דער ערד. בין עם וועט דיענין שוויים פון דיין פנים. האכל לחם. דאפאלס וועקסען עשין כרוס. ויאמר אחר קדוש למלכותי. דער אונזער וואס איז הייליג ונהגה הו' האם גיאמס צווא אדם הראשון. פלפלין ביינם פון אדם הראשון. די גזירה וואס אף דיר איז נגזר גיווארין דו ואלסם שאארביין. דאס קלייבט איף אונז. דאס פלפלין. און דיא וינד וואס אדם הראשון האט גיפאן פאר ווייס דעם פלפליש ביי און קדד. וצדק פרקים: וזנו די קניעה דאס ווען גיבארין גיווארין פון אדם הראשון. אלץ קניעשטן. ויענין ציא שרעפין פון פלאך קסות ביי צוא דער צייט וואס קשים וועט קסותין:

פירוש ע"ש
וועט גיווערין פון דיר צייט וואס שמיים אין פסוק והיה לעת ערב יהיה אור אז עם וועט קומען איין צייט דם פון נאוינט וועט ווערין ליכט אונ דם איז צוויי מוויינט אונ דריי הונדערט יאר נאר פיר ווייסין גיט פון וועלכע צייט אן ער רעכנינט אונ דענקט מאל ונצדק קדש וועט דם הייליגע פאלק ווערין גירעכט אין וועט דר גרייכין פיר גוים: (טז) ויהי בראיתו וכו' אונ עם איז גיווען אז איך דניאל האב גיוועהן דאם גביאות ואבקשה בינה האב איך גיוואלט מען זאל מיר לעבין צו פר שמיין פון דעם הימנעל ווס דאם שמיים אנטקענין מיר. אזו וויא דאם גיטמאלט פון אדם בין אולי אונ איך האב גירעכט איין קול פון איין מענטשין הם גירעט צווישין די וואסער פון דעם מייך אולי ונקרא ויאמר אונ דער מענטש הם גירופען צום מלאך גבריאל אונ האם גיגאנט גבריאל הן לשלוי את הפראה גבריאל מאך פר שמיין צו דעם דאזינין חשיבין

בשמיים האב איך גיוועהן והנה עומד לפני אנן נון עם איין מאן ודאם איז גיווען גבריאל: (טז) ואשמע קול מענטשין הם גירעט צווישין די וואסער פון דעם מייך אולי ונקרא ויאמר אונ דער מענטש הם גירופען צום מלאך גבריאל אונ האם גיגאנט גבריאל הן לשלוי את הפראה גבריאל מאך פר שמיין צו דעם דאזינין חשיבין

גְּבִרְיָאֵל הֵבֵן לְהַלְוֹת אֶת־הַמַּרְאָה: "וַיֵּבֵא אֶצְלַע עֲמֹדֵי
 וּבְבֹאוֹ נִבְעָתוֹ וְאִפְלָה עַל־פְּנֵי וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הֵבֵן בְּךָ--
 אָדָם כִּי לַעֲתִיקָן הַחֹזֶן: "וַיִּבְדְּדוּ עִמִּי נִרְדַּמְתִּי
 עַל־פְּנֵי אֶרְצָה וַיִּנְעַב בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עֲמֹדֵי: "וַיֹּאמֶר
 הֲנִי מוֹדִיעַךָ אֶת אֲשֶׁר־יְהִי בְּאַחֲרֵית הַיּוֹעַם כִּי
 לְמוֹעֵד קָץ: "הָאֵל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בְּעַל הַקְּרָנִים מַלְכֵי
 מְדֵי וּפְרָם: "וְהַצִּפּוּר הַשְּׁעִיר מִלֶּךְ יוֹן וְהַקֶּן
 הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר־בֵּין־עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הַרְאִישׁוֹן:
 כִּי וְהַנְּשֻׁבֵרֶת וְהַעֲמֻדָּה אַרְבַּע תַּחְתֵּיהָ אַרְבַּע

ת"א סוף הל' ו' ע"ב וי"א: סוף הל' ו' ע"ב
 רש"י

רכ"ג
 (יז) אצל עמדי : במשמות (יח) נרדמתי : נשתמחתי לשיק ירידה:
 (יט) כי למועד קץ : כי התגביר ענישאר כעס באחרית היום
 הוא אחרית הלילות או החביר ענישאר כעס יצבא של ישמאל
 היא שכתב בית כחמד ויפדו עד קץ ההוון : (כ) ו' הנשברת :
 הוא מלך יון הראשון : והעמודת ארבע התחית : הם ד' מלכי

כ"ל דברים שהלך וזכה לבנו : (יז) לעת קץ : לימים
 רבים יהיה החזון הזה : (יח) נרדמתי : ל' חטמתי וזממתי:
 על עמדי : על מממד רגלי : (יט) כי למועד קץ : כי
 הוא לזמן קץ יומים רבים : (כ) מלכי מדי ופרס : שתי
 קרנים שתי עמודות מולכות כמו שפרשתי למעלה :
 (כא) המלך הראשון : הוא אלכסנדרוס מוקדון שהרג את
 (כב) והנשברת : שרפית ששכרה : והעמודנה ארבע

עורא
 כי לעת קץ לקץ ארוך כמו חכמי מדות : (יט) באחרית
 הוועם : יספור זעם השם על ישראל כימי יון וכמי אנטיוכוס
 עד שיטכרו החשמונאים את הכית וזכו ולדק קדם : והנה שב

אבן
 (יז) יובא : טעם להמרו בן אדם בעבור שהוא כמראה
 הינואה בין המלאכים הקדושים וככה יתקבל הכביא :
 ויאמר אלי הכן : נפשך בן אדם : או לבך : וטעם

מצורת ציון
 יחיה : (טו) להלו : ליהם כמו הנוגית הלו (ד"ב) :
 (יז) בבעתי : מל' צבחה וזכרתי : כי לעת קץ : אשכ לעת קץ :
 (יח) נרדמתי : מלשון חרדתי וזכרתי : (כא) והצפיר השעיר :

מצורת דוד
 לומר הל' ט"ל : (יז) יובא : וכא נצטרכל חלל מקום ממדי וכאשר
 בא הדמי ונפלו על פני מגדל הכרס : הכן בן אדם : אשה בן
 אדם חן דעמך לבני אמי החזון אשר ימים לעת קץ ל'ל' כסוף
 ימי הללות : (יח) נרדמתי : כהדמה של פחד : על פני : מושכך
 על פני הלוח : ויבד בי : כמו חלם הנוגע בחזיון ולעוררו מן הסביבה : ויעבורני : חוק אחי' בדברים לעמוד על ממדי ל'ל' כמו שהייתי
 עומד בחלום : (יט) באחרית הוועם : כסוף ימי היום הם ימי הגלות : כי למועד קץ : למועד זמן הגלות יהיה קץ ואלו נשנים יקראו :
 (כ) בלל הקרנים : בעל שתי קרנים : בלתי : ל'ל' יכמו על שתי מלכות וזה שתי סביבה פלחה נבוכד נון הבנית יריש
 כי למרות פלח חזיה גדולה ממלכות ממדי כי היא ל'ל' מעלה רק שתי אחת ולזה עלתה הנבוכד כלהכונה כי פרס המשול חתק ממדי ומש' ל'ל'
 (כא) מן זמנה ימה ופוסה וגו' ולא אשכ מיתה כי ממוחה כל כ"ש ב' קודם ממוחה עים (בשנים מון) וכל מות לא יעמוד וגו'
 יכמו על כל מלכי העלמה : (כא) מלך : ר'ל יכמו על מלך : הוא המלך הראשון : יכמו על המלך הכבול הוא אלכסנדרוס מוקדון כי על
 מלכת המעמד והיה ממגבר עמד בדרך מלכות רבים כמחיות רב וכל עד מדי ופרס וגבר עליהם והנה את כלם :
 (כב) והנשברת : ונה שבלתי כי נכרה הקץ הגדולה ומעמודנה ארבע תחתי יכמו על כל המלכות אלכסנדרוס עד מהל ימות

פירוש ע"ט
 חשיבין מאן דניאל דם וערונוג : (יז) ויבא אצל עמדי
 איז דר גבריאל גיקומען צו מיר ויבאו בבעתי אונ ווי
 ער איז גיקומען צו מיר בין איה גיארין דר שראקון
 אונ בין גיפאלין אופ מיין פנים ויאמר אלי האם דר
 גינאנט צו מיר הןון אדם פר שטיי דו בן אדם דאם
 נואם דו האקסט גינעהקן ווס עם נועט מיין צו דער
 צייט פון דעם סוף פון גלות : (יח) ויבדדו עמי אונ
 אז ער האט גירעט מיט מיר בין איה אנגריקילט
 גינארין אופ מיין פנים ליגנדיג צו דר ערד ונעב בי
 דר הט מלאך אן גיריט אין מיר אונ הט מיר אופ
 גישטעלט אופ מיין פישטאנד : (יט) ויאמר הנני ביהדי

דניאל ה

מַלְכוּת מִגֹּי יַעֲמֹדְנָה וְלֹא בְּכַחוֹ: כִּי וּבִאֲחֵרִית
 מַלְכוּתָם כְּהַתָּם הַפְּשָׁעִים יַעֲמֹד מִלֶּךְ עֲזוּפָנִים
 וּמִבֵּין חִידוֹת: כִּי וְעֵצִם כָּחוֹ וְלֹא בְּכַחוֹ וְנִפְלְאוֹת
 יִשְׁחִית וְהַצְלִיחַ וְעֵשָׂה וְהַשְׁחִית עֲצוּמִים וְעַם--
 קְדוּשִׁים: כִּי וְעַל־שִׁבְלֹו וְהַצְלִיחַ מִרְמָה בִּידֹו וּבְלָבָבוֹ

רש"י

רס"ג

יעמודנה בחייו כאשר פתרו למעלה: מגוי יעמודנה. אותן
 די מלכים פן נוי שריו ובאצוי יעמודנה: ולא בכחו. ולא מודעו
 כי לא יהיה לו לא נין ולא נכד בעמו: (כג) ובאחרית מלכותם.
 אחרי כות אלו ד' הפרשים יכבוד מלך עז פנים וקשה וזקן
 במלכותו. היא מלכות יסבעאל: ומבין חידות. חידות מלכים
 הראשונים והעצומים כי מלכים הראשונים יונים וארטיים
 ופרסיים: (כד) ועצם כחו ולא בכחו. כי אם בענות
 ישראל: ונפלאות ישחית. זה בית המקדש: והשחית
 עצומים. אלו כתי השרים וערי ישראל: ועם קדושים. הם
 ישראל שנלחם בהם בירושלים בימי יוסבס כתוב עברא קרב
 עם קדושים: (כה) ישחית רבים. יהונס אחרי כן ויוצאם
 כמרגיה: בשללה. פתאוב ישבר ויששל: שר שרים. הוא
 האיש שהפקד בירושלים אשר פקד אותו מיטוס אחרי לבדו
 עדי הקדש בהחריבו גאון עווינו והניח מלך מטשים לרדות

שהעמיד בחייו כאשר פתרו למעלה: מגוי יעמודנה. אותן
 די מלכים פן נוי שריו ובאצוי יעמודנה: ולא בכחו. ולא מודעו
 כי לא יהיה לו לא נין ולא נכד בעמו: (כג) ובאחרית מלכותם.
 אחרי כות אלו ד' הפרשים יכבוד מלך עז פנים וקשה וזקן
 במלכותו. היא מלכות יסבעאל: ומבין חידות. חידות מלכים
 הראשונים והעצומים כי מלכים הראשונים יונים וארטיים
 ופרסיים: (כד) ועצם כחו ולא בכחו. כי אם בענות
 ישראל: ונפלאות ישחית. זה בית המקדש: והשחית
 עצומים. אלו כתי השרים וערי ישראל: ועם קדושים. הם
 ישראל שנלחם בהם בירושלים בימי יוסבס כתוב עברא קרב
 עם קדושים: (כה) ישחית רבים. יהונס אחרי כן ויוצאם
 כמרגיה: בשללה. פתאוב ישבר ויששל: שר שרים. הוא
 האיש שהפקד בירושלים אשר פקד אותו מיטוס אחרי לבדו
 עדי הקדש בהחריבו גאון עווינו והניח מלך מטשים לרדות

אבן עזרא

מנחת שי

לפרשי כי המלך הראשון שהוא אלכסנדרוס הוא הקרוי הנשכרה
 מהרה ופירש חרבע מלכותו ועם מגוי שכולם היו מגוי ויון
 ולא אחד בהם שהיה לו כח כמו אלכסנדרוס: (כג) ובאחרית מלכותם. על ישראל: כהתם הפושעים. והנה העטם
 כי בעבור שהיו פושעי ישראל רבים על כן נמסרו ביד היוונים: מלך עז פנים. הוא היה אנטיוכוס והשר שלו
 גליניוס. וים מהגאונים שאומרים שמלך עז פנים הוא הקדרי שילא בשנת חרבעת אלפים ושבע עשר והנביא ידבר על
 האחד מהחריבע שמהם החת אלכסנדרוס וככה פירש עוד כנבואה הרביעית ועמד מלך נבוכדנצר על
 אלכסנדרוס ואמר ובעמדותו תשכר מלכותו ותחן לחרבע רוחות השמים. והנה חין זה כאשר דבר: (כד) ועצם כחו
 ולא בכחו. רק בעבור טעמת ישראל ליסרם השם: והשחית עצומים. זה פירוש ותפול ארצה מן הכבד ומן
 הכוכבים ותרמסם והוא השחית רבים מישראל. ופירוש ועד לבא השמים הגדול שהוא שר השמים שהוא מיכאל כי
 הוא השר הגדול ותמסיו שרים ועוד לחרבע על זה והוא בעל עולת התמיד המריב הכית וזוהו והואלך מכן מקום מקדשי

(כג) מלכות. כנבון שפטים: שני יעמודנה. כל כ"ד ב' בתחלתו וכו' ס"א

בסופה והראוי תעמדה ועמ"ש כפי ויאל על ויחמנה ככאן לבחוח:

מנחת שי
 (כג) מלכות. כנבון שפטים: שני יעמודנה. כל כ"ד ב' בתחלתו וכו' ס"א
 בסופה והראוי תעמדה ועמ"ש כפי ויאל על ויחמנה ככאן לבחוח:

מצודת ציון

מצודת ציון

הוא ובמקומו יעמוד חרבע מלכותו שחרבע הכוחות והם דומא
 ומגזים ו"ו יפסר האמורים למעלה: מגוי יעמודנה. מלכי הארצות
 הם יבוי מצבי עמו: ולא בכחו. לא יתחוקו בכחו של אלכסנדרוס
 יקראו כח כמ"ש כתי וכלשים אובי (בדלשית עמו): (כג) כהתם
 הסאה: יעמד. לו יעמוד מהם מלך עז פנים ויהיה מבין חידות כי
 אהת תלפירם וכמ"ש על לחוס הסה קטן נחקיר בגוים (עובדיה א)
 ומ"ש סס ומתלב ית וגו' כי החמוק יזכר על מלכים שהיא כדרכם
 בכל עת יתחוקו כחו ולא בעבור דוב כמו ל"ה בתלקיח אמריו ובתחבובות
 השתחוח וכלאות ישיחם והלית במטפיו וישם כל חסלו והשחית
 וכעבור דב שלטו ילית הנעמה שיחיו: ובלבבו יבדיל. וכעבור זס

כפל המלה בשמות נרדפים לחוס' כדור: (כג) כהתם. מלשון

חס והכלתם: עז פנים. מלשון:

פירוש ע"מ
 בכחו און ויין פח וועט שפארקין און גימ פחמת
 ויין פח וועט ער און שפארק ויין גייערש פחמת ויין
 פאלמשקיימ וועט ער גובר ויין ונפלאות יסחית והצליח
 וישא און ווייגערליך וועט ער פר דארבן און וועט
 בגליקין און וועט מאן ויין ווילין והשחית עצומים ועם
 קדשים און ער וועט פר דארבן שפארקע און גרוקע
 און דם הייליגע פאלק: (כה) ועל שכלו והצליח מרמא
 בידו און פון וועגן וום ער וועט קלייגין און בגליקין
 דרום וועט ער זיך האלפען אין דעם פאלמשקיימ
 ובלבבו יבדיל און אין זיין הארצין וועט ער זיך האלפען
 גרום וישלטה וישחית רבים און ער וועט מאכין מיט זיך

להתנבר כמחוי. לו ר"ל שהמלכים הם לא היו מכניו כי הצניס
 הפרשנים. כשיגיע הזמן להשלים ולכלום פושעי ישראל כשהתמלא
 ועל כל הרבה חכמה והוא טעום הכח מן רומא ועליו יורה קין
 ועל רומא ואמר כי הרבה מבני אדם נתייטבו בה ומלכו כהובס ומ"ש
 של א"י ועל ספר שהיא בנזומה של א"י: (כד) ועצם כחו. בכל עת
 כמ"ש בו ויתחוק מלכותו בתלקיח (לקמן יל): ונפלאות ישחית.
 מלכותו פומים: ועם קדושים. הם ישראל: (כה) ועל שכלו.

יגְדִיל וּבְשָׁלוֹה יִשְׁתִּית רַבִּים וְעַל שָׂר־שָׂרִים יַעֲמֹד
 וּבְאֶפֶס יָד יִשְׁבֵר : כו וּמְרֵאָה הָעָרֵב וְהַפֶּקֶר אִישׁ
 נֹאמֵר אִמַּת הוּא וְאַתָּה סֵתֵם הַחֲזוֹן בִּי לַיָּמִים
 רַבִּים : לו וְאֲנִי דְנִיָּאל נְהִייתִי וְנַחֲלִיתִי יָמִים וְאֶקוּם
 וְאֶעֱשֶׂה אֶת־מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶשְׁתַּמֵּם עַל־

רס"ג

רש"י

בע"ה: ובא מלך ושמעאל ולקח ארץ ישראל מידו ויחוק עליו
 מן ג' מלכים שר אחרי סמינו רבים שנים הריו שלשה :
 ובאפס יד ישבר. כלו כח כי ביד חלש ישבר. ד"ה ובאפס
 יד ישבר ובאחרית ישבר. ד"ה ובאפס יד ישבר לא בידו אדם
 ישבר ככרהו די התורות אכן די אבדיון: (מז) נהיית: ונחליתו.
 נצטערתי עד שחליתו כמו נהו והו: ואשתומם. לשון
 שחוקה כמו שלשת ימים מטמים. פירוש אהר יצא קרן אחת
 מצעורה. מקטנה שבהן כמו מקדש מלכותם שהיה ביוחד:
 ואל הצבוי הצפון: ותגדל עד צבא השמים. כי ראה שפיל
 הנוכבים כשעשה צרות לישראל צבא הצדיוקים ככרתיב
 ומצדיוקי הדיבים כנוכבים: ותפל ארצה מן הצבא וכן הנוכבים
 ותרמסם. שהפילה לארץ החסידים ותרמסם בנלות: ויגדל שר
 הצבא הגדול. ועד הקב"ה הגדול לבר נדולות ונתנאה בנימו
 ואמר אין אלוה ויכול להציל ירושלים מירי הפיל הומרי ירושלים:
 והחריב בית המקדש ועבדו עולות ונבחים בנימי ויהו כבני
 סמורו המלך שהחריב בית תפארתו: או הורם והושלך התמיד
 כמו רמס. ביום שחרים על הדיון שחורבם בכל: תת וכל
 שעה יושב הקב"ה בדיון על הרבן ביתו שאמר ואל יועם כלל
 יום. ד"ה ומבנו ודורם החסיד כשעשעו על הנוכבים שחן

ידי שהוא משכיל ככל אשר יפנה ויליח יחזיק במרמה
 שנידו: ובבלבו יגדלו. ותנאה: ובשלוה ישתית
 רבים. במרמה ובחלקנות ישתית רבים היושבים אהו
 זכרית ועלם: ועל שר שרים ועמוד. כלפי מעלה
 יעיה דברים זהו פי' ההלום הכ' למעלה [ועד שר זכא
 הגדיל]: ובאפס יד ישבר. ובאין כח ישבר על ידי יתום
 חלש זכריות שזכנם בחוטמו כמו שטינו במסקת גיטין:
 (כו) ומראה הערב והבקר. אשר נאמר לך מלגוס
 העלין אמת הוא: ואתה סתום החזון. אל תפרסוהו
 וסתמיהו בלבו כי לימים רבים יבא: (כו) נהייתו. ל' הוה
 ושבר כלומר לאעשרתי על הפורענות הוה נדלתי: את
 המלאכה המלך. שהייתי עמוה על פקודת עובדת
 ממשלת מלכות בלשנר שמהו ל"ג אביו כמ"ש בחילת
 הספר והכתיבה על כל מדינת בכל: ואשתומם על

תמיד כלומר שראה והפיל הצדיוקים שרוטים לטובים ולא היו
 בנימי: וצבא. ורצה כמו ולפן די יצבת יתנה כלומר ורצה
 על הפשע והחריב שפטר אדם והשליך אמת ארצה אלו ישראל' ובח"ס"ק.
 שהו בפקדוים לשמש ולירח ולצבא השמים ועל זה המשע במל החסיד וחרב
 לפלגיו. כמו לפלגיו: והפשע שוטם. הח לשוטם השיקוף שבני הגוים
 ד"ה עד ערב בקר עד שיקבור היום סוף אלפים ושלש מאות חדש
 כי ערב ובקר יום אחד וזה חשבון פטלכות ימים עד

אב עזרא

ואל תתמה בעבור שאמר משה מקדש מיוחד כי מקדש השם
 הנכבד הוא כמו תורת משה הוא מעשה האלהים: (כה) ובאפס יד ישבר.
 הגאון רב סעדיה אמר כי אלפים ושלש מאות הם שנים ותחלתם
 שנה ערב ובקר לפי דעתו כבר עבר המועד על שנים רבות. והגאון
 בגדה גדולה וכן כתוב בספר יוון והנה זה המספר הם ימים. והקטע
 ושלשה חדשים וימים מהם משנות הלכנה קרוב משש שנים וחצי
 שהוא כמשמעו ערב ובקר ולולי שאלאט זה המספר כתוב וכבר
 ואשתומם על המרעה לזין מבין וכבר דכרי קן הגאולה סתומים
 וחתומים גם דמילל לא ידע הקן כי כן אמר ואני שמעתי

מצודת דוד

מצודת דוד

(כו) כי לימים רבים. אשכ ליימים רבים: (כו) נהייתו. שזכרתי

יתגלה בלכבו וישחית רבים מהיושבים עמו ככלה ובזכירתה כתיב:

ועל שר שרים. יעמוד על השר כולל כל הדיבים ר"ל שחיקף בלשי
 מפלה ומה"ש ר"ל: ובאפס. מעל יד אדם יומת כי עימותו היתה
 פי' יתום אמת שזכרם כמזומן מנ"ש ר"ל: (מז) ומראה גור
 החזון. יתום עם מן הכוהה אשכ היא לנפשוים רבים סתום ארצה
 חולה כמה ימים מרוב החכמה ועכ"ל קמתי ועשיתי עבודת המלך
 פירוש ע"מ

שלום אונ צום סוף וועט ער זיי פאר דארבין ועל שר
 שרים יעמוד אונ אנמקענין דעם האר איבער אלע
 היילות דם איז גאט וועט ער זיך שמעלין אונ וועט
 סחרף ומגדף זיין ובאפס יד ישבר אונ און פון וועט ער
 צו פראכין ווערין: (כו) ויפחה הערב והבקר וגו' אונ
 די נבואה פון ערב אונ בוקר וום איז גיאנאט גווארן
 צו דניאל איז אמת ואתה סתום החזון אונ דוא דניאל
 בהאקט דם נביאות אונ ביין הארצין כי לימים רבים

ששאנן

שְׁנָה: וַיֹּאמֶרְנָה אֶת־פְּנֵי אֶל־אֲדֹנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תַּפְלָה וְתַחֲנוּנִים בְּצוּם וְשֶׁק וְאִפֶּר: וַיֹּאמֶר לְיְהוָה אֱלֹהֵי וְאֶת־פְּלִלָה לְיִתְרוֹת אֱלֹהֵי וְאֶת־וֹדָה וְאָמְרָה אֲנִי אֲדֹנָי הָאֵל

רש"י כצ"ל רס"ג

ארכע התחיה: אלו ד' גבוריו שהמליך בחייו: מגיו ועמדתו ולא בבחו. כמגוריו המלכות ולא כמחו מורעו כי אין לו מן כהתם הפושעים. אלו ד' בלכות מן העולם: או יעמוד מן עו פנים: זה אנשימוס: ולא בבח גבורה מלך. אלא מרוב חכמתו שהיה כבון תורות והחבולות ככתוב וצטט כחו ולא בכחו כלומר לא כיעוצם כחו מלך אלא מרוב הכסות וחירות שהיה בו. ד"א ולא יהיה עוצם כחו ככחו של ראשון: ונפלאות ישתות. הם אדיריו ארין הכופלאים: והגלות עצמו ועשה. כל מה שהפך והצליח לנכות בידו: ועל שאלו לפי שהוא חכם: מרובה בידו. על כן יצילה במלכותו וישות גבורים עצומים וישראל שהם קדושים: ועל שר שרים יעבור. שיחצוף פניו לחלום האחרים ביהו: ובאפס ידי ישבר. כבלי יד אדם שיצא המלאך הרחיב: זה לוח חרסם. ד"א היאך הגילוי המגול שוכך על העצמות הרקיק ונפל כמנו ועבר ונת. הרבר שאמר לפי מילואתו לכבול שבעים שנה והניאל משה בזה החשבון לפי שיהיה אחר אפקד על ככל והיא חשב בעיתה זה שאמר ירמיהו אקור אתכם בשביל הבנין לפי שראה ששלכו ע' שנת לחורבות וירושלים ותחילי מתקן לפני הקב"ה וזו הפקידה אנה על ישראל כשם שנאמר ע"י ירמיהו בן עשה לחשוב משנה הרביעית ליהויקים שמת' ג' נבוכדנצר ומאו ועד שהפקודים בורש הראשון להעלותה לירושלים עברו שבעים שנה ואחז ספרם מ"ח שנה פתק ג' נבוכדנצר אויל בורדך כ"ב תן שנה לוח ולוח נשארו כ"א כולל אותם עם כ"ה ורחם ס"ו שנה בלשצצר נתקן שלש שנים הרי ס"ח שנים ורמיש הסדי אשר הומלך על בלכות שבעים מלך שנה אחת חרי שבעים שנה וסוד מלך כורש והשלים לארץ ישראל כמו שאמר הכתוב ע"י ירמיהו. אנה ה' האל הגדול והנורא. משה ירמיהו דניאל סיבן. משה אמר האל הגדול והנורא שמושה גדולות וגבורות לישאל כמטרים ובים סוף ומגדבר והנורא על הקבת

שאל היה לי למנות לפי כיעוט יהויקים חלף למלכות הרבות ירושלים כשומלחו שבעים שנה לגלות לקיהו שבו הרבה ירושלים ועוד יש שמונה עשר לבוח שהגלות הזאת הייתה צ"ח שנה לבכות יהויקים כמו ששנינו בסדר עולם גלו כ"ו גלו בח' גלו כ"ה גלו ב"ט ופרשו ר"ל כמסכת מגילה גלו גלות וכניה שבעים לבכות יהויקים שהיא שמה ל"ג גלו ככניה בשמה עברה לבכות יהויקים שהיא שבע עשרה ל"ג: (ד) ואחרת. על הטות עמי: האל הגדול

אבן עזרא

הגאונים והעד שאומר דכרי ימים ויהיו לו ולבניו לבגדים עד מלך מלכות פרס וכורש הפרסי התלה המלכות וכן כתוב למלכות דבר ה' כפי ירמיהו דבר ר' רחם הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלכות שבעים שנה ואני המרה לו אם מהרבות ירושלים סופר מה עם לספר הכתוב בשנת שמינה למלכו הוא שנת י"ט והוא ענה אמור לי אתה עם השבון ויהי מקף ארבעים שנה ואני אמרתי לו ידעתי כי הנבוא אמר על כורש הוא וכניה עירי וגלותי ויאלה לך התנקה שיבנה הבית הוא ואלה הגלות וההלו לבנות הבית וליסד הבית ולרי יהודה מנעום לבנותו וכתוב כי קריית אף תהצננה וסוריא ישתכללו וכן כתוב בלשון גבוריא חילך וקריאתך דך את תתנאס ובעלוי המו בלדרע וחיל וזה הכתוב כבר פירשו למלכות דבר ה' כפי ירמיהו שאמר כי לפי מלאת לבכל שבעי שנה אפקוד אתכם והקיימתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה והכל עם שבו אל ירושלים ועמדה הרבה עד רחם הארץ את שבתותיה ביום אחר לי מי הביאך צלחה הואת ה' עניתי והלא כתוב בספר עזרה והוא בעלל עד שנת תרתי למלכות דריום מלך פרס והתנכי חגי כזיאה וזכריה בר עדו חן קס וזוכבל ירושלים לבנות וכתוב ועוהון ככזיאה די חלחל מסעדין להון וכן כתוב ביה וזמח אתה עליהן וגו' וכתב אגרת לדריום המלך והוא לזה למכנה בית אלהה דך ובנו ובכליו מן עם אלה ישראל ומטעם כורש הדיוס המדי והרחתהשחח הוא אחשורוש כי גם הוא לוח רק הארץ ככורש ורבי יהודה ענה כל זה מה ועייל לך אז הביטתי לו הנה אתה מודה כי זכריה התנבא בשנת שמים לדריום הפרסי שאמרן שהוא בן אסתר כאשר כתוב בספרו והנה עם כתוב עד מתי לא תרחם על ירושלים אשר עממה וז' ע' שנה אז שחן: (ז) ואתנה את פני: לנכת מעשרית דרושית. ועם האלהים שהוא לבדו בלמות האלהים ועם לבקש תפלה בלכי וככה התפלתי: (ד) ואתפללה. אנה.

מצודת דוד

היה בלכות שבעים שנה להתפשטות מלכות בבל על ישראל מעה שבע כ"ו את יהויקים ברחשנה חל גבורי הנצחך האשור כסוף הענין החוסף בו בינה ומספר החסות והשלי לנעת כי מספר הכנים אשר היה דבר ה' אל ירמיהו שכתב הכית שבעים י"ח אז גלוה בלכות היה חסות שבעים שנה לתכותו של יוסלס כ"ג שנת גלות לקדים וכמו שהתחלת הפקידה אשר ישנו ללחן חסיה בלכות שבעים שנה עמדת התפלות שהפסדוה בבל על ירושלים כן סוף החלום וענין כחמ"ק חסיה בלכות ה' שנה עמדת חסותו הכית וסודי מלכו: (ג) ואתנה. ר"ל ומטעם צימות שבעים שנה כשהיה בום ענין כחמ"ק והלוה שעימה חסיה בלכות שבעים שנה להתפשטות בבל על ישראל עמדת שבעים שנה את יהויקים בהשפוט והיה הלא היתה שבעים שנה למלכות כ"ו ירושלים ח"כ שבעים ח"כ ששורה עוד משנות ע"ד שנה ועיני מלך מרדך כנו ל"ג שנים חללה שבעים שנה אחת כפי מלכות ארץ כי עמדה לוח ולוח הכי ח"כ ס"ו שנים ועיני בלשאל כנו ל"ג שנים הרי שבעים שנה חסך אחת ח"כ בשנת אחת לדריום מלכו שבעים שנה מלכותו כאשר לחימי בלחן חלולה בלכות משמש מנח סני כלפי ממקום להתפלל על הכת כחשתי שבעטור העין נחמך הקן: ושק ואפר. כהלכתי שק ובהשפלות אשר דרך לער והכנעם: (ז) ואתורה. על הטעות: ע"מ

פירוש

ויעלן עין אונ גלית וועל איה זיי אום צייטן. האב איה גינאלט וויסען פון וועלבע נאך נאל איה אן הייבן צוא ציילן למלאת לחיבות ירושלים שבעים שנה צו דר פילונג צו די חורבות פון ירושלים (בלומר ויען עם וועלן אום גיין ויבעיען יאר צו דער צייט ווס ירושלים איז הרוב גינארין (עין רש"י): (ג) אונ איינער איה האב דס פר שטאנן וועהנה את פני אל

מצודת דוד

פאק

דניאל ט

הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבֵינוּ
 וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו: הַחֲטָאנוּ וְעֵוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרְדְּנוּ
 וְסוּר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ: יוֹלָא שְׁמַעְנוּ אֶל-
 עַבְדֶּיךָ הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר דִּבְרוּ בְּשִׁמְךָ אֶל-מַלְכֵינוּ
 שְׂרִינוּ וְאַבְתִּינוּ וְאֵל כָּל-עַם הָאָרֶץ: יִלְךְ אֲדֹנָי
 הַצְּדָקָה וְלָנוּ בִּשְׁתַּת הַפָּנִים כִּי־וְהוּא לְאִישׁ יְהוּדָה
 וְלִישְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְלְכָל-יִשְׂרָאֵל תִּקְרָבִים וְהִרְחַקִם
 בְּכָל-הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתָּם שָׁם בְּמַעַלִם אֲשֶׁר
 מַעַלְוֶיכָךָ: יִיְהוָה לָנוּ בִּשְׁתַּת הַפָּנִים לְמַלְכֵינוּ לְשְׂרִינוּ

וְלִאֲבוּהֵינוּ

ת"א חטאו . יחלו לו . תר"ו . ספרדיו לה זכר חמור . כח חסוים . פקידו ספר קי קינו .
 רס"ג יתיר ו' לכדנחאי כתיבום . נ"א ולשרינו

והנורא . ולא אמר נבזר אמר טובדי כוכבים משתעבדים
 זכינו וזליה נבזרונו: (ה) וסור . הלכנו הלך וסור
 ממלכות [עילג"ס כלע"ן]: (ו) לך ה' הצדקה . כלומר
 משפטך ופורעניות שהכלת עלינו כדון והלדק עמך . ולנו
 בבושת הפנים . כמו לנו להתכבש על המאורע לנו כי
 אנחנו גרמנו לעלמנו . כיום הזה . כאשר אנחנו רואים

כישן הקודש שנאמר נורא אלהים במקדשיך . ירבויהו אמר
 האל הגדול הנבזר שהיו גדול על הכל ולו נאה לוטר נבזר
 שראו ביהו חרב ובניו הולכין כגולה וסובל ולפת לא אמר
 הנורא על חורבן הבית הנורא . דניאל אמר האל הגדול והנורא
 ולא אמר הנבזר לפי שראת בניו בסורין בקולרין ואוח נבזרות
 ולפת אמר הנורא עששה גדולות לחנניה מישאל ועזריה
 בכבשן האש ולדניאל בנטב אריות ולפת אמר הנורא שחור
 ובנה בית המקדש:

מנחת שי

אבן עזרא
 כמו אמנס וכמוהו חנא ה' כי הני עבדך חנא הטא העס הזה
 והנגידו"ל אמר כישתי מלות הן והנחל נח מגור' הווליהלמ"ד
 מזולע כלמד יוקח ואין לריך: (ה) וסור . שם הפועל כמו
 זכור את יום השבת והטעם סור סרטו: (ו) שרינו

ועיין מ"ש בתהלים סימן ק"ו: והסדר . הו"ו געתיא כס"ם:
 (ס) וכשעטו . והשעטו קרי: וסור . ז' וסור ממלכותך וסור
 לגמלי לקמן כהלי סימן: (ז) כיום הזה . והעכבתי כיום
 ולמדיחתי כהיום: כשעטו . כש"ן כס"ם: (ח) יכוס לנו
 צבת הפנים . והכבדו ופוסים קחבו שם אל"ף דל"ם ולריך להיות
 צבת סימורו וכשפסוקו הנמשך . כאל"ף דל"ם ע"ס"ה דשעיה סימן
 כ"ח: נמלכינו לשרינו . קח כחכי לשרינו כאל"ף ו"ו

מצודת ציון

כתמלת כמלה למעבדתי ולמדנחתי ולשרינו כו"ל:

(י) בטעם . עיין הטעם ופסע:

מצודת דוד

חבריה . הגמול שהצבת צדקים: (ס) וסור . והכנו לנו הוללים
 וסרס ממלכותך: (ו) ואל כל עם הארץ . חשב סמו החו ולא כשאר
 וסרס ממלכותך: (ז) ואלו בשת הפנים . מה שאלנו בגולה כעוים וקסודים כשאר היתנו
 כיום הכושט תהבט לנו ולא נמקם ציה כי לא קלסה ידו משהות אלל עונינו גורעם: לאיש יהודה נזר' . לכולל תהבט כושט
 הפנים: הקרובים . אשכ לנו למחוק: בטעם . צעזכו פלסו: (ח) אשר חטאנו . על אשר חטאנו כי זה גרמנו הגלות כשאר ה"ח
 ע"מ

מי מנייה: (י) לך ארני הצדקה . עמן הלדק צבם ששאל דנו שלרית:
 כיום הכושט תהבט לנו ולא נמקם ציה כי לא קלסה ידו משהות אלל עונינו גורעם: לאיש יהודה נזר' . לכולל תהבט כושט
 הפנים: הקרובים . אשכ לנו למחוק: בטעם . צעזכו פלסו: (ח) אשר חטאנו . על אשר חטאנו כי זה גרמנו הגלות כשאר ה"ח
 ע"מ

נאר דעם פאלק פון דעם לאנד: (ו) לך ארני הצדקה
 צו דיר גאט איז דס גירעכטטיקייט וְלָנוּ בִּישַׁת הַפָּנִים
 אונ צו אונז איז דס פֿר שעמונג פון דעם פֿנים פֿנים
 הוה אזו ווי מיר זעהן דעם היינטיגן סאג דס מיר
 זעהן נאך היינט אונ גלות איז א בושה לאיש יהודה נזר'
 צו די סאנין פון שקם יהודה אונ צו די ויזער פון
 ירושלים אונ צוא פל ישראל די נאהינטע אונ די
 ווייטע וואס זענען נויט פאר טריבין גיורארין בכל
 הארצות אשר התחמם שם אין אלע לענדער וואס דו
 האסט ניי פון שמוסין אהין פון זענען נויטער פעלטישן
 ווס ניי האבין גיפעלטישם אין דיר גאט: (ט) ארני
 לנו בוישה הפנים דו גאט צו אונז איז ראוי מיר זאלן
 האבן איין פֿר שעמט פֿנים אונ צו אונזערי מלכים
 אונ צו אונזערע הארין אונ צו אונזערע עלטערען
 אשר

פאלק ואפרת אנה ארני האל הגדול והנורא אונ איך האב
 גי'אקט איך קעט דיר גאט ווס דו ביסט איין גרוסר
 אונ איין פארקטיגער גאט שומר הברית והחסד וגו'
 דו ביסט דר ווס היט דעם פֿריתות פֿרית אונ דעם
 דסר צו זייגע לרב האבער אונ צו די וואס היטין
 זייני מצות: (ה) חטאנו וזיינו מיר האבן גי'ונדינט
 אינ האבין אום רעכט גישאן אונ האבין שלעכטיג
 גיטאן אונ כוחד גי'ווען אקעגן דיר גאט וסוי כסצותיך
 יכשעטיג אונ מיר זעגן גי'אנגין אפ צו קערין פון
 זייני מצות אונ פון זייני געשפטים: (ו) ולא שפעינו
 אונ מיר האבין נים צוא גי'וערמם צו זייגע קנעכט
 די נביאים אשר דברו בשמך וגו' ווס ניי האבין גירעמ
 פון זייני גאטען וועגן צו אונזערע מלכים אונ צו
 אונזערע הארין אונ צו אונזערע עלטערין אונ צו

וְלֹא־בַתִּינוּ אֲשֶׁר הִטָּאנוּ לָךְ: ־ לֹאֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ
הַרְחֵמִים וְהַפְלְהוֹת פִּי מִרְדְּנוּ בּוֹ: ־ וְלֹא שִׁמְעֵנוּ בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְלַבֵּת בְּתוֹרֹתָיו אֲשֶׁר־נָתַן לְפָנֵינוּ
בְּיַד עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים: ־ וְכִלִּי־יִשְׂרָאֵל עִבְרוּ אֶת־
תּוֹרַתְךָ וְסוּר לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ בְּקִלְךָ וְתַתֵּךְ עָלֵינוּ
הָאֱלֹהִי וְהַשְׁבֵּעָה אֲשֶׁר פְּתוּבָה בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְד־
הָאֱלֹהִים כִּי הִטָּאנוּ לוֹ: ־ יִבְיָקֶם אֶת־דְּבָרָיו וְאֲשֶׁר־
דָּבַר עָלֵינוּ וְעַל־שִׁפְטֵינוּ אֲשֶׁר שִׁפְטוּנוּ לְהֵבִיא
עָלֵינוּ רָעָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשִׂתָהּ פֶּתַח כָּל־
הַשָּׁמַיִם כֹּאֲשֶׁר נַעֲשִׂתָהּ בִּירוּשָׁלַם: ־ כֹּאֲשֶׁר פְּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת בָּאָה עָלֵינוּ

היוס : (ט) דה' אלהינו הרחמים , שלא כלינו כעונותינו
כי מרדנו בו : (יא) והתך עלינו , ותגיע עלינו כמו לא
נתך ארצה (שמות ט') ות' לא מטאת להרעא : האלה
והשבועה , אלות הכרית אשר השבעתנו כחורב ויהי אס
לא השמענו ונ' , כל הקלות הכתובים עס : (יב) כאשר
נעשהה בירושלים , חרב הרג ושריפת העיר ועסיס ענו
וסזו בקולרין : (יג) כאשר כתוב בתורת משה , רמו
עשעד בנו טאס נעבור על השביעה חבא עלינו כל הרעה

דבריו קרי רש"י
(ט) (יא) ותך , תניע כמלא נתך אצת : האלה והשבועה , אשר
כתבה בתורת משה עבד האלהים כמו ארור האיש אשר
יעשה כך וכך אשר לא יקום בדברי התור' הואת והשבועה הדבר'
שנתת לנו יד משה רבנו אם תשמעו יהיה לכם כך וכך ואם לא
תשמעו יהיה לכם כך וכך וק' וק' בא עלינו הצרות הכתובות בספר
תורה משה מנין שדיבורו של הקב"ה שבועה היא שנאמר את
קשה נתתו בענין והיתה לאות ביהת ולא יהיה עוד המיס להבטל
כחנה שי
(יג) טא דבריו , דכיוקיו :

כמו תתכו בתוכה דרך הנכבד : כי חטאנו לו , שכלמלת
מצורת ציון
(יא) ותך , ענין יציקם והכרך כמו וט' לא יתך ארצה (שמות
ט') : האלה , הקללה (יג) חלינו , ענין חסלה כמו ויחל חסלה וסס
לפי שחטאו לו : (יג) כאשר כתוב וגי' , עמ"סן הכיה : ולא
פירוש ע"מ

אשר חטאנו לך ויחיל מיר האבין גי'נד'ינט צוא דיר :
(ט) לאדני אלהינו הרחמים והפליחות אונ צו גאט אוינד
גאט איז דס דר פרימקייט אונ דס פר עעבונג וום
ער הט אונו ניש גאר פר לענט פון וועגן אויגע'רע
זינד די פירנו בו האמשע מיר האבין מורד גיווען
אין אים : (יא) ולא שמענו בקול ה' אלהינו אונ מיר האבין
גיש צו גיהערט אין דעם קול פון גאט ללכת בתורה'ו
צו גיין אין ניין תורה וום ער הט גיגע'פין פאר אונו
דורך זיינע קגעכט די גביאים : (יא) וכל ישראל עברו
את הור'ה אונ כל ישראל האבין עובר גיווען אויף
דיין הור'ה וסר אונ זעגן גיגאנגין צו אפ קערין פון
דיר לבלתי שמוע בקולך דאס זיי זאלין ניש צו הערין
אין דיין קול תתקן עלינו האלה והשבועה אונ דרום הט
הרעה

וְלֹא־הִלִּינוּ אֶת־פְּנֵינוּ | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשׁוּב מֵעֲוֹנוֹנוּ
 וְלֹהֲשִׁיבֵנו בְּאַמְתָּךְ : י' וַיִּשְׁקֹד יְהוָה עַל־הָרְעָה
 וַיְבִיֵאֵה עֲלֵינוּ כִּי־צָדִיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־
 מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקֹלוֹ : טו' וְעַתָּה |
 אֲדַנֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 בְּיַד חֲזָקָה וַתַּעֲשֵׂ־לָךְ שֵׁם פְּיוֹם הַזֶּה חֲמָאנוּ
 רָשָׁעֵנוּ : טז' אֲדַנֵּנוּ כְּכֹל־צְדָקְתֶיךָ יִשְׁבַּנָּה אַפְךָ
 וְחֲמַתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַם הִרְקַדְשֶׁךָ כִּי בַחֲמָאֵנוּ
 וּבְעֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַם וְעַמְּךָ לְחַרְפָּה לְכָל־
 סַבִּיבְתֵינוּ : י"ז וְעַתָּה וְשָׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל־הַתְּפִלָּת עִבְדֶיךָ

ואל

ת"א ונחמנו . עקרים ט"ז . כמעט חלמינו . נדמות י"ז

רשי

הזאת : (יד) וישקוד . וינחר : כי צדיק . כי הדיו עמו
 ורזיותו פירשו לדיו הקב"ה ודקה הוא עלינו שמהר
 והקדים ב' בניס למנוי ונשגתם כדי שלא תתקיים בנו כי
 אבד תלכדון ונשגתם בנימנורא שמונה מלות והתקיים
 ושמים וחס לנו לטוף מ' מלות והמסים לביהם לארץ :
 (טז) וערה ה' אלהינו . מתולד' אנהנו כי החמנו ורשענו :
 (טז) לחרפה . לנדוף : לכל סביבותינו . לכל שטנינו

ולא נאמר שטניה ונבנאים כתוב כי כי נח זאת לי אשר
 נשבעתי : (יד) וישקוד ה' על הרעה . וינחר כמו נקל שקד נקל
 כסדר לפרוה לפני כל האלילות והם שקדים השוקדים להניח
 לפני כל אילן ואמר ה'אל ידוק הוא ה' שקדם והגלה לפני הדרון
 שבומי יהויכין ב' שנים ויהנה החרבן הכות בלמד שהקדימו
 ב' שנים והנהגה לנשגתם כיון שראה שביה"ק עתיד לחרב
 קדמו וגלו כדי שלא ימצאו בירושלים בחרבן בית המקדש :
 (טז) ותעש כך שם כתיובם . הנה . שיאבדו אמות העולם כמה
 נסים ושהה הקב"ה לישראל הרב בכורו טעמים קרע להם את
 הים והמית הצדירים בחובו : (טז) לכל סביבותינו . לכל הגוים
 הישבים סביב לארץ ישראל : (יז) למען אדני . למען אברהם

שקראך ארץ קודם לכל באי העולם שנאמר אדני ה' בטה ארע :
 אבן עזרא

הלהים : (יד) וישקוד . כמו שוקד אנו . ועש למען השם למען זה השם שחמנו מזכירים ורבי משה אמר למען ה'

מצורה דור

ל"ט : (יד) וישקוד . ענין מוסרנו כמו כי שוקד אנו ונמיה א' :
 על הכעס לא חלנו לט' : ולהשכל באסתר . לדעת ולהתקין שחם
 כל הנהג : (יד) וישקוד . מזה על הכעס לנחם והצלה עלינו כל מזה
 כי צדיק ה' . ר"ל ולא נעלה תהפכו לו כי כחמת לדיו הוא על כל
 מוסר כלשם חלמינו כיון כי מוסר כמו גלות כחמנו וזה הכעס גם
 האקדש למד אכל עשה ה' וגו' כמו טעם ומתקיים לומר חמנו כענו
 חסנו ונעלה ומפולס : (טז) ככל צדקתך . כי בהפאני וגו' . ר"ל לא
 פירוש ע"מ

תורה פון משה את כל הדעה הוהת נאר ריא דאונגע
 קעה איז גיקופן אוף אונזי ולא חלמי את פני ה' אלהינו
 אונ מיר האבן גיט ג'קעטן פ'ר דיר נאט אונגע'ר נאט
 לשונ טענינו וחספול באסתר צוא אום קערין יוף פון
 אונגע'ר זינד אונ צו קל'גן אין דיין אמת : (יד) וישקוד
 ה' על הדעה ונבנאה עלינו אונ נאט האט גיאיליט אוף
 דעם בייז אונ האט זי גיבראכט אוף אונז כי צדיק ה'
 אלהינו דען נאט אונגע'ר נאט איז גירעכט אוף אלע
 זיינע מ'ששים ווס ער דעם ג'טאן צו אונז ולא שפנינו
 בקדו אונ מיר האבן גיט צו גיהערט אין זיין קול :
 (טז) ונפיה ה' אלהינו וגו' אונ היינט נאט אונגע'ר נאט
 ווס דו האסט אום גיזויגין דיין פאלק ישראל פון
 דעם לאנד מצרים מיט שטארקע מאכט ונעש לך

דני

וְאֵל־תִּהְיוּנוֹי וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם לְמַעַן
 אֲדַנֶּי: י" הַטָּה אֱלֹהִי אֲזַנְךָ וְשָׁמְעַ פְּקֻדָּה עֵינֶיךָ
 וְרֹאה שְׂמַמְתִּינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמֶךָ עָלֶיהָ
 כִּי וְלֹא עַל־צַדִּיקֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפִּילִים תִּהְנוּנוֹי לְפָנֶיךָ
 כִּי עַל־דַּחְמֶךָ הַרְבִּים: י" אֲדַנֶּי וְשָׁמְעָה אֲדַנֶּי וְסַלְחָה
 אֲדַנֶּי הַקְּשִׁיבָה וְעֲשֵׂה אֱלֹהֵי־תֵאֵחֵר לְמַעַן אֱלֹהֵי כִי־
 שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמְּךָ: י ועוד אָנִי מְדַבֵּר
 וּמִתְפַלֵּל וּמִתְוֹדֶה הַטָּה אֲדַנֶּי וְהַטָּה עִמִּי יִשְׂרָאֵל
 וּמִפִּיל תִּהְנֶנֶתי לְפָנֶי יְהוָה אֱלֹהֵי עַל־הַר־קְדֹשׁ אֱלֹהֵי:
 כ" וְעוֹד אָנִי מְדַבֵּר בְּתַפְלָה וְהָאִישׁ גְּבַרְיֵאל אֲשֶׁר

ראיתי

י"א לפי חז"ל וזה נקרא בראשית וזהו שם המלאך

רש"י

לעיון לנו כי על רחמיך בראשית: (י"א) ה' שמעה ה' אל
 תהנינו: ה' סלחה להטחיתו: ה' הקשיבה ה' אלך
 לנטקחתי: ועשה ה' את צדקתינו ואל תחלה: (ב) על הר
 קדש אלהי בעד הר בית אלהי סיכיה: (כא) בטהרילה
 מנחת שי

(י"א) ושעל עין עיני כפי פקדונותי: פקדה פקדו:
 (י"ב) חזני שמעה חזני סלחה חזני הקשיבה חזני על ספתי
 מהיקים שלטון כפי של חזני ועין חזני את החלק וי"א

בדברים שלתנכחו ומפיל תהנינו על כן הוצרך לומר פקד
 מצורה עיון

(י"א) פקד פקד: (י"ב) הקשיבה ענין שמעה תחלה מלפני

כולם מהרפוי חזני: (י"א) למען ה' למען סס הקדוש
 יקרא על ב"ה שמו קדש כ' כונו וידך (ס' ע"ו):
 (י"א) וראה שומבורינו וכוונות העיר חזר נקרא כמך
 פליה כי על לא משעת דקחיתנו אנהו מפילי תחנינו
 אכן עזרא

ובדבר למען חברה סקרא כתיבתי זה הכס כתיב כח"ף
 דל"ח: (י"א) אדני שמעה זאת תפנה: אדני סלחה:
 העונות שהודיתי: ועשה א"ה האחר להאיר פניך על
 מקדש השמים: (כ) ועוד (הי"א) מדבר ומהפלה
 מצורה דוד

בשמינו וי' לוח ויטלים וענין להכנס ובאר שיד סוף י"א כהם
 עוד להכנס: לכל סבויתנו כולם מהקיסר היתנו: (י"א) והאר
 פניך פנה לניו כשמי מהדות וסחוקים וכו' ענין מלפני: למען ה'
 ספתי: והעיר וכוונות העיר: על צדקתינו על צדקתינו: אדני סלחה
 סלחה לענינו: ועשה לכל ענין מלא סמלתי ואל תחלה זמן סגולה: כי סידך גור
 זו כדוד לעיני כ' הענין: (כ) ועוד גור כ"ל ענין הדברים הנאמרים ס' סידתי מלך ומתפל עובד כדרכי אלהים ויהי
 כמזכור וי' על הר כעבור הר הקדש של אלהי וזהו סמל: (כ) ועוד אני מדבר בעוד סידתי ועדכ כדפלה בחזון כתיבתה
 פירוש ע"ט

דו נאם פר גיב אונקרי ונד דו נאם כאך אויף דייני
 אויערין צוא פאר געקען אונזער גישהייא נעשה אל
 האחר און מוא אונזער גיבעט און נאם גיט געקען
 אדני וי' פון דיינג וועגן מיין נאם טו דע ווארונ
 דיין נאמן ווערם גירופן אויף דיין שפאט און אויף
 דיין פאלק: (כ) וידו אני מדבר ויטפלו וי' און אויך
 דניאל האב נאך גירעט און גיבעטען און האב
 מתודה גיווען מינגע ונד און דיא ונד פון מיין
 פאלק ישראלי נפלא תהנינו לפני ה' אלהי און האב
 גימאכט פאלין מיין גיבעט פאר נאם מיין נאם כל
 הר קודש אלהי פון וועגן דעם הייליגין בארג פון מיין
 נאם דעם איז הר בית המקדש דעם ער נאל גיבושע
 וועקען: (כא) וידו אני מדבר כתיבתי און אויף האב
 נאך גרעט מיין תפלה והאיש גבראלי וי' און הר פון
 גבראלי

דיין געקעט און צו זיין גיבעט והאר פניך על מקדש
 השמים און דער לייכט זיין שכינה אויף דייך בית
 המקדש ווס ער איז פר וויסט און טו דעם למען אדני
 פון וועגן דייך הייליגין נאמען: נאם: (י"א) ומה אלהי
 ייך געשע גיב דו נאם דיינע אונזען און דער מיין
 ג בעט גיח גייד וי' עפיין זיינע אויגען און נעה
 אונזער פר וויסטאקייט און דעם פר וויסטאקייט פון
 דער שפאט וי'ש'ים וואס דייך נאמען איז ווארין
 גירופן אויף איר כי לא של גיקחתי דען גיט פון וועגן
 וואס מיר פר לאזין ויך אויף אונזער גירעטאקייט
 מאכין מיר פאלן אונזער בעטע פר דיר כי על חסדך
 הקדים גייקעט פון וועגן דייך הר בארימקייט וואס
 געגן פיר קומען מיר דוך בגיטין: (י"א) אדני שמעה
 אלהי סלחה אדני כתיבתי דו נאם דער צו אונז געקעט

דניאל ט

**רֵאִיתִי בַּחֹזֶן בַּתְּחִלָּה מִעַף בִּיעָף נָגַע אֵלַי כֶּעֶת
 מִנְחַת עָרֵב: כִּי וַיִּבֶן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמֶר דְּנִיאל עֲתָה
 יֵצֵאתִי לְהַשְׁפִּילָךְ בֵּינָה: כִּי בַתְּחִלַּת תַּחְנוּנֶיךָ יֵצֵא
 דָּבָר וְאֲנִי בֹאתִי לְהַגִּיד פִּי חֲמוּדוֹת אֶתָּה וּבִין
 בְּדָבָר וְהָבֵן בַּמֶּרְאֵה: כִּי שְׁבָעִים שָׁבָעִים נַחְתָּךְ עַל־
 עֲמֻךְ וְעַל־עִיר קְדִישְׁךָ לְכַלֵּא הַפִּשֵׁעַ וּלְחַתֵּם**

רפ"ג
 (כא) מִיָּמֵי בִינְךָ . יִסָּכֵן יִשְׁכַּרְיָא עִירָא הַגֹּלָמָא בִּישׁוּא
 עִפְיוֹת וְהָבֵן כִּי בֵּא בְּחֲרוּזָת בְּקוֹלָה שִׁכָּת עִפְיוֹת וּנְגַע
 אֵלַי כֶּעֶת כֶּעֶת מִנְחַת עָרֵב כֶּעֶת שְׁמֵרְקוּבִים הַמְנַחֵת בְּשַׁעַת ח'
 בְּיוֹם הַחֹל כִּי עָרְבוּ פִּשְׁעִים חָרְבוּן כְּשִׁבוּעֵי חֲמוּד
 שְׁמוֹת פִּשְׁעִים : וְכֵן בַּתְּחִלַּת תַּחְנוּנֶיךָ יֵצֵא דָּבָר .
 כְּכַתּוּב וַיִּחַד פִּתּוּם מִרָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֵנְנִי כִּךְ הִדְרִיִּל בַּתְּחִלַּת
 תַּחְנוּנֵי הַשְּׁבוּיָה הַקְּבָלָה לִי בְּכֹרְאָה כִּי הָיָה דְרֹק וַיִּשָּׂר
 וְהַחֲמִיד וְעַל כֵּן אָבִיר לוֹ כִּי הַחֲרוּזֵת אֶתָּה שְׁכַל הַצְּדִיקִים
 לְקִרְאוּ חֲמוּדִים : (כב) שְׁבָעִים שָׁבָעִים נַחְתָּךְ עַל עֲמֻךְ .
 נִסְפָּרוּ וְנָגַע כְּמֵת שִׁבְעִים חֲמִישִׁים וְעֹלָן לַעֲמֻךְ הָרִי
 שְׁבוּעִים עַל חֻץ שֶׁנָּה הִתְנַחֵן מִן חֻץ שְׁבָעִים לַגּוֹלָת בִּלְל
 מִשְׁתַּחֲרָוִים נְבוֹכַדְנֶצַּר בִּיהַמְּלִךְ עַד שָׁנַת שִׁשִּׁים לְדַרְדְּרֵי שְׁנָאוֹ
 חֲמִישִׁים שָׁנָה שִׁבְעֵת הָיָה עִפְיוֹתָהּ שֶׁל כִּוְרֵ שֶׁנָּה לְחֹזֶר שְׁבוּעִים
 שְׁבָעִים גְּמָר עַל עֲמֻךְ וְעַל מִצְרַיִם וַיְרַשְׁמוּ עִיר קְדִישְׁךָ שֶׁעֲתוּדָה
 לַחֲבֻנָּה הָרִי לְמַדְתָּה עַד לַלַּיְתָּה בִּלְל וְעַם עִפְיוֹתָהּ שֶׁל כִּוְרֵ שֶׁנָּה
 מִנְחַת שִׁי

אבן עזרא
 אֶתְּרַת וְעוֹד אֵלֵי מַדְבַּר בַּתְּפִלָּה : (כג) וְעַתָּה מִיָּעַף כִּלְאוֹ
 אֶתְּרַת הַשְּׁבוּעִים הַשְּׁבָעִים מוֹכְרָה לְעוֹף . וְעַתָּה בִּיעָף כִּי הוּא יַעַף
 מִרְכּוֹב הַמְרוּרָה . וְהֵנָּה בִּיעָף שָׁם עַל מַשְׁקַל וְאִלְמָה דְּבָרָא כֵּל
 לָלוֹן . וְעַתָּה כֶּעֶת מִנְחַת עָרֵב כִּי הָיָה לֹם וְכִיכָה כְּכַתּוּב
 גְּלוֹם : (כד) וַיֹּאמֶר . הַתְּלָךְ . שָׁמַע דְּנִיאל כִּי עָתָה יֵצֵאתִי
 מִמְעִרְכַת הַגּוֹלָמָא אוֹ מִהַיְכָל שְׁמוֹס לְהַשְׁכִּילָךְ בֵּינָה : (כה) בַּתְּחִלַּת תַּחְנוּנֶיךָ יֵצֵא דָּבָר . מִלְּשֵׁנֵי הַסֵּס הַכְּכַד
 כְּדָרְךָ הַדְּבַר יֵצֵא מִפִּי הַחֹזֶן . וְהַעֲשֶׂה דָּבָר מְנַזֵּר לְהוֹיֵת כֶּכָּה גְלוֹל מוֹסְפָה וְלֹא מִנְּרַעְתָּ וְאֲנִי בֹאֵרָה לְהַגִּיד . לֵךְ הַדְּבַר :
 כִּי הַחֲרוּזֵת אֶתָּה . שְׁכָרוֹן אֵלֵךְ כְּמוֹ וְהוּא תְּלַלָּה : וּבִין בְּדָבָר . כִּלְאוֹ : לָכֵךְ : בַּמֶּרְאֵה . חֲמוּד יִפַּת
 כְּמוֹתָה הַזֹּאת : (כז) שְׁבָעִים . אֶתְּרַת הַגּוֹלָן עַד כַּעֲדֵיִה כִּי אֵלֶּה שְׁבוּעִים הַסֵּס עוֹבֵד שְׁמֹרָה חֲמִישִׁים עַד מַלְחַת
 גְּלוֹת שְׁבוּעִים יָמִים יֵלֵךְ הַחֲזֵק עַם שְׁבוּעִים שְׁבָעִים יָמִים וְהָהֵן הַסֵּס כְּכַתּוּב שְׁבָעִים שָׁבָעִים חֲמוּדֵי עִיר הַשְּׁבוּעִים

מצודת ציון
 אִיזֵר וְעַסְכָּה : (כא) מִיָּמֵי בִינְךָ . מִלְּשֵׁן עוֹסְפָה וְעִרְכָּה : מִנְחַת
 עָרֵב . מְנוּחָה עֵרֶב : (כב) שְׁבוּעִים . שְׁמוֹת שְׁבָעִים שָׁנִים : נַחְתָּךְ .
 מִגְּמָר שֶׁל שֵׁס עָרְבוּ וְלַחֲמִיד . וְלַחֲמִיד קְרִי וְדָן
 יִשְׁתָּא . עִמִּי עָם וְכַדְוִלָּה לִל מוֹחָזָה כְּמֵת (כג) וְכַתּוּב וְכֵן
 דָּבָר ה' לִלְכַת לְמַעַד לְךָ וְהָיָה בִּשְׁנֵי חֳדָשִׁים : כִּי חֲמוּדֵי . עַל
 דְּעַתְרַת הַחֲזֵן דְּבָרֵךְ וְהוּא עוֹרֵב וְהָיָה כְּמֵתָה כִּינְיָהּ הַזֹּאת : (כד) שְׁבוּעִים שְׁבָעִים שָׁנִים שְׁמוֹת שְׁבָעִים שָׁנִים גְּמָר עַל עֲמֻךְ וְעַל
 הַחֲמוּדֵי וְהָיָה מִרְכּוֹב כִּוְרֵ שֶׁנָּה כְּמֵתָה כְּמֵתָה מִחֲמוּדֵיךָ : (כה) בַּתְּחִלַּת תַּחְנוּנֶיךָ יֵצֵא דָּבָר . מִלְּשֵׁנֵי הַסֵּס הַכְּכַד
 שֶׁל חֻץ שְׁבָעִים שָׁנִים : (כז) שְׁבָעִים שָׁבָעִים נַחְתָּךְ עַל עֲמֻךְ . נִסְפָּרוּ וְנָגַע כְּמֵת שִׁבְעִים חֲמִישִׁים וְעֹלָן לַעֲמֻךְ הָרִי
 שְׁבוּעִים עַל חֻץ שֶׁנָּה הִתְנַחֵן מִן חֻץ שְׁבָעִים לַגּוֹלָת בִּלְל מִשְׁתַּחֲרָוִים נְבוֹכַדְנֶצַּר בִּיהַמְּלִיָּךְ עַד שָׁנַת שִׁשִּׁים לְדַרְדְּרֵי שְׁנָאוֹ
 חֲמִישִׁים שָׁנָה שִׁבְעֵת הָיָה עִפְיוֹתָהּ שֶׁל כִּוְרֵ שֶׁנָּה לְחֹזֶר שְׁבוּעִים שְׁבָעִים גְּמָר עַל עֲמֻךְ וְעַל מִצְרַיִם וַיְרַשְׁמוּ עִיר קְדִישְׁךָ שֶׁעֲתוּדָה
 לַחֲבֻנָּה הָרִי לְמַדְתָּה עַד לַלַּיְתָּה בִּלְל וְעַם עִפְיוֹתָהּ שֶׁל כִּוְרֵ שֶׁנָּה מִנְחַת שִׁי

פירוש
 גְּבַרְיָאֵל וְיָם אִיךָ קֹאֵב אִים גִּינְעָהָן אִין דִּיעָר נְבִיאָה
 צוּם עָרְשֵׁיטִין אִין דִּי מַעֲגַן פּוֹן בְּלִישְׁעָר מִיָּמֵי בִינְךָ וְגו'
 קֵם אִין פְּלִיָּה גִינְעָהָן צוּ מִיר טִים אִין פְּלִיָּה אִין קֵם
 אָן גִּדְרִיט אִין מִיר אִין דִּר צִיט פּוֹן מִנְחָה : (כב) וַיִּבֶן
 וַיְדַבֵּר עִמִּי אִין עַד קֵם מִיר גִּינְעָהָן פִּר שְׁטִיין אִין
 קֵם גִּינְעָהָן מִיר נִיאַפֵּר אִין עַד קֵם גִּינְעָהָן גִּוּל
 קֵם גִּוּלָּה לְהַשְׁפִּילָךְ בֵּינָה דְּנִיאל אִיךָ בִּין הַיְכָלָה אִרוּם
 גִּינְעָהָן פּוֹן דְּעַם הַיַּמְעָל אִיךָ נִיאַל דִּיר קְלִינִין פִּר
 שְׁטִאנְדְרִיקִיט : (כג) וְעַתָּה מִיָּעַף כִּלְאוֹ עַד אִין אִין
 כָּד

חֲטָאוֹת וּלְכַפֵּר עֲוֹן וּלְהַבִּיא צְדָק עַל־מִים וּלְהַתֵּם חֲזוֹן וּנְבִיא וּלְמַשַּׁח קֶדֶשׁ קְדָשִׁים: כִּי וְתִדְעוּ וְתִשְׁכַּל מֶן־

רס"ג

יתיר ו'

רש"י

הקדשים הארון והמזבחות וכלי הקדש שיבאו להם ע"י מנך המזימה. ומנין שבעים שבעים ארבע מחות ומשעים שנה. גלות ככל ע' וזית שני ח"ך: (בה) והרדע ותשביל מן בוציא דבר. מתוך מולא דבר זה יולא בתהלת מתנווך קדש קדשים. שהוא גדול כבוד גדולת הבית השני מן הראשון ככתוב מכן ולשבתך עולמים ונקרא ביה"מ עולמים בנין ראשון ובעולם בנין שני ובעולם בנין שלישי שיצטרף לעולמי עולמים: ולחתום חזון ונביא. כי משנבנה הבית חשני לא קם נביא עוד בישראל וזאת משתמשין בבית קול: ולבשית ככתוב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון וזה שאמר ויש פותרים אמרים לטעם לטורד. טדה פתרינבנין פשה"גא כענין שנאמר וקו יצפה על ירושלים: (כה) מן בוציא דבר.

אבן עזרא

התמיד קודם זה ונתנו השקון משאום וככה כתוב ומעת הוסר התמיד ולחת שקון שומם ימים אלף ומאתים ומשעים והולרך לניאל לפרש כמות ימים שלמים הם חלי השבוע בעבור שני האדרים גם בעבור מלח חלי כי יתכן שאינו חלי שלם מחמת או יותר כמו וחי בטע מנשה ורבים ככה. ודע כי ימים לעולם הם ימים ולא שנים רק יתכן אם אמר ימים להיות שנה תמימה בשבוע ימי השנה כאשר היו כמו מימים ימימה הם ימי השנה שלימה. ימים תהיה גאלותו רק כאשר אמר הם ימים משפר שני ימים או שלשה לא יתכן להיוחס שנים רק ימים כאשר הם על פירות שנתים ימים שבו שנתים שלמים בשנה הימים כאשר היו. וככה עד חדש ימים שתרעה הלכנה על המתכונת שגראה כיום הראשון מהמספר על כן אחרתי כי ימים אלף ומאתים ומשעים הם חלי השבוע שהזכיר וככה אשרי המהכה ויגיע לימים כאשר אפרש ואילו היו שנים איך יזכה אדם אלף שנים ויגיע וככותב ימי שנותיו בהם שבעים שנה. והנה תלמוד נחמיה אמר ואתר בית קדרות אבותי חרבה ושמעתי אכלו בלש וככותב גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וככותב עליו הוא יבנה היכל ה' והוא יבא הוד וישע ומשל על כסאו וירמייה המתבא עליו ומלך מלך והשכיל בעזרא כתוב על נחמיה ואחר הוה להם למלך ופתח חרבה שבעים שבעים הם ממואל דבר שבעים תחומי דניאל לכלל הפשע כמו כילא שלם עון האמורי ולהתם חטאת כמו חס עונך ולכפר עון לסבול עול הגלות לכפר עון אבותיו ולהביא עת שידים האם צדק או פירושו לגנאי כי ביאת הרוק היא שקיעתו כאשר בשמש ביאתו היא שקיעתו על כן הולא לגנאי כי לשבח הוא להפך כמו או ילא כנונה לזקה. והוליא כאור נדקך. וזהו קומי אורי כי בא אורך כי שקע אורך עד עתה. ולחתום חזון ונביא שיפסקו הנביאים. ולחתום מלך קדש קדשים. והנה זה תחילת הגלות ואל יעלה על לב דבר המספר כי הנה במספר מלך פרס מולד נוסף כפי דבר המלך כאשר אפרש ולא יש כהשגן חוספת או מנרעת לא יוק אלוי יעלה על לבך דבר המולד כי היודע רעע קדרות הלכנה בשנה הזאת ומאלוא קדרות אחרת לפני זאת מאה

מצודת ציון

ועל ההואם (במשה י) כי הדקך לבישם ל"א שמו אחר נגה הכהן: ולמשות. ענין גדולה כמו למשוח לכהן (שפי"א) והוא קבלו חדע ומשכיל עת בוא להשיב ולבנות את ירושלים הגאולה שלימה

פירוש ע"ש

כדי דרוך דעם זאלין פר לענט ווערין די פשעים פון די ישרא'ל און זייערע חטאים זאלין צו גענצט ווערין און זייערע עונות זאלן כבווד ווערין ויהייה עקב יושלים און קען זאל פרענגין צו זיי איין אייביג זייערעטקייט נדס איז דער קישים ולחתום חזון ונביא

מֵצֵא דְבַר לְהֵשִׁיב וּלְבַנּוֹת יְרוּשָׁלַם עַד-מִשִּׁיחַ נְגִיד יְשָׁבְעִים שְׁבַעַה וְשִׁבְעִים שָׁנִים וַיָּשִׁיב תֵּשׁוּבָה

רס"ג

מבבל ולבנות ירושלים ע"י כורש: עד משיח נגיד. עד שהיהב המלך הוא הנגיד כדי לבנות ירושלים עדיין ו' שבויעים הם ו' שבויעים הם מ"ס שנה משכורם הנורא לבנות ירושלים ועד שנת שנים לדרוש מלך פרס ואחריו כן הבנת ירושלים והעמד בבנינה שנת הרי שבויעים שבעים שנות ו' שנים אותן עשר שנים עבדה ביתר ובעלותה לירושלים הבנה רחוב היא ירושלים והצוותה: והרוץ. כרות הם הצרות וישבו ירושלים שהם עכשיו הרוצים ממעבר אדם: ובצוק העתים. הם הצרות בית המקדש משמרות ובעמידת הכהנים והלויים

להגיד לך תדע להשלים להשיב ולבנות ירושלים: עד משיח נגיד. זמן הנתן מיום החורבן עד בא כורש מלך פרס שאמר הקב"ה עליו שהוא ישוב ויבנה עירו וקרואו משיהו ונגידו שנה' כה אמר ה' למשיחו לכורש וגו' הוא יבנה עירי וגלותי וישלח וגו': שבויעים שבעה. שבע שמינות שלמות יהיו בגולה קודם שיבא כורש ועוד היו יותר שלש שנים אלא שהיה גימטריא ועמד עד שכאמר לו הזמן הזה כלו שבעים

לכיצוץ היוקים לא מהו ו"ה שנה שקדמה כיצוץ היוקים רבותיו נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה הם ל"ב שנה אשר הים: ושבויעים שששים ושנים השוב ובנה. העיר ברחובותיה: והרוץ. הם הרעים שעושים פסידת ההומה לחזוק העיר שקורין (קאבלע"ו): ובצוק העתים. וזכות העתים יהיו בזוק ובזרה כי בשעבוד מלכי פרס ועכומו"ו יהיו מטרות עליהם כשעבוד קה ואף ע"פ מהם ס' שבויעים ועוד ארבע שנים שנתרו מן השבוע השמינית שהיתה תחלתו ככלעת שלש שנים בתוך נ"ב של המה ס' הגולה לא נמנו כאן מולא שמתהילה התחיל למנות שבויעים ע' וסוף כשפירש עתהים ומשפטיהם לא מנה אלא ס"ע אלא שבע אחד נהלק מקצתו לכאן ומקצתו לכאן והוא לא הזכיר אלא השבויעים

לחזרות ירושלים נשאר המשיח שחיים שנה הוא שטו מיום החורבן עד שחזרו בימי כורש הרי שבע שמינות ושלש הים: ושבויעים שששים ושנים השוב ובנה. העיר ברחובותיה: והרוץ. הם הרעים שעושים פסידת ההומה לחזוק העיר שקורין (קאבלע"ו): ובצוק העתים. וזכות העתים יהיו בזוק ובזרה כי בשעבוד מלכי פרס ועכומו"ו יהיו מטרות עליהם כשעבוד קה ואף ע"פ מהם ס' שבויעים ועוד ארבע שנים שנתרו מן השבוע השמינית שהיתה תחלתו ככלעת שלש שנים בתוך נ"ב של המה ס' הגולה לא נמנו כאן מולא שמתהילה התחיל למנות שבויעים ע' וסוף כשפירש עתהים ומשפטיהם לא מנה אלא ס"ע אלא שבע אחד נהלק מקצתו לכאן ומקצתו לכאן והוא לא הזכיר אלא השבויעים

אבן

שנה אוכל בה לדעת מקום הלבנה באמת וכפי השבועי ישוב ברעונו החורבנית או השנים הכחות והנה פירוש חדש ותשכל ממואל דבר להשיב ולבנות ירושלים: (כך) עד משיח נגיד שבויעים שבעה. והנה חשע עשרה שנה הם מלכות כורש והאחרים שתחיל שבויעים והוא מ"ב שנה וככה כתוב בספר מלכי פרס ועשרים שנה מארחתששת המלך והנה הכל שבויעים שבעה עד בא נחמיה והוא כתוב בספר עזרא וכל שבויעים ס"ב שבעה בית שני והוא השבוע פירשהו ואמר תמוזם והוא פועל יולא והטעם שהוא ממוזם כל ראו וכל

שמעו מישראל וע' ועד כלה ונחמ' תחד על כיסוס שהשיקין יעמוד בבית עד בא עת כלה ונחמ' גורה שגזרה תחד על שום הוא השיקין דרך תפלה שיהיה שום כמו בת ככל השדוה ופירש ואחריו השבויעים שנים ובעני יכרת משיח אלא יהיה מישראל מלך עליהם והעיר והקדש יהיה עט נגיד שבה שהוא הספסינוס שר מלך רומא בזווא על ירושלים עם כנו גם עליהם כתוב בזווא הרביעית וזרועים ממנו יעמדו והללו את מקדש המנוח והסירו התמיד ועטם וקצו יבא לקצו בזמנית:

מצורת

ותחין כי פועל השבויעים ועדיין לא בא הפע: עד משיח נגיד. ו"ב כי מספר של שבעה השמיניות הלאה החשבון הוא נגיד הלקק עד שנת שנת ו' מן החורבן עד שנת ג' מית כורש ה' מספר שבעים שמינות וזמן מולא מדבר ה' הוא הולל להשלים לדעת חשע עדיין לא בא הפע כי מספר שבעים שנה שאמר ויעים לפי מלאת לבדל הוא על הריעות הפקודים והנה היה חשבון מהתחלת התשטות צל על ישראל משה שכבס' לא את היוקים בראשונה אכל סוף הגולה ובנין הבנין תחיה צלחת שבעים שנה מגלות י"ו ירושלים בבית כי אם כן הוא עולה החשבון יפה שהרי גלות נדק ה' היתה כסוף שנת ו' ל"ו הוא מלך מ"ה שנים ובשאר ו"ב משוחזר כי שנים ועי חול מנוד כנו ל"ג אלא שככלעם שנה אחת כמו"ש מלכות הרי ל"ב י"ה י"ה ששלה כנו שנה הרי ל"א ועי לדיוט המיי שנה אחת הרי ל"ב א"ב המחורבן ועד כורש המולך אחר לדיוט לא כשלם רק שבעים שמינות וכנס שלש שנים בשבעה שמיניות והשמינית הראשונה לזכרם עלו ירושלים והתחילו לבנותה ועמדו בוים ח"י שנה עד הכנה הראשונה לדיוט הפסדי הכות והינת דכנס עד הכנה השניים ומנע"ו ח"ן שנה א"ב מצחין ירושלים עד החזקת ח"ו שנה וחס ס"ב שמינות ש"ב שמינות ועוד ארבע שנים אשר לא באו לכלל שנתה (ולכן לא זכר אף השנים) והרי בין הכל שבעים שמינות וכמו השבח החמור עד משיח נגיד ויחשב

רדו

מגלות דקדוקים כן חשבון של גאולה שלימה ובנין בית המקדש יש לחשוב שבעים שנה מגלות דקדוקי ולא כשלמו עד הפסד האחת לדיוט הפסדי כי בשנת דיוט המדי היה י"ב שנה מגלות דקדוקי כאשר אמרנו לא ותשוב ימי כורש ג' הרי ל"ה ימי האחרונה י"ד הרי ס"ע א"ב שנה האחת לבנין דקדוקי הפסדי ששלמו שבעים שנה ובשנים לדיוט היה גאולה שלימה והתחילו לבנות בבית ומ"ב שנת שתי לדיוט וגו' ויבחו וישבו מלאכה בבית ה' (מג' א') ומ"ש ובשנת אחת לכורש לבנות דבר ה' בפי ויעים (ד"ב ל"ו) כי ספודי ששלמה אשר חווי ישראל אכלם בפקודת כורש כמ"ש שם ה' היתה צלחת שבעים שנה מגלות יוסיקים שהם ל"ב שנה מגלות דקדוקי אבל גאולה שלימה יחשב ע' שנה מגלות דקדוקי ולא כשאר הענין אבל אם יחשב ח"ן שמינות שלימה ובנין בית המקדש שמינות יוסיקים בראשונה צלחת שבעים שנה מגלות דקדוקי ח"ן מן אלו חשבון כלל מגלות דקדוקי וז"ל גם החשבון החמור עד משיח נגיד משהחן גם כן לחשוב בעבוד יוסיקים בראשונה ויעלה אם כן לעשר שמינות ומנע"ו ח"ן עד חורבן בית שני הרי יהיה כי אם שבים שמינות לריוט ירושלים שבעים שמינות ולא כן לחמור וגו' כי עד משיח נגיד לא יעלה ח"ן שמינות שמינות ומשם עד החזקת מולא ח"ן יחד מ"ש"ב שמינות ולא כן משה יעלה שבעה שמינות מולא שמינות תחלת הטעין ולומר עד ירי דברי המלךך בימי הפסדי מספר וגו' לנלוות לתרבות ירושלים שבעים שנה הוא גלות דקדוקי וחזקן בבית: רחוב ורוץ. כמות הבית מהיה כזו' והפסד סביב אם כדוך שמינות נגיד מכל: ובצוק העתים.

פירוש ע"ש

פרש ועטמ קוקן צו ש"במ ה'רודה ושבויעים ששים ושנים חשבו ונבנתה רחוב ורחין און צויוני און ועבדיג שמימות וועט ז"ה אום קערין די ש"קאט און ז' וועט ווערין גיבועט מיט גאסין און מים דעם גראדין וום ארום דער מוקער איז (עין רש"י) ובצוק העתים און די צייטן פון בית שני וועל"ן זין אין איין עג"ש שאפט און אין צדה

דעם אום גאנג פון דר זאך וועסטו וויסין די צייט לְהֵשִׁיב וּלְבַנּוֹת יְרוּשָׁלַם וגו' ווען מען נאל זיי אום קערין און מען נאל וי"דער בויען ירושלים (ראם איז ביה פורש מלך פרס וועט קוקען וואס גאט האט אים גירושין מיטם און נגיד) שבויעים שבעה זיבן נאנצע שמימות וום די ישראל נאלען זיין אין גלות איינדר

וּבְנֵי־הָרֶחַב וְהַרְוִין וּבְצֹק הָעֵתִים: ^י וְאַחֲרֵי
 הַשְּׁבָעִים שָׁנִים וְשָׁנִים יִפְרַת מְשִׁיחַ וְאִין לֹא וְהַעִיר
 וְהַקְדֵּשׁ יִשְׁחִית עִם נְגִיד הַבְּאֻקְצוֹ בְּשֹׁמֵף וְעַד קִין
 מִלְחָמָה נִחְרְצַת שְׁמֹמֹת: ^כ וְהַגְּבִיר בְּרִית לָרַבִּים
 שָׁבוּעַ אֶחָד וְהִצִּי הַשְּׁבוּעַ יִשְׁבִּית וּזְבַח וּמְנַחָה וְעַל
 כִּנְף שְׁקֻצִים מִשָּׁמַם וְעַד־כְּלָה וְנִחְרְצָה תַּתְּךָ עַל־
 שׁוֹמֵם: ^י בְּשֵׁנַת שְׁלוֹשׁ לְכוֹרֵשׁ מִלְּךְ פָּרַם דְּבַר

ה'א ויבטלו. כלום זב: שקולים. המטות פה: כמות. למה ה' ספרוהו ית: רש"י

כלומר כל השנים הזהיר וירושלם ששמה: (כו) ועל כנף שקוצים. כנף היא יד כלומר כל זמן שיה אוכלי בשר השקין והעבר הקופה אחר השבועים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו במשלה אחר חורבן הבית והיה בית המקדש משומם. ועד כלה ונחרצה תבוא אל שומם זה ירושלים והשביית זבח ומנחה: על נגיד הבא וקצו בשמף. זה אורייתוס קיסר שהחרים בית המקדש והשביית זבח ומנחה והחרים מקום המסוד: ועל כנף.

(כו) ואחרי. אותן שבועים: יכרה משיח יהרג אנרוסם מלך יהוד' שהי' מושל בימי ההורבן: ואין לו. כמו ואיננו: משיח. למה אלה לשון שר גדול: והעיר והקדש. והעיר והמקדש: ישחית עם נגיד הבא. עליהם הוא טיטוס ואולוכוסיו: וקצו בשמף. וסופו לקללם ולקדון בשטוף כח מלכותו ע"י משיח ועד קץ מלחמות נוג חלה העיר: נחרצה שובממות. חרץ של שמומות: (כז) והגביר ברית לרבים שבוע אחד. לרבים לטרים כמו וכל רצי המלך כספר ירמיה: והגביר. טיטוס ברית לכרי ישראל: שבוע ארד. וישתקו בהגברת ברית וכלה עד ז' שנים ובתוך השבועים יכרת את ביתו: וסופו זבח ומנחה. והוא שאמר בחזון ועל כנף שקוצים משומם. כנוי של גנאי עכו"ם היא כלומר ועל מושב גובה בין שקולים ותישבו יטיח את השומם את העכו"ם: שהיה נאלמת כלבן דומם: כנף. לשון גיבה ככנף עוף הפיחה: ועד כלה ונחרצה התך על שויבם. והתקיים ממלת הבקן עד יום חזר התך עליה כלה ונחרצה הנגור עליה בימי מלך המשיח: התך על שומם.

נגלה

רס"ג

סבורין ועד

מנחת ישי
 (כו) ועל כנף שקולים. במסכת פ' וימי נמסר כיוון פ"ט על דסבירין עד וקלין פל ויה אחר מהם ועמ"ס צנהניה ס"י י"ב:

אכן עזרא
 (כו) ועד קץ מלחמה. כלהם שנים רבות על ירוכלים עד שהיתה נהרסת שמומות:

מנחת ישי
 (כו) ועל כנף שקולים. במסכת פ' וימי נמסר כיוון פ"ט על דסבירין עד וקלין פל ויה אחר מהם ועמ"ס צנהניה ס"י י"ב:

י (ה) בשנת שד"ש. אמר הגאון כי ולכא גדול כמו ודי הוה לכא ור' משנה כי בעלם אמר שהוא כמו לכא מצורת דוד

י (ה) בשנת שד"ש. אמר הגאון כי ולכא גדול כמו ודי הוה לכא ור' משנה כי בעלם אמר שהוא כמו לכא מצורת דוד

מסורת דוד
 גם כלן משיח נגיד: (כח) והרוין. מלך המדינה ובעד"ל מדינים וכסופים (חולין ס"ז): ובצוק. משכון לוקח וזה: (כו) בשמף. הוא ל' מושל משפחה מנולח היום: נחרצה. ענין לילה והתוך וכן כי כלה ונחרצה (שבעים י'): (כו) לרבים. לטרים כמו וכדי כמלך (ימינו מ"א): משומם. מושקו ונאלם: התך. ענין לוקח והקיסר:

ענין ענידת הבית השני המה צלוקה כי יושבו כספרים ויון וימינו: (מ) ששים שנים. ולא הם למות טור ד' הבנים וכח"ס לעולם לבי שזין דבם בעטת כלום: יכרת משיח. זה אמרוסם המלך אחר יומם עטת המוכן: ואין לו. אין לו עוד בשבוע הוא כלל ענין צמ"ס: והקדש. המקדש: עם נגיד. ענין של הגידה כלה על ירושלים והוא טיטוס: וקצו בשמף. כלל סופו של העם ההוא כליון צדק שטף חף כלה על ידי המשיח ועד קץ מלחמה. כהנחמה כשהיה כסוף כל המלחמה ויחא מלחמות נוג: נחרצה. שבימה מנחה יגביר ויהק מנך כוונה כרית ברית לכרי ישראל על מנך וען כוונה העמלה כהנפס הוא חזר ירוסם כיוון לעוף נאמלה הוא ענין על ירושלים ויבטל משיח ס' זבח ומנחה: ועל כנף. ר"ל צוונה העמלה כהנפס הוא חזר ירוסם כיוון לעוף נאמלה הוא ענין מליה: שקוצים משומם. הדיס העכו"ם המאוקלה והאלמה כלבן הכניסה על העכו"ם שהיה האלמה ור"ל כעת חלה חלה ולא משט מצע: י (ה) דבר. ר"ל דבר נכואס: ואמת חוביר. ר"ל נגלה לו המה פירוש ע"מ

מסורת דוד
 גם כלן משיח נגיד: (כח) והרוין. מלך המדינה ובעד"ל מדינים וכסופים (חולין ס"ז): ובצוק. משכון לוקח וזה: (כו) בשמף. הוא ל' מושל משפחה מנולח היום: נחרצה. ענין לילה והתוך וכן כי כלה ונחרצה (שבעים י'): (כו) לרבים. לטרים כמו וכדי כמלך (ימינו מ"א): משומם. מושקו ונאלם: התך. ענין לוקח והקיסר:

שְׁמָאֵם וְרוּשְׁלָיִם אִין פֶּר שְׁנִירוּגֵג פִּון פֶּר וּיִסְטוּגֵג:
 (כו) וְהַגְּבִיר בְּרִית לָרַבִּים שְׁבִיב אֶחָד אֹנֵג דְּרַ טִיטוֹס וְנֵעֵט
 שְׁמָאֲרָקִין אִין פְּרִיתוֹת בְּרִית צוֹ דִּי הַאֲרָקֵן פִּון דִּי
 יִשְׂרָאֵל אִין שְׁמִימָה תַּצִּי הַשְּׁבוּעַ שְׁבִיבָה זְבַח וּמְנַחָה אֹנֵג
 אִין מִיטִין דְּרַ שְׁמִימָה וְנֵעֵט עַד פֶּאֶר שְׁשָׁעֵרִין אֹנֵג
 מִבְּשָׁל זִין זִין פְּרִיתוֹת בְּרִית אֹנֵג וְנֵעֵט יוֹא קִמְעֵן
 אֹפֵר זִי אֹנֵג וְנֵעֵט פֶּאֶר שְׁשָׁעֵרִין פִּון נְאֻמָּס הוּוֹ אִין
 זְבַח אֹנֵג אִין מְנַחָה וְעַל כִּנְף שְׁקֻצִים מִשָּׁמַם אֹנֵג דְּרַ
 פֶּאֶר שְׁמֹמֹטָע הַיִּידֵעִישׁ עֵצִין בִּילְדֵה וְנֵעֵט עַד
 טִיטוֹס לִיִּינֵן אֹפֵר אִין אֹנֵג וְנֵעֵרְדִיג הוּוֹ אֲרַט וְעַד
 כְּלָה וְנִחְרְצָה תַּתְּךָ עַל שׁוֹמֵם כִּי אִין דְּעַם טָאֵג וּסֵם אִין

צָרָה (עין רש"י): (כו) וְאַחֲרֵי הַשְּׁבָעִים שָׁנִים וְשָׁנִים יִכְרַת
 מְשִׁיחַ וְאִין לֹא אֹנֵג אֶתָּה דִּי צְוִיִּי אֹנֵג וְעִבְרִין שְׁמִימָת
 וְנֵעֵט פֶּר שְׁנִיטִין וְנֵעֵרִין דְּרַ הַאֲרָקֵן דִּי יִשְׂרָאֵל אֹנֵג
 עַד וְנֵעֵט גִּיט זִין (ראם מייבט מנען אנרוסם מלך
 יהודה) והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא אונג די שְׁמָאֵם
 וְרוּשְׁלָיִם אֹנֵג רַעַם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנֵעֵט פֶּר בְּאֲרָקִין
 דְּסֵם פֶּאֲלָק פִּון רַעַם הַאֲרָקֵן וְנֵעֵט קִמְעֵן אֹפֵר דִּי
 יִשְׂרָאֵל אִין דְּרַעַם דְּסֵם אִין טִיטוֹס אֹנֵג וְנֵעֵט חִלְדֵה
 וְקִצוֹ בְּשֹׁמֵף אֹנֵג דְּרַעַם בִּין אֹפֵר הַרְגָה אִין פֶּאֶר
 פְּלִיִּיבֻגֵג וְנֵעֵט חִלְדֵה בְּחִיבָה שְׁבִיבָה אֹנֵג כִּי אִין
 סוֹף פִּון דְּרַעַם מִלְחָמָה פִּון טוֹג וְנֵעֵט זִין דִּיא

דניאל י

נִגְלָה לְדָנִיֵּאל אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמוֹ בִּלְטַאֲשַׁצַּר וְאֵמֶת
הַדְּבָר וְצָבָא גְדוֹל וּבִין אֶת־הַדְּבָר וּבִינָה לֹא
בַּמְרֹאֶה: ב' בַּיָּמִים הָהֵם אָנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל
שְׁלֹשָׁה שָׁבָעִים יָמִים: ג' לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אֲכַלְתִּי
וּבִשָׂר וַיֵּינ לֹא־בָא אֵלַי פִּי וְסוּךְ לֹא־סָכַתִּי עַד־מְלֹאֶת

רס"ג ת"א תמוז, יומא טו:
ועל יד אכילי בשר החזיר והשקין משופם ישראל ועד אשר
כלה הנרצה נכחה על גלות ישראל השופם:
(א) ואשר הדבר וצבא גדול. שכן שאך חקב"ה עושה
דבר ער שנמלך בפמליא של בעלת ואו חותם בהותמו
שהיא אמת אל"ף ראש אל"ף ב"ת מ"ם מהציות ת"ו סופה
הרי אמת: וצבא גדול. צבאות מלאכים חזיר גדול ו"א וצבא
ורצין כמו וצבוי: ובין דבדר. שום דעתך ובנתך דבדר הרבה:
ובינה לו בטרחה. הבורא אמר למלאך שמיביר ויובגן לדניאל
את החזון: (ג) לחם חמדות. לחם חם מן סולת נקות כאכל
פמני המלכים ומחמדים לחם ממש פתבג נחמד מאפה תור:
וכשר. גם דעתו לומר על בשר הדגים ועופות הדרים ובני וינה
איל וצבוי וכיצא בהם הוא אשר לא באו אל פיו כל אותן
שבועים במרחצאות על ירושלם של שאם תאסרך בשר בקר וצאן
לא יתכן לומר כן לפי שלא אכלו בני הגולה בשר בקר וצאן
בגלות בכל כי לא ראוי להשתם כי אם בשערין בארץ הקדושה
לפיך ורוק הדם נקשר החלב וכן יין לא שהה אותן שלשה
שבועים: וסוך לא סכתי. בדוגמת אנשי עונג המפנקים את
שבועם במרחצאות בשמן הסור. כל כך על אבילות גלות
האחרונה הוזהר שראה כי בשנת אחת לכורש נגנזה המזבח
והשנה הזאת שהתאבל עליה היא שנת ג' לכורש כבך פרס ועל
שראה הורבן בית המקדש השני וגלות זה התאבל ג' שבועים
מנחת שי

רש"י
תגיע ותמד כליון הרון על הדמות כומ"ז ועל עובדיה:
(א) וצבא גדול. ולזמן ארוך יבא: ובין את הדבר.
ולהבין את הדבר נגלה לי את החזון: ובניה לו
במראה. ולהבינה לו במראה ולכן התיבה הוזהר שם דבר
כמו אם ידעת בינה (איוב ל"ח) אלה ה"ה יתיירה והוא כמו
בינה הגניני (תהלים ה') לפיכך העטעם למעלה כצ"ח ופירושה
כמו הכן: (ב) הייתי מתאבל. כשראה שציעל כורש
מללכת הביית שזוה להתחיל וחזר בו ע"פ כתב לרי יהודה
ובנימין רחום בעל עטם וכמוי ספרה כמו סכתו בספר
עזרא: שלשה שבועים ימים. עשרים וח' שנה הסי"ח
שנה משנה אחת לדריוס המדי אשר שם אל לבו לחשוב ע'
שני הגולה כמו שכתוב עד שנת שתים לדריוס הפרסי כן
אסתר ששנה הביית ז' שנים היתרים לא ידעתי אם לפניהם
לחמך הבנין: (ג) לחם חמדות. פת נקיים כמו שתרנג
לכונט עלי חרץ ולפי דעתי כי אשר נקרא שמו יכנס בין
שני דברים כאשר פירשתי וירא ישראל על פת היס מנורים
מת כי החרץ בלעטם כי כן כתיב בשורה וככה זה דבר והכא
לדבר: ובין את הדבר. שם הפועל כמו ש' ובינה לו. שם ובעבור
היות הנגינה תהלה בתור ובין שבה מלעיל כמו עשה לו את
ההול הוא זה יהיו שמים לשון זוג' והתפרס מלת ונחמתי לו
זאת המראה לא גילה אותה והעלימה אולי כן לזה: (ג) בימים
ההם. הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים וזה היה כהדגש
ויבין אחר ההחלץ ויז קה המנות ולא שתי יין כליל פסה ליל
המשקה עשר כי כתוב כי מן היום הראשון אשר נתת לכך
להתענות לפני אלהיך ואני כחתי כדנריך במלות השם כי כן
כתוב כי עתה שלחתי אליך רק שר מלך פרס עומד לנגדי
עשרים וחד יום שהם השלשה שבועים שהתענית על כן אמרתי
לזכור ולולי מיתכאל שעורתי עוודי הייתי שם בתלמחה
עם מלכתי פרס

(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

מנחת שי
(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

מנחת שי
(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

הדבר כמו מה שראו לא צדקו והיותו: וצבא גדול. גם נגלה
אליו צבא גדול של מלאכי מעלם: ובין את הדבר. ל"ל וצבוי
לכיון את הדבר ולהבינה לו במראה שזוה להתחיל וחזר בו ע"פ
כתב לרי יהודה כמו שכתוב עד שנת שתים לדריוס הפרסי כן
אסתר ששנה הביית ז' שנים היתרים לא ידעתי אם לפניהם
לחמך הבנין: (ג) לחם חמדות. פת נקיים כמו שתרנג
לכונט עלי חרץ ולפי דעתי כי אשר נקרא שמו יכנס בין
שני דברים כאשר פירשתי וירא ישראל על פת היס מנורים
מת כי החרץ בלעטם כי כן כתיב בשורה וככה זה דבר והכא
לדבר: ובין את הדבר. שם הפועל כמו ש' ובינה לו. שם ובעבור
היות הנגינה תהלה בתור ובין שבה מלעיל כמו עשה לו את
ההול הוא זה יהיו שמים לשון זוג' והתפרס מלת ונחמתי לו
זאת המראה לא גילה אותה והעלימה אולי כן לזה: (ג) בימים
ההם. הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים וזה היה כהדגש
ויבין אחר ההחלץ ויז קה המנות ולא שתי יין כליל פסה ליל
המשקה עשר כי כתוב כי מן היום הראשון אשר נתת לכך
להתענות לפני אלהיך ואני כחתי כדנריך במלות השם כי כן
כתוב כי עתה שלחתי אליך רק שר מלך פרס עומד לנגדי
עשרים וחד יום שהם השלשה שבועים שהתענית על כן אמרתי
לזכור ולולי מיתכאל שעורתי עוודי הייתי שם בתלמחה
עם מלכתי פרס

מנחת שי
(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

מנחת שי
(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

מנחת שי
(א) וצבא. ענין חיל רב: (ג) עד מלאת. עד כשלם:
סימן ד':

שְׁלֹשֶׁת שָׁבָעִים יָמִים: וּבַיּוֹם עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה
 לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְאֲנִי הָיִיתִי עַל־יַד הַנְּהַר הַגְּדוֹל
 הוּא חֲדָקָל: וְאִשָּׁא אֶת־עֵינַי וָאֶרָא וְהִנֵּה אִישׁ--
 אֶחָד לְבוּשׁ בָּדִים וּמִתְנִי חַגְרִים בְּכַתֵּם אֹפָן:
 וּגְוִיָתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו כְּמֵרָאָה בָּרֶק וְעֵינָיו כְּלַפְיָדִי
 אִשׁ וּזְרַעְתּוֹ וּמְרַגְלָתּוֹ כְּפֶעֶן נַחֲשֵׁת קָלָל וְקוֹל
 דְּבָרָיו כְּקוֹל הַמּוֹן: וַיִּרְאֵתִי אֲנִי דְנִיָּאל לְבָדִי אֶת־
 הַמֵּרָאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ עִמִּי לֹא־רָאוּ אֶת־
 הַמֵּרָאָה אֲבָל חֲרָדָה גְּדֹלָה נִפְלָא עֲלֵיהֶם וַיְבָרְחוּ

ח"א בדים . שקיהם שבעי עיניו . חולקי כל . עם כח . אמרתי . פלגה ג' ספודות כל עקידה כעל כל זכור כח עקידה שבעי עיניו . רמ"ג

לבוש בגדי בד לבנים כשאל דקן כבדו כהונה: (ה) ומהניו הגורים, אור מן כתם אופו שבתתו כפו: (ו) וגויתו כתרשיש. הרי אלפי אמה כיוצא ים הרשישויש שמתדין כבו הרשיש שבה. סוף דבר הוא דמות גלי הים כבת הרוממה גלו וראת בראש הגלים כפראה אכן תרשיש לבנה והא שמו כתרשישן הרשיש כדום יסא: כלפיו אש. כפראת לפיד טור. ברק אש: ומרגלותיו. והגליו כעין נחשית כיוצב אשר ירת עליו השמיש. כהכתב הנחשת יוצבב ויובחב ככפול עליו עין השמש וי"א קלל כבו קלוי ומצבב באש כדברתימין קלל כעצבה: וקול דבריו כקול המון. רב וגם עצום כדברים בתוך חומה: (ז) וראיתו אני דניאל לבדו את חמרתה והאנשים אשר היו שיהיה דניאל כשלה פרס ראה כענינו הכרוא: אבל הרהר

אונקלוס את כגדי עשו החמודות (כראשית כ"ד) דכיתת: (ה) לבוש בדים. גדול מן: ככתם אופו. כמגורה של קבולת מרגלית כל כתם לשון קבולת והכ ואכן יקרה: (ו) וגויתו כתרשיש. פירשו ר"ל כשחיתת חולקי (גל) גיפו גדול שני אלפים פרסה כמדת ים ששמו תרשיש ויהא ומה של אפריקה: קרר. לרוק ומזוקק ומלחיב: כקול המון. כקול קבולת המון רב שקולם כמעט למרחוק: (ז) והאנשים אשר היו עמי. חרול' חני זכריה ומלאכי: אבל הרהר עמי לא ראו את חמרתה. המה היו חני זכריה ומלאכי ועל

עורא

על נהר ככר: (ה) ואשא את עיני וארא. כמרחות הלילה כדרך זכריה הכיח' ודע כי מעלת גדולה כמעלת גדעון ומוטה וחסו והמכיל יבין. חל"ף אופו מוסף כמו חל"ף חמול ואחריו ושמו. וכתם הוא עגול שיש בו מן: (ו) ומרגלותיו. כמו רגליו. קרר. לטוש: כקול המון. שישיע קול גדול: (ז) וראיתו אני דניאל לבדו את

ענה כשכי מאחך אשכז להלחם עם שר פרס וזה היה כיום חרכבה ועשרים להדם כהאשן רק לא ידעו זה הקדם אם הוא חודש ניסן או הוא חדש ראשון לשנה השלישית למלכות כורש כדרך כששרים וחמש שנה לנלוותיו כראש השנה והנה זה כשבור להדש החמישי כי בו כנרף הכית: (ז) ואני הויתו על ידי הנהר הגדול. כמו יחזקאל

כצורת דוד

(ז) וביום גוי'. והוא חיר כנצלות שלש השבו יום: על יד. כלל מוקם כהנה וגו'. (ה) בדים. כגדי כד: ככתם אופו. כוסס סו: (ו) וגויתו כתרשיש. גופו. הים ככת חמיש כוטה למחא כהמלת כקול הרשיש. כקול המון סר כב: (ז) והאנשים וכו'. חרול' סס היו עמי זכריה ומלאכי: אבל חרוד. סס ים לא ראו

פרוש ע"מ

גרוים צווייא שווינ'קם כפיל' אזו ווי דער ים תרשיש ופניו כפ"א כרק אונ זיין פנים איז גיווען אזו ווי דם גישפאלט פון איין פלרין ועיניו כפ"א אש אונ זייגע אויגן ועיניו גיווען אזו ווי בראדן פון פייער וזוועלתי ופ"א פון נחשת קלל אונ זייגע ארום אונ זייגע פ"ס געגן גיווען אזו ווי גילייטערט אונ אויסגלאנצט קופער קלל דערין קלל המון אונ דם קול פון זייגע הייד האב מען נויים גיהערט אזו ווי דאס קול פון איין כרוכמק פון פיר ליים: (ז) וראיתו אני דניאל לבדו את חמרתה וכו' אונ איך דניאל אלתיין האב גיווען ריא כרואה פון דעם פלאך אונ די פאנג' דם זענען סגרי זכריה

ימים ביו עם איז דר פל'ט גיווארין דרייא שקימות מענ: (ד) וביום עשרים וחמשה לחודש הראשון אונ אין פיר אונ צוואנציגמין טאג אין ערשטין חודש דאם איז ניסן ואני הויתו על ידי הנהר בין איך גיווען פירא דעם פארטין פון דעם גרויסין פייער דם איז חקקל: (ה) ואשא את עיני וראיה איך האב און גיהוהין פייער אויגין אונ האב גיווען והנה איש אחד לבוש בדים אונ נון איין טאג איז גיווען אן נקלליד מיט קריווער פון לייגען ופ"א הגורים ככתם אופו אונ זייגע דערין זענין גיווען און גיווערם מיט איין בארטייל פון גין גאלד: (ז) וראיתו כתרשיש אונ זיין גוף איז גיווען

**בְּהַחֲבֵא: וַיֹּאמֶר נִשְׁאַרְתִּי לְבָדִי וְאַרְאֶה אֶת־
הַמַּרְאֶה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְלֹא־נִשְׁאַר בִּי כַחַ וְהוֹדִי
נֶהֱפֶךְ עָלַי לְמִשְׁחֵית וְלֹא עֲצַרְתִּי בָּהּ: וַאֲשַׁמְעַ
אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וּכְשִׁמְעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וַאֲנִי הֵייתִי
נֶרְדָּם עַל־פְּנֵי וּפְנֵי אֶרְצָה: וְהִנֵּה־יָד נֹגַעַה בִּי
וְהִנֵּיעַנִי עַל־בְּרָכִי וּכְפֹת יָדַי: וַיֹּאמֶר אֵלַי דְּנִיאל
אִישׁ־הַמַּחְדוֹת הַבֵּן בְּדְבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ
וְעַמֵּד עַל־עַמֻּדךָ בִּי עִתָּה שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדַבְרֹו
עִמִּי אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה עֲמַדְתִּי מֵרַעִיד: יֵב וַיֹּאמֶר אֵלָיו**

רש"י

גדולה נפלה עליהם. ארז"ל אע"פ שאלם חינו רואה
דבר שהוא נכבד ממנו מולו שברקיע רואהו ולכן נכבד:
(ח) נהפך ע"י למשחית. לכשתה ודרך המקראות
לדבר כן כמו (ירמיה ה') סוסים מזוינים משקים הו.ו.
משקים בהשמות הבוקר: ולא עצרתי בה. כל"ו לא נכסתי.
כל כחי הלך מקרבי: (ט) מרוב פחד: (י) והניעני.
כאדם המניע את הים להקיפו: (יא) איש חמורות.
איש טהור: ע"פ עמודך. על מעמד רגליך: שלחתי אליך.

רס"ג

גדולה נפלה עליהם. ובאחר שלא ראו למת חררו ולמה זה
ויברחו בהחבא אלא הם לא ראו אבל כול שלחם ראה על כן
פחדו וחררו ויברחו בהחבא: (טו) ותדו. וזו תואר פני נהפך
למשחת ונעשה זיו פני כרסות ובורקות כרוב אימה: ולא
עצרתי בה. לא נשאר בי כח: (טז) ואני הייתי נרדם על פני.
כלומר כן הכרת הקול נפלתו על פני ופני היו כבימות ארצה:
(יז) והניעני על ברכי. כלומר נדנתי יד המלאך על ברכי כי
היה הנזיל בעת ההוא כאיש אשר יצא לבו מרוב פחד וכן
כבינו כי לא הייתה כזאת חרדה כמראות הבלאבים אל
הנביאים כי היתה המראה הזאת נפלאה וטראפה מאד בפחד
ויאמה כי היתה בגלות והשאלה הזאת שואלת נלהגו
האחרונה ובגדרת אליהו ובקצפו על כן נראה כזה והביט אחריו: (יח) איש חמורות חבן בדברים. כי לפי שהתענית
מנחת שי

(י) נעשה צו. כתיב דעוכם בספרים כ"י:

**הַמַּרְאֶה. כַּכֵּה הוּא רֹאֵה מַחְרָוֹת הַגְּבוּרֹה: (ח) נֶהֱפֶךְ
עָדִי לְמִשְׁחֵית. שֶׁס' אִו תּוֹרֵר. וְרַבִּי מִשֶּׁה אָמַר כִּי כְמוֹת הַר הַמַּשְׁחִית. וְלִפִּי דַעְתִּי שֶׁהוּא פּוֹעַל כַּדָּרְךְ אֲשֶׁתְּחַלְלוּ לְכַבֵּר
לֵב שְׂמֵאֵר עַל יָזוּן וְלוֹהֵית מַשְׁחִית מִנּוֹרֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁכָּה וְהִנֵּה מֵרַעִיד תּוֹרֵר וְכִמּוֹסוּ מַשְׁמִים כְּמוֹהָ. וְהִנֵּה אִם זֶה הַהֵדָשׁ
מִצֻּדַת דָּוִד**

ובמסוב: (ח) והודו. תולד מלכות פני נכבד על להיות נשמת: ולא
עצרתי בה. לא יסולתי לעבד אלתי הכה לכל הלך לה: (ט) ואני
הייתי נרדם. והו נכסתי נכדס בהחלמות הפחד משכס על פני
כמסובך את מי מן המכה: (יח) איש חמורות. ככל מעלות חמורות:
מערוד. ככעד וככסת:

כאש ויקהל כ"י: (ח) עצרתי. ענין נכבד כמו ולא תעבור כח
הכבוד (קמ"ג): (י) והניעני. מלשון נענש:

עלכן: (י) והניעני. הוד היות נעם אחי על כדבי וכפות ידי כדכך
על עמודך. כ"ל כחבר עמדת קודם לכן: פירוש ע"מ

אוף מיין פנים פרו גרוים מורא ופני ארצה אונ מיין
פנים איז גילענין אוף דר ערד: (י) והנה יד נגעה פי
אונ נון די האנד פון דעם מלאך האם אן גיריקט
אין מיר אונ קט מיד גשאקילט אוף מייני קניא אונ
אוף די מענער פון מיינע הענר: (יא) ויאמר אלי אונ
ער קט גיאנקט צו מיר הנזיל איש חמורות וגו' דניאל
דו ריינער פאן פר שאיי אין די רייד ווס איה רייד
צו דיר ונבחר על גפרה אונ שמיא אוף דעם שטאנד
פון מיינע פים פי עתה שלחתי אליה דען איה בין היינט
ווארין גשיקטם צו דיר פון גאט ויבדדו עמי את הדבר
הזה גפרתי פדעי אונ ווי ער קט גירעם מיט מיר די
דאזיג רייד בין איה גישטאנן אונ האב גרציפקערט:
(יב) ויאמר אלי אל מיר הנזיל קט דער מלאך גיאנקט
צו מיר האב קיין מורא גיט דו דניאל פי מן פים וגו'

זכרתי מלאכי די האפין גיט גינעקן די מראה אכל
הדרה גדולה וגו' אבער איין גרוים ציטערנעש איז
גיפאלקין אוף זיי איז ווי גענען אנטלאפן גינארין
צוא בהאלקין זיה אין איין בהקלטיגיש: (ח) ויאני
גשארתי לבדי וגו' אונ איה דניאל אליין בין איבער
גיבליבין אונ האב גינעקן די דאזיגע גרוסע פראה
ולא גשאר די כח אונ עם איז גיט איבער גיבליבין אין
מיר קיין פס והודי נהפך על למשחית אונ מיין שיינקייט
איז פרו קערט גינארין אוף מיר צו איין פרו דאך בונג
ולא גפרתי כח אונ איה האב גיט גיקענט איין האלקין
אין מיר קיין פס: (ט) ואשבע את קול דברי אונ איה
האב גיקערט כס קול פון די רייד פון דעם מלאך
וישקפתי את קול דברי אונ וויא איה האב גיקערט כס
קול פון מיינע רייד בין איה אנטשלאפן גינארין

לְעַמְךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כִּי־עוֹד חֲזוֹן לַיָּמִים :
 וּבְדַבְרֹו עִמִּי בְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה נְתַתִּי פָנַי אֶרְצָה
 וְנִאֲלַמְתִּי : וְהִנֵּה בְּדַמוֹת בְּנֵי אָדָם נִגְעַע עַל־שַׁפְתַּי
 וּאֶפְתַּח־פִּי וְאֶדְבַּרְהָ וְאִמְרָה אֶל־הָעַמֵּד לִנְגִדֵי אֲדָנִי
 בְּמִרְאֵה נְהַפְכוֹ צִירֵי עָלַי וְלֹא עֲצַרְתִּי בַח : וְהִיךְ
 יוֹכַל עֶבֶד אֲדָנִי זֶה לְדַבֵּר עִם־אֲדָנִי זֶה וְאֲנִי מֵעַתָּה
 לֹא־יַעֲמִד־בִּי כַח וְנִשְׁמָה לֹא נִשְׁאַרְהֵבִי : יי וַיִּסַּף
 וַיַּעֲבִי כְּמִרְאֵה אָדָם וַיְחַזְקֵנִי : יי וַיֹּאמֶר אֶל־תִּירָא

איש

רש"י

רמ"ג

ה"א יספדו : נביות ספ :

את שרי פרס שבשמים : (יד) כי עוד חזון. להגיד לך מה
 שלא הודג לך ויבא עוד לימים הרבים הנחונים למועד :
 (טז) נהפכו צירי עלי : אלו ראשי עמלות כל אחר ואחר
 התקועים בחזרוי מושבם וסוכבם בתוכם כדלת על זרה בחזר
 המפתן יזרי והפכו להשטם ממקומם מרוב רתח והרדה :
 (יז) עבד אדני זה : על עצמו הוא אומר עבד ועל המלך
 הוא אומר אלני . כלו' ויזכר ויבא עבדך זה לדבר עמך :

אבן עזרא

פרס הם שרי פרס הם השרים העומדים על פרס כאשר הוא
 מיכאל עומד על ישראל : (יד) ועטם באחרית הימים . כי
 עתה יספר כנבואה כל אשר יקרה עד בוא המשיח והאכלדה
 כל מלכות הארץ כאשר פירש גם יפרש : (יז) והיך . כמו
 איך כמו יתר ההמון . שוכו לחיו . ורבים ככה . היה בספרד
 חכם שמו בן היוצר והכר ספר הקץ ופירש למועד מועדים
 והזי חלק וחמש מלות עשה ותחילתה משנת אחת לדריוש המדי והנה עשה כי חשב כי זה הספוק דברי לניאל ואינו

מצודת דוד

מקרה צבולם כל נעשה בגזרה : כי עוד חזון . מלמד החזון הגדלה
 לך מזה כי עוד חזון להגיד לך מה יהיה לימים רבים : (טז) וגאמלתי .
 מהכרם מלאך המלאך : (טז) כדמות בני אדם . הכסיר ממנו
 מהכרם הכסף המלאך כדמות חמד מבני אדם ונגע בשפתו חלו
 פותח פיו לשייכל לדב : אל העובר לגבדי . הוא המלאך הספק
 למוות בן אדם : במראה . צעק רחמי חוקך כמראה נפלאה נהפכו זה
 סלחות התקועות כהם הלא הם כספיו וכשננו מנחוקים מגדול הכרם :
 ככה ממני מלו : (יז) עבד אדני זה . על עצמו אמר עבד לזה
 מלא : ואני בעתה . כל על שם שמה אזי מראה חוקך כדמות בן
 אדם ע"כ : גם עממה לא יעמד צי כח מן הכרם אשר מלא ולא
 כשכרה צי עממה ואמר בדרך גומלם וספלהם כי סלה מוצדק היה : (יח) כמראה אדם . ל"ל עורו כדמות מלאה אדם כאשר נהפך :

פירוש ע"מ

לְיָמִים וְנִאֲרֹוּם עִם אִין נֶאֱהָר פֶּר הַאֲנָדָן אִין גְּבִיאוֹת צו
 זֶאֱנָן דִּיר יוֹם גַּם וְנַעַם זִין אִין סוֹף פֶּעַג : (טז) וַיְדַבֵּר
 גְּמִי אוֹנ וְוִי עָר הֵם גְּרִיעַם מִיַּם מִיר דִּי דִאֲוִיעַ הִיר
 נְתַתִּי פְנֵי אֶרְצָה וְנִאֲלַמְתִּי : קֵאֵב אִיהַ גְּרִיעַבִּין מִיַּין פְּגִים
 צו דָּר עָרֵד אוֹנ בִּין וְוִאֲעָן פֶּר שְׁמוּמָם : (טז) וְהִנֵּה
 כְּדוּמוֹת בְּנֵי אָדָם אוֹנ בִּין אֲזוֹ וְוִיא אִין גְּשִׁמְאֵלְתָּ פֶּן
 אִין מַעֲנֵמְשִׁין קֵאֵב אִין גִּירִיקְתָּ אוֹף מִיַּיעַ לְעַפְצִין
 וְאֶפְתַּח פִּי וְאֶדְבַּרְהָ קֵאֵב אִיהַ דְּנִיאַל גִּיעַפִּיקְתָּ מִיַּין
 מוֹר אוֹנ קֵאֵב גִּיאֲנָתָּ צו דָּעַם וּסֵם אִין גִּישְׁמֵאֲנִין צו
 אֶקְעָנָן מִיר אֲנִי בְּכִרְיָה נְחָשֵׁי צִבִי גְלִי מִיַּין הָאֵר פֶּן
 וְעֵנָן דִּיין אִין עֵדְהֵנָּה וְעֵנָן פֶּר קַעֲרָם גִּינְוִארִין מִיַּיִ

קין

(יד) כי עוד חזון (הוח) לימים . הוא באחרית הימים כבלות
 הוח : (טז) והנה כדמות בני אדם נובע על שפתי . בשנתה
 המלאך ליתם בן אדם ליתם תל לו קורח רוח שלא יבהל :
 ואיורה אל העובר לגבדי . זה שהוא כדמות בני אדם שנבע
 על שפתי בראשונה אמר למלאך הנדמה לו כאדם : אדני
 במראה . בפנים הראשונה : נהפכו צירי עלי . כל שכן עכשיו
 נהפכו צירי כמו נהפכו עליה ציריה : (יז) והיך ויבא עבד אדני
 זה . המלאך שהיה מדבר עמו בראשונה : לדבר עם אדני זה .
 המלאך שהיה עומד אצלו : ואני בעתה לא יעמד בי כח .

מנחת שני

(טז) והפכו לידי . והפכו צ' ויסמן כי נהפכו עליה ליריה (שמואל א' ד')
 וזין : (יז) עבד אלני . והמלך : לדבר עם אלני זה . ומעלי ובמסורת צ'
 צטעם שופר וכי הדין והיך ויבא אלני לריש שופטים והא דננסר
 והסא בע"ג צ' צטעם שופר יבא עבד אלני זה . יושא דקרא נקט
 וקושרה דמלחא דלסיסיה קפי דלאמנן ועיין ע"ש בריש שופטים :
 כשארם צי . גרוב הספרים הלא"ף בה"ס וע"כ צי כפויס :
 (יח) ויחזקני . מו"מ"ת כפתה והו"י"ד גרנשה לא הו"י"ד :

מנחת שני

והזי חלק וחמש מלות עשה ותחילתה משנת אחת לדריוש המדי והנה עשה כי חשב כי זה הספוק דברי לניאל ואינו

מצודת דוד

(יד) לימים . לזמן לומר לימים רבים ומתלמו יבין מהסרון וכן אשני
 ערות (במדבר יג) ו"ל מרות הרבים : (טז) ונאלמתי . מלשון חכם :
 (טז) צירי . כל דבר הסקוה זה צבם נקרא ליר והוא נושאל מן יצרי
 סלקמות וכן נהפכו עליה ליריה (ש"ל ד') : (יז) והיך . כמו ויך
 למוות בן אדם : במראה . צעק רחמי חוקך כמראה נפלאה נהפכו זה
 סלחות התקועות כהם הלא הם כספיו וכשננו מנחוקים מגדול הכרם :
 ככה ממני מלו : (יז) עבד אדני זה . על עצמו אמר עבד לזה
 מלא : ואני בעתה . כל על שם שמה אזי מראה חוקך כדמות בן
 אדם ע"כ : גם עממה לא יעמד צי כח מן הכרם אשר מלא ולא
 כשכרה צי עממה ואמר בדרך גומלם וספלהם כי סלה מוצדק היה : (יח) כמראה אדם . ל"ל עורו כדמות מלאה אדם כאשר נהפך :

אִישׁ־חַמְדוֹת שְׁלוֹם לָךְ חֹזֵק וְחֹזֵק וּבְדַבְרוֹ עָמִי
 הַתְּחִזְקֵתִי וְאִמְרֵה־יְדַבֵּר אֲדֹנָי כִּי חֹזְקֵתֵנִי: כִּי־אָמַר
 הַיְדַעְתָּ לָמָּה־בָּאתִי אֵלֶיךָ וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם־
 שָׂר פָּרְסוּאֲנִי וַיִּצְאֻהֶנָּה שַׂר־יִזְוֹן בָּא: כִּי אֲבָל אֲנִיד
 לָךְ אֶת־הַרְשׁוּם בְּכַתֵּב אֲמַת וְאִין אֶחָד מִתְּחֹזֵק
 עָמִי עַל־אֵלֶּה כִּי אִם־מִיכָאֵל שָׂרְכֶם: יֵאֵר וְאֲנִי בִשְׁנַת

רס"ג

רש"י

מרוכ איםה: (ג) ויאמר הודעת למה באתי אליך. כאשר
 אסיים לרבר החזון אשוב להלחם עם שר פרס ועל כן אני לך
 הרישום בכתב אמת כי אשוב להלחם עם שר פרס שאני הייתי
 יוצא מפירס לבא בכאן להגיד לך ומרם בואי והנה שר יין בא:
 (כא) ואין אחד מתחוק עמי על אלה כי אם מיכאל שבכת. כי
 לולי רחמי שמים או הכנו בכרתנו למת שאני בבעת אחת
 לדריוש המדי עשדי למחוק ולמפשו לו ועל זה הדבר היה עזר
 לי עם זה עכשו אבל רק למחוק ולמפשו ולכפייע לי כשר פרס
 ומשר יין כן כתוב במראה אדם ויחוקני ויאמר הודעת למה
 באתי אליך כלומר להגיד לך כל מה שאחתה רוצה ועוד כשבאתי
 אשוב להלחם עם שר פרס והנה שר יין בא אבל אני לך את
 הרשום בכתב אמת כי זה המעם אינו טוב זה המלאך למה
 חיה לחם עם שר פרס היה אוסר לפני הקב"ה רבש"ע אינו
 ראוי להיות כלך חסילהו במהרה וימלך ישראל וזה מיכאל
 חזמא הוא. הנה שלשה מליכים עומדים לפרס אחשוורוש

(כ) ועתה אשוב להלחם עם שר פרס. וידעתי כי
 לכולך אך ככה עת מלכות עכו"ם ידעתי באני אלך והוא
 יכנס לאחר ל"ד שנה לבנין הכית ושיעמוד אלכסנדרוס
 מוקדון כי הע"פ שהיו ישראל משועבדים למלכי פרס באותן
 הימים עבודה נוחה עבדו בהם ולא הכבירו עליה כי נתנם
 הקב"ה לרחמים להם אבל מלכי עכו"ם הכילו עליהם על
 קשה: (כא) את הרשום בכתב אמת. שער הגזרה
 ואמת היה ולין חזק ככל השרים העליונים מתחוק לעזרתי
 על כל אלה כי אם גוי:

יֵאֵר (א) ואני בשנת אחת דריוש המדי. כנפול מלכו

היה לחם עם שר פרס ויערך דריוש שנים רבות שזה
 אבן עזרא

רק דברי המלאך כי הוא דבוק למעלה: (כא) ואין אחד
 מתחוק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם.

והעטס אם עזרתי עתה בהלחמו עם שר פרס גם אני עזרתי עם שר כשדים. או מלך דריוש המדי כאשר הוא כתוב
 ודריוש מלכה קבל מלכותו וזכו ולמי כשת אחת לדריוש המדי עמדתו למחוק ולמפשו למיכאל והעטס כדברי
 המלאך כי כתוב אחריו ועתה אמת ויש לתמוה מהפסוק ואם עטן העוטן הראה לי כמוהו שהפסיק וחזר במלת לו הפרשה

מצורת ציון

כג"ף וכן סך גביא אלו (דס"ג א) (כא) הרשום. מלי כושם וכו'

מצורת דוד

ויחוקני. בדכרים המעורים בקמלם שלחמרו: (יש) שלום לך. כ"ל

לו הכס מעשה חוכל לדעת שלם באתי לעשות טעך רעה כ"ל גלות
 לא יחלם סומך בעבור הכהנס: חזון וחזק. חזק את עלמך וככל
 המנהל לזונו: כי חזקני. בדכדכרים המלה החקני ועכס כמוי
 וכהני עומן לשמעו: (ג) חידעת. האם ידעת למע דחמי אלך וכאומר
 לך מלאני משקרים ולא תחזק עוד: ועתה אשוב. כשאלתה לרבר כך אשוב ללחם עם שר פרס: ואני יוצא. כשאוני עם שר פרס
 אוכל לו ואלתת את שר פרס אלך חזק כי לחזק"ו ע"כ אלך ולא אוכל עוד ללמד שמואל כי ירבו פשטיהם וכזה שר פרס
 וסוף שיעשו עמוס על ישראל ותתקן לו: (כא) את הרשום. את הכחוש בערסם בכתב אמת אשר יתקיים בכל זמנם והוא המעור
 למשה מתקין המלכות וגמולת ישראל: ואין אחד. אין מי מן המלאכים מתחוק להיות עמי בעזרתי לשלום ולכבש על אלה בדכרים
 האמורים למטה על אבדן המלכות וגמולת ישראל: כי אם מיכאל שרכם. רק מתחוק לו וסמינר לו ישראל הוא מתחוק עם לשלום
 על אלה: (א) ואני. הוא דברי המלאך: עבדי. עמדי למחוק

פירוש
 קיין מורא ניש דו ריינער מאן ש'לום איז צוא דיר
 ש'מארק יוד ויבדו עמי התחוקתי וגו' אונ ווי קר האמ
 דאם גירעט בין איך ווארין גישמארקט אונ האב
 גינאגם לאז ריידין מין האר ווארום דו האקט מיה
 גישמארקט: (כ) ויאמר הידעת למה באתי אליך המ דר
 כ'לאך גינאגם צוא מיר כניאל ווייטבו ווארום איך
 בין גיקומען צו דיר ועתה אשוב להלחם עם שר פרס אונ
 היינט וועל איך מיה אום קענן צו מלחמה האלמן
 מיט דעם שר פון פרס אונ איך ווייס דס איך וועל
 קענן אים פון קומען אא'ער אז עס ווייס קומן דר
 צייט פון מלכות רומי כ'ח'רת הפיר) וום איך וואל
 וגאי יזא דאם איך מלאך וועל מוזין ארום גיין פון
 פאר גאט פון און ממליץ גיין פאר די ישראל ווייל

וייערע וינד וועלען גיין פיר והנה שר יין בא אונ גון
 דר שר פון יין וועט קומען אונ וועט אפ געמען דס
 מלכות איבער די ישראל וועל איך שון ניש קענן
 בייא קומען איבער די וינד פון ישראל: (כא) אבל
 אני לך את הרשום בכתב אמת אא'ער איך וועל דיר
 וגנין דס וום איז אן גיציביגט גינארין אין היקעל
 אין איין אקט פתב (דס איז די קריה פון דר ג'וריה)
 ואין אחד מתחוק עמי וגו' אונ עם איז גים פאר האגדין
 אייגנר פון אל'י שרים ע'ליונים וום זאל יוד ש'מארקן
 צו העל'קן מיר גאם קענן גייערמס מיכאל אייער שר:
 יא (א) ואני בשנת אחת לדריוש המדי אונ אין דעם
 ערשטין יאר צוא דעם מלכות אונ פון קריש
 הקדי (האגן קניעמס מאל ריא ש'רים פון פרס אונ

אֶתֶת לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּדִי עֲמְדֵי לְמַחְזִיק וּלְמַעֲזוֹ לֹא : בְּעֵתָהּ אֵמֶת אֲגִיד לְךָ הַנְּהָעוֹד שְׁלִישֵׁה מַלְכִים

רס"ג

ארתחשטא ודריוש שהוא כורש וכורש הראשון הנה בלד :

ככל והתחילה ממשלת מדי ופרס והיו מנקשים קרי מדי ופרס מאת המקום להכביד עול ממשלת אימתם עליכם אני

בגריאל עמדתו למחוק ולמעזו (מיכאל שרכס : (ב) הנה עוד שלשה מלכים וגו' רז"ל אמרו בסדר עולם זה אבן עזרא

גם עבית וגופות ים בהם נבמות גם רוחות גם נפשות והאדם לבדו הוא ביד זה העולם השפל ונעטרו ונברא ונשמחו בקורה בנבמות העליונים ונעטרו כי המדבר אדם גם הטומע הוא אדם על כן העליונים על האדם הם השפלים על התבונות האדם והנה הדרך הנכונה והשפלים כי לא אוכל לדבר אם לא יעשו ככה ויבניה השפלים על כן אמרו המכונים "ל דברה תורה כלכין בני אדם ויאמרו ומרחש עפרות תבל וכסה את עין הדרך והאנוני חרן השי אוק ועלי האבן כי היא נאמרה דבר ה' והפחה הדרך את פיה מירכתי ארץ כלכ ימים על שפת הנהר יד הירדן וכיכבי ישועה בראשו עמי ה' בחזי ה' כי ה' דבר כדבר שפתוך אף ידו יסדה ארץ וימיני עפחה שמים ויחמה ה' אל לבו על כן המו מעי לי וחתת דגליו ועל זה הדרך ויהי אף ה' ויולך ה' ה' לאכול יבש הנה ה' רובע על עב קל עורה למה חישן ויחק כישן ה' המשיחי מעולם החרים החלפן והנה כר פרס הוא הפקיד על ההנהגות הגדולה או האמנות והנה דניאל הפקיד בפרס והוא המלאך ודבר העוד הוא המצוי שהוא מחהבה ובעם כ"ל יום כנגד הפקיד על דניאל בעלמו כי כאשר יש פקיד על כל גוי יק ים על כל היום והפקד זה הוא המלחמה והנה זה העולם השפל הוא עולם ההנהגה והתמורה בעלם ובמטרה ובתנועה והאורה השוכר דניאל היתה נראה לו במראות נבואה וכבר נלמתי לך סוד המלאכים הקדושים בדרך קצרה ברמיזות ויש ראייה על כל זה מדברי הנבזילים גם רמיזות מהמכות והחלומות ועי' ב' נורות הנבזירות והמשידות נבמות השמים והם דברי השם וכתוב לעולם ה' דברך נבכ בשמים וסוד המעשרות מתהלת בריאתם על כל מערכות השמים הם המספרים ע"כ סוד החלומות , ועשה אשוב לפרש דברי המלאך :

יא (ב) וערה חמר הגאון כי מלכי מדי ופרס הם ל' וחלה הם דריוש המלך וכורש הפרסי גם האשורני ודריוש הפרסי שהרגו אלכסנדרוס ופרס הנה עוד שלשה מלכים עם כורש ויהיה פירוש הרביעי שהוא דריוש הפרסי הוא רביעי לדריוש המדי כי זאת הנבואה היתה בשנת שלש לכורש הפרסי ורבי משה הכהן הספרדי אמר כי מלכים פיו האחד דריוש הזקן הוא המדי והשני כורש הפרסי והשלישי אשורני והד' היתחשפתה בשנה זאת תבנה עיר הקדש והתחייב דריוש הפרסי שנה לבנות בית והשני הוא ארתחשטא הששיר שהרגו אלכסנדרוס היה בשנת עשרה גם נאמי' צימין כאשר הוא כתוב ולפי דעתי יהיה פירוש הנה עוד שלשה מלכים והרביעי לא יספר עמם כורש כי מצודת דוד

היה השלם ואולי שאל ביקש עובד את ה' ונחם את ויבא אל לבדם ויהי ה' מחזק עמי על זה יורה גם הוא בתחוק עמם ע"כ סודם חזקן עמם כי הנבואה היתה היתה בשנת עשרה פירוש ע"מ

הט גיבועטין פר אייך דרויף : (ב) ויבא אמת אגיד לך אגו היינט וועל דיר זאגן דעם אמת ווי אויף עס איז גיור ווארן הנה עיר שלשה קדשים גון נאך דרבי מלכים ונעלין אויף שטיין צו פרם ידענין וישיר וכו'

מזודת ציון
יא (ה) ולפעט : מל פח והק :

העליונה הרחימי לו וירא חליו ה' באלו ממלאך ויבש חליו יהודה וקודם שדבר על דבר פרס אדבר על דבר המלאכים ואין ביניהם קנאה וכתוב עשה שלום במרומי והנה הם סודות עמוקות לא יבנים רק אחד מני אלה ואמרו בסוד על המכות והשמות אדם שחינה גוף והכמת הגלגלים ותנועתם עם דברי המשרתים והמולות ועתה חרמו לך רמיזות כי כבוד אלהים הסתר דבר ומהה שים לכך להבונה והשם יתן לך הכמה :

נאום אברהם המהגר הנה לא הולחתי לדבר האחד שהוא ערב ההשכון הוא מפאה אחת שבת כל ההשכון ומפאה אחרת היא כל ההשכון לא יוסף ולא יגרע והוא שבת כל תוספת והסרון והוא לא יקבל כפל ולא חילוק והוא שבת שניה וזה האחד הוא עולם הראשון כנגד השלמות שם אחריו וזה העולם אינו גוף והוא הנקרא כבוד השם העליון ולא יבנה בעלם או במערכת ואין לו זמן ומקום והשם הנכבד בקרבי והעולם השני שהוא החיכון שם נבמות נורות אמת בלא נופות גם נבמות גופות ואין להם מספר אצלו גם הנופות בניפות וכולם הם נכבדות כי אין להם הפך או תמורה או שנינו בעלמם רק על דרך מקרה במערכת תנועתם וזה העולם יקרא היכל הקדש והם שמי השמים עשאו הכבוד ושם מיכאל ובגריאל על כן תירגם וינתן בן עזריאל קדים במרומה בית שכינתו וזה הוא שזכיר בתחילה יושב על כסא והוא כסא הכבוד ושיליו והטעם ושילי הכסא מלאים את ההיכל ואמר קדים על ארעה עובד בגורתיה והנה השנים העליונים וזכיר אחרי כן קדים בעלמי עמא ועי' כי התאר לא יבנה כנגד המקומות על כן סוד דבריו הוא וקרא והנה נופות העולם החיכון לא היהלכה ולא תהילכה וכתוב על זה העולם הלהלו כל מלאכיו גם לבדו גם המשרתים גם שני המאורות ואמר על הכל כי הוא לו ובדלו ויעמידם לעד לעולם חק נון ולא יעבור ויש הפך בתנועות מי הם הולכים ממזרח למערב והפך גם נפשות גם דרומית גם בקו השווה גם ישרים במרוחם גם שנים האורנית גם עומדים גם מהירים גם מתאחרים גם עולים גם יורדים גם נרחים גם נעלמים גם מתהדרים המשרתים לבדם ק"כ מהכר והם העליונים אין קץ להם ופעמים לנוכה ופעמים מביט אהבה ואומר וכל זה אין ביניהם רק כפי יתחדשו מעשי בטולם השפל בעבור תנועתם והבנתוים כמה לנוכס פטש לרעה ואלה דברים ארכוס פירוש מרוך ולא יכולם ספר אחד לדעת סודו על מה זה , ובעולם השלישי הוא מתחת לרקיע וכולו מלא נפשות דקות

מזודת ציון
יא (ה) ולפעט : מל פח והק :

עמוטל אלה : (ג) אבה : דבר המקיים בבני אדם : שלשה מלכים פירוש ע"מ
מדי גיבועטין פר נאש ער : אה שיינער באהין דעם יאך פון ווייטער אויפה אויף אייך ישראל' גיבוי דעמייק ויבטו לי בין איך בבריא' גישטאנג צו אש אהר'מ אגו צו איין פעטמקייט צו מיכאל איינער ישר וואס

תַּנְתֵּשׁ מַלְכוּתוֹ וְלֹא־חָרִים מַלְכֵּי־אֲלֹהִים׃ ה' וַיַּחֲזֹק
 מַלְכֵי־הַנֶּגֶב וּמִן־שָׂרְיָו וַיַּחֲזֹק יָדָיו וּמִשָּׁלַל מִמִּשְׁלַל רֶבֶב
 מִמִּשְׁלֵּתוֹ׃ וַיִּלְקֹץ שָׁנִים יִתְחַבְּרוּ וּבֵת מַלְכֵי־הַנֶּגֶב
 תָּבֹא אֶל־מַלְכֵי הַצִּפּוֹן לַעֲשׂוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא־תַעֲצֹר
 פֹּת הַדּוֹרֹעַ וְלֹא יַעֲמֹד וְזָרְעוֹ וְתַנְתֵּן הִיא וּמְבִיאֶיהָ

רש"י קצין ב"ק קצין ב"ק ליהודאי בלא רש"י

אלה הדי' והי' שכתוב ולא לאחריהו כדכתיב בלשון אל
 תוא אחריהו בראשונה כי הנהג מלכותו והתקן לאחריה
 סבלעדי אלה: (ה) ויחזק מלך הנגב וכן שריו: מלכו שריו
 שיהיו לו או יחזק עליו מלך הצפון ולקח הצפון ממנו רב
 משלושת יחזק הרב בממשלתו: (ו) וילקח שנים מלכו: מלך
 הצפון ומלך הנגב לעשות שלום: ובת מלך הנגב תבא אל
 מלך הצפון לעשות מישרים: כשראה מלך הנגב שהוא כבוש
 בצער או יאמר למלך הצפון קח נא בתי לאשה והיהי' אהבה
 ומישרים בינינו: ולא תעצור כח הדורע: איתה בת מלך הנגב
 אלו"פ שחבא בתתן אל מלך הצפון לא תעצור כח הדורע לבל
 הצפון לבלתי הלחם באבות אלא ילך מלך הצפון במלחמה
 וינצח את מלך הנגב: ותנתן היא ומביאיה: הם השלוחים:

עת לרעה: ולא תעצור: זרוע מביאה כח לעמוד [ולא יעמוד חביה] לפניו ולא הוא ולא זרעו הם גבורי כחו:

אבן זורא

פירושו ולא לבנו וככה ואחרים כפיהם ירצו סלה: ולא
 במישורו: לא היה אחד מהרעב שאלכו התתיו כמורה

בממשלה ועם ולאחרים מלכד אלה שקבר וגם אחרים על
 והנה הומר רך עמה כל כי מהלכות ויחזק מלך הנגב עד זרועים
 ציה שני מלחמות שכבר ולזכור פרטיהן ולהפסד הספרים הקדמונים
 לא יושילו עמה לדעת שגבר ובלקן אפרים המלות והעמים כדרך
 קי משה הם העתידות שנאשרו כאשר אפרס: (ה) ויחזק מלך הנגב
 ארס ומן שריו: ויחזק עליו: מלך הנגב: (ו) ובת מלך הנגב
 אלימן ועד היום אשה מולכת עליהם והיא נרשות מלך מזרים עד היום
 הדבר ידוע הוא בספרים ובהנהגת שמש. ועם לעשות מישרים שלום
 לו לאשה: ולא תעצור כח הדורע: ומלך מזרים יקנה כחוקה גם יקח
 ויולדה והכמי המולות שהיו עמה וזהו

מצודת ציון

כמו ויקח את הילדים (בבבבב) ללון הנהג: פנין עקרים כמו ללון
 ולקחן ויחיהם (ה): (ו) מישרים: מליצים: וכל עמם כהוא יבד וזהו

האחרים לעולם וגם לנשות הארץ קצנים מלכד אלה ולה
 בצלמים וכל' ביהוק הוא על בעל מנהגו: וכו' מלך הצפון המושכ
 הלשון ומן שריו הכי ילחמו עמו והיה מקבל קרב ויזון מלכותו: ויחזק עליו
 ממנו ומן רב סוסים ממשלתו: (ו) ולקח שנים: ולסוף כיום הרבה
 מישרים: לפיכך בין היום ובין מלך הצפון בדבדב: ריפוחים: ולא תעצור
 המלחמה ובלחוק: ולא יעמוד: אבל כפיהם הווא לא יעמוד מלך הנגב
 וטוריו גם הם לא יעמדו כגלגלם הווא: ותנתן: כד מלך הצפון: הוא: גם מלך הנגב: ומביאיה: הם הכדים שביאו מותם וטמו

פירוש ע"ס

מלכות פון דיא פיר מלכים וועט גיט אזוי שטארק
 זיין אזוי ווי דס מלכות פון אלכסנדרוס וואס ער
 האט מושל געווען פו תקתש מלכותו ווארום עם וועט
 פו שפירטן ווערן זיין מלכות צו דיא פיר מלכים:
 און אויך צוא אנדערע מלכים חוץ דיא דאזיגע:
 (ה) ויחזק מלך הנגב וכן שריו: און מלך הצפון וואס וועט
 קניגין אויף דרום זייט וועט זיך שטארקן מער פון
 דעם מלך און פון זייגע הארין וואס וועט קניגען
 אנטקעגן אים אויף צפון זייט ויחזק עליו וישל און
 דר מלך פון דרום וועט זיך שטארקן אויך דעם
 מלך פון צפון און וועט גיטעליגן אין אים קניגין

דעם

דעם

וְהִילָדָה וּמְחֻזְקָה בְּעֵתֵיהֶם: וְעֹמֵד מִנְצֵר שְׂרָשִׁיָּה
 פָּנָו וַיְבֵא אֶל־הַחֵיל וַיְבֵא בְּמַעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַעֲשֵׂה
 בָּהֶם וְהַחֲזִיק: וְגַם אֱלֹהֵיהֶם עִסְנִסְכֵיהֶם עִם־פְּלִי
 חֲמֻדָתָם כִּסְף וְזָהָב בְּשִׁבְי יְבֵא מִצָּרִים וְהוּא שְׁנַיִם
 יַעֲמֵד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן: וַיְבֵא בְּמַלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב
 אֶל־אֲדָמָתוֹ: וַבְּנֵי יִתְגַּרוּ וְאֶסְפוּ הַמִּזֶּן חֲתֻלָּיִם רַבִּים
 וַבֵּא בּוֹא וְשִׂמְף וְעֵבֶר וַיֵּשֶׁב וַיִּתְגַּרוּ עַד־מַעֲזָה:

רש"י ובניו קרי והתגרו קרי מעוז קרי רס"ג

והתגרו: ביד מלך הצפון היא ומביאה והולדה הוא אביה:
 (ז) ורש"י מנצר שרשיה: בן יוסב על כנו ככסף המלוכה:
 ויבא אל החיל: אל מלך הצפון: במעוז מלך הצפון:
 כלומר כערי מעוזו במצוריו: ועשה בהם: והגליה בהם:
 והחזיק: ויבטח אותם: (ח) נכסיהם: כסיהם:
 בעיר כעוזה ועבר כלכותו: (ט) וגם אלהיהם: ביה עבודתם:
 נכסיהם: הם שריהם כמו הששת נסווי מדין הם השופטים
 שהם קרובי מלכות: עם כלי חמרתם: הכל יולד בשביה
 למצרים: והוא שנים: רבות יעמוד ויפולק יתיר ממלך הצפון:
 (ט) ובא במלכות מלך הנגב: שימלך ויהיה גדול ממלך הנגב:
 ושב אל אדמתו: במצרים למלך הגה והנה: (י) ובניו: הוא
 בניו של מלך הצפון ויתגרו עם אוסף המון היילות: ושסף

והתגרו: ביד מלך הצפון היא ומביאה והולדה הוא אביה:
 (ז) ורש"י מנצר שרשיה: בן יוסב על כנו ככסף המלוכה:
 ויבא אל החיל: אל מלך הצפון: במעוז מלך הצפון:
 כלומר כערי מעוזו במצוריו: ועשה בהם: והגליה בהם:
 והחזיק: ויבטח אותם: (ח) נכסיהם: כסיהם:
 בעיר כעוזה ועבר כלכותו: (ט) וגם אלהיהם: ביה עבודתם:
 נכסיהם: הם שריהם כמו הששת נסווי מדין הם השופטים
 שהם קרובי מלכות: עם כלי חמרתם: הכל יולד בשביה
 למצרים: והוא שנים: רבות יעמוד ויפולק יתיר ממלך הצפון:
 (ט) ובא במלכות מלך הנגב: שימלך ויהיה גדול ממלך הנגב:
 ושב אל אדמתו: במצרים למלך הגה והנה: (י) ובניו: הוא
 בניו של מלך הצפון ויתגרו עם אוסף המון היילות: ושסף

מנחה שי

וא"ו ולמנחמו בלא וא"ו: (ח) וגם מלכיהם: כס"ם: יב גימט' בלמ"ג
 כס"ם: (י) וננו: ובניו קרי: ויתגרו: ויתגרו קרי: מעוז: ומעוז

ומחזקה כתיב: (ז) ועמד: שרשיה: שרשי ואלה הנת
 זה"מ" ישמע כעבור א' מן בניו של מלך מצרים והוא בן
 המלך: ויבא: אל מלך צפון ובמצרי מעוזו: (ח) וגם אלהיהם: יביא בשבי אל מצרים: (ט) ובא במלכות
 מלך הנגב: יבוא לארצו ולמלכותו למצרים: (י) ובניו ויתגרו: בני מלך צפון כי כבר הזכיר והוא שנים ועמוד
 ממלך צפון ומלח יתגרו כמו ואל חתגר כס מלחמה: ובא

מצודת דוד

לזה ולס: (ז) מנצר: ענין עקף כמו וקר משרשו יפרס (ש"י)
 (ח) כנו: משלשן בן נכסיהם: ענין החזיק: ענין אחיזה כמו והחזיק בה
 התיב (דברי כ"ב): (ח) נכסיהם: שריהם כמו נכסיהם: סיחון (יהושע
 י"ג): (י) וננו: ויתגרו: משלשן חגר ומצריה:

עמה קודם המלחמה אל מלך הצפון לעשות משימה: והילדה:
 הוא אביה: ענין הנגב: ובחזיקה כתיב: כס"ם ולמנחמו כס"ם
 וא"ה כדודת פעולת העושה לפי מהלך הכוכבים: (ז) ועמד:
 וא"ו יעמוד מן ע"ף: כה"ה מרשיה על כנו של אביה ל"ל חמד מצני
 כה המלך הנגב יבא על כסף המלוכה של אביה: אל החיל: על
 מלך הצפון: כערי המצור: ועשה בהם: כחפלו: והחזיק: חזק
 הסדס שנים רבות יעמוד במלכה: ויתר ממש שיטתו מלך הצפון: (ט) ובא ויתגרו:
 מלכותו גדולה כמו שהיה מלכות אבי אמו: ושב אל אדמתו: חמר
 חמרתו אל ארץ הנגב: (י) ובניו: בני מלך הצפון יתגרו מלחמה עם

פירוש ע"מ

הארין מיט זיינער געלוקסטיגע פלייס דיא זיך בערגני
 אונ די גילדעני בשבי גיא מצרים וועט ער פירענען
 אין גיפועקעניש קיין מצרים והוא שנים גוי אונ ער
 וועט פיר יארין מער באשטיין אונ לענגער קיניגן
 פון דעם מלך הצפון: (ט) ובא במלכות מלך הנגב אונ
 ער וועט קומן דורך דעם מלכות פון מלך הדרום
 אונ וועט זיך אום קערין צוא זיין לאנד דאס איז
 מצרים: (י) ובניו יתגרו גוי אונ די זין פון דעם מלך
 וועלן אן רייצן איין מלחמה מיט דעם מלך
 הדרום אונ וועלן איין זאמלען אסאך חילות ובא
 בא ושסף ועבר אונ קומן וועט ער קומן אונ וועט פר
 פלייצן אונ איך פארין צום לאנד פון דרום זייט
 וישב ויתגרו עד פשוו אונ ער וועט זיך אום קערין

דעם מלך הצפון ויתגרו היא אונ זיא וועט ווערין
 איך גינעמפעך אונ די ווס האבן זיא גינענעמ
 צום מלך הצפון אונ איר פאךר ווס היז זי גייווען
 אונ דיא שטערין זעהער אונ דער האנד פון מלך
 צפון: (ז) ועמד מנצר שרשיה: בני אונ עם וועט אויף
 שטיין אויךר פון דר צווייג פון איר ווארציל דאס
 מיינט מען איר זון וועט אויף שטיין אונ זיצן אויף
 זיין פוס פון דר מלוכה ויבא אל החיל אונ ער וועט
 קומן אין דעם חיל פון דעם מלך הצפון ויבא במעוז
 מלך הצפון אונ ער וועט קומען אין דיא שטארקע
 שטעט פון דעם מלך הצפון אונ וועט באגליקען
 אין זיי אונ וועט זיי איין נעמין: (ח) וגם אלהיהם עם
 נכסיהם גוי אונ אוך זיינערע אפ געמער מיט זיינער

י' וַיִּתְמַרְמֵר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וַיֵּצֵא וַיְנַלְחֵם עִמּוֹ עַם-מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן וְהַעֲמִיד הַמּוֹן רַב וַנִּתֵּן הַהֲמוֹן בְּיָדוֹ: י' וַנִּשְׂא הַהֲמוֹן יָרוֹם לָבָבוֹ וְהַפִּיל רַבָּאוֹת וְלֹא יָעוּז: י" וַשֵּׁב מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן וְהַעֲמִיד הַמּוֹן רַב מִן-הָרֵאשִׁוֹן וּלְקַץ הַעֲתִים שָׁנִים יָבֹוא יְבֹוא בְּחֵיל גָּדוֹל וּבִרְכוּשׁ רַב: י" וּבַעֲתִים הָהֵם רַבִּים יַעֲמְדוּ עַל-מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵיו פְּרִיצֵי עִמָּךְ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֹזֶן וְנִכְשְׁלוּ: מוּ וַיָּבֵא

ת"א ובני פריצו . כ"ט ק"ה :

רש"י

ורם קרי

רש"י

מלך

עבר . בעיירות שלו . וישבו . כל אחד ואחד מבניו : ויתגר : עד פשו . הוא העיר שהוא מולך : (יא) ויתברכה . לשון כנס ובריות ויא לשון רבנות ופרות : והעמיד . מלך הצפון . הפון רב נתן . וימסר הכון מלך הנגב בידו : (יב) ונשא ההמון . שיתנאה וישפכו יורדם לבבו של מלך הנגב : והפיל רבואות . מחיל מלך הצפון : ולא יעוז . מלך הצפון לעמוד לפני מלך הנגב : (ג) והעמיד . מלך הצפון : המון רב . יותר מן הראשון : ובא ברא בחיל גדול וברכוש רב . כביה מלך הנגב מן האהלים ויזכה וכסף רבני סוסיהם ומרכבתם : (ד) רבים יעמדו על מלך הנגב . להלחם בו : ובני פריצי עמך . המירדים באלהי הוא שיעשו עצמם נבואי השקר וחולטי חלומות ומשיאים

השמים : ינשאו . ברעם : להעמיד חוון ונכשלו . ברעתי כך לו עצה ויחלפו עמו ויכשלו בעצמם : (טז) ויבא . עוד מלך הצפון

אכן עזרא

של מלך הנגב : (יא) ויתברבור . מגורת שמי לך המרוכים : ונלחם עמו . פירוש שהוא עם מלך לפון כמו ומרחבו את הילד . והוא לוי לי אחי : והעמיד . מלך הנגב המון רב : ונתן . המון מלך הצפון בידו : (יב) ונשא . המון ההלם : והפיל רבואות . מהמון מלך הנגב : (יג) ולקץ העתים . פירוש שהם שנים יבואו עוורים רבים למלך הנגב ויבנים ההם יקומו פריטים מישראל ואלה היו כימי שמעון בן שטח והוא האמת : (טז) ויבא . וזרועות מלך הנגב לא יעמדו הם העוורים עם מכהרו :

קרי : (יב) ירום . ורם קרי : (ד) ינשאו . במקלם ספדים הז"ן בקצן

הילד . והוא לוי לי אחי : והעמיד . מלך הנגב המון רב : ונתן . המון מלך הצפון בידו : (יב) ונשא . המון ההלם : והפיל רבואות . מהמון מלך הנגב : (יג) ולקץ העתים . פירוש שהם שנים יבואו עוורים רבים למלך הנגב ויבנים ההם יקומו פריטים מישראל ואלה היו כימי שמעון בן שטח והוא האמת : (טז) ויבא . וזרועות מלך הנגב לא יעמדו הם העוורים עם מכהרו :

מצודת ציון

(יא) ויתמרמר מל' מרורים : (יב) נשא . שנין לקיחה : (ד) פריצי . רשעים הפורטים גדר האמת והלון :

ועבר . ויטוּך כמלחמה כשפך מים ע"פ ארץ הנגב : וישב . אח"כ ישבו ויתמרמר למלחמה : עד כמנו . הוא מלכד עיר המלכות : (יא) ויתמרמר . והעמיד . מלך הצפון : ונתן . המון מלך הצפון בידו . ביד מלך הנגב : (יב) ונשא ההמון . שיתנאה למשול בו : (יג) מן הראשון . יותר מן הראשון כשכל במלחמה : ולקץ העתים שנים . לסוף זמן שנים מרובים : יבוא ברא . יבא ביהלם בחיל גדול ונכבדים מרובים מכסף חסד : (ד) רבים יעמדו . מלכד מלך הצפון יעמדו טוד רבים על מלך הנגב : ובני פריצי עמך . יבואו מל' להעמיד נבואה אבל יכשלו כי יטוּךו ויאכזרו בעבור זה והם השלוחים אשר

פירוש ע"מ

אוג וועט און פרייצן איין מלחמה מיט דעם מלך דרום ביי ווייניץ פֿעקטע שטעטע : (יא) ויתמרמר מלך הנגב וועט דר מלך פון דרום נייט מלחמה האלמין מיט איין בייטערין צארין און וועט ארויס גיין און וועט מלחמה האלמין מיט דעם מלך צפון והעמיד המון רב און דר מלך וועט אויף שטעלען איין פיל חיילות און דם ברומונג וועט גיגעבין ווערן אין דער האנד פון דעם מלך דרום : (יב) ונשא ההמון וים לבבו און דם ברומונג וועט זיך דער הויבן און דם הארץ פון דעם ברומונג וועט זיך דר הויבן צו שטארקן זיך אין דר מלחמה והפיל רבאות און דאם ברומונג וועט מאכין פאלין פיל לייט אין דעם חיל פון דעם מלך פון דרום און פון דעם וועלן ולא יעוז וועט ער דאך נייט איךר שטארקן דעם מלך דרום

ורורעות

מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַיִּשְׁפֹּךְ סוּלָלָה וְלָכַד עֵיר מְבַצְרוֹת
 וְזָרְעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמֵדוּ וְעַם מְבַחְרֵיו וְאִין כַּח
 לַעֲמֵד : מו וַיַּעַשׂ הַבַּא אֱלֹהֵי בְרָצוֹנָו וְאִין עוֹמֵד לְפָנָיו
 וַיַּעֲמֵד בְּאַרְיֵן הַצְּבִי וְכֹלָה בִידוֹ : ז' וַיִּשְׁשׁוּ אֶפְנֵיו לָבוֹא
 בְּתַקְפָּה כְּלִי מַלְכוּתוֹ וַיִּשְׁרִים עִמּוֹ וַעֲשֵׂה וּבֵת הַנְּשִׁים
 יִהְיֶינָה לָהֶן לְהִשְׁחִיתָהּ וְלֹא תַעֲמֵד וְלֹא יִלְוֶה תְהִיָּה :
 י" וַיֵּשֶׁב פָּנָיו לְאִיִּים וְלָכַד רַבִּים וְהִשְׁבִּית קִצְיֹן

חרפהו

ה'א נחמתי, ר'ה יג'סו' ח' : רש"י

ישראל וסיעתה : (מו) ועם מבחריו. יהיה במלחמה :
 ואין כח לעמוד. מפני מלך הצפון ואל"פ שיש כאן
 ו"ו ויתירה לך מקרא לדב. כן בלשון זה כמו חוריה ואין
 שום מלכה יקראו ב"הר. ישעיה ל"ד : (מו) ויעש.
 המלך הצפון הבא אל מלך הנגב כרצונו : בארץ הצבי.
 בחרץ ישראל : וכדא. בידו. וכלה את הארץ באוכלוסיו :
 (יז) וישש פניו. מלך הצפון לבוא בתוקף כל מלכותו כל
 מלך הנגב : וישרים עמו. וישראל על מלך הנגב גם עליה
 ילחם את הצפון באותן הימים : ועשה. והללוה : ובת
 הנשים יתן לו להשחיתה. זו כנסת ישראל היפה נכסים
 וזוה מלך הצפון לשר זכאוי להשחיתה ואומר אני שהוא
 אנוכיכם מלך יון שגזר גזרות על ישראל וזה לפולטימס שר
 זכאוי להרוג את כל הקורא שמו יהודי כמו שכתוב בספר
 הנשים שיעמוד מתחיהו בן יומתן ויפרק עולו מעל ישראל : (יח) והשביה קצין חרפהו לו. והשביה הקב"ה את
 מבחתי ש'י

וכס' בסח' וסח'ין' דגוש' ומסכ' פניו לוח : (טו) ומס מבחריו.
 לדעת הגאון רכינו סעדי' זלתי הסלמ מבחריו כתיב מצדכ'י
 קרי' וככר נקספס' כזה המגיס' בהקמת מקדש גדולה : (יח) וישש פניו
 ל'איים. וישש קרי' :

מלך צפון הבא אל מלך הנגב כרצונו : בארץ
 הצבי. אי וישחית רבים מהם : (יז) וישש פניו לבוא
 בתוקף. כל מלכות מזרים שהוא הנגב : וישרים עמו.
 ויעשה עמו שום : ובת ריבשים. היא מלכה שזא יתן לו
 מלך הנגב להשחיתה כי ברצונו יהיה הפרס וזהו לא תעמוד

מצודת דוד
 כנאו לו עליו שה' המשיח האמיתי ועליו נבאו הנביאים והעומד
 בסבוכ זה : (טו) וישפוך סוללה. טל מבחרי מלך הנגב : וזרעות
 הנגב. אנשי זרעו ומבחריו ולא יעמוד במלחמה : ועם מבחריו.
 וקפי י' י' עמו במלחמה הבה מבחרי נבוכי עמו אע"כ לא
 יפסי הכח שיה' לעמוד ולסחוקו במלחמה : (טז) הבא אליו. מלך
 הצפון הבא אל מלך הנגב ויעשה בו כרצונו ואין מי יעמוד
 לשינו : יעמוד במלחמה על מ' : וכלה בידו. ב'מחיה' כנאו והוא
 אנוכיכם ימים ממשיכוו לבוא ח"י בחוקק עם דל כש'י מלכותו :
 וישרים עמו. ומסכ' ישרים הם ישרים מלכות מסכ' יהיו כנאונו
 והסכע'י ישראל אשר החתכו עמו : ועשה. ויעשה כל' בחוקק
 עם כשהללו : ובת הנשים. היא נדק' בכלל הנקרות היפה נכסים
 (סח"ה) : יתן לו. יעמוד למי שמסכ' את המלחמה והוא
 סוללה עמו : וישש פניו לבוא בתוקף. הוא סח' לו עמד
 לשלל לעבדים וכאכר יאמר למסס : (יח) וישש פניו. אס' יתח' פניו
 ללכת למלחמה על מ'י הים וילמד רבים מהם : והשביה קצין.

פירוש ע"מ
 וזרעות הנגב לא יעמודו אונ די גבורים פון דעם מלך
 הדרום וועלן גיט קענין פשמיין אין דער מלחמה
 יעם מבחרי וואן כח לעמוד אונ דס אויס דער וויילקע
 פאלק וועט זיין אין דר מלחמה אונ וועלן קיין כח
 גיט האקן צו פשמיין : (טו) וישש הבא אליו ברצונו אונ
 דער ווס וועט קומען צו אים וועט מאן אזו ווי זיין
 ווילין וועט זיין אונ קינער וועט גיט פשמיין פאר
 אים ויעמוד בארץ הצבי אונ ער וועט ויה שמעלין אין

חֲרַפְתָּו לֹא בְּלִתֵּי חֲרַפְתּוֹ יֵשִׁיב לֹא: יֵשׁ וְיֵשֵׁב פָּנָיו לְמַעַן אָרְצוֹ וְנִכְשֵׁל וְנִפְלֹא וְלֹא יִמְצֵא: יוּעַמַד עַל־כֵּן בְּנֵו מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ הַהָר מַלְכוּת וּבִימִים אַחֲרֵיהֶם יֵשְׁבֵר וְלֹא בִאפִים וְלֹא בַמְלַחְמָה: כִּי יוּעַמַד עַל־כֵּן

רס"ג דגוש אחר שורק רש"י

משם קצין שחרף אותו בראשונה וישיב לו גמול חרפתו וישלום בו וינצח אותו. פ"א שבועים שבועים הם ש' שבועות נכרת ונתקדש על עמך מלפני הקב"ה ועל ירושלים למען כלה המושמים: והלבוש צדק עולמים. הוא שובת ישראל ונשע ב'ח' תשועת עולמים: ולחתום חזון. בדעתו הוא הכותב על הדף וכיה וגם את הנביאים ואת רוח המבטאה אעבור פן יארי: ולמשוח קדש קדשים. בדעתו הוא הבנון על בית האחרון אשר ראה ויחזקל כמו שכתוב למור את ירושלים כמה ארכה וכמה רחבה. למד למשוה. ואלה שבועים שבועים חזן ח"ן שנה. וחבין כי פן מוצא דבר מלפני ה' על ידי להשיב הגלות מכלל לבנות ירושלים הנח נשאר בדעתו עד אשר אביא להם משוה זה כחן משוה בשבין הקדש. ונגיד הוא פחה שלפמן זה עזרא שהיה כהן ופחה. שבועים שבועת הם פ"ג שנה נהז עשנה אשר בפרם ה' אשר יננה את ירושלים ועד חשנה אשר שבו מכלל לבנות ה' הם פ"ג שנים ובתפ"ח ואחרי כן הבנה ירושלים. ושבועים ששים ושנים הם תל"ד שנים ת"ב יעמוד הכרשש בכנתו וי"ד ועבור אחרי כן ביהר. רחוב הוא שוק של ירושלים שנתהא בגויה ולאה פירות וכל טוב. וחרון כרות חמת הצרות וישבו ירושלים הכרתים בכליון הריון הצרות בית הקדש ומקום הכנתים אשר בחצרות בית ה'. משמרת כל השנים והמונים לשבתות ולחדשים ולביטודים וכל קיבנותיהם ואחרי השבועים ס' וב' שהם ימי הכנף. וכרת כשית שיבסלו זבח ומנחת כסחן המשיח ואין לו שירות על המזבח כשאר שבוע. אחד הם שבע שנים: והעיר. ירושלים ומקום הקדש ישחית ויחרב עם נגיד תבא היא פתח רומי אשר ימלך ירושלים. וקיצו של ישראל יעבור בשפא במלחמות אויביהם במלחמת אפסיסינוס וסוסיס. ועד קץ שביבת כל מלחמת יהיה ירושלים נחרצה שימשח כי בשלה הנביאה וחרב בית הקדש כי עזבה את כותה; והגביר ברית לרבים. ביצח רומי אחר חבית יכיות ברית עם עיריות וכרכין רבים מירשאל שבע אחד רובם יקח עמו לחיות לו ליועצים ולישרי צבא כגון יוסף בן גוריון הכהן והחכמו וכוותם חצי השבוע משבוע חצי ונשאר חצי השבוע רבים כ' שבועות י"ד שנה או ישבית זבח ומנחה מירשאל ועתה כי הגביר ברית שבע אחד משנות ת"ז. ובדעתו שהם שבועים שבועים אולי חצי השבוע הכתוב אשר ישובת זבח ומנחה אולי הוא כיום אשר שבת החמיר בראשונה משנת י"א לצדקיהו ועד קרבת קץ החלת הגלות הזה ופרדיון חצי השבוע ג' ימים ומתחזה יום לשנתוהם אלק וי"א חסר שנה ושבעים וזה עבר מכתם שנים כי למען נאמר בכף המסקו ועד כלה נהרצה תחך על ששפם לא אחתית תום חצי השבוע ישבית זבח ומנחה כי לא יהיה בניו יום אחריו על אשר התיה כלה נהרצה בכל איליו הארץ ובכל איליו ירושלים כתובת ועל כף קצבת משוטט ועל כלה נהרצה תחך על שוטם להעביר מירושלים ובכית השבועים כפרם ועובדיה אכדור והאלילים לליל יחלוף ותכות כי כלה נהרצה משפתי וזה דומה לפה שנאמר למועד ניעדים וחצי ניעדים ובענין יום קם עד השלכתי כל אלה כי כליתו ביעד ביעדים אין עד ושועד עד כלות ים עד קדש והסולה לפתח לו בחבתיו אולי שבין הוד וחרור יסחר ישעתנו במהרה בימינו אמן. ובחזור לענין השבועין: (כ) על מלחמת רומי. לחקף ארצי: ולא יבא: ולא יספיק להתאסף ככש שואמר תמצא ידך לכל אויביך: (ס) על כנו. על מכון מלכותה: וביום אחרים. מועמים ימים

מנחת ש"י (יט) לנעוטי. לכתם בוא"ז עם דגש אחריו: ישוב זה לארצו: (כ) ועמד על בנו. על מחכותו מלך שיעביר גונש והיה לו הוד מלכות וישכר ולא נהדר ועמד מצודה דוד

נדרשו זאת הרפתו שהיה מחרף את הקב"ה ואת ישראל כמו שכתבו בספר יוסיפון והסיכה עליו שהיה עשין רע כעודו צדק ששלך לגור על ירושלים והסכירה כשדור ושמור אכדור ואמר לעבדיו להסיכו ולאטוביא ולא הספיק לבוא סס עד סמת בחוליים רעים: (יט) למעווי ארצו. לשכח אל עיר מכלריו: (כ) ועמד על בנו מעביר גונש. ויהחק על כפיס וכהר המודע' מתהיה כן ויהנהמעביר גונש ויון מעל ישראל והוא הדר מלכות ישראל כי כר נבחר ויהיה הוא וכל זוש אחריו צני ההשמויים: וביום אחרים ישבר. ימים מועטים מסכר מלכותם: ולא באפ"ם. על אומה אחרת: ולא במלחמה. כי מהם זכה אשר יקאלו ארסתובלים והורקיום על דבר המלוכה: (כא) ועמד על בנו נבחר. ויהחקלו עם מעמדה מלכו' ארס שנא' בזוי אתה

ישיב גמולו בראשו שיעלה לו כמו חרפתו לא וית: (יט) וישב. ישוב זה לארצו: (כ) ועמד על בנו. על מחכותו מלך שיעביר גונש והיה לו הוד מלכות וישכר ולא נהדר ועמד מצודה דוד

אל"ו ישיבת עמי כסודם אחרתו אשר מרף כלפי מעלה ויתן להספס פליו כלש' יונק למטה: בלתי הרפתו. לנד גמול טובה הסופק (יט) לו וגמול טובה יתח ספטי ויהי שמואל לו אהר אהיה: ישיב פניו. ואתה שילמד ח"י סיס יחזיר פניו לכל אל מצלוי צדו: ובשל. ויבטל בדרך מכללו כי סודם עשין רע ומכתם לשבו וכלו מננו אכדור מלכים כמ"ס ציוסיפון: ולא יבא. עוד לא ימלא בטולם כי מת ואלינו: (ס) ועמד על בנו. על חזקו וכסיסו פירוש זיין עצה נועט גימ בלייפן שמיין אונ וועט גימ זיין צו אים: (יח) וישש פניו לאים אונ דך נאה נועט ער טאן זיין פנים צו די אינגלען פון דעם ים וְגַבְרֵי בַיִם אונ ער נועט באצוויינגן פיהל פון ויניא נאה דעם והשבי קצין חרפתו לי נועט דך האר נאמ פר שפערין דאם לעקסערונג פון דעם אנטויכוס וואם ער הט גילעקסערט נאט בלתי חרפתו ישיב לי גייערט דעם עוגש פון זיין לעקסערן נועט אים נאט אומ קעקען: (כ) וישב פניו לפעניו ארצו אונ ער נועט אום קערין

נבֹּזָה וְלֹא־נִתְּנוּ עָלָיו הוֹד מַלְכוּת וּבֹא בִשְׁלוֹה
וְהַחֲזִיק מַלְכוּת בְּחֻלְקֵלְקוֹת: ^{כב} וְזַרְעוֹת הַשֹּׁטֵף
יִשְׁטְפוּ מִלְּפָנָיו וַיִּשְׁבְּרוּ וְגַם נִגְיַד בְּרִית: ^{כג} וּמִן־
הַתְּחַבְּרוֹת אֲלוֹי יַעֲשֶׂה מְרֻמָּה וְעָלָה וְעַצֵּם בְּמַעַט־
גוֹי: ^{כד} בִּשְׁלוֹה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יִבּוֹא וְעֵשֶׂה אֲשֶׁר
לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו וְאֲבוֹת אֲבֹתָיו בּוֹזָה וְשִׁלַּל וּרְכוּשׁ
לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל מְבַצְרִים יַחֲשֵׁב מִחֲשַׁבְתּוֹ וְעַד־

רס"ג

אחדים מתרביעין ועירין: (כא) בחלקקות. בתפורת ולשון הרע ושפתו חלקות: (כג) ומן החברות, בוסן שיחבר עמי: (כד) ובמשימני, ובכשירי מדינה כמו כל איש שמן מתרביעין עתיר: יבזור, יבזבו ויפור ויתן פרס לחייליהו יכו בור עמים

רשי"ו

מאד (שוכדיה ח') ויעמדו רומים ויטלו מלכות מעכומ": (כב) וזרעות השטף, ונזרדי מלכות שהיו מלכדים שוטפים ומזקים ישטפו מלפני רומים ויכדו: וגם נגיד בריה, גם מלך ישראל זכרות עמם זרית וגם הוא שופט שיטף מלפניו כי יעברו [רומים] על הכרית ויפגעו עליה: כשהמרו רז"ל (פ"ח) עשרין ושית שנין קמו בהמנותייהו

זדהי ישראל והדר אשתעבדו בהון: (כג) ומן התחברות אליו ועשה מרובה, ומן השותפות שיסתחף (רומי) עם ישראל יעשה מרמה שלא יגלה מחשבה רעה: ועלה, ממקומו: ועצם, בכל מקומוט סכנינות חרין יהודה יצארום ערבו ומואב: בשעם גוי, לא יטרף להיל כבד כי יעזור לחמו מלך יהודה וכן כחוב דם: יוסיפון: (כד) בזה ושלל ורכוש רחם יבזור, יהלק לכל התקבלים עולם עליהם עד שכבשו את הכל במנופה ובחלקקות: יבזור, כמו יפזור וכן בור עמים [תהלים ס"ח]: ועל מבצרים יחשב מחשבתיו ועד־

עזרא

מלך אחר הפך תולדת הראשון שזה יהיה נבזה: חליות: וגם נגיד, אחד מצני הורדוס: (כג) ומן. וכעבור שיסתברו אליו רבים יקח עלמם ויעלה בהם ויתפשט

כצורת ציון

(כא) בחלקקות, מל' מלך ר"ל חפוסה ורביים רכים ומלקים: (כד) יבזור, יפזר וכן בור עמים (תהלים סח) כי בומ"ף מתחף:

ויחזיק המלכות בעבוד חלקקות אמרים ודברי חקף כי ע"ז הכל תכבוה למוהב ועלו לו מאסוילכס ובהו התחזק עליהם: (כג) וזרעות השטף, הכטי הכרוב שהיו שוטפים העכו"ם ומשחיתים אותם והם המון בני יין וסוף יהיו כשספים מלפני רומא ויהיו כבזרים וכשחטים וגם גרד הכרית יח' כשפף מלפני רומא והוא מלך ישראל שבר כרת עמו ככרית ולכסוף חילל הכרית ושטפו: (כד) ומן התחברות אליו, מן העת אשר התחבר אל ענין ישראל ככריתם ברית הים עושה עמו מעשה מרמס: ועלה ועצם, הים עולה למתקם על העכו"ם אשר סביבות ירושלים ומתחזק עליהם בעמט עכו"ם אשר הביא מצני עמו כי במרמה סיחה את מלך ישראל לעזרו בעלממה עם אשיו כמ"ט ביוסיפון: (כד) בשלוח, במרמה בא בדברי שוה ונכנס במשמני המדינה ר"ל בעקום הוהב והכסף למען יגלה אותה ולא יהיו שמערים ומנו על כי בא כדברי: שוה: ועשה וגו', וזה עשה מעשים אשר לא עשו אבותיו וגו' וחזור ומשפש מה הם המעשים ואמר בזה ושלל וגו' ר"ל שהיה מבזבז שם ומפזר ממונו כי באשר לא בזבו חרם ממונם כי כדי לרמותו לכל יגישו בו שכל לרגל בזבו שם הכזה והשלל שיקח מן העכו"ם במלממה להכרות אשר כדבר מלאה ידו ואין כסף וזכב נחשב לו למנומה: ועל מבצרים יחשב, אכל בלמט יחשב

פירוש ע"ט

ולא במלממה אונ גיט דורה דעם צארען פון איין אנדערע אוקה אונ גיט דורה איין מלממה נייערט פון ויי אליין וועט במל ווערן דם מלכות: (כא) ועמד על כנו נבזה אונ דענסם קאל וועט אוף שמיון אונ וועט זיך שטארקן אויף דער פום איין כבויה אונ מען האט גיט גיגעבן אוף אים קיין שייגיטי פון קיין כמשלח יבא בשלוח אונ ער וועט קומן בשלוח אונ וועט אפ געמען דם מלכות מיט גלאמע בייד אונ אהן מלממה: (כב) וזרעות השטף וגי' אונ דיא שטארקע פר פליייער וום האכן פרייע פר פליייעט וואס זענן שטארק גיווען די וועלן פר פליייעט ווערן אונ וועלן צו פראכן ווערין וגם נגיד ברית אונ אויך דר וום וועלן ברית ניוו אים דר וועט פר

דניאל יא

עת: כה ויער כחו ולבבו על־מלך הנגב בחיל גדול
 ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל־גדול ועצום
 עד־מאד ולא יעמד פייח־שבו עליו מחשבות:
 כיואכלי פת־בגוי שברוהו וחילו ישטוף ונפלו חללים
 רבים: כיושניהם המלכים לבבם למרע ועל־שלחן
 אחד כזב ידברו ולא תצלה פיעוד קץ למועד:
 כה וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על־ברית קדש

פיר: (כה) ויער כח. כמו ולא יעיר כל חמתו לשון הוקף:
 (כו) ואכלי פת בגו. על שלתנו הם ישברוהו כי לא יעורוהו:
 (כז) ושניהם המלכים לבבם למרע. על ישראל שהם מלך
 הצפון ומלך הנגב: (כח) על ברית קדש. מלך הצפון הוא
 יחשוב לגזור גזרות לבשל דת ברית קדש ועשה רשב לארצו:

רומים ונגיד הברית האמור למעלה הוא הורקנוס שיתחבר לעורחו כדי שימור גם הוא על ארסחובלוס אחיו המולך
 בירושלים: לבבם למרע. על בני עמך הרעע ליהודה: ועל שדחן אידע. על מלכות ארסחובלוס יתלחשו כדברים:
 ולא תצלה. שיתמכרו ישראל להסתחה כחות הימים: כי עוד קץ למועד. החורבן למלאות שבועים ששים ובני
 האמורים בספר זה (על ע'ו). ואותו המועד בימי אגריפס בן אגריפס מורע הורדים: (כח) וישבו. מלך הרומי

מנחה יש
 (כס) כי יחשבו. כפי שואים וסס שנים במסורת והכרו י' השב
 כעס לי (הסלים מ"ב): (כו) סת בגו. בגדוויקיס תהיין מלין:

עך עת שיהיה הכל כבוש תהתיס: (כה) ודא יעמוד.
 מלך הנגב: כי יחשבו עליו מחשבות. יתכלו עליו
 להפילו על ידי שוהד שימקרו את שריו לכדור כו כמו שיהא
 מסוים ואומר ואוכלי פת בגו ישכרוהו: (כו) פת בגו.
 מאכלו נוטל פרס מנלחמו: (כז) ושניהם המלכים. שר

מדינה ויהסב מהשגת ולא תהיה עתה על כן אמר ועד עת
 אחרת תקומנה: (כה) ויער. יעיר כמו יקיס יקס סערה
 לפתחה: ולא יעמד. מלך הנגב לפני מלך לפון: כי יחשבו עליו. יועילו וסגנוי מהשבות: (כו) ואוכלי
 פת בגו. של מלך מנרים: וחילו ישמור. מלך הצפון והנה חיל מנרים הוא השטוף ואחר כך ישלימו מלך הנגב
 ומלך הכפון: (כז) ושניהם. לבבם למרע. לעשות רע לארץ ישראל וטעם כזב שלא תקום עתהם ולא תלחיה:
 עוד נשאר קן למועד שילכו ישראל גולה וישוב מלך לפון לארצו: (כח) ולבבו על ברית קדש. להפיר את הברית

אבן עזרא
 הוא במהשבותיו ללכוד את המצוריים הסס אשר סס הזוב וברגל
 בא: ועד עת. מהשכות שמורה לכל עד בא כעת אשר יסיה לכל
 למען יצמדו במלכס ולא ילמדו גבוכס: (כו) ואוכלי פת בגו. נשחך שרי נלחו
 כיד מלך הכפון: וחילו ישמור. כחיל של מלך הנגב ישטוף מלך הכפון ויפלו מלכס חללים רבים כי מלך הכפון יכרוג כהס: (כז) ושניהם
 החללים. מלך הכפון ומלך הנגב: לבבם למרע. יהיה לבבם לעשות רעס לישראל: ועל שלחן אחד. כהיותם מסובים לאכול
 ערך קץ למועד. כי שני מוד זמן פל קן המועד להס כי שניין לא נחמנלחס הכהס ולא עתה קלס להיום נאדריס. (כח) וישב. מלך הכפון

מסורת דוד
 (כו) פת בגו. מאלכו: (כז) למועד. מלי יעוד וקביעת זמן:

פירוש ע"מ
 יאה ביו ער וועט אצע איין געקען ועל מבצרים אונ
 אור דיא פֿעקטע שפעט וועט ער טראכטמין נינג
 מחשבות ער זאל געצין אין זיי וייני געצטע ביו דר
 צייט וואס אלץ וועט זיין אונטער מעיני אונטער
 אים: (כז) היער כחו ולבבו אונ ער וועט דער וועקין
 זיין פח אונ זיין הארץ ער זאל גיין מלחמה האלמן
 אויף דעם מלך פון דרום מיט איין גרויס חיל ימך
 הנגב יתגרה למלחמה אונ דער מלך הדרום וועט זיך
 און און רייצין צו גיין מלחמה האלמען מיט אים
 מיט זייער איין גרויס אונ איין שטארק חיל ולא
 יעמד אונ דר מלך הדרום וועט גיט בשמיין אין דר
 מלחמה כי יחשבו עליו מחשבות ונארום דיא רומים
 וועלן טראכטען און אים מחשבות זיי זאלען אים

מלך הכפון ויפלו מלכס חללים רבים כי מלך הכפון יכרוג כהס: (כז) ושניהם
 החללים. מלך הכפון ומלך הנגב: לבבם למרע. יהיה לבבם לעשות רעס לישראל: ועל שלחן אחד. כהיותם מסובים לאכול
 ערך קץ למועד. כי שני מוד זמן פל קן המועד להס כי שניין לא נחמנלחס הכהס ולא עתה קלס להיום נאדריס. (כח) וישב. מלך הכפון

מלך הכפון ויפלו מלכס חללים רבים כי מלך הכפון יכרוג כהס: (כז) ושניהם
 החללים. מלך הכפון ומלך הנגב: לבבם למרע. יהיה לבבם לעשות רעס לישראל: ועל שלחן אחד. כהיותם מסובים לאכול
 ערך קץ למועד. כי שני מוד זמן פל קן המועד להס כי שניין לא נחמנלחס הכהס ולא עתה קלס להיום נאדריס. (כח) וישב. מלך הכפון

**וַעֲשֵׂה וְיֹשֶׁב לְאַרְצוֹ: כִּי לְמוֹעֵד יָשׁוּב וּבֹא בְּנֹגַב וּלְאֵר
 תְּהִי־הַכְּרֹאשְׁנָה וּכְאַחֲרוֹנָה: ל' וּבָאוּ בּוֹ צִיִּים פְּתִים
 וּנְכָאָה וְיֹשֶׁב וְזַעַם עַל־בְּרִית־קוֹדֶשׁ וְעֲשֵׂה וְיֹשֶׁב וַיִּבֶן
 עַל־יְעֹזְבֵי בְרִית קֹדֶשׁ: לא וְזָרְעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמְדוּ**

רס"ג

רש"י

(ל) ציים. הם לונגברויים כתיבים הם רומניים וה"ו ציאים מיד כתיים
 שיתחברו לילך לירושלים: ונכאה. לכענן כי ישבר וישלם סקצת חילו
 ושאריה: ושם זעם. על ישראל וישלם בארץ ישראל: ויבן על
 עוזבי ברית קדש. הם הישעמאלים שבירושלים וחללו אחרי כן

לארצו מעל מלך הנגב זרכוס גדול: זרכבועל ברית
 קודש. להפך בריתו מעל ישראל: ועשה. כל' והלליח.
 שב לארצו: (כמ) רבועד. לאחר זמן. ולא תחא הכיאה
 יוהזת מנלחת כראשונה האמורה למשה. ועמד מנלר
 וזכרה וגו'. שהלליח על מלך הנגב ובכאחרונה

בו. להלחם בו: ציים. מיעות: כתיים. רומים. גדודים ממלכות רומי שימרדו בו: ונכאה. ושכר קלת: ושם
 וזעם על ברית קדש. ושם לארצו והפך ברית שכרת עם ישראל: ושם ויבן על עוזבי ברית קודש. יתן לכ
 ויתבונן שעוזבי ישראל ברית (זדת) קודש. ותרכ שאלת הגס ומתלוקת בבית שני כמו שכחוב בספר ויוסיפון וישפכו דם
 קקי ועל זאת יבטע וידע שילליח ויפך את בריתו מעמם ויתגרה בס: (לא) וזרועים כובנו יעבודו. ישלה שריו
אבן עזרא
 שהיתה בין מלכי ארם ובין יהודה כן השמונאוי ואחר טעם' חסנו

(ל) ברית קדש. לית עלא:

ושם לארצו למועד שנה אחרת ישוב: (כט) ובא בנגב. היא פלח מזרעים. ועטם ולא תהיה כראשונה וכאחרונה כי כביאה
 ראשונה עשה כל הפז וזכה וזכה בביאה כביאה הראשונה שהיא השלישית שהמריב בית המקדש גם מזרעים גם כביאה השניה היא
 האמצעית יהיה כחלם כל כתוב ובאו בו וכאו עמים: (ל) ציים. הם האניות: וכתיים. הם אנשי ארם: ונכאה. זה מלך
 לפון: ושם. לארצו כביסת פנים: וזעם על ברית קודש. הוא אנריסם: ועשה. חיל כנד: ושם. לנגב: ויבן על
 עוזבי ברית קודש. הם אנשי ירושלים שקשרו על המלך והרגו אנשיו וחללו המקדש המעו שהיה לישראל כמו גאון עוזבם
 וזכה זאת המלה על דרך הארון הכרתי שפירשו הארון הארון הכרתי וככה הספר המקנה היום המהם. עתה כפר הרבן בית
 שני. ויש לתמוה מחכמי גדולים שפירשו זה לעתיד ואמרו כי המקדש הוא מיכ"א שימונו עליה הישמעאלים והסירו התמיד
 החמש תפלות ונתנו השיקון עכ"ם ואילו החושים ארך יתכן שיקרא מקדש רק ירושלים לבדה וככה שמה בלשון ישמעאל בית
 ואך הוא מיכ"א קדש והלא פתחו אלה העורים את עיניהם וראו כי יש במיכ"א שיקון עד היום והלא מרקולים שאליו
 יתנו כל ישמעאל ממזרח וממערב לזרוע אנשים שם ואלה המס' חללו המקדש. והג' וזל אמר כי ועשה כרזנו המלך
 זכו לקדרי רחם מלכות ישמעאל וזה לא יתכן כי כתוב וכל חמדת נשים לא יבין וזה היה אוהב נשים ופירש נשים
 מדינות וזה קרוב אל דרש ואינו פסע ועוד מה יעשה בכתוב לאלה אשר לא ידעוהו אבותיו ועוד אם היה אלה
 עכ"ם אין תשובה ממרקולים כי זה ידעוהו אבותיו ולא סרו אנשי מיכ"א למשמעתו עד ששכנע להם שלא יסור עבודת
 מרקולים ואין לזרך להאריך וכן היוצר חבר ספר במועד הקן וגם נפלתו דבריו ואל יזר טרם כה מיעדו כי הוא מקוה
מצודת דוד

ישוב לארצו זרכוס גדול אשר שלל ממלך הנגב: ולבבו. מחשבות
 לבבו יהי' על כריסת הכרית אשר כרת עם ישראל עם קדש ר"ל
 זכבתי ויחזבו להפך הכרית: ועשה. הכשר חשב כן יעשה ויפך
 הכרית והלחם זה וזמ"ו יחזור לארצו: (כט) למועד. לזמן הזם בשם
 התיב זרכו מללחם כמו זסיים כראשונה ר"ל בשם בלטיים שאלמר
 החתונה: אשר תהיה לאחר המלחמה שהיא היא העלמחה כראשונה
 (ל) ובאו בו. בזמן הנגב יבאו אנשי רומא כאלויות גדולות
 עם ישראל עם קדש ויהיה חסנו בהפסד הכרית: ועשה. יקנן עד רכ
 יבדל את ברית קדש הוא החוכה הקדושה הנטו"ל בכרית ופ"ו יערכ לבו
פירוש ע"ט

פון דרום אין ייין לאנד ארין מיט גרום גוטס וואס
 ער וועט רויבין פון דעם מלך הדרום ולבבו על ברית
 קודש און ייין הארץ וועט ייין ער זאל פאר ששטערען
 דעם פריירות ברית ווס ער וועט האבען מיט דעם
 הייליגין פאלק וועט וועט לאנד און ער וועט בנגליקין
 און וועט זיך אום קערין צו זיין לאנד: (כמ) למועד
 ישבו ובא בנגב און אין איין ציים דער לאנד וועט ער
 זיך אום קערין און וועט האבען אין דרום לאנד צו
 מלך הארץ דרינגען ולא תהיה ארץ ארץ וכו' וכו'
 און די מלך וועט גיט בנגליקין צוא אים אזו ווי
 די ערשטע מלך און גיט אזו ווי די אינגערשטי
 מלך: (ל) ובא בו ציים פתים און עם וועלן קומען
 וחללו

וּלְכַרְר וּלְלַבֵּן עַד־עַתָּה קִין כִּי־עוֹד לְמוֹעֵד: ^{יז} וְעֲשֵׂה
 כְּרַצְנוֹ הַמֶּלֶךְ וַיִּתְרוֹמֶם וַיִּתְגַּדֵּל עַל־כְּלֵי־אֵל וְעַל־אֵל
 אֱלִים יִדְבַר נִפְלְאוֹת וְהִצְלִיחַ עַד־יִפְלֶה וְעַם־בְּיָ־
 נַחֲרָצָה נַעֲשֶׂתָה: ^{יח} וְעַל־אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו לֹא־יִבִין וְעַל־
 חֲמֹדֵת נָשִׁים וְעַל־כְּלֵי־אֱלֹהֵי לֹא יִבִין כִּי עַל־כֹּל
 יִתְגַּדֵּל: ^{יט} וְלֹא־אֱלֹהֵי מַעֲזִים עַל־כִּפְדוֹ וְלֹא־אֱלֹהֵי
 אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּ אֲבֹתָיו יִכְבְּדוּ בְּזֹהֵב וּבְכֶסֶף וּבְאֶבֶן
 יִקְרָה וּבַחֲמֹדוֹת: ^כ וְעֲשֵׂה לְמַבְצְרֵי מַעֲזִים עִם־

רס"ג

רש"י

לצורך ולברר וללבן: (לו) על כל אל. על כל הקוף כבו אילר הארץ: ועל אל אילים ידבר. דברים של הכנסת על כך עילמים עד יבילה הוכס ישראל ויעשה המרא כלה ונחרצה

וללכנס לדעת אותם ויטעו בהם: (לו) ועשה כרצונו המלך. מלכות עכו"ם: והצליח עד כלה ועם. עד שוב אף הקב"ה מישראל: כי נחרצה נעשתה. כסתכלה גורחג. כי כמו כאשר: (לז) ועל אלהי אבותיו לא יבין. אבותיו אבותיו נשים. כבודת נשים. כבודת ישראל היפה נשים: (לח) ולא־אֱלֹהֵי מַעֲזִים. לתלמי הכרובים אשר יכרותו עמו ברית: על כנו יכבד. כי יחניף את העכו"ם להיות כבשים לו: (לט) ועשה. נטייעם: למבצרי מעוזים

לח יתן לב להקב"ה שהוא אלהי אברהם יצחק וישראל לתלמי הכרובים מעוזים. לתלמי הכרובים אשר יכרותו עמו ברית: על כנו יכבד. כי יחניף את העכו"ם להיות כבשים לו: (לט) ועשה. נטייעם: למבצרי מעוזים

מנחת שי

אבן עזרא

(לו) כי נכבד. הכ"ף בעצמיהו: (למ) ולא־אֱלֹהֵי מַעֲזִים. הכ"ף בה"ם כבוד הספרים וכן חזרו שפסוקים ויש ספרים וְלֹא־אֱלֹהֵי הַכֶּסֶף כְּלֵי יקוד כבשים או כבוד לכו:

עד עת קן בא הנואל לישראל: (לו) ועשה. זה קוטטטטטין שהיה מלך גדול על ככל ופרס ומלרים ומפריקה והכיב ככל לדתו גם חזיריו השיבו פרסיים והשכחים ומלרים ומפריקה לדתו והיה תורת ארס. וטעם ויתרום כגלו. ועל השם

שהוא אל חלים ידבר נפלאות והנה חמר המלך עליו והללית מצודה ציון

מצודה רוד

(בראש"י מ"ו): (לו) אל. ענין יחזק: יחזק כמו ישלח ידו (שם ל"א): נפלאות. מופתים ל"ל כלה כבד מוטול: נחרצה. נכרית כמו נחלת שמונת (לש"י): (לח) כנו. מלכות וכבשים: (לט) מבצרי. דמי

בששון בעת יבילו ללרץ בהשכנו זמן הגולה ולדעת כבוד הדבר ולכנו השכנו ל"ל יחו מופים מדרך הלאה בששון הגולה: עד עת קן. ל"ל וכן מלא ככל יוד וזכר עד כן כבשים יחזקו זמן כן ויטעו בהם אבל כעת הקן יתפוקו עיני על להבין כמו זמן הגולה: כי עוד לטועד. כי עוד זמן רב למועד הגולה וטעם דעת המחשבים

לכהק ולאו יטעו בהשכנו: (לו) ועשה. חזר לדבריו בהלכותיו ואמר שמוך רומח ישעם ככל דבר כדלווה כחן מוסה: על כל אל. על כל חזק ועמל כח: ועל אל אלים. על הכל מוטול על כל החזקים ידבר דברים נפלאים ל"ל דברי מרוק חשב לא חמר מי משיים: והצליח. ועמל עד אשר יכלה זמנו של מוקם מעל ישראל: כי נחרצה נעשתה. כמפס יכיס נעשפה הכרית העליונה או ימורה העון ויכלה הזמם ולא ילל עוד: (לז) ועל אלהי וגו'. לא יתן לב להתכוון לטעוד את אלהי הנותני אשר עבדו מלא נכוד לך: ועל חסרת נשים. כ"ל לא יבין על מעלה ישראל הנקראה היפה נשים (שה"ש ה): ועל כל אלהי לא יבין. לא יתפוק לכווד טוב אלהי ואלף את סאלה המאיתי וכחומר חם על החלוב המאיתי לא יבין אך איך יבין על מעלה עמו ישראל: על כל. על כולם יתגלה: (לח) ולא־אֱלֹהֵי מַעֲזִים. את האלום העומד בעצמי מחלק החזקים סיה מנדב כחיומו על כנו ל"ל כבשים מופתים מופתים היה נכבדו לפני השם למועד לב מוכדו למען יכבסם החמיו: ולא־אֱלֹהֵי מַעֲזִים. זכנו מהם שסס עתה כו: ויבד. את מוטול מופתים: ובחבריה. דכרבים המודים ואלים: (לט) ועשה למבצרי מעוזים עם אלהי זכר. ל"ל לאמי מנלמי מעוזים ישעם כדוד עם אלהי הנכד והזכר פירושו ע"מ

דברים המודים ואלים: (לט) ועשה למבצרי מעוזים עם אלהי זכר. ל"ל לאמי מנלמי מעוזים ישעם כדוד עם אלהי הנכד והזכר פירושו ע"מ

אדם צו ויניע ערששע רייד אונ זאנט): (לז) וְעֲשֵׂה
 כְּרַצְנוֹ הַמֶּלֶךְ עַר וְעֵט מִזָּן אֵין אֲלַע עֲרֻמֶּר אוֹיו וְיוֹ
 זֵין וְיוֹלִין וְעֵט זֵין אונ קִינְעֶר וְעֵט אִים גִּיט קַעגן
 וְעֵרין וְחֲרוֹסִים וְהַגְּדֵל אונ עַר וְעֵט זֵין דֵר הִיפֵן אונ
 גְּרוֹיִסען אִיבְעֶר אֲלַע שְׂמֵאֲרַקֶּע וְעַל אֵל אִים אונ אוֹף
 גָּאט וּס עַר אִיו כּוּשֵׁל אִיבְר אֲלַע שְׂמֵאֲרַקֶּע וְעֵט
 עַר רִיידן וּוּאונְדֶּרֶר־לִיבֶּע רִייד (דָם מִינְגַּט מַעַן עַר
 וְעֵט אִים מִחֲרָב וּבְגִדֵי צִיּוֹן) הַצְּלִיחַ עַר בְּלֶה זַם אונ
 עַר וְעֵט מִבְּגָדִיקֵין כִּי עַם וְעֵט פֵר לְעֵגֶם וְעֵרין
 נֶאֱמָס צֶאֱקֶע צו דִי יִשְׂרָאֵל כִּי נַחֲרָצָה נַעֲשֶׂתָה אוֹ דָם
 פֶּאָר שְׂנִיידִיגִיש וְעֵט וְעֵרין: (לז) וְעַל־אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו
 לֹא יִבִין אוֹף דָעס גָּאט פֵן דִי עֲלִמְעֵרין פֵן דִיא

דניאל יא

אֱלֹהֵי נֹכַר אֲשֶׁר הִפִּיר יְרֵבָה כְּבוֹד וְהַמְשִׁילֵם
 בְּרָבִים וְאֶדְמָה יִחַלֵּק בְּמַחִיר: ^מ וּבִעַת קֶץ יִתְנַנֵּחַ
 עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וַיִּשְׁתַּעַר עָלָיו מֶלֶךְ הַצִּפּוֹן בְּרֹכֵב
 וּבַפָּרָשִׁים וּבִבְאֵנוֹת רַבּוֹת וּבָא בְּאַרְצוֹת וְשָׁמַר
 וַעֲבַר: ^{מא} וּבָא בְּאַרְץ הַצְּבִי וּרְבוֹת יִכְשִׁלּוּ וְאֵלֶּה
 יִמְלְטוּ מִיָּדוֹ אֲדוֹם וּמוֹאָב וִירֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן:
 מִבּ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ בְּאַרְצוֹת וְאַרְץ מִצְרַיִם לֹא תִהְיֶה
 לְפִלְיֹמָה: ^{מג} וּמִשָּׁל בְּמִכְמֵנֵי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכָל

ה'א יאלו סלני: ר'סג טסין מ'ר'ס'ג

יכור קר' ב' פתוחה ב' פתוחה

ר'ש'י

עם אלוה נכר. כלומר לכבוד אלוה נכר: אשר כיור
 ירבה כבוד. את השנים אשר יראה בלבו להכיר פניהם
 ולהתקוף ירבה להם כבוד: ואדמה יחלק. להם: במחיר.
 בדמים קלים: (מ) ובעת קץ. כשתקרב גאולתנו:
 וישתער עלינו מלך הצפון. על מלך הנגב:

באויבי ישראל: (מ) יתננח. יתקומם: וישתער. כמו שעת
 חיסה: (נאל) בארץ הצבי. בארץ ישראל ארץ רצון צביונו:
 (מג) במכמני. במסכתיו מקום סתר. כסמון מארב סתרמיני
 כמנא אכנס חצויר וסמון בארץ הפת. ואשר לא צדה מחרמיני
 ודלא כמן: ולרבים. שם אוכה כדכתיב ומצוריו ילך את לודים
 ואת עמיים ואת להבים להבים ולרבים עם אחד הוא: במצדיו.

מנחת שי

(לט) הטיב. יכור קר': (מ) וישתער. ב'ש"ן כמו בסמ"ך.

וכבר עברו אלו הדברים אשר היו עתידים בימי דניאל.
 ועתה הולך לדבר על העתידות ששאלו ודע כי ארם היא לפניה מערבית לארץ ישראל גם קוסטנטינה היא לפניה ובעת קץ
 שיגיע קץ מלך הפון אשר אמר והלגיה עד כלה זעם איז יבא קץ הגואל כאשר יער' והנה לך הזכיר מתי יהיה זה רק הזכיר
 כי זה המלך והטעם כנו אשר יאל ויהנה מלחמה עם מלך מצרים וילכוד את מצרים וילך לארץ ואז יהרג ואחר ימים יודעים
 במספר מיום מותו יבא הגואל לישראל (מ) ויתננח עכו מלך הנגב. הוא מצרים ואין לחוש שתייה מצרי' חיה דת שתייה:
 וישתער עליו מלך הצפון. על מלך מצרים כמו בסופה ובסער' ואם הוא כחז ב'ש"ן כמו השירו ולא ידעתי. ורבים ככה:
 (מח) ובא. זה מלך פון שהוא מלך קוסטנטינה אל ארץ הצבי והטעם אלו ימלטו מידו הדרים במקום שהיו עם אדום ומואב
 ורשתי בני עמון ויש בין ימי סנחריב ז'זח הגבוהה שנים רבות: (מב) וישלח ידו. מלך פון: (מג) ומשל במכמני.

מצודת דוד

לו וכו' להטפח ולרמות למנון יכבשם סחמו: אשר כיור. את
 מי אשר יכיר שיועל בו דבר החסד: הים מניחה לו כבוד: והמשילם
 ברבים. אכשם כלה המשיל על עם כד להמייסו וזכר מהלך
 הדמיון מסס דמיון החוקת טיבה וגינת דעת וזה הים לו למקור
 כעבור אדמתו: (מ) ובעת קץ. בעת כול קן וסוף ימי הוה:
 וישתער עליו. ומלך הפון הוא רומע גם הוא למולו ילחם בו כמו
 מלחמה: (מא) מלך הפון יבא בלילות מלך הנגב וישטוף אשתיס
 כלות רבות יכסלו ויאכדו ממניו: אדום. סס היוסבים כהר שער:
 בארצות. כ"ל בלילות רבות: לא תהיה לפלישה. ללם לנגב

פירוש ע"ט

ש'פען ובא בארצות וישפע ועבר אונ ער וועט קוקן אין
 די ענדער אונ וועט פ'ר פלייצין די מענטשין ווס
 דארטן ווערן זיין אונ וועט אייב'ר פארין פון דארטן:
 (מא) ובא בארץ הצבי אונ וועט קוקן אין דעם גילוסטיג
 לאנד רבות וישלח אונ פ'ר לענד'ר וועלן גישטורב'קל'ם
 אונ פ'ר לארין ווערין פון פאר אים ויאה'ה ימלש מיר
 אונ די וועלן אנטרוען ווערין פון זיין האנד אדום
 אונ מואב אונ די בעקטע שפעט פון די בני עמון:
 (מב) וישלח ידו בארצות אונ ער וועט שטארקן זיין
 האנד אין פ'ר לענד'ר ער נאל ניי ש'לאנג אונ פ'ר
 ל'רין וירצן סביבם לא תהיה לפלישה אונ אפ'ילו דם לאנד
 מצרים וועט גיט'ן צו איין אנקרינו פון זיין האנד:
 (מג) וישל ב'סמני תהיב אונ ער וועט גי'ועלטיגן אין

גאלד אונ מיט ז'רבער אונ מיט שיי'רע שמי'נער
 אונ מיט גילוסטיגע זאגן: (רט) ועשה למבצרי עמיות
 עם אלוה נכר אונ ער וועט מאכען וברגנים זיי זאלן זיין
 צו שטארקע פעמאונג אונ דם וועט ער טאן לקב'ר
 די הידיענישע אפ געטער אשר הפיר ירבה כבוד אונ
 די ווס ער וועט זעהן אין זיין הארצן דם ער בארף
 זיי קעגן ח'פ'נין צו די וועט ער קערין קב'ר והמשילם
 ב'רים אונ וועט זיי מאכגן גי'ועלטיגן אוף פ'ר לייט
 אונ וועט צו טיילן צו זיי ערד פאר ווייג ע'ערד:
 (מ) ובעת קץ אונ אין ד'ר צייט פון קץ וועט ער זיה
 שטויקאונג קריגן מיט דם מלך פון דרום וישתער עליו
 מלך הצפון אונ וועט שטורעמין אוף אים ד'ר מלך פון
 צפון מיט רייט וועגין אונ רייטער אונ מיט פיהל

הַמְדוֹת מְצָרִים וְלָבִים וְכִשְׁיָם בְּמַצְעָדָיו: מִדּוֹשְׁמַעוֹת
 יִבְהַלְהוּ מִמְזוֹרָה וּמַצְפּוֹן וַיֵּצֵא בְּחֵמָא גְדוֹלָה לְהַשְׁמִיד
 וְלְהַתְּרִים רַבִּים: מִדּוֹשְׁמַע אֱהֲרִי אֶפְדְּנוּ בֵּין יָמִים
 לְהַר צְבִי־קָדֶשׁ וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאִין עוֹזֵר לוֹ:
 יב * וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֵד מִיכָאֵל הַשָּׁר הַגְּדוֹל
 הָעֹמֵד עַל־בְּנֵי עַמּוֹךְ וְהִיתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־
 נְהִיְתָה מִהֵינֹת גְּזִי עַד הָעֵת הַהִיא וּבָעֵת הַהִיא

ימלט

א' במקום ה' הש' בפתח

רש"י

ת"א יטע' סוסה י'

בססעדיו בחילוף סך בצדי: (מה) יטע' וינחם כטו לנפשו
 שמים לנפשו שמים ואשר כתב ויטע' הוא מסע היתדות בארץ
 או יבוא עד קצו של לילות: אהלו אדטנו' לשון אפירת אפוד
 ענין מכסה ציור כאפוד בר' חשוב שכבדים כן אהלו אדטנו
 חשבים שבאחיהם: ואין עוזר לו' כי ישול שר אהם בכרובים
 ויחבדו סיבאל השר הגדול על עזרת ישראל:

יב (א) והיתה עת צרה' הוא יוש' הריגת נחביה בן חושאל
 ככתוב והביטו אלי את אשר דקרו: כל הנביא כתוב
 בספר' אלו הצדיקים כהבדו ויכתב בספר וזכרו לפניו:

מנחת שי

(מד) יכהלו' י"ס יכהלו:

יב (א) ובעת הכוה יעמד מיכאל וגו' על בני עמקה וגו' ימלט
 עמקה וגו' ב' פסוקים אית בהון עמקה וימלט
 ובמה יודע אלוה' פסח' כי תשא

יב (א) ובעת ההיא יעמוד מיכאל' ישתחק כאלם
 שיראה הקב"ה דן בעלמו ואומר הלאך אהבך אומה
 גדולה כזו כשכיל ישראל: והיתה עת צרה' בפמליה של
 מעלה וקטיגורא בתלמידי חכמים בזווי וזווי דזווי כמו
 שאמרו רבותינו בהגדה בפרק אחרון של כמזבח: ימלט
 עמך' תאכזר מלכות גוג וימלטו ישראל: כל הנמצא
 כתוב בספר' הכי זה מקרא קצר כל הנמלא כתוב בספר
 אבן עזרא

הרגום ואשר לא נדה נמלא כמנ' ליה חולי הוא מנורת
 דרכמונים וכזשים הם סמוכים למזרים יהיו במלעדיו של
 מלך לפון שיסורו אל חשמעו: (מד) ושמועיות יבהלוהו'
 למלך לפון: סמורח ומצפון' הוא ככל וסרם והעטם

הקדן הקטנה שהזכיר כנבואתו: ויצא' מלך לפון: (מה)
 יב (א) ובעת' אז בא היום והגיע העת שאמר עד די כורסין רמיו ושחיק יומין יתיב ולא נובל לפרש כי יעמוד
 מיכאל עמידה לזכר הוא רק עמד להפיל כסאותו של מלכו ושמעאל והשד הכתוב אהריו העומד על בני עמך
 וזאת הורה תהיה על כל העולם ולא ימלטו רק בעבור היות מיכאל השר הגדול על ישראל על כן ימלט עמך כל הנמלא
 מצודת דוד

לפ' שארית מעט לא ישאר גם והכל יאכזר: (נג) בבצעדיו' יהיו
 לכובים נמלעדי כפות רגליו: (מד) ושמועות' יהי' נמלטו שכל עליו
 מלחמת מנורה והוא קרן הבעירה שהיא ממלכות ישמעאל האמרי
 למעלה וגם יהי' נמלטו שכל עליו מלחמת מטחא לפון והשמועות
 הכס יכהלו אומו ולא לקהאחם בחמה גדולה להשמיד את העכו"ם
 כרכים הכס: (מה) יטע' ויעמוד אהלו אהמונ' בין שמיים להר
 יטע' הסמורה ומקדשה: ובא עד קצו' שסי יבא עד סופו כי חלה מלכותו ואין מי יפוצר לו לשבד ולהתחזק עוד:

יב (א) ויעמד מיכאל' לנכס חכמים של ישראל: העומד' כרגיל
 על ישראל אשר לא יכחיש עליהם מעט היסה לעי עד העת הכוה כי הקדן הזעירה שהיא ממלכות ישמעאל יב' להס' מלך
 כע"ש בו ולקריש' עליונן יכהלו וגו' (לפ' ז') ובעת ההיא' כאשר יב' להס' מלך: וכן כל הנמלא כתוב בספר וימלט ק"ל
 פירוש ע"מ

בְּאֵרֶן (דָּאם אִין אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל) וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאִין עוֹזֵר לוֹ
 אוֹנֵן דְּאֲרַמְשֵׁן וְעַתְּמָ עַר קוֹמְעֵן בְּיִין אִין עֵין סוֹף אוֹנֵן
 קִיִּין הַעֲלֵפֶּעֶר וְעַתְּמָ נִישׁ עֵין צוֹ אִים:
 יב (א) ובעת ההיא יעמוד מיכאל' אונ' אין דער דאזיגער
 צייט וועט פֿלייבן שמיין שפיר מיכאל' דר
 גרוקער שר וואס ער שטייט הקדי' צו פֿעמין נאט
 אויף די קינדער פון דיין פאלק אונ' צו ממלתיין ניין
 אויף זיי אונ' דרום והיתה עת צרה' וועט דענקסט מאל
 זיין איין עת צרה' צו די יודין אשר לא נהיתה ווס אין
 נאך גיט גיווען פון דעם מאל' אן וואס דם פאלק
 אין בשאפין גיווארין אוף דער וועלט' דר הנה' היתה
 ביי אין דער דאזיגער צייט' ובה' היתה יתלם נאך אונ'

אין

די פר בארגיגע אצרות פון גאלד אונ' זילבער אונ'
 אלי גרוקטיגע זאכן פון מצרים ולובים וכזשים בסצעריי
 אונ' די אוקה לויבים אונ' פוישים וועלען צו פֿרעמין
 ווערין מיט די קרית' פון יונגע פֿים: (מד) ושמועות
 יבהלוהו' אונ' העראגן וועלען אים דער שרעקין פון
 קורה אונ' פון צפון דאם זיי האבן מורד גיווען אין
 אים ויצא בחמה גדולה אונ' ער וועט ארוים גיין מיט
 איין גרוסקין גרום צארין צו פר מיליגין אונ' צו פר
 וויקסיון די פיר פֿעלקער וואס האבין מורד גיווען
 אין אים: (כה) ויטע' אהלו אדטנו' אונ' ער וועט פֿלאנגן
 אונ' פאר שפֿרייטין די גינצעלטיין פון זיין פאלעץ
 צווישין די ימים אונ' צווישן דעם גרוקטיגן הייליגן

דניאל יב

ימלט עמך פלג הנמצא פתוב בספר: י ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם: י והמשפילים יזהרו בזהר הרקיע ומצדיקי הרבים פבוכבים לעולם ועד: י ואתה דניאל סתם הדברים וחתם הספר עדעת

ה"א מיטן ר"ס ד' כנודין זכ עקרים מ"ד פ"א זכר המעשים והדום נבא: י ובשכילים: י"ב ח' זכר כדלית: י ופזיק: י נדדים (ח) רש"י

זכ על ידי החלומות הכתובים בו. עד לקטילת היותא ויקבלו מלכותא קדישי עליונין הכל יתקיים: (ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו ימיו המתי: (ג) והמשפילים.

(ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. זו החיית מתי ישראל שגורלה לחיי עולם: ואלה. שלא יקיצו הם עובדי האשר יררו לייסוף ההתחנה של גיהנם. והיו ודראון לכל בשר. דראון די ראוון כדמה הרומיין מיסת חוינא: (ג) והמשפילים. בתורה: יוהורו כוודר הרקיע ומצדיקי הרבים. אלו מלפדי תינוקות וטוביחי ישראל ככוכבים: (ד) ואתה דניאל סתם הדברים

מנחה שני

כתוב בספר והס הלדיקים והחוב ויכתב ספר זכרון לפניו לירחי הסס: (ג) ורבים. אמר הגאון כי פירוש מלה שיקולו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם כמו וכו' דראון והמלה אחת והפירוש הרפה והגאון המר כי רבים הם המעשים כמו ורבים מביאים מנהג ורבים מעמי הארץ מתהיידים ורבים יחלו פני נדיב והטעם לפי

זכמת הדיא ועמד מיבאל: (ב) מיטני. כתב הכא"צ כספר לחות לוח הול"י שיש מחלוקת בגולה זו בין אכס ובין כן נפתי אס סו"ה נחא לו טעם ובספר מאזני לון הקצט כתב סה"ד דגושה זרה ואלן לה טיט ווד"ק כתב בספר מלגול פ"ט מ"ט שנמלאו טיט ביזע סו"ד ורבים מיט לי ומירס ק"ך אשכ הר טכמו (דה"ב כ"י) וכל"י ד פליט בלוח מיט טפלו השנים סו"ד טעם עט הדגש 4 לדראון. סדל"ס בחוקי לא בלירי כמו שראינו בדפוסם ולפול:

דמתי שהלדיקים שנתנו בגלות ימיו כבוד הגואל כי עליהם כחוב כימי טען ימי עמי ואז יתעגנו בלויין ובזוי וכדכחמות וימורו פתס שניה ויליו בחיית המתים ביותם צעולם הבא שאינם אוכלים ואתים רק נהיט מנוי הכבירה וזכר כי פירוש ותמוה ותעמוד לנטרן לכן הימיו שבו נחתם הספר. ורבי ישועה אמר כי ישי עפר משל על ישראל שכל בגלות פמו מתים והנה הגואל יבוא לטוב ללדיקי ישראל ולרע לרשעיהם והמשכיל יבין הכוון משני הפירושים ודברי הכמי עוזרים בגאון י"ל: (ג) והמשפילים. כוודר הרקיע. שיקבל האור והמלדיקים לרבים מעלתם גדולה ע"כ אמר ככוכבים לעולם ועד כי מעלת הכוכבים גדולה ממעלת הגלגלים אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים: (ד) ואתה. שהום הדברים. שיכולת לדעתם ותמוס הספר שלא יראנו רק מי שראוי לראות: עד עת קץ.

דמתי שהלדיקים שנתנו בגלות ימיו כבוד הגואל כי עליהם כחוב כימי טען ימי עמי ואז יתעגנו בלויין ובזוי וכדכחמות וימורו פתס שניה ויליו בחיית המתים ביותם צעולם הבא שאינם אוכלים ואתים רק נהיט מנוי הכבירה וזכר כי פירוש ותמוה ותעמוד לנטרן לכן הימיו שבו נחתם הספר. ורבי ישועה אמר כי ישי עפר משל על ישראל שכל בגלות פמו מתים והנה הגואל יבוא לטוב ללדיקי ישראל ולרע לרשעיהם והמשכיל יבין הכוון משני הפירושים ודברי הכמי עוזרים בגאון י"ל: (ג) והמשפילים. כוודר הרקיע. שיקבל האור והמלדיקים לרבים מעלתם גדולה ע"כ אמר ככוכבים לעולם ועד כי מעלת הכוכבים גדולה ממעלת הגלגלים אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים: (ד) ואתה. שהום הדברים. שיכולת לדעתם ותמוס הספר שלא יראנו רק מי שראוי לראות: עד עת קץ.

מצודה דיד

הלדיקים ורמ"ה' שגאלם כרס ויכתב ספר זכרון לפניו לירחי ה' וגו' (מלל"ג ג') (ב) ורבים. על פי לא יעמדו בתמים כ"ל בני יבאל על אמר ורבים ולא כולם: מישני וגו' יקיצו. כדכח מן המתים יעמדו בתמים ויבדדו שאלה אמר לטון שניה והקל: אלה. מסה יקולו לחיי עולם ל"ל לזכר חיי נעימי עד עולם והס הלדיקי' וסס כרשטי' שכתב: (ג) והמשפילים. המכתיס שדחה יהיו קף המטס טידעם מרדכי הכוזבה הווא כשכס דכדכס סחומים וצמזים: וצמזים. לזעול ועד. מוזר גס טל המשפילים: (ד) סתם הדברים. כמ"ס לרזו ולזהירו כוודר: עד עת קץ ושופסו וגו'. עד כל עת קץ הגאולה יהיה רבים יוסטסו כחטעם כחטעם לרשעיל למחת הקן וימרכה הדעת להקדו כוודר וכאומר הכס יחקורו עד עת הקץ ולא ידעו ממונה סבל כבוד דעת או יפקחו טיני כל לבדין כמתי

זכמת הדיא ועמד מיבאל: (ב) מיטני. כתב הכא"צ כספר לחות לוח הול"י שיש מחלוקת בגולה זו בין אכס ובין כן נפתי אס סו"ה נחא לו טעם ובספר מאזני לון הקצט כתב סה"ד דגושה זרה ואלן לה טיט ווד"ק כתב בספר מלגול פ"ט מ"ט שנמלאו טיט ביזע סו"ד ורבים מיט לי ומירס ק"ך אשכ הר טכמו (דה"ב כ"י) וכל"י ד פליט בלוח מיט טפלו השנים סו"ד טעם עט הדגש 4 לדראון. סדל"ס בחוקי לא בלירי כמו שראינו בדפוסם ולפול:

פירוש ע"מ

אין דר דאין ועד פירוש ועמא אנטרווען וערין דיין פלאק כל הנמצא כתוב בספר אלץ וואס דא שטייט גישייבין אין דעם ספר: (ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אונ פיר פון די מתים וואס שלאפין אונ ל'גין אין דער ערד וועלן לעבדיג ווערין אלה לחיי עולם איין טייל פון זיי דאס וענען די צדיקים די וועלען לעבדיג ווערין צו איין אייביג לעבין ואלה לחרפות לדראון עולם אונ איין טייל פון זיי דס וענן די רשעים דיא וועלן לעבדיג ווערין זיי זאלן ליידען חרפה אונ גנינוג בושה ביז אייביג: (ג) והמשפילים יזהרו בזהר הרקיע אונ די קלוגע ווס האפין עוסק גיווען אין דער הורדה די וועלן דענסט פאל לייכטין אזו ווי דאס לופטערקייט פון דעם הימיעל ופצדיקי הרבים ויא דיא שטערין ביז אייביג: (ד) ואתה דניאל סתם הדברים

משלי חכמים

(ג) והמשפילים יזהרו בזהר הרקיע וגו'. די הורה הם גיואנם קס איז איין פנינה איין פיתפיש זאל זאגין כוסר זיין חבד. הוכח הוכיח את עמינתך. די זאלקס שטרמיין דיין חבד. מיר זעקן אבער עס זענען דא פיל פניפשיין וואס מען זאגט ויזא וספר אונ דער מוסר והקלפס ויזא גאר גיט ויזא זאלין בעסער ווערין. גאר דאס און וועלן זיין זאכין. איין פאל איז וועלן דעם מענטש וואס הערשם דעם מסר. דער ענין איז לקשיל איינער איז אמאל גיקומען צו זיין גוסען פריינד אונ האט זיין אים גיפרענט א צעה וואס ער זאל סאן זען האבין פרנסה. דר פריינד האט זאגט איז גיפראכט זענען זיי צעה אונ האט גיואנם צו אים פיין צעה איז דו זאלקס ווערין א איינין שפיד נאקאואל ער האט אים גילערונם וועלעך בליט ער דארף קויפן צווי דיא ארבעט. אונ אגרוסיין בלאו זאק זאל ער קויפן אים צו בלאוין פייער. דער מענטש האט אזוי גיפראט ווי זיין פריינד האט אים גילערונם. ער האט גיבלאזין פיס דעם בלאו זאק אונ עס איז אונ די וויק זענען מבינה רבים די וועלן שיינען אזו

קִין יִשְׁמְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדְּרֵעַת : ה' וְרֵאִיתִי אֲנִי
 דְּנִיָּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אַחֲרָיִם עֹמְדִים אַחַד הִנֵּה לְשֹׁפֵת
 הַיָּאֵר וְאֶחָד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר : וַיֹּאמֶר לְאִישׁ לְבוּשׁ
 הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמֶּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר עַד־מִתִּי קִין
 הַפְּלֹאוֹת : וַיֹּאשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר
 מִמֶּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיֵּרֶם יָמִינוֹ וַיִּשְׁמְאוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם
 וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי וּכְבֻלוֹת

ת"א ג'כז ס"ב . סכדקין ט"ז ימינו . נזיר ג' ג' בחי הכולס . משנית כג' רש"י

שישומטו רבים תלמידי חכמים : והרבה הדעה . לכאר החתום ולא ישינו : (ו) לבוש הבדים . בגדיים לבנים כבגדי כהונה בגדי הבר : קץ הפלאות . קץ המאולה : (ז) וירם ימינו . ככלות טיעד טועדים וחצי ערין און וישעה עד כלות נפץ יר

שעסקו בתורה ובמלות ויזירו כוונת הרקיע : (ז) וככלות נפץ יד עם קרש . כשתכלה כח ישראל . כי אולת יד בשביעה ככתוב הירשתי ידי אל ח' : כי למועד טועדים . כי אבן עזרא פירשתי : ישומטו . כמו יטוטטו לנשק דבר ה' :

(ה) וראיתי . שנים מלאכים וטעם אחרים כלא היה אחד מהם שדכר עמו כל הכתוב למעלה : (ו) ויאמר . האחד מהם : לאיש . כמו איש לא נעדר וסאל אותו עד מתי קן הפלאות וכל זה שישמע לדלאל : (ז) ואשמע . הטעם שיכבדו בדכר עומד כמו אחת נכבדתי בקדשי הוא היכל הקדש והוא השמים כמו כי אשא אל שמים ידי ככר פירשתי

מצודת דוד

והוספל על טעופת המהשכס : (ה) חייאר . בתוכה ס"א סכרא : (ז) חשלאות . הממסה כמו כי יפלה מןן (דכרסי י"ז) : (ז) נפץ .

זמן הגלוסה : (ה) שנים אחרים . שני מלאכים אחרים אלמד המלאך הדוכב כי : אחר הגה . מהעבר מוס : היאור . הוא סכר הרקע : (ז) ויאמר . אהר מהס אמר : לאיש לבוש הבדים . הוא המלאך הדוכב כי כן לכהו לבוש כמ"ס למעלה : אשר עמד מעמי חת הא"ס וגו' שפי' מדכר : וירם ימינו וגו' . כלדך . הסככסיס וכמ"ס כיכעמי ידי אל ח' (ככלסית יד) : בחיי העולם . סס' סכוא מהיה הכולס וממיו : למיעד טועדים וחצי . למון שני זמנים וחצי זמן : וככלות . ובאשר יכלה נפלות כח סס קדש רלמו לומר

מצודת ציון

פירוש ע"מ

משרי חכמים
 קיין פייער גינוראין . ער איז גילאפין צוא זיין פריינד אונ האם אים גינרענט דו האקסס פיר גילאפס אז איך וועל קלאון ביים דעם בלאז זאק וועט ווערין א פלאס פייער איך האב גילאון מיט מיין גאנצן כח פער וויא איין שפה אונ עם איי איין פונק פייער גים גינעקן גינוראין . דער פריינד האם גילאנס צו אים גייא אהיים איך וועל בארד קאקען צו דיר וועל איך וועקן וואס דארטן איז מיט דעם בלאז זאק . דער פריינד פונקען אונ האם אנגעהויבן בלאון מיט דעם בלאז זאק אונ עם איי קיין פייער גינוראין . דער שטיד וואנט צו זיין פריינד דו וועקסט עם איז ניסא קיין פייער . דער פריינד פונקען דעם שטיד וואו האקסס גילינגן זיין פייער . האם דער שטיד גילאנס איך האב קיין פייער גים געלינגט . האם דער פריינד גילאנס אונ זאנט צום שטיד וויא פארקויפטו גים אז דוא האקסס קיין פייער גים גילינגט וויא אוי וואס ווערין פייער . אז דו וועקסט לינגן אביקעל פייער אונ וועקסט בלאון מיט דעם בלאז זאק . וועט ווערין אגרייסער פלאס . אקער גאר און פייער וואס וועט אויפבלאון . דאס וועלביקע איז מיט דעם בוטר . דער פונקטש וואס האם אין זיך איין פונק יודישקייט קיין מיט דעם בוטר אויפבלאון דעם פונקטש זאל אין גאנצן פירם ווערין . אבער דער פונקטש וואס האם אין זיך קיין פונק פונקטש וואס קען שוין דער בוטר אים העלפן . ער וועט זאקן פון דעם בוטר

הבריים וגו' אונ דו דניאל פר שאפ די רייד אונ פר חתקה דעם ספר ביז אין דער צייט פון דעם קין ישמטו רבים והרבה הדעה פיל צייט וועלען זיך פאר ישפרייטן צוא מבראכמן זיי זאלן קאקען און דעם אמת פון דעם קין אבער זיי וועלן גיט דר קלערין דעם קין ערשט אז די צייט וועט קאקן : (ה) וראיתי אני דניאל אונ איך דניאל האב גינעקען אונ גון צווייא אנדערע סלאכאים וועקען גישמאנן חוץ דעם מלאך ווס קט גירעט מיט כיר אחד הנה לשפת היאור איינר און דר צייט פארטן פון דעם מייך אונ איינער און דר צייט באקמן פון דעם מייך : (ו) ויאמר לאיש לבוש הבדים אונ איינער פון זיי קט גילאנט צו דעם מאן ווס איז גיווען און גיקלייד מיט לינגען דס איי דער סלאך גבריאל אשר מפעל לבימי היאור ווס ער איז גיווען איינער דר וואקער פון דעם מייך עד סתי קץ הפלאות : ווי לאנג וועט גינעווערין דער פר הויקער קין : (ז) ויאשמע את האיש וגו' האב איך גינעקט מיין דעם מאן לבוש הבדים ווס ער איז גיווען איינער דער וואקער פון דעם מייך וירם ימינו ושמאלו אונ ער האט צום הימיעל אונ קט גישווארין ביי גאט ווס ער איז חצי ראם צוא איין צייט פון צווייא צייטן אונ איין האלבע צייט פון דיא גינען צווייטן וכללות נפץ יד עם קודש

אוף גיהורן זיין קעמט האנד אונ זיין ליגעקע האנד צום הימיעל אונ קט גישווארין ביי גאט ווס ער איז חצי ראם צוא איין צייט פון צווייא צייטן וכללות נפץ יד עם קודש

דניאל יב

נפין ידעם קדש תכלינה כל אלה: הואני שמעתי
 ולא אבין ואמרה אדני מה אחרית אלה: ויאמר
 לך דניאל פייסתמים וחתמים יהוברים עד עת קץ:
 יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשעו רשעים
 ולא יבינו כל רשעים והמשפלים יבינו: ומעת
 הוסר התמיד ולתת שקוץ שמים ימים אלף מאתים

ה' א' הוסר המיד . שמיים כח : רש"י

ואפס עזר ועוזב (דברים ל"ז): (ח) ולא אבין. לא ידעתי מהו מועד מועדים והני: מה אחרית אלה. סוף ההשכחות הללו: (ט) עד עת קץ. עד אשר תקרב גאולתנו: (י) יתבררו ויתלבנו. ההשכחות האלה: ויצרפו. כהם רבים להכניס: והרשעו רשעים. את ההשכחות להכנס שלא כמשפט וכשילוו יאמרו אין עוד גאולה: ולא יבינו. אותם כל רשעים: והמשפלים יבינו. למה שזקן עמוס עתה ימים אלף ומאתים והשמיים שנה הם מיום הוסר התמיד עד שיבט צימי מלך משיחתי והשכחות אלו מכוון עד שזקן בשר אלפים ושלש מאות מיום גלותם למצרים עד גאולה אחרונה. גלות מצרים מאתיים ועשר. מיום אפס עד בניו בית ראשון ארבע מאות

עם קדש כלומר האנ"ש שיעברו כל ההשכחות אין מבין עת הישגה וזלתי אלהינו כרוב עונותינו כזה הסימן ככלות גלות בשך יד עם קדש בהדלדל הדורות או תכלתו כל אלה חצרות ואין אתנו יודע עד כזה מאחר אשר אשר המלאך לדניאל לך דניאל כי סתומים והתומים הדברים אנו אין בנו כזה לעמוד על סוד החשבונות של ימים ושנים אמנם בזה נתבונן כי קרבנות השנה אלה באתים והשמים הם עם תמידים ומסופים וכל קרבנות עדה וצבור יהודי ונשיא ופולך. ואשר כתב אקף שלש

כי מלת עולם נח חו העולמים הוא השם הממחה הכל והקטע המעמידם כמו החיים ללדס וככה ואתה מחיה את

יבינו. אותם כזבא עת קץ: (יא) ומעת הוסר התמיד. כדי לתת שקוץ עמוס עתה ימים אלף ומאתים והשמיים שנה הם מיום הוסר התמיד עד שיבט צימי מלך משיחתי והשכחות אלו מכוון עד שזקן בשר אלפים ושלש מאות מיום גלותם למצרים עד גאולה אחרונה. גלות מצרים מאתיים ועשר. מיום אפס עד בניו בית ראשון ארבע מאות

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

כולס: (ח) ואני שמעתי ולא אבין. והנה התברר כי דניאל לא הבין כל דבר ויחזקנו: (ט) ומעת. חסר ש' המלאך על כן אחריו יתבררו ויתלבנו משל מהגויות לשמות שחתחכמה והקכלנה (יא) ומעת. חסר ש'.

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

ענין הלזון עם הפזור כמו ופזרו הדלים ופזרתי: יד. ענין כח שטוף יד: (י) יתבררו. ממשון כזכר: ויתלבנו. ממשון לבון כוח המועד: ואמרה. אל המלאך הנוצר כי: מה אחרית אלה. מכו הקן וסמוך הכרומים צומעים האלה: (ט) לך דניאל. כ"ל לך מעלתך ולא תשאל עוד כי דברי הגאולה יהיו סתומים ותחומים כצאן לכל יודעו עד עת קץ אבל ציבוא הקן יתחכמו סכל להבין סכמו: (י) יתבררו. הדברים יתבררו ויתלבנו על ידי חוקרים ומחשבים כ"ל יתפללו וכבר דעקרים וללכין לדעת. חסרת: ויצרפו רבים. כ"ל רבים יהסבו אשר יאל השכחות כרופ ומזוקק מצלי גילה: והרשעו רשעים. ובצבור אז יכשעו השמיים לומר הוילי ולא כל השמיים צבוא אשר יאל לפי השכחות שגול לא יבוא: ולא יבינו. לתלות הדבר בטעות ההשכחות: והמשכילים. אכל המשכילים יבינו לתלות הדבר בטעות ההשכחות ולא ישיאשו מן הגאולה: (יא) ומעת. גם אלה דברי המלאך שאמר לו מן העת אשר נתבעל התמיד כחזקן הכינס

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

ענין הלזון עם הפזור כמו ופזרו הדלים ופזרתי: יד. ענין כח שטוף יד: (י) יתבררו. ממשון כזכר: ויתלבנו. ממשון לבון כוח המועד: ואמרה. אל המלאך הנוצר כי: מה אחרית אלה. מכו הקן וסמוך הכרומים צומעים האלה: (ט) לך דניאל. כ"ל לך מעלתך ולא תשאל עוד כי דברי הגאולה יהיו סתומים ותחומים כצאן לכל יודעו עד עת קץ אבל ציבוא הקן יתחכמו סכל להבין סכמו: (י) יתבררו. הדברים יתבררו ויתלבנו על ידי חוקרים ומחשבים כ"ל יתפללו וכבר דעקרים וללכין לדעת. חסרת: ויצרפו רבים. כ"ל רבים יהסבו אשר יאל השכחות כרופ ומזוקק מצלי גילה: והרשעו רשעים. ובצבור אז יכשעו השמיים לומר הוילי ולא כל השמיים צבוא אשר יאל לפי השכחות שגול לא יבוא: ולא יבינו. לתלות הדבר בטעות ההשכחות: והמשכילים. אכל המשכילים יבינו לתלות הדבר בטעות ההשכחות ולא ישיאשו מן הגאולה: (יא) ומעת. גם אלה דברי המלאך שאמר לו מן העת אשר נתבעל התמיד כחזקן הכינס

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

אז נועם גיש וועלין הערין. דם צווייטע איז ווענין דעם פענקש וואס זאגט דעם מוסר. אויב ער אליין טוט וויא זיין מוסר. פזען אנדערע פענקשין אויך וויא זיין מוסר. אבער אז ער אליין טוט גיט וויא זיין מוסר. וויקאם גיט זיין מוסר אויף דיא אנדערע פענקשין. דאס זאגט דער פסוק ויקשכילים. אונ די פענקשין ווס ווילן קלוג מאכן אנדערע פענקשין זייא לערנין פענקשין פרום צו זיין. ויהידי ביהודי הרקיע. זאלין זיי אליין לויקשין און קלאר זיין פון עבירות וויא דער היסעל איז קלאר אונ ריין פון עבירות. וועט ויער מוסר ויקרען אויף די פענקשין זיי זאלין אויף פרום ווערן:

מנחת ש' (י) והמשכילים. יש ספרים חסר יו"ד קדמאה ותיקף מה יש לעיל כפסוק ו המשכילים יודעו: (יא) שמיים. חסר ו"א:

אז נועם גיש וועלין הערין. דם צווייטע איז ווענין דעם פענקש וואס זאגט דעם מוסר. אויב ער אליין טוט וויא זיין מוסר. פזען אנדערע פענקשין אויך וויא זיין מוסר. אבער אז ער אליין טוט גיט וויא זיין מוסר. וויקאם גיט זיין מוסר אויף דיא אנדערע פענקשין. דאס זאגט דער פסוק ויקשכילים. אונ די פענקשין ווס ווילן קלוג מאכן אנדערע פענקשין זייא לערנין פענקשין פרום צו זיין. ויהידי ביהודי הרקיע. זאלין זיי אליין לויקשין און קלאר זיין פון עבירות וויא דער היסעל איז קלאר אונ ריין פון עבירות. וועט ויער מוסר ויקרען אויף די פענקשין זיי זאלין אויף פרום ווערן:

הייד זענן פר שטאפט אונ פר חתמה ביי אין דער זייט פון דעם קץ וואס קשיים וועט קומען: (י) יתבררו ויתלבנו די השכחות וועלען גייריערעט אונ גיווייקט ווערין ויצרפו רבים אונ פיר צייט וועלן ליישערין די השכחות זיי זאלען פאר שמיין והרשעו רשעים אונ דורה דעם וועלען דיא רשעים יבינו וידעו ויבינו כל רשעים אונ אלע רשעים וועלין גיט פאר שמיין דיא השכחות והמשכילים יבינו דיא רשעים וידעו ויבינו כל רשעים אונ אלע רשעים וועלן דיא השכחות פון ביאת המשיח: (יא) אונ דם זאלקמו דניאל וייסין יצבת הישר התמיד דם פון דר צייט אן ווס דער קרבן המיד וועט אפגיאהן ווערין אין חורבן בית שני אונ

הייד זענן פר שטאפט אונ פר חתמה ביי אין דער זייט פון דעם קץ וואס קשיים וועט קומען: (י) יתבררו ויתלבנו די השכחות וועלען גייריערעט אונ גיווייקט ווערין ויצרפו רבים אונ פיר צייט וועלן ליישערין די השכחות זיי זאלען פאר שמיין והרשעו רשעים אונ דורה דעם וועלען דיא רשעים יבינו וידעו ויבינו כל רשעים אונ אלע רשעים וועלן דיא השכחות והמשכילים יבינו דיא רשעים וידעו ויבינו כל רשעים אונ אלע רשעים וועלן דיא השכחות פון ביאת המשיח: (יא) אונ דם זאלקמו דניאל וייסין יצבת הישר התמיד דם פון דר צייט אן ווס דער קרבן המיד וועט אפגיאהן ווערין אין חורבן בית שני אונ

וְתִשְׁעִים: י אֲשֶׁרֵי הַמַּחְבָּה וַיִּנְיַע לַיָּמִים אֶלְפָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה: י וְאַתָּה לֵךְ לִקְרֹן וְהַתְּנוּה וְתַעֲמֹד לְגִרְלָךְ לִקְרֹן הַיָּמִין: חוֹק

ר"ל ל' לק' . פ'תחת' בית עשרה מ"ד פ"ל"ס ו"כ' נ"ח
כ"כ"ס פ'סוקי הספר דניאל שלש מאות וחמשים ושבעה ור"ס"טו כי רוח ה' נשבה בו. והציו ארץ נובריא אלף ר' י"ב ופרקיו עשיר
עשר. ור"ס"טו הבה לנו עזרת כ"צ. וסדריו שבעה. ור"ס"טו ועיני רשעים תכלינה ומוטם אברך מנחם והקתום ספח נפשו:

באית ושאלים וחמש אין לידע אין ישרה שלש רוח ספרות
לחבול ביאת נואל לנאלטו אמן: (יג) ואתה לך לקן. לבית
עליוסף בעת יסלא: פיך ותנח עם הצדיקים לגרלך המוטם
והצפון לך בגן עדן כי זמן הגאולה אינו נלוו לכל בשר ולכל
טלאך אלא לקן היפין לקן אשר אישים ימינו אשר הוחרתי
אחד משני איבי או אויבי ירושלים כדכתיב אם אשכחך
ירושלים תשכח ימיני. ואוכר הושיעה לי ימינו ורוע קדשו:

ובמונים ומי כנתי ארבע מאות ועשר. גלות ככל שבעים
שנה. ומי בית שני ארבע מאות ועשרים. הרי חלף והמש
מאות והשנים. וההמוד הוסר לפני החרבן שש שנים הרי
מינו גלוהם למגרים עד הוסר התמוד חלף והמש מאות
אלפיים ומ' מאות ובעשרים ור' כנתי ערב בקר בעמטרוח
אלפים וג' מאות: (יב) אשרי המחבה וגו'. מ' והמש שנים נוספים על חשבון העליון שעתיד מלך משיחנו

להכנסות אחר שגולה וישב ויחלה וכן מלניו בעהרש רות וכן יסד רבי אליעזר הקליר (בסליק יזר פרשת החלש)
ויהכסה מהם שבעים שנה: (יג) לך לקן. הפער לבית עולמך: לגרלך. לקבל הלךך עם הצדיקים: לקן הימין.
כמו בהחריה היום. ואין לפרש הימין לכו"ד הימנית שהרי הוא מנוי במסורת הגדולה בשפה מינית המיוחדת
בני"ן וקופה כסוף היכה המושמעת במקום מ"ם ולית לכוניהון כנון ועליה יכרשון החרין (איוב ל"ח) יקוס ולא
יהיין בהיין (שם כ"ד) קה לך העין (יחזקאל ד') יהרדון היין (שם כ"ו) למחות מלכין (מכילי לא). לקן הימין (כאל):
(וע' רש"י פסחים נ"ו. ד"ה לקן הימין וע' רש"י סנהדרין ל"ב. ד"ה לך נקח וכו' וקלה ל"ט): חוֹק

אלפים וג' מאות: (יב) אשרי המחבה וגו'. מ' והמש שנים נוספים על חשבון העליון שעתיד מלך משיחנו
להכנסות אחר שגולה וישב ויחלה וכן מלניו בעהרש רות וכן יסד רבי אליעזר הקליר (בסליק יזר פרשת החלש)
ויהכסה מהם שבעים שנה: (יג) לך לקן. הפער לבית עולמך: לגרלך. לקבל הלךך עם הצדיקים: לקן הימין.
כמו בהחריה היום. ואין לפרש הימין לכו"ד הימנית שהרי הוא מנוי במסורת הגדולה בשפה מינית המיוחדת
בני"ן וקופה כסוף היכה המושמעת במקום מ"ם ולית לכוניהון כנון ועליה יכרשון החרין (איוב ל"ח) יקוס ולא
יהיין בהיין (שם כ"ד) קה לך העין (יחזקאל ד') יהרדון היין (שם כ"ו) למחות מלכין (מכילי לא). לקן הימין (כאל):
(וע' רש"י פסחים נ"ו. ד"ה לקן הימין וע' רש"י סנהדרין ל"ב. ד"ה לך נקח וכו' וקלה ל"ט): חוֹק

מבן עזרא

(יב) הנחכה. ה"כ"ס סמוכה במאריך: (יג) לגרלך. חסד וכו' והוא
מד תר' חסד וכו' בלישנא וס"מ"ס נמסר כ"כ"ס פ' אחרי מות. ה' י'
יחמך ונולדו בעולל הצדיקים שבשו ומשעמו ייהו לנו תחומין. לעמוד
לקן הימין: חס ושלש ספר דניאל. שבה לאל אלהי ישראל

ואמר חריו אשרי המחבה ויגיע. והעטס שזה המספר
כמו הוי כבוע והכה קרוב משלש שנים והאי טמוד הבית השני
בלה עולה וחרך כך הרב והלכו ישראל בגולה וקרוב
המספר הזה יעמוד וישראל בלרה גדולה שלל היתה כמוה
עם הקרן הקטנה והוא ממלכות ישמעאל כי רוב הגולה בלרס זה הוא יתיהבון בידיה עד עדן עדיין ופלג עדן ואין
בלבון ארמיה סימן לשנים כמו בל"ק שנתים דרכים והעד יפול בלחת מהשמים ולשון רבים דרכים והפחות שלשה על כן
כתיב עדן שנה אחת כמו למועדה מימיה והכה ועדיין שלש שנים והכי נכה על כן יש חורך לנו וזהו למועד מועדים
וחלי למועד מסרת הוא כמו למועד הדם האביב והכה מועדים שלשה ובעבור היות זה שנה בקרוב החרך לפרש מועדים
הימים וזהו אשרי המחכה ויגיע והעטס כי יסבול ללרה הגדולה כי שם כחוב להשגיח ומיין וזהו וחרך לניאל חלה המספרים
שאיין בזמן אחד בעבור כי קרוב ממוספר הימים שעמדה ירושלים בלרה לשני הגלות כמספרם יהיו הימים שיעמדו וישראל
בלרה גדולה לפני כל הגויל והכה התחרר כפי הפירוש הזה כי כאשר ילא מלך צפון ויקח מזרים אחר שלש והאי יבא הגויל
לישראל רק לא ידענו עד עתה מתי יבא זה המלך הנכור אל ארץ מגרים: (יג) ואתה. לקן הימין. הנו"ן
תחת ת"ס ומבוא וזהו חלף חלף העין. ועליה יכרשון החרין ולא יחמיין בהיין. גם מלת בעינין. אמר יפת בן עלי
זה הפסוק דברי לניאל לכל משכיל שילך לו ולא יחסע על קץ הימים עד שימלאונו מי שגור השם לכה הגויל צימוי זה
עטס והעמוד לגרלך אם נגור להיותך חי. וזה הפירוש רחוק ובהם היה ככבד מחד פירוש הגאון חילו היה מספר לנו
מה עטס לעמוד נגורל עם קץ הימים כי הכל הם דברי המלאך ולא דברי לניאל:

נשלם ספר דניאל בבחריה חסון שנת אברהם אלפים והתק"ו בעיר רודום והודות לשם לברו

שעור ברוב חסון את אברהם עבדו הוא המבחר הוא הסופר:

מצורת דוד

ועטמו העמדת הדבר על כויו: (יג) המחכה. עיין מקום כעט
יעבה למחכה לו (שערי צדק): (יג) הימין. כמו הימים בל"ס:

הבני ועגור לכת במקום המבוקש את המבוקש ומזכך בלחן: ימים.
ר"ל מן כסות הכוה"ג עכ"ל ימים חלף וגו' וזה היעו אל שנים נמש

לח ימים וימי ימים או: (יב) אשרי המחכה. לפני בני שמחה
לח ימים חלף והודר ומפכה התקום והבנעם יהיה ליתים חלף וגו'
כפי השנים והימים הדברים והין חלף ימים חלף וגו'
ובס סוף עם הצדיקים ושמעוד בחמים לכתה נולדך כיתין בלחן חסר הסתירה והוא בלחן בני חסר המלכים על פי גויל: לקן

הימין. ר"ל למעלה בחמים ולקחתה הגויל היתה בלחן הימים: המלה

פירוש ע"מ

אזינ ד"א פאר אים ווערדינגטע אונ פאר שטוימקטע
היידענישע געצן וועט מען געבן אין בית המקדש
וועט גווערין ימים אלה ווערף הינדערט אונ גיינציג
יאר ביי משיח וועט קומען: (יב) אשרי המחכה ויגיע
לימים וואו צו דעם בענקטשען וועט ווערן האפען אונ
וועט גרייכין צו די שטע פון דרייצין הינדערט אונ
פיעקע אונ דרייסיג יאהר דהיינו פינף אונ פיערציג

יאר מיין פון דעם חשבון וועט דא פריער שמיים וועט
משיח וועט און פיל יאהר פאר הויצין ווערין נאה
דעם אז ער וועט נתגלה ווערין אונ וועט ער ויודר
נתגלה ווערין דור נאה: (יג) ואתה לך לקן הימין אונ דו דניאל
גיי צו דיין ספר והתוודע המעמד לנילך לקן הימין אונ וועט
רוען אונ וועט אופשמיין צו מקבל גיין דיין חלק מיט
די צדיקים אין סוף שטען ווען תחית המתיים וועט ייין